

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાખિત વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૭૯૫ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ દ્વંચ સમ્પત્તિ ૩૧

વિષય ૫૩ : ૪

પરોપકારાય સતાંવિભૂતયઃ
उपाध्यायर्जी श्री लावण्याविजयजी विरचित

द्रव्यसप्ततिका.

(મૂળ, ભાષાંતર અને વિવરણ સહિત.)

દ્રવ્યદ્રવ્યાદિના દોષથી દુષિત થયેલા તથા
થતા જૈન બંધુઓના ઉપકારાર્થે અત્યંત
ઉપયોગી બાણી જુદા જુદા સદ્ગુહ-
સ્થાની ઉદ્ધાર સહાયતાથી

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,
શ્રીમદ્ યશોવિજયજી જૈન સંસ્કૃત પાઠ-
શાળાનો વહીવટ કરનાર

શા. વેણીચંદ સૂરચંદ—મેસાણા.

અમદાવાદઃ

ધી નિર્મળ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં
લલિતભાઈ ઈશ્વરદાસ ત્રિવેદીએ છાપ્યું.

વીર સંવત

૨૪૩૩.

સને

૧૯૦૬.

વિક્રમ

૧૯૬૩.

જ્ઞાનસમ્રતિકા.

પ્રસ્તાવના.

સાંપ્રત કાળમાં જ્ઞાન અને ધર્મના હાસને લીધે મા-
ણસો ન્યાય પૂર્વક વ્યાપારથી દ્રવ્યોપાર્જન કરી શકતા
નથી. તેથી અનેક પ્રકારના કુડ કપટ કરી દ્રવ્યને માટે
ફાંફાં મારે છે. તેમ કરતાં કદાચ પૂર્વ પુણ્યના ઉદયથી
થોડું ધણું દ્રવ્ય મેળવી લોકમાં મહત્તા તથા કીર્તિ મેળવ-
વા માટે કેટલાક પૈસાનો ધાર્મિક તથા વ્યાવહારિક કાર્યો-
માં વ્યય કરે છે, તેથી પોતે સર્વોત્તમ ગણાઈ ધર્મ સ્થાન-
કોના વહીવટમાં કર્તા હોતા થઈ રહે છે. પરંતુ કેટલીક
મુદતે કોડીના દાણાની જેમ પૂર્વનું પુણ્ય ખવાઈ રહેવાથી
તથા આ જન્મ અન્યાયના ઉદયથી તેઓને પાછું દારિદ્ર્ય
પ્રાપ્ત થાય છે એટલે પોતાની મહત્તાના આડંબરને સા-
ચવતાં તેને અનેક કષ્ટમાં આવવું પડે છે. છેવટ લપડાક
મારી પણ મુખ લાલ રાખવાના હેતુથી ધર્મ સ્થાનના
દ્રવ્યને પોતાની સારી સ્થિતિ આવેથી પાછા આપવાની
બુદ્ધિએ પોતાના સાંસારિક કાર્યોમાં વાપરવા લાગે છે.
પરંતુ તે દેવાદિ દ્રવ્ય વાપરવાના વિચાર માત્રથીજ સર્વ
પુણ્ય સંપત્તિનો નાશ થાય છે. તો પછી તેનો ઉપભોગ
કરવાથી શું થાય? ” તે નહીં જાણનારા મિથ્યાભિમાની-
ઓ કાદવથી ખરડાએલા પગને શોષિતથી ધોવા ઇચ્છે
છે. એટલે કે તેઓ વધારે ભ્રષ્ટ થવાથી મોટા દારિદ્ર્યના
ઝપાટામાં સપડાય છે અને તેમાંથી તેઓ કદી પણ છૂટવા
પામતા નથી. તેથી છેવટ લોકમાં અપકીર્તિ મેળવી અનંત
સંસારમાં તેને બંધન કરવું પડે છે. એવા અજ્ઞાન અને
મિથ્યાભિમાની પ્રાણીઓના ઉપકાર માટે જ્ઞાની મહારાજ

એએ અનેક પુસ્તકો રચ્યાં છે, જેને અનુસારે હજી પણ આપણા મુનિરાજે ઉપદેશ દ્વારા તેવા વચ્ચલેપ સમાન પાપથી મુક્ત કરવા પોતાના અમૂલ્ય સમયનો ભોગ આપે છે. અને તેવાજ હેતુથી તેવા અંથો ભાષાંતર સહિત છપાવી સર્વને વિના મૂલ્યે અથવા અદ્ય મૂલ્યે આપવામાં આવે છે.

આ અંથ તપ ગચ્છી ઉપાધ્યાયજી શ્રી લાવણ્ય વિનયજીએ બીજા અંથોમાંથી સાર સાર લઈને સંવત ૧૭૪૪ માં રચ્યો છે. તેની સંસ્કૃત ટીકા પણ પોતેજ રચી છે. તેથી મૂળ ગાથાનો અભિપ્રાય ટીકામાં યથાર્થ રીતે બતાવ્યો છે. આ અંથમાં દેવદ્રવ્ય, ગુરુદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્ય, સાધારણદ્રવ્ય, અને ધર્મદ્રવ્ય, એ પાંચે દ્રવ્યમાંના દરેક દ્રવ્યના અધિકારમાં સાત સાત દ્વાર કહેલાં છે. તે દ્વારનાં નામ આ પ્રમાણે છે—ભેદ, બુદ્ધિ-વિનાશ, ગુણ, દોષ, પ્રાચંશ્રિત્ત, અને દ્રષ્ટાંત. આમાંના દરેક દ્વારનું વર્ણન વિસ્તારથી આપેલું છે. તથા પ્રસંગોપાત સારા અસર કારક અને રસિક દષ્ટાંતો પણ આપેલાં છે.

પ્રથમ આ અંથ અમોએ ભાવનગરની શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભા મારફતે મૂલ, ટીકા, અને બંનેના ભાષાંતર સહિત છપાવ્યો હતો; તેની નકલો થઈ રહેવા આવી છે. તેથી તેમજ દરેક ગામમાં દરેક ધર્માભિલાષીને આ અંથ પૂરો પાડવા માટે ફરીથી છપાવ્યો છે. આ અંથ દરેકને સમ રસિક થઈ સારો બોધ આપે એવા હેતુથી પ્રથમની આવૃત્તિ કરતાં આ આવૃત્તિમાં ઉત્તમ આચાર્યોનાં કરેલાં દષ્ટાંતોનું ભાષાંતર કરીને તે દાખલ કરવામાં આવ્યાં છે. અને અંથને વધારે મોટો નહીં થવા દેવા માટે તથા માત્ર ભાષા જણનારને ઉપયોગી થવા માટે સંસ્કૃત ટીકા કાઢી નાંખી છે.

આ બીજી આવૃત્તિ છપાવવા માટે નીચે લખેલા સહગૃહસ્થોએ અમુક મદદ આપી છે. તેના પ્રમાણમાં છપાવવાનો ખર્ચ વધારે લાગ્યો છે તથા પહેલી આવૃત્તિના ખર્ચમાં ટુટો છે તેથી માત્ર જૈનશાળા, પુસ્તકાલય, અને મુનિ મહારાજઓને ભેટ આપી શકાશે.

બાકી સર્વ સાધર્મી ભાઈઓને મુલભ થવા માટે છપામણોના પ્રમાણમાં પણ ધણી જુજ કીંમત એટલે ચાર આના રાખવામાં આવી છે તે એવા હેતુથી કે સર્વ કોઈ આ પુસ્તકનો લાભ સહેલાઈથી મેળવી શકે.

મદદ આપનાર સહગૃહસ્થોના મુખારક નામો નીચે પ્રમાણે.

૧૦૦—૦—૦ શેઠ મોટાજી વધાજી કાલીયાવાડ

૫૦—૦—૦ શા કેશરીચંદ બાણાભાઈ બીલીમોરા

૧૦૦—૦—૦ ઝવેરી નગીનદાસ ઘેલાભાઈના માતાજી અલ્લે
કુંવર સુરત.

૨૭-૧૩-૬ ઝવેરી મગનલાલ જુશાલચંદની મારફતે સુરત

૫૫-૧૩-૬ શા ઘેલાભાઈ રાયચંદ જામનગરવાલા તર-
ફથી શ્રીમણ સૂત્રની ચોપડીઓ છપાવવા
સારૂ રૂા. ૯૦) આવેલા તે મધ્યે ખર્ચ
જતાં વધેલા.

૩૩૩-૧૧-૦

આશા છે કે આવા ગૃહસ્થો પોતાના દ્રવ્યનો સહ વ્યય કરેા અને સાધર્મી ભાઈઓ તે વ્યયને સફળ કરેા ?

લી. પ્રસિદ્ધ કર્તા.

॥ अथ शत्रुंजयमहातीर्थकल्पः प्रारच्यते ॥

- सुअ धम्म कित्तिअं तं, तिथ्यं देविदवंदिअं थुणिमो ।
 पाहुदण विज्जाणं, देसिअभिगवीमनामं जं ॥ १ ॥
- विमलगिरि मुत्तिनिलओ, मिच्छुंजो सिद्धखित्त पुंडरिओ
 सिरिसिद्धसेहरो सिद्ध, पव्वओ सिद्धराओ अ ॥ २ ॥
- षाहुबली मरुदेवो, भगीरहो सहसपत्त सयवत्तो ।
 कूडसय अहुत्तरो, नगाहिराओ सहसकमला ॥ ३ ॥
- ढंको कोडिनिवासो, लोहिच्चो तालझओ कयंवुत्ति ।
 सुरनरमुणिक न्नाओ, सो विमलगिरि जयउ तिथ्यं ॥ ४ ॥
- रयणायर विपरोसहि, रनक्खिजुआ सदेवया जध्य ।
 ढंकाइ पंचकूडा, सो विमल० ॥ ५ ॥
- जो अरय लोमि अमी, सत्तरि सट्ठीअ पन्नवार जोअणए ।
 सग रयणि विध्यन्नो, सो विमल० ॥ ६ ॥
- जो अहुजोयणुच्चो, पन्ना दस जोयणे अ मूलुवारिं ।
 विध्यन्नो रिसहजिणे, सो विमल० ॥ ७ ॥
- जहि रिसहसेणपमुहा, असंखतिथ्यंकरा समोसरिआ ।
 सिद्धा अ सिद्धिसेले, सो विमल० ॥ ८ ॥
- तह पउमनाहपमुहा, समोभरिस्संति जध्य भाविजिणा ।
 तं सिद्धखित्तनामं, सो विमल० ॥ ९ ॥
- सिरिनेमिनाहवज्जा, जध्य जिणा रिसहपमुहा वीरंता ।
 तिबिस समोसरिआ, सो विमल० ॥ १० ॥

मणिरूपकणयपडिमं, जथ्य रिसहचेइअं भरहविहिअं ।

सदुवीस जिणाययणं, सो विमल० ॥ ११ ॥

बाहुबलिणा उ रम्मं, सिरिमरुदेवाइकारिअं भवणं ।

जथ्य समोसरणजुअं, सो विमल० ॥ १२ ॥

ओसप्पिणीइ पढमं, सिद्धो इह पढमचक्कीपढमसुओ ।

पढमजिणस्स य पढम, गणहारी जथ्य पुंडरीओ ॥ १३ ॥

चित्तस्स पुन्निमाए, समणाणं पंच कोटिपरियरिओ ।

निम्मलजसपुंडरिअं, सो विमलगिरि जयउ तिथ्यं ॥ १४ ॥

नमिविनमिखयरिंदा, सह मुणिकोडिहिं दोहिं संजाया ।

जहिं सिद्धसेहरा सह, सो विमल० ॥ १५ ॥

सव्वट्टसिद्धपथ्यड, अंतरिआ पन्नकोडिलखुदही ।

सेठीहिं असंखाहिं, चउदसलख्खाइं संखाहिं ॥ १६ ॥

जथ्याइच्चजसाइ, सगरंता रिसहवंसजनरिंदा ।

सिद्धि गया असंखा सो विमल० ॥ १७ ॥

षासासु चउम्मासं, जथ्य ठिआ अजितसंतिजिणनाइ ।

विअ सोल धम्मचक्की, सो विमल० ॥ १८ ॥

दसकोढी साहुमहिआ, जथ्य दविडवाल्लिखिल्लपमुहनिवा ।

सिद्धा नगाहिराए, जयउ तयं पुंडरियं तिथ्यं ॥ १९ ॥

जहिं रामाइ तिकोडि, इगनवइ नारयाइ मुणिलख्खा ।

जायाओ सिद्ध राया, सो विमल० ॥ २० ॥

नेमिवयणेण जत्ता, गएण जहिं नंदिसेणगणिवइणा ।

विहिओ अजिअसंति थओ, सो विमल० ॥ २१ ॥

पञ्जभ्रसंबपमुहा, कुमरवरा सद्ध अद्ध कोडिजुआ ।

जथ्थ सिवं संपत्ता, सो वि० ॥ २२ ॥

अत्रे वि भरहसेलग, थावच्चासुअसूआइ असंखा ।

जहि कोडि कोडि सिद्धा, सो वि० ॥ २३ ॥

असंखा उद्धारा, असंखपडिमाओ चेइअ असंखा ।

जहि जाया जयउ तयं, सिरिसत्तुंजयमहातिथ्यं ॥ २४ ॥

कयजिणपडिमुद्धारा, पंडया जथ्थ वीस कोडि जुआ ।

मुत्तिनिलयंमि पत्ता, सो विमल० ॥ २५ ॥

भरहकराविअविवे, चिल्लवलाइ गुहाठिइ नमंतो ।

जहि होइ इयवयारी, सो विमल० ॥ २६ ॥

दहिफलफलयसमीवे, अलखवदेउलीपरिसरपएसे ।

सिवबारं पिववारं, जीइ गुहाए विहाडेउ ॥ २७ ॥

अद्धमतवेण तुटो, कवडि जरुखो जहि भरहपडिमा ।

बंदावइ जयउ तयं, सिरिमत्तुंजयमहातिथ्यं ॥ २८ ॥

संपइविक्रमवाहड, हालपलित्ताम दत्तरायाइ ।

जं उद्धरिहंति तयं, सिरिसत्तुंजयमहातिथ्यं ॥ २९ ॥

जं कालयसूरि पुरो, सरहिं सुदिट्ठीसया विदेहे वि ।

इणमिअ सक्केणुत्तं, तं सत्तुंजयमहातिथ्यं ॥ ३० ॥

जावडि विबुद्धारे, अणुपमसरमजिअचेइअट्टाणे ।

जहि होइ जयउ तयं, सिरिसत्तुंजयमहातिथ्यं ॥ ३१ ॥

मरुदेवी संतिभवनं उद्धरिही जथ्थ मेह घोस निवो ।

कक्किपपुत्तां तं इह, सिरिसत्तुंजयमहातिथ्यं ॥ ३२ ॥

पच्छिमउद्धारकरो, जस्स विमलवाहनो निवो होही ।
 दुप्पसहगुरुवएसा, तं सित्तुंजय० ॥ ३३ ॥
 बुच्छिन्ने विअ तिथ्ये, होही पूअजूअमुसहकडं जं ।
 जा पउमनाहातिथ्यं, तं सित्तुंजय० ॥ ३४ ॥
 पायं पावविमुक्का, जथ्य निवासीअ जंति तिरिआवि ।
 मुगइए जयउ तयं, सिरिमत्तुंजय० ॥ ३५ ॥
 जस्म सयाइ कप्पे, वरुखाए झाइए सुए सरिए ।
 होइ सिवं तइअ भवे, तं सित्तुंजय० ॥ ३६ ॥
 जलजलणजलहिरणवण, हरिकरिविसविसहराइदुट्ठभयं ।
 नासइ जं नाम सुइ, तं सित्तुंजय० ॥ ३७ ॥
 इय भइवाहुरइआ, कप्पा मित्तुंजतिथ्यमाहप्पं ।
 सिरिवयरपहुद्धरिअं, जं पालित्तेण संखविअं ॥ ३८ ॥
 तं जह सुअं थुअं मे, पढंत निमुणंतसंभरंताणं ।
 सेनुंजकप्पथुत्तं, देउ लहु सेत्तुंजए सिद्धिं ॥ ३९ ॥

॥ इति शत्रुंजयमहातीर्थकल्पः समाप्तः ॥

દેવદ્રવ્યના સંબંધમાં અન્ય લેખ.

શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ ગ્રંથમાં સ્તંભ ૧૩ મામાં વ્યાખ્યાન ૧૯૩ મામાં પણ દેવદ્રવ્યના સંબંધમાં નીચે પ્રમાણે લખે છે—

“અક્ષતાદિ દેવદ્રવ્યનું ભક્ષણ કરવાથી પ્રાણી દોષને પાર્થ છે તેથી અત્યંત યત્નવડે વિવેકી જનોએ દેવદ્રવ્યની રક્ષા કરવી.” આ વિષય ઉપર શુભંકર શ્રેષ્ઠીનું દૃષ્ટાંત છે તે આ પ્રમાણે—કાંચનપુર નગરમાં શુભંકર નામે ધનાઢ્ય શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. તે નિત્ય જિનપૂજા તથા જિનવંદન કરતો હતો. એકદા જિનેશ્વરની પ્રતિમાને નમસ્કાર કરીને આગળ ઉભો હતો, તે અવસરે કોઈ દેવતાએ થોડાકજ વખત અગાઉ પ્રભુ પાસે પુષ્કળ દિવ્ય તંદુળની ત્રણ ઢગલોઓ કરી હતી તે તેની દૃષ્ટિએ પડી. રાંધેલા નહીં છતાં પણ અત્યંત સુગંધવાળા તે અક્ષતો જોઈને જીવંદાના આસ્વાદને વશ થયેલા તે શ્રેષ્ઠિએ તેનાથી ત્રણ ગુણા ચોખ્ખા પોતાને ઘેરથી મંગાવી ત્યાં મુકીને તે તંદુળ ગ્રહણ કર્યા. પછી પોતાને ઘેર આવી તે ચોખ્ખાની ક્ષીર રંધાવી. તેની સુગંધ ચારે બાજુએ વિસ્તાર પામી.

હવે તે શ્રેષ્ઠિને ઘેર માસક્ષપણને પારણે કોઈ સુવિહિત મુનિ ભિક્ષાને અર્થે પધાર્યા. શ્રેષ્ઠિએ પેલી ક્ષીરમાંથી થોડી તેમને વહોરાવી. મુનિ પરમાર્થને નહીં જાણતા સતા તે આહાર ઝાળીમાં મુકીને આગળ ચાલ્યા. તે મુનિ ૪૭ દોષરહીત શુદ્ધ આહારના લેનારા હોવાથી શુદ્ધ દેહવાળા હતા છતાં અયોગ્ય આહાર લેવાથી તેના ગંધ માત્રના મહિમાવડે તેના મનમાં અયોગ્ય વિચારોએ પ્રવેશ કર્યો. મુનિ વિચારવા લાગ્યા કે—“અહો ! આ ધનાઢ્ય શ્રેષ્ઠિના અવતારને ધન્ય છે, અમારા કરતાં

તેનો મનુષ્યલવ સંદર્ભ છે કે જે નિત્ય સ્વેચ્છાએ યથેષ્ટ એવા મનોહર અશનનું આસ્વાદન કરે છે.” આ પ્રમાણે અયોગ્ય આહારના ગંધ માત્રથી તેનું ચારિત્ર સંગ્રામી ધ્યાન નષ્ટ પામ્યું. પછી તે મુનિ એવો વિચાર કરતાં કરતાં ઉપાશ્રયે આવ્યા. ત્યાં આવીને વિચારવા લાગ્યા કે—“ગુરુ સમક્ષ ગોચરી બતાવીને આહાર સંગ્રામી આલોચના કરવાનું શું કામ છે ? કારણ કે આજે આહાર બહુ સુંદર મળેલો છે, તેથી કદી સ્વાદના ભોલથી ગુરુ પોતેજ તે લઈને ખાઈ જાય તો પછી હું શું કરું ? માટે આજે તો તેમને બતાવવાથી સંયુ.” આમ વિચારીને શિષ્ય તે મુનિ લાવેલ આહાર ખાવા બેસી ગયા. ખાતાં ખાતાં વિચારવા લાગ્યા કે—“ અહો ! કેવો મજનો સ્વાદ છે ? આવું સ્વાદીષ્ટ ભોજન દેવને પણ દુર્લભ છે. આજેજ મને તો આ મનુષ્ય જન્મ પામ્યાનું સાર પ્રાપ્ત થયું. આજ સુધી ફ્રેગટ ખેં આ દેહનું દમન કર્યું અને તેને કૃશ કરી નાંખ્યું. આવો આહાર જેને નિત્ય પ્રાપ્ત થાય તેનો જન્મજ સંદર્ભ છે.” આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં કરતાં આહાર કરીને પછી તે મુનિ મુખે મુઠ્ઠ ગયા. તરતજ નિદ્રા આવી ગઈ. આવશ્યકાદિ ક્રિયા કરવાને સમયે પણ તે ઊઠ્યા નહીં. એટલે આચાર્ય વિચારવા લાગ્યા કે—“ નિરંતર સુવિનિત એવો આ સાધુ આજે પ્રભાદી થઈ ગયો તેનું કારણ જરૂર તેણે કાંઈ અશુદ્ધ આહાર કરેલો હોવો જોઈએ. માટે તેણે આજે શું આહાર કર્યો છે તેની તજવીજ કરવી. ” એમ વિચાર કરતાં તે રાત્રી તો વ્યતીત થઈ ગઈ.

બીજે દિવસે સવારે પેલા શેઠ પ્રાતઃકાળમાંજ આચાર્યને વાંદવા આવ્યા. પેલા મુનિને ત્યાં સુધી મુઠ્ઠ ગયેલા દેખી તેમણે તેનું કારણ આચાર્યને પૂછ્યું. ગુરુએ કહ્યું કે કાલે આહાર કરીને સુતેલ છે તે ઊઠાડ્યા છતાં હજી સુધી ઊઠ્યા નથી.

તે સાંભળીને શેઠ બોલ્યા કે-હે પુત્ર્ય ! કાલે આહાર તો
 એ મુનિએ મારે ઘેરથીજ લીધો હતો. ગુરૂએ પુછ્યું કે-તમે
 સર્વ દોષ રહિત આહારવડે પ્રતિલાભ્યા હતા કે નહીં ?
 શેઠ બોલ્યા કે-દોષ તો મેં કાંઈ જાણ્યો નથી, પણ અહીં
 જિન મંદિરમાં કોઈએ મુગંધી ચોખા મુકેલા હતા તે ત્રણગણા
 ચોખા મુકીને કાલે મેં લાધા હતા અને તેની ક્ષીર રાંધી હતી.
 તેમાંથી એ સાધુને વહોરાવી હતી. આ પ્રમાણે ભદ્રકપણથી
 શેઠે સર્વ વાત ગુરૂ મહારાજને કહી બતાવી. તે સાંભળીને
 ગુરૂ બોલ્યા કે-હે શ્રેષ્ઠી ! તને એમ કરવું ચોખ્ય નહોતું. જૈન
 સિદ્ધાંતમાં કહેલું છે-કે જિન પ્રવચનની વૃદ્ધિ કરનાર અને
 જ્ઞાન દર્શન ગુણની પ્રભાવના કરનાર દેવદ્રવ્યનું ભક્ષણ કરવાથી
 પ્રાણી અનંત સંસારી થાય છે, અને તેવાજ દેવદ્રવ્યનું રક્ષણ
 કરવાથી પરિત્ત^૧ સંસારી થાય છે. વળી હે શ્રાવક ! સાંભળ !
 “કોઇક નગરમાં એક ધનાઢ્ય શેઠ રહેતો હતો, તે પાડોશમાં
 રહેતા નટને પીડા કરતો હતો. તેથી તે નટે વિચાર્યું કે આ
 શેઠ જેમ મારા જેવો થાય તેમ કઈ તો ઠીક. અન્યદા તે શેઠનું
 ઘર નવું ચણાતું દેખીને તેણે કોઇ દેરાસરનો ઇંટનો કકડો
 લાવીને પ્રચ્છન્ન^૨ રીતે તેની ભીંતમાં ચણી દીધો. અનુક્રમે તે
 ઘરમાં રહેવાથી તે શ્રેષ્ઠી નિર્ધન થઈ ગયો. એક દિવસ પેલા
 દરિદ્રી નટે તે શેઠને કહ્યું કે મારી વિરંબના કર્યાનું ફળ તે
 હવે દીઠું ! આ બધું મારું કૃત્યજ જાણજે. પછી તે શેઠે તે
 નટને મીઠો વચને સંતોષ પમાડીને તેણે જે કંઈ હતું તે પુછી
 લીધું, અને તેણે બતાવેલે ઠેકાણેથી પેલો ઇંટનો કકડો ભીંત
 બાદીને કઢાવી નાંખ્યો. તેના પ્રાયશ્ચિત્તમાં^૩ તે શેઠે એક નવું
 ચૈત્ય કરાવ્યું. ત્યાર પછી તે શેઠ પાછો સુખી થયો.” મારે

૧ અધપ. ૨ ગુપ્ત. ૩ જાણતાં કે અજાણતાં કરેલા અપરાધની શુદ્ધિ
 માટે આત્મ પુરૂષે બતાવેલો ઉપાય.

હે શેઠ ! તેં તે ચોખા લીધા અને ખાધા તેથી તને મહા પાપ લાગ્યું છે. તે સાંભળીને ભય પામેલો તે શેઠ બોલ્યો કે-હે પૂજ્ય ! મને પણ ગઈ કાલે બહુ દ્રવ્યની હાની થઈ છે. સુરિ બોલ્યા કે-હે શ્રેષ્ઠિ ! તારું બાહ્ય ધન ગયું અને આ મુનિનું અંતરધન^૧ વિનાશ પામ્યું. મારે હવે તેના પ્રાયશ્ચિત્તમાં તારે હમણા તારા ઘરમાં વિદ્યમાન હોય તેટલા દ્રવ્યવડે એક ચૈત્ય કરાવવું યુક્ત છે. શ્રેષ્ઠીએ તેમજ કંથ્યું.

પછી આચાર્યે પેલા મુનિને રેચક પાચક ઔપધ આપીને તેના કોઠાની શુદ્ધિ કરાવી, અને તે આહારવાળું પાત્ર ગોમથ અને રક્ષાનો લેપ કરી ત્રણ દિવસ સુધી તડકે મુકી રાખ્યું. પછી તે ગ્રહણ ચોગ્ય થયું. પેલા સાધુએ તે પાપને તપવડે આલોચી શુદ્ધ સમયના પ્રતિપાલનવડે પોતાના આત્માને શુદ્ધ કર્યો, અને પછી આત્મ સાધન કરવા લાગ્યા.

કહ્યું છે કે—

શ્રાદ્ધો જોગાય દેવસ્વં, મુત્ત્વા મૂલ્યં સમાધિકં ॥
નાદદેન્નૈવ દાતવ્યં, શ્રાદ્ધાનાં ચ પરસ્પરં ॥ ૧ ॥

“ શ્રાવક દેવને ચડેલી વસ્તુ સમાન મૂલ્ય મુકીને અથવા અધિક મૂલ્ય મુકીને પોતાના ભાગને અર્થે ગ્રહણ કરે નહીં તેમજ શ્રાવકને પરસ્પર આપે પણ નહીં. ”

શ્રીજિનાય નમઃ ।

શ્રી દ્રવ્યસપ્તતિકા.

ભાષાંતર સહિતા.

સિર્વિરજિણં વંદિય, ધમ્મગુરું તત્ત્વો-
હગં ધીરમ્ । દેવાદિદ્રવ્યતત્ત્વં, સુત્રાણુસારે નિરૂ-
વેમિ ॥ ૧ ॥

માર્વાર્યઃ—તત્ત્વનો બોધ કરનારા, અને ધીર એવા
શ્રી વીર ભગવાંત તથા ધર્મ ગુરૂને વંદના કરી શાસ્ત્રને
અનુસારે હું દેવાદિ દ્રવ્ય તત્ત્વને નિરૂપણ કરું છું. ૧

વિવરણ—આ અંથના આરંભમાં અંથકાર શિષ્ટાચારનું
પાલન કરવાને માટે, વિગ્નની શાંતિને માટે અને શ્રોતાઓની
પ્રવૃત્તિને માટે પ્રથમની ગાથાથી મંગળાદિક કરે છે. શ્રી વર્ધ-
માન જિનેન્દ્ર અને પોતાના ધર્માચાર્યને વંદના કરી (મન વચન
કાયાથી સારી રીતે ધ્યાન પૂર્વક નમી) હું દેવાદિ દ્રવ્યના સ્વ-
રૂપને નિરૂપણ કરીશ. તે શ્રાદ્ધદિનકૃત્ય વિગેરે શાસ્ત્રીય અંથને
અનુસારે નિરૂપણ કરીશ. મૂલ ગાથામાં “ સુત્રાણુસારે ” એ
પદમાં જે સમ્મતી વિભક્તિ છે તે પ્રાકૃત ભાષા હોવાથી ત્રીજી

વિભક્તિના અર્થમાં લેવી. હવે તે શ્રી વર્ધમાન જિનેન્દ્ર અને ધર્માચાર્ય કેવા છે કે જેઓ અનુગ્રહ બુદ્ધિથી સત્શાસ્ત્રનો ઉપદેશ આપી ભવ્ય પ્રાણીઓને યથાર્થ તત્ત્વનો બોધ કરનારા છે. આ વિશેષજ્ઞથી તેઓ બંનેમાં પરંપરાએ અને સાક્ષાત્પણે પરોપકારપણું બતાવેલું છે. વહી તેઓ કેવા છે કે ધીર છે. અહિં ધીર એટલે મરણાંત કષ્ટ આવી પડે તો પણ ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા નહીં કરવાના સ્વભાવવાળા—આ વિશેષજ્ઞથી તેઓ બંનેમાં સુરૂપણું દર્શાવ્યું છે. તે વિષે શ્રી ચિંતવાવચ્ચક સૂત્રમાં કહ્યું છે કે, “ ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા કરનારના બોધિ (સમ્યક્ત્વ) નો નાશ થાય છે અને અનંત સંસાર વધે છે, તેથી કદિ પ્રાણાંત થાય તોપણ ધીર પુરૂષો ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા કરતા નથી. ” આ ઉપરના વિશેષજ્ઞથી જેવું તેઓમાં પરોપકારપણું છે તેવુંજ સ્વોપકારપણું પણ છે એમ બતાવ્યું છે. મૂળ ગાથામાં કહેલા શ્રી વીરજિનેન્દ્ર ” અને “ તત્ત્વબોધક ” એ બે પદ સૂત્ય અર્થને પ્રતિપાદન કરે છે. તેના વડે ભગવંતના ચાર અતિશય પ્રકાશિત કર્યા છે. તેમાં શ્રી શબ્દ વડે જ્ઞાનાતિશય, વીર શબ્દ વડે પૂજાતિશય, જિન પદવડે અપાયાપગમાતિશય અને તત્ત્વબોધક પદવડે વચ્ચનાતિશય પ્રકાશિત થાય છે. આવી રીતે ચાર અતિશય પ્રતિપાદન દ્વારા તે ભગવંત અને ધર્માચાર્યનું એકત્વ પ્રતિપાદિત કરવાથી ગુરૂની અને દેવની પરમાર્થ ફલને માટે વંદના-ધ્યાન કરવાની યોગ્યતા જણાવી છે. આ શિવાય અશ્વપ્રયોજન વિગેરેનું નિરૂપણ લૌકિક શાસ્ત્ર (અન્યશાસ્ત્ર) થી જાણી લેવું. ૧

હવે દેવાદિ દ્રવ્ય પદનો વાચ્યાર્થ કહે છે.

નહારણબુદ્ધીઃ, દેવાઈણં પકપ્પિઞ્ચં ચ જયા ।
જં ધણધન્નપ્પમુહં, તં તદ્દવં ઇહં ણેયં ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ:—નિયમ બુદ્ધિથી દેવાદિકને માટે જે ધન-ધાન્યાદિ વસ્તુ જે કાળે કલ્પેલી હોય, તે પ્રાણ પુરૂષોએ દેવાદિ દ્રવ્ય જાણી લેવું. ૨

વિવરણ—નિયમ બુદ્ધિથી એટલે ભક્તિઆદિ વિશિષ્ટ નિ-શ્ચયવાળી બુદ્ધિ વડે જે કાળે ધનધાન્યાદિક વસ્તુ દેવાદિકને અર્થે કલ્પેલી હોય એટલે “ આ વસ્તુ યોગ્યપણે કરી અર્હત વિગેરે કોઇ બીજાની સાક્ષીએ દેવાદિકને માટેજ વાપરવી, મારે માટે કે કોઇ બીજાને માટે નહીં ” આ પ્રમાણે બુદ્ધિના ઉત્કૃષ્ટ વિષયમાં જે નિર્ણય પૂર્વક ધારેલી હોય, તે વસ્તુને પ્રાણ પુરૂષોએ દેવદ્રવ્ય જાણી લેવું. આ ઉપરથી એમ સમજવું કે, જે વસ્તુ માત્ર સંકલ્પિત થઇ હોય અથવા માત્ર અર્હત વિગેરેની દૃષ્ટિએ પડી હોય તેટલાથી તે દેવ દ્રવ્ય કહેવાય નહીં ઇતિતત્ત્વ. તેથી જ પરિવાર સહિત મૃગ નામના એક બ્રાહ્મણ શ્રાવકે નૈવેદ્યને માટે સંકલ્પિત કરેલું પણ પોતાની નિશ્ચાનું અશનાદિ સાધુ-ઓને વિધિ પૂર્વક આપ્યું તેથી તેને મોટું ફળ પ્રાપ્ત થયું હતું. નહીં તો બંનેને પ્રગટ દોષ લાગત. તે વિષે વસુદેવોહિદિકાના બીજા ખંડમાં અને સંઘાચારવૃત્તિમાં કહ્યું છે—કૌશલ દેશમાં સંગય નામના ગામને વિષે માત્ર આસ આચ્છાદનનોજ ભુક્તા મૃગ નામે એક જિનભક્ત બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને તેવીજ (જિનભક્ત) મતિરતિ નામે સ્ત્રી હતી. અને વાડણી નામે પુત્રી હતી. એકદા મૃગદ્વિજે પોતાની સ્ત્રીને આજ્ઞા કરી કે હું ભદ્રે ! આજે દેવ નિમિત્તે ભોજન તૈયાર કરજે. કારણ કે શાસ્ત્રમાં ચાર પ્રકારે પૂજા કહી છે. તે આ પ્રમાણે—તીર્થંકર અરિહંતની

---

૧ આમાં મુખ્યપણા ગૌણપણાનો ભેદ છે. ગૌણપણે સ્વનિશ્ચા પણ રહેલી છે. નહીંતરતો દેવામાં અને લેવામાં બંનેમાં બંનેને દોષની પ્રાપ્તિ થાત.

ભક્તિ કરવી, તે પૂજા અને વંદનાદિકવડે થાય છે. પૂજા પણ પુષ્પ, નૈવેદ્ય, સ્તુતિ અને પ્રતિપત્તિના ભેદથી ચાર પ્રકારે થાય છે. તેમાંથી યથાશક્તિ પૂજા કરવી. આમાં યથા સંભવ અવિકલ એવા આત્મના ઉપદેશની પરિપાલના તે પ્રતિપત્તિ સમજવી. તેમાં પુષ્પ પૂજા કરતાં નૈવેદ્ય પૂજા શ્રેષ્ઠ સમજવી. “આજ્ઞાને માન્ય કરનારી તે દ્વિજની સ્ત્રીએ દેવ નિમિત્તે ભોજન તૈયાર કર્યું. એવામાં સાધુ પધાર્યા તે જાણે પ્રત્યક્ષ મોક્ષ માર્ગજ હોય તેવા હતા. તેમને જોઈને ત્રણે જણાએ એકત્ર મળી આ મુનિને પડિલાલીએ એવા વૃદ્ધિમાન લાવથી તે મુનિને પડિલાલ્યા. મુનિએ પણ તેમના શુભ લાવની વૃદ્ધિને અર્થે કાંઈક બ્રહ્મ કર્યું. આમાં વિશેષાર્થ વૃહત્ કદપભાષ્યથી જાણી લેવો. તે પૂજા અને દાનના ફળથી તે ત્રણે જણને રાજ કુંભમાં ભોગ ફળની પ્રાપ્તિ થઈ. કારણ કે પૂજાનું માહાત્મ્ય બહુ ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારનું છે. કહ્યું છે કે—“તપનિયમથી મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે, દાન વડે ઉત્તમ ભોગ મળે છે, દેવાર્યનથી રાજ્ય મળે છે અને અણુસણુ પૂર્વક મરણ પામવાથી ઇંદ્રપણુ પ્રાપ્ત થાય છે.”

પછી તે મૃગાદિજ વિગેરે ત્રણેજણાં ભવાંતરે મુક્તિ પામ્યાં હતાં. એથી પૂજા કર્યા પહેલાં દેવ પૂજાને માટે તૈયાર કરેલા ચંદનના પાત્રમાંથી બીજા પાત્રમાં કે હાથેળીમાં ચંદન લઈ તેના વડે તિલક ભૂષણ કરીને પછી આવકે દેવપૂજા કરવી એમાં દૂષણ નથી. તેમજ પોતાના ઘરનો દીવો દેવના દર્શનને માટે દેવની પાસે લાવવાથી તે કાંઈ દેવનો દીવો થઈ જતો નથી. દેવની પાસે ધરેણું નૈવેદ્યનું પાત્રાદિ પણ દેવ સંબંધી ગણાતું નથી. જળી યાવજળ્ય એવો નિયમ હોય કે, યથોચિત નવું અન્ન, પકવાન કે ફલાદિક દેવની પાસે ધર્યા વગર અને સાધુને નિમંત્રણ કરી બહારાવ્યા વગર પોતાના ભોગમાં લેવું નહીં, તો જો

તેમ ન કરે તો નિયમનો ભંગ થાય, અને એવો નિયમ ન હોય તો નિવેદન કર્યા વગર વાપરવાથી દેવ ગુરૂની ભક્તિના ભંગ રૂપ આશાતના થાય. અહીં સાર એ છે કે જે દ્રવ્ય દેવની દૃષ્ટિએ પડે તે દેવદ્રવ્ય કહેવાતું નથી અને તેવા દ્રવ્યનું ભક્ષણ કરવાથી દેવ દ્રવ્યનું ભક્ષણ કરવાના દોષનો પ્રસંગ આવતો નથી. એવી રીતે અહિં વિધિ નિષેધબાદ પણ ઘટે છે. ૨

હવે સાતદ્વારવડે દેવદ્રવ્યની પ્રરૂપણા કરે છે.

जेयौ बुद्धी णासौ, गुणँ दोसौ पार्यञ्चित्त
दिक्ता । एणहिं ड्वारेहिं. एअस्स परूवणा
णेया ॥ ३ ॥

भावार्थः—ભેદ, વૃદ્ધિ, વિનાશ, ગુણ, દોષ, પ્રાપ્તિ, અને દષ્ટાંત આ સાત દ્વાર વડે એ દેવાદિદ્રવ્યની પ્રરૂપણા જાણી લેવી. ૩

વિવરણ—દેવાદિદ્રવ્યની પ્રરૂપણા કરવામાં સાતદ્વાર છે. તેમાં પેહેલું દ્વાર ભેદ એટલે શિષ્યને શિક્ષામાં યોગ્યતાના દ્રવ્યના પ્રકાર. બીજું વૃદ્ધિ એટલે સારી રીતે તેની ચિંતા રાખવા પૂર્વક પોતાના ઘરનું દ્રવ્યાદિ તેમાં ઉમેરી તેને વધારવું તે. ત્રીજું દ્વાર વિનાશ એટલે લોભાદિક દુર્ગુણને લીધે ભક્ષણ અથવા ઉપેક્ષા કરવાથી થતી તે દ્રવ્યની હાનિ. ચોથું દ્વાર ગુણ એટલે તે દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવાથી અને હાનિને અટકાવવાથી થતો પુણ્યાનુબંધી પુણ્યાદિકનો લાભ. પાંચમું દ્વાર દોષ એટલે તે દ્રવ્યના વિનાશથી ઉત્પન્ન થતો પાપનો અનુભવ. છઠું દ્વાર

પ્રાચીન ઓલે તે દોષને શોધવા (દૂર કરવા) માટે કાંઈ પણ અનુષ્ઠાન આચરવું તે, અને સાતમું દ્વાર દુષ્ટાંત ઓલે અનુક્રમે ગુણદોષની પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિની દૃઢતાને માટે ઉદાહરણ આપવું તે—આ પ્રમાણે બુદ્ધિમાં રહેલા સાત દ્વારથી દેવાદિ દ્રવ્યની પ્રરૂપણા જાણી લેવી. અર્થાત્ તેને બરાબર રીતે જ્ઞાન વિષયમાં દૃઢ કરવી કારણ કે સમ્યક્ જ્ઞાનથીજ સમ્યક્ પ્રરૂપણા થઈ શકે છે. ૩

હવે ઉપર કહેલા સાત દ્વારમાંથી અનુક્રમે આવેલું પ્રથમ ભેદદ્વાર મૂલોત્તર ભેદ સાથે કહી બતાવે છે.

તં ણેયં પંચવિહં, ચેદ્યદ્વં ચ ગુરુચ્ચંદ-
વં ચ । નાણં સાધારણં, ધર્મં પત્તેય તં
તિવિહં ॥ ૪ ॥

માવાર્થ:—તે દેવાદિ દ્રવ્ય આ રીતે પાંચ પ્રકારનું જાણવું—૧ ચૈત્ય દ્રવ્ય, ૨ ગુરુ દ્રવ્ય, ૩ જ્ઞાન દ્રવ્ય, ૪ સાધારણ દ્રવ્ય અને ૫ ધર્મ દ્રવ્ય. તે પ્રત્યેક દ્રવ્ય ત્રણ ત્રણ પ્રકારનું છે. ૪

વિવરણ—તે દેવાદિ દ્રવ્ય નિઝાના વિષયના ભેદથી પાંચ પ્રકારનું છે. ૧ ચૈત્ય દ્રવ્ય, ૨ ગુરુ દ્રવ્ય, ૩ જ્ઞાન દ્રવ્ય, ૪ સા-

ધારણ દ્રવ્ય, અને ૫ ધર્મ દ્રવ્ય. આ મૂલ ભેદથી ભિન્ન દેવાદિ દ્રવ્ય પ્રત્યેક જઘન્ય વિગેરે ભેદથી ત્રણ પ્રકારનું થાય છે. તે આ પ્રમાણે પેહેલું ચૈત્ય દ્રવ્ય એટલે ચૈત્ય જે અહિંદ્રિય તેની નિ-શ્રાનું દ્રવ્ય તે દેવ દ્રવ્ય ચૈત્ય શબ્દ સંબંધે હૈમકોશમાં લખે છે કે, ચૈત્ય શબ્દના અર્થ જિનમંદિર, જિનબિંબ અને જિન સભાનું વૃક્ષ એ ત્રણ થાય છે. બધી સામગ્રી સહિત જે જિન પ્રાસાદ તે પણ વાસ્તુરૂપે હોવાથી દેવ દ્રવ્યની અંદર આવી જાય છે તેથી તેને જુદા ગણ્યો નથી. તે દ્રવ્ય યથાયોગ્ય મૂલ્યાદિકની અપેક્ષાએ ત્રણ પ્રકારનું છે ૧ જઘન્ય ૨ મધ્યમ અને ૩ ઉત્કૃષ્ટ. તેમાં નૈવેદ્ય અને માટી તથા વંશાદિકના ઉપકરણાદિક તે જઘન્યદ્રવ્ય. વસ્ત્ર અને ધાતુ તથા કાષ્ટના પાત્રો ને ઉપકરણો તે મજ ચોપગાં પ્રાણી તે મધ્યમદ્રવ્ય, અને કનક, રૂપું, વાસ્તુ,^૧ ક્ષેત્ર વિગેરે ઉત્કૃષ્ટદ્રવ્ય. ૧ એવી રીતે યથાયોગ્ય સંભવથી સી-મેતિ ભીમસેન ન્યાય^૨ પ્રમાણે ગુરૂ દ્રવ્યના ભેદ જાણી લેવા ૨. જ્ઞાનદ્રવ્ય એટલે પુસ્તક વિગેરે ૩ સાધારણદ્રવ્ય એટલે ચૈત્ય, પુ-સ્તક અને આપત્તિમાં આવી પડેલા શ્રાવક વિગેરેના ઉદ્ધાર કરવાને યોગ્ય સમૃદ્ધિમાન શ્રાવક પાસેથી મળેલું જે ભંડારરૂપ ક્ષેત્ર દ્રવ્ય. તે પણ પૂર્વનો જેમ જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટપ-ણથી ત્રણ પ્રકારનું જાણી લેવું. ૪ ધર્મદ્રવ્ય એટલે પ્રાયઃ સાધારણ બુદ્ધિવડે ચૈત્યાદિ બાર ધર્મ સ્થાનમાં યથાશક્તિ વ્યય કર-

૧ ઘર મકાનાદિ. ૨ ભીમ શબ્દવડે જેમ ભીમસેનને ઓળખીએ તેમ. ૩ મુખ્ય તો સાત ક્ષેત્ર કહેવાય છે તે પ્રસિદ્ધ છે. તેમાં નિશ્રાકાળે તથા કાર્ય કાળે પ્રયોજકની અવદંભ બુદ્ધિ રૂપ એ ભેદ ભેગવતાં ભક્ત પરિણાને અનુસારે નવ ક્ષેત્ર (સ્થાન) થાય અને રાજ પ્રશ્નીય તથા મો-ગશાસ્ત્રને અનુસારે અનુકંપા સ્થાન ભેગવતાં દશ સ્થાન થાય અને પં-ચાશકને અનુસારે પોસહશાળા અને અમર પળાવવા રૂપ એ સ્થાન ભેગ-વતાં બાર સ્થાન થાય.

રવા માટે એકદુ' રાખેલું' દ્રવ્ય. તેના પણ ઉપર પ્રમાણે ત્રણ પ્રકાર થાય છે. એવી રીતે બધા મળીને પંદર ભેદ થયા. અહિં સાધારણ દ્રવ્યમાં એકઠાપણું છતાં અનેક કાર્ય સાથે સંબંધ ધરાવવો તે સાધારણપણું કહેવાય છે. તેમાં કર્તાના કરેલા-ધારેલા નિયમ વિષયની અપેક્ષાએ જુદા જુદા ભેદ થઈ શકે છે અને ધારેલા નિયમ વગરની અપેક્ષાએ પણ ભેદ થઈ શકે છે. અથવા જુદા જુદા વિષયકાળે કે કાર્યકાળે પ્રવૃત્તિ કરનારની બુદ્ધિના કે વિષયના ભેદથી પણ સર્વ ઠેકાણે ભેદ પડે છે તે સુજ્ઞ પુરૂષોએ પોતાની બુદ્ધિથી જાણી લેવા. અહીં જઘન્ય વિગેરે દ્રવ્યના જે પ્રકાર છે, તે વૃદ્ધિ,-નાશ અને પ્રાયશ્ચિત્ત દ્વારના વિવેચન વખતે વિસ્તારથી કહેવામાં આવશે. ૪

॥ इति प्रथम जेदद्वार समाप्त ॥

હવે 'એ દેવાદિ દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવાથી આગળ કહેવાશે તેવું શ્રેષ્ઠ ફલ થાય છે' તે કહેવાને 'વૃદ્ધિદ્વાર' નિરૂપણ કરવાના પ્રસંગે ચૈત્ય કારણના અધિકારી પુરૂષના ગુણ જણાવવાને પંચાશક માંહેની બે ગાથા વડે પ્રથમ સામાન્યપણે તેના અધિકારી નિરૂપણ કરે છે.

अहिगारी य गिहस्थो, सुहसयणो वि-
 त्तमं जुन कुलजो । अस्कृदो धिश्बलिन, म-
 इमं तह धम्मरागी य ॥५॥ गुरुपूजाकरणरई,
 सुस्सूसाइ गुणसंगन चव । णायाहिगयविहा,
 णस्स धणियमाणापहाणो य ॥ ६ ॥

માર્ગાર્થ:—અનુકૂલ કુટુંબવાળો, ધનવાન, સત્કાર કરવા યોગ્ય, ફલવાન, દાના, ધૈર્યના બલવાળો, બુદ્ધિમાન, ધર્મનો રાગી, ગુરૂ પૂજામાં તત્પર, શુશ્રૂષાદિ બુદ્ધિના આઠ ગુણવાળો, ચૈત્ય દ્રવ્ય વિગેરેની વૃદ્ધિના ઉપાયનો જાણનાર અને શાસ્ત્રની આજ્ઞાને આધીન રહેનાર—એટલા ગુણવાળો ગૃહસ્થ ચૈત્ય કાર્યનો અધિકારી છે. ૫—૬

વિવરણ—અહીં ઉત્સર્ગથી આવા ગુણવાળો ગૃહસ્થ પ્રાપ્ત ચૈત્ય કાર્યનો અધિકારી-દેવાદિ દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરનાર કહ્યો છે. તે કહે છે-કેવો ગૃહસ્થ અધિકારી છે? ૧ અનુકૂલ કુટુંબાદિ વર્ગવાળો, ૨ ધનવાન એટલે ન્યાયોપાર્જિત ધનવાળો, ૩ યોગ્ય એટલે રાજના સત્કારને યોગ્ય જેથી શત્રુ વિગેરેથી પરાભવ નહીં પામનાર, ૪ ફલવાન એટલે સારા કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલો, જેથી લીધેલી પ્રતિજ્ઞાનો નિર્વાહ કરનાર, ૫ અશુદ્ધ એટલે દાન આપવામાં તત્પર, ૬ ધૈર્ય બલવાળો એટલે પોતાના ચિત્તનું સમાધાન કરવામાં સમર્થ, ૭ શાસ્ત્રની આજ્ઞાને આધીન રહેનાર આગમપરતંત્ર, ૮ ધર્મમાં આસક્ત, ૯ ગુરૂ ભક્તિમાં તત્પર એટલે પુજ્ય જનોની સેવામાં પરાયણ, ૧૦ શુશ્રૂષા (સાંભળવાની ઇચ્છા) વિગેરે બુદ્ધિના આઠ ગુણ યુક્ત અર્થાત્ વિવેકી, ૧૧ ચૈત્ય દ્રવ્યાદિકની વૃદ્ધિના વિધિનો જાણ વિદ્વાન અને ૧૨ બુદ્ધિમાન એટલે પોતાના મેળેજ પ્રશસ્ત બુદ્ધિવાળો, આનો ભાવાર્થ એવો છે કે, આવા ગુણવાળો શ્રદ્ધાલુ ગૃહસ્થજન ચૈત્ય દ્રવ્ય વિગેરેનો વૃદ્ધિ સંબંધી વ્યવહાર પુણ્યાનુબંધી શુભ ફલ આપનાર હોઇને સાધ્ય થાય છે, અને તેનાથીજ તે ગુણને પ્રતિકૂલ ચૈત્ય દ્રવ્યાદિ ભક્ષણ વિગેરે દોષો નિવારી શકાય છે

૧ કાર્ય કારણનો સંબંધ દર્શાવવાને માટે આમાં કેટલાક ગુણો ૫-આનુપૂર્વીએ દર્શાવ્યા છે.

અને જે તેવો અધિકારી ન હોય તો તેનાથી દેવ દ્રવ્યાદિકનો વાસ્તવિક વ્યવહાર ચાલવો અશક્ય છે. તેથી જેનું જેનું સામર્થ્ય હોય, તે તેથી રીતે તેમાં પ્રવર્તે છે. ૫—૬.

॥ અથાત્રૈવ વિશેષતસ્તદધિકારિણો નિરૂપયતિ ॥

અહિં વિશેષપણે તેના અધિકારીઓ

જાણાવે છે.

મગ્ગાણુસારિપાયં, સમ્મદ્વિઠીતહેવ અણુ-
વિરહં । એણ હિગારિણો રૂહ, વિસેસનુ ધમ્મ-
સહ્મિ ॥ ૭ ॥

માર્વાર્થ:—માર્ગાનુસારી, અવિરત સમ્યગ્ દૃષ્ટિ અને દેશવિરતિ એ ધર્મશાસ્ત્રને અનુસારે પ્રાયઃ દેવાદિ દ્રવ્યની વૃદ્ધતા વિશિષ્ટ અધિકારી જાણવા. ૭

વિવરણ—જેનામાં ભવાભિનંદી દ્વાપ ન હોય, જે મિત્રાદિક દૃષ્ટિએ સહિત હોય, જે શમસંવેગાદિ યુક્ત હોય, જેને તથાવિધ મિથ્યાત્વ અને કષાયનો ઉદય મંદ હોય અને જેનામાં જૈન ક્રિયાની ભજના^૧ હોય—આવા ગુણવાલો ભવ્ય છવ માર્ગાનુસારી કહેવાય છે. તે વિષે ધર્મપરીક્ષા અંતમાં કહ્યું છે કે, માર્ગાનુસારી ભાવનું આજ્ઞાને વિષે લક્ષણ જાણવું. ક્રિયાનું ત્યાં નિયતપણું નથી, ઉપચારે કરીને સમ્યક્ત્વનો પ્રતિબંધ સમજવો.

અર્થાત્ જેમાં તે તે તત્ત્વને અનુકૂલ પ્રવૃત્તિ કરવાના હેતુ

---

૧ ભજના=કરતો હોય કે ન પણ કરતો હોય.

પરિણામ હોય તે માર્ગાનુસારીપણું કહેવાય છે. તેનેજ દ્રવ્યાશ્ના પણ કહે છે. તેમાં માણતુષ અને તામસી તાપસ વિગેરેની જેમ અન્વય (સંબંધ) અને વ્યતિરેક (જુદાપણા)થી દર્શન ક્રિયા કરવાનો નિયમ નથી-એથી જે માર્ગાનુસારી હોય તેને જન ક્રિયાનો નિયમ હોય એમ કહેવાનો નિરાસ થાય છે. આવું માર્ગાનુસારીપણું ઉત્કર્ષથી ચરમાવર્તનમાં પ્રવર્તે છે, તે વિષે તેજ મંથમાં કહ્યું છે કે, એક પુદ્ગળપરાવર્તન સંસાર રહે ત્યારે અર્થાત્ છેલ્લા પુદ્ગળ પરાવર્તનમાં ગુણની વૃદ્ધિ થવાથી અને ભવાભિનંદીપણાનો દોષ દૂર થવાથી માર્ગાનુસારી ભાવ પ્રાપ્ત થાય છે.

ચરમ પુદ્ગલ પરાવર્તનથી પ્રથમના કાળના જીવો અનંતાનુબંધી કષાયાદિકના વિપાકરૂપ, ઉપદેશાદિકથી અસાધ્ય ક્ષુદ્રત્વ વિગેરે દોષોવાળા હોય છે તેથી તે ભવાભિનંદી કહેવાય છે. અને મિથ્યાત્વના ઉદય નહિ હોવાથી કેવલ નિઃશંકાદિ ગુણોએ યુક્ત એવો જે ભવ્યપ્રાણી તે અવિરતસમ્યગ્દષ્ટિ કહેવાય છે. અને સંસાર તરફ ઉદ્વેગ- (ભવોદ્વેગ) ઇત્યાદિ ગુણોવાળો, અપ્રત્યાખ્યાન આવરણ કષાયના ક્ષયોપશમથી જેને વિરતિ પ્રાપ્ત થઈ હોય તેવો ભવ્યપ્રાણી દેશવિરતિ કહેવાય છે. ઉપર પ્રમાણે જે માર્ગાનુસારી, અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિ અને દેશવિરતિ છે તેઓ દેવાદિ દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવાના અધિકારમાં વિશેષ અધિકારી છે, એમ પ્રાયઃ ધર્મશાસ્ત્ર પંચાશકાદિને અનુસારે જાણી લેવું. પુષ્ટ આલંબન તરીકે તો સાધુઓને પણ અધિકારી કહ્યા છે. તે વિષે આગળ કહેવામાં આવશે. ૭

હવે અનુક્રમે તેના સપ્રતિપક્ષ વિધિની અપેક્ષા કરનાર કર્તાદ્વારા ફલથી સ્થાપિત વૃદ્ધિદ્વારને બતાવી તે પ્રસંગે વિનાશદ્વાર પણ બતાવે છે.

જિણવરઆણારહિયં, વંદારંતાવિ કેવિ

જિણદશ્વમ્ ॥ બુદ્ધંતિ જવસમુદ્ધે, મૂઢા મોહણ અન્નાણી ॥ ૮ ॥

આ ગાથાનો અર્થ એ પ્રકારે કરવો. તેમાં વિધિપક્ષે
સર્વત્ર ‘અ’ વધારીને અર્થ કરવો.

માવાર્થ:—શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતની આજ્ઞાથી ‘અ’
રહિત (સહિત) પણે દેવાદિ દ્રવ્યને વધારતા એવા
કોઈ ‘અ’ મૂઢ (વિવેકી) પુરૂષો અમોહપણે (ભેદ-
જ્ઞાનવડે) શ્રી અર્હંતની આજ્ઞાનું આરાધન કરતા સતા
ભવ સમુદ્રને તરી જાય છે.

દ્વિતીય માવાર્થ:—શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતની આજ્ઞા
રહિત દેવાદિ દ્રવ્યને વધારતા એવા કોઈ મૂઢ પુરૂષો
મોહ-અજ્ઞાનવડે શ્રી અર્હંતની આજ્ઞાને નહિ માનતા સતા
ભવસમુદ્રમાં ડુબી જાય છે. ૮

વિવરણ:—આ ગાથાનો અર્થ તત્ત્રન્યાયવડે એ પ્રકારે થાય
છે. વિધિ પક્ષે અને અવિધિપક્ષે. જ્યારે વિધિપક્ષે અર્થ કરવો
હોય ત્યારે તેમાં પ્રાયઃ અકારનો વિશ્લેષ કરવો. જેમકે જિના-
જ્ઞાથી અરહિત એટલે સહિત એવા દેવાદિદ્રવ્યને વધારતા કોઈ
એટલે જેમના ગુણ અનિર્વચનીય છે એવા અમૂઢ એટલે વિવેકી
પુરૂષો અમોહન એટલે ભેદજ્ઞાનવડે અર્હંતની આજ્ઞાને આરાધન
કરનારા થઈ આ ભવ સમુદ્રમાં ડુબતા નથી અર્થાત્ તેને તરી
જાય છે. આ પ્રમાણે વિધિપક્ષે તેની વ્યાખ્યા થાય છે. આ
સર્વનો હાર્દ એવો છે કે, આમ પુરૂષની આજ્ઞાને અનુસરનારી
જે યોગ્ય અર્થની ક્રિયા તે વિધિ કહેવાય અને સ્વચ્છંદ અનુસારી

જે અર્થાક્રિયા તે અવિધિ કહેવાય. આથી એ સિદ્ધ થયું કે, કર્માદાન વિગેરે કુવ્યાપારથી વર્જિત એવા સદ્વ્યવહારના વિધિથીજ તે દેવાદિદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવી. અહિં કેટલાએક એમ કહેછે કે, આવક શિવાય બીજાને દેવાદિ દ્રવ્ય-તેનાથી અધિક કિંમતવાળું ધરેછું ગીરો લઇ-આપીને વ્યાજપડે તેની વૃદ્ધિ કરવી યોગ્ય છે. તે વિષે સમ્યક્ત્વવૃત્તિ વિગેરે અથોમાં સંકાદાની કથામાં કહેલું છે. વળી બીજો અહીં એવી શંકા કરે છે કે, દેવદ્રવ્યના અધિકારમાં રહેલા આવકથી દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ શી રીતે કરી શકાય ? કારણ કે, “મમ્મતો જિજ્ઞાસુઃ સંસારિઓ મણિઓ” (જે જિજ્ઞાસુ કરે તે અનંત સંસારી થાય છે.) આ પ્રમાણે જાણતાં છતાં તે જે પોતાનાથી બીજાને દેવાદિદ્રવ્ય આપે તો તે બંનેને સંસાર વૃદ્ધિનું કારણ થાય છે. ‘કેમને’ એર વિકારકારક ન થાય’ એમ કહી શકાય નહીં. કારણ કે એર તો સર્વનો નાશ કરનારજ છે. બીજા અથમાં આલોચનાના અધિકારમાં દેવાદિદ્રવ્યને બગાડનારા ઉદર વિગેરેને પણ દોષોત્પત્તિ કહીછે, તો હવે દેવાદિદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવાની કઇ રીતિ ? તે કહો. ઉપરની શંકાના સમાધાનમાં કહે છે કે, મુખ્ય-પણુ આવકોને દેવદ્રવ્યનો વિનાશ કરવો તે દોષ છે પણ યોગ્ય કાળે વ્યાજ વિગેરે આપીને લેણું તેમાં કાંઈ વિશેષ દોષ નથી. અને વિશેષ વ્યાજ વિગેરે ઉમેરીને આપવામાં દોષનો અભાવ થાય છે. વળી તે દ્રવ્યનો નાશ કરવામાં આવે તો બોધિપણું દુર્લભ થાય, તેમજ તે દ્રવ્યની રક્ષા થાય તેવી દેશના આપવામાં જે સાધુઓ ઉપેક્ષા કરે તો તેમને પણ ભવદુઃખ થાય. એમ શાસ્ત્રમાં દર્શાવ્યું છે,

તેથી મુખ્યત્વે કરી સુગ્ર શ્રાવકોએ પોતે તો તેના વિષે કાંઈપણ વ્યાપાર કરવો નહીં તે સાફ છે. અને ‘કોઈકાળે પણ એ દ્રવ્યનો અદ્ય ઉપભોગ પણ ન થાય’ એવું વિચારી તેને સારે સ્થાને સ્થાપી પ્રતિદિન તેની સાર-સંભાળ કરી મોટા નિધાન (ભંડાર)ની જેમ તેનું પરિપાલન કરવામાં તેઓને કાંઈપણ દોષ લાગતો નથી, પણ તીર્થીકરનામ કર્મ બાંધવા વિગેરેનો મોટો લાભ થાય છે. આવું છતાં પણ તેઓને જે વર્જિત કહેલું છે તે નિઃશુક-પણા વિગેરે દોષના સંભવનો પરિહાર કરવાને માટેજ જાણી લેવું. ‘દેવાદિદ્રવ્યના ઉપભોગથી કેવું પરિણામ આવે’ એવું જે જાણતો ન હોય તેવા બીજા પરધર્મી માણસને તે વિષે નિઃશુકતાદિ થવાનો સંભવ નથી, તેથી તે દ્રવ્યની વૃદ્ધિને માટે તેવાને આંધક કિંમતવાળા ઘરેણા ઉપર વ્યાજે આપવામાં કાંઈ પણ દોષ નથી. કદિ ભાવી કાલે તે કરજદારને નિર્ધનપણા વિગેરેના આપત્તિ આવે તોપણ મૂલ ધનને તો હુાનિ થવાનો અભાવ છે. અને જેમને તે દ્રવ્યના ઉપભોગમાં સશક્યપણું હોય તેવાની સાથે તો વ્યાજે આપવાનો પણ વ્યવહાર કરવો યોગ્ય નથી. કેમકે તેવાને તેથી દ્રવ્ય ભવણનોજ દોષ લાગે છે.

આ પ્રકારે કદિ ઉત્તમ શ્રાવકો પણ જો પોતાની મેળે તે દ્રવ્ય ન વધારી શકે તો પછી અક્ષત, સો-પારી, નૈવેદ્ય વિગેરે દેવદ્રવ્યનો વિક્રય કરવાથી ઉપ-જેલા દ્રવ્યની જેમ તે દ્રવ્યથી પણ જુદા જુદા યોગ્ય વ્યાપાર કરવા અને તેથી જે ધન ઉપાર્જન થાય તે સાધર્મી ભાઈઓને જણાવી દેવ દ્રવ્યમાં નાખવું, પો-તાના દ્રવ્યમાં નાખવું નહીં. કદિ જો તેમ કરવાથી દેવદ્રવ્યમાં ગુકશાન થયું હોય તો તે પણ સાધર્મી-

ભાષ્યોને જણાવો તેવું, કારણ તેમ કરવાથી તેનો ઉપાય થઈ શકે.

કદિ જો પૂર્વોક્ત પ્રકારે બીજામૈ ધરે ધરાણે આપતાં પણ જો તે દેવદ્રવ્ય વધવાનો સંભવ ન હોય તો ચોગ્ય વ્યાજ લઈ તેને (સંભાળ કરનારને) જ ઘેર અમુક મુદત ઠરાવી આવકોએ એકઠા મળીને મુકવું. અને પછી મુદત પુરી થયે આવકોએ પ્રમાદ રહિતપણે તે દ્રવ્યને બીજાને ત્યાં ફેરવી બરાબર સારવાર કરી સાવચેતીથી વધારવું.

અહીં ઉત્સર્ગ અપવાદથી ભાવના કરવી. એટલે ઉપરના કોઈપણ પ્રકારથી જો દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ થઈ શકે તેમ ન હોય અને સર્વ રીતે તેનો વિનાશ થવાનો સંભવ હોય તો મોટા નિધાનની જેમ તેની રક્ષાજ કરવી ચોગ્ય છે. કોઈ ઠેકાણે વૃદ્ધિ અર્થે તેને મુકવું જ નહિ. આદ્યવિધિ, સમ્યક્ત્વવૃત્તિ અને પ્રશ્નોત્તરસંગ્રહ ગ્રંથને અનુસારે તેમજ વૃદ્ધવાદને અનુસારે તે દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ વિધિ પૂર્વક કરવી, તેમ કરવાથીજ તે ભવ્ય પ્રાણીઓને સંપૂર્ણ ફલદાયક અને યશ આપનારી થાય છે. જો અવિધિએ તે દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવા જાય તો મૂલસહિત ચૈત્યાદિ-દ્રવ્યનો વિનાશ કરે છે. નીતિ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, “અન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલું દ્રવ્ય દશ વર્ષ સુધી રહે છે અને બ્યારે સોળમું વર્ષ આવે છે ત્યારે તો તે સમૂલ નાશ પામે છે.” તેમ લોકમાં પણ ખેતી, વ્યાપાર, નોકરી ભોજન, શયન, આસન, વિદ્યાસાધન, ગમન અને વંદન વિગેરે પણ જો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર અને કાળ-વિગેરેને અનુસારે વિધિ પૂર્વક આચર્યું હોય તો તે સંપૂર્ણ ફલ આપે છે,

અવિધિથી આવ્યું હોય તો ફલ આપતું નથી. કારણ કે, તેમાં સામગ્રીનો અભાવ હોય છે. શ્રી ઉપદેશપદ વિગેરે ગ્રંથોમાં કહ્યું છે કે, આસન્નસિદ્ધિ^૧ જીવોનેજ નિરંતર વિધિ પરિણામ હોય છે. વિધિનો ત્યાગ અને અવિધિ યુક્ત ભક્તિ અભવ્ય અને દૂર ભવ્ય જીવોને હોય છે. ૧. વિધિનો યોગ ધન્ય પુરુષોને થાય છે વિધિપક્ષના આરાધકને સદા ધન્ય છે,

વિધિનું બહુ માન કરનારાને પણ ધન્ય છે અને વિધિ-પક્ષને દૂષણ નહીં આપનારને પણ ધન્ય છે. ૨. શ્રદ્ધાળુ પ્રાણી વિધિયુક્તજ અનુષ્ઠાન લેતા છે. કદાચ દ્રવ્યાદિ દોષથી હજીયેલા હોવાથી બરાબર વિધિ ન કરી શકે તોપણ પક્ષવાદ તો વિધિનોજ વહન કરે છે. ૩.

લોકનીતિમાં પણ કહેવાય છે કે, “ વિધિપૂર્વક કરેલું કાર્ય સંપૂર્ણ ફલની સિદ્ધિને માટે થાય છે; અને તેથી વિપરીતપણે કરેલું કાર્ય તુચ્છ ફલની સિદ્ધિ માટે થાય છે, જેમ કોઈ શ્રેષ્ઠીના બે પુત્રોને થયું હતું ” તે કથા આ પ્રમાણે છે—કાંચનપુર નગરમાં કોઈ શ્રેષ્ઠીને બે પુત્રો હતા તેઓ દ્રવ્યની ઇચ્છાએ કોઈ એક સિદ્ધપુરૂષને ભાંજતી ભજતા હતા. એક વખતે તે સિદ્ધપુરૂષે પ્રસન્ન થઈ તેઓને વિધિ-સહિત પ્રભાવવાળાં તુંબીફળ આપ્યાં. અને કહ્યું કે, “ આ તુંબીફળના બીજ લઈ સો વખત ખેડેલા ક્ષેત્રમાં જ્યાં સૂર્યનો તાપ ન પડતો હોય તેવા સ્થાને વિષે અમુક નક્ષત્ર અને વારનાં યોગે વાવી દેવાં. જ્યારે તેની વેલ થાય ત્યારે તેમાંથી કેટલાંક બીજ લઈ લેવાં; પછી તે પત્રપુષ્પ-વાળી વેલ તે ક્ષેત્રમાં તે સ્થિતિમાંજ બાળી નાંખવી, ને ભસ્મ લઈ લેવી તેમાંથી એક ગદાઆણા જેટલી ભસ્મ જો

ચોસઠ ગદીઆણા બાર તાંબામાં નાંખશે તો તેટલું ઊંચી જાતનું સુવર્ણ થશે. ”—આ પ્રમાણે તે સિદ્ધના કહેવાને અંગીકાર કરી તેબંને ઘેર આવ્યા તેમાંથી એક જણે સિદ્ધના કહેવા પ્રમાણે બરાબર વિધિથી કરતાં તેને ઊંચી જાતનું સુવર્ણ થયું અને બીજાએ જરા અદ્ય વિધિ કરી તેથી તેને રૂપું થયું એથી એમ જાણવું કે સર્વ ઠેકાણે સમ્યક્ પ્રકારે વિધિ કરવાથી પૂર્ણ ફલ મળે છે, અને નિઃશક પણે અવિધિ કરે તો અનર્થજ ઉત્પન્ન થાય છે, કહ્યું છે કે, “ જેમ ભોજન પણ અવિધિએ કર્યું હોય તો વિનાશ કરે છે અને વિધિએ કર્યું હોય તો જીવાડે છે, તેમ અવિધિએ કરેલો ધર્મ સંસાર આપે છે અને વિધિએ કરેલો ધર્મ મોક્ષ આપે છે. ” વળી “ પરદ્રવ્યનું હરણ કરીને તેનાવડે જે જિનેશ્વરની પૂજા કરે છે તે ચંદનના વૃક્ષોને બાળીને કાંચલા વેચવાનો વ્યાપાર કરે છે. ” એમ સમજવું.

આ ઉપરથી એમ જાણવું નહીં કે સાંપ્રતકાળે તો ધર્મ કરવો જ નહીં પણ એટલું સમજવાનું કે, વિધિ પ્રમાણે ધર્મ કરવો અને અવિધિનો ત્યાગ કરવો. જે વિષે કહ્યું છે કે, “ અવિધિએ કર્યા કરતાં ન કરવું સાઈ—એ વચનને સર્વજ્ઞ ઉત્સૂત્ર વચન કહે છે. કારણ કે—ન ક્યોથી ગુરૂ પ્રાયશ્ચિત્ત આવે છે, અવિધિએ કરવાથી લઘુ પ્રાયશ્ચિત્ત આવે છે. ”

એટલા માટેજ સર્વ પવિત્ર ક્રિયાઓને અંતે જો કાંઈ અવિધિથી આશાતના થઇ હોય તો તે નિમિત્ત મિથ્યા દુષ્કૃત અપાય છે. મોટા વિદ્વાન્ સૂરિઓ કહે છે કે, “ અતિચારવાળી ક્રિયા પણ કરવાથી અભ્યાસવડે કાળે કરીને અતિચાર રહિત થાય છે, તે વિષે કહ્યું છે કે, જે અભ્યાસ છે તે ધણા જન્મ સુધી શુદ્ધ સંસ્કારદ્વારા અનુસરે છે. બાહ્ય

અભ્યાસ પણ ક્રિયામાં કુશલતા આપે છે, જેમ પાણીનું ઘીનું એક વખત પથ્થર ઉપર પડે તેથી, કાંઈ પથ્થર ધસા-
ધને નીચા થઈ જતા નથી. અર્થાત્ બહુવારપાણી પડવાની
જરૂર છે. એ તત્વાર્થ છે. ૮.

હવે વિધિવત્ શ્રાદ્ધદિનકૃત્યાદિ ઋથને અનુસારે દેવા-
દિદ્રવ્યની ચિંતા કેવી રીતે રાખવી તે બતાવી તેના વિધિ
અને અવિધિ બતાવે છે.

**સમયે સદ્ધો ચિંતશ્ચ, ચેદ્યમાર્શ્વ ડુન્નિયં
અન્નં । નગ્ગાહિણી ન સયયં, દવ્વ વુઢ્ઢી ન
અન્નહા ॥ ૯ ॥**

ભાવાર્થ:—ઉત્તમ શ્રાવકે કોઈ સમયે ચૈત્યાદિ-
દ્રવ્યની અને કોઈ સમયે બીજે કોઈ પુનરી વિગેરે
આજીવિકાની અપૂર્ણતાથી દુઃખી હોય તેની ચિંતા
રાખવી, તેમજ વળી દેવાદિદ્રવ્યની ઉધરાણી
કરવાની તો હમેશાં ચિંતા રાખવી, જે તેમ ન
કરે તો તે દેવાદિદ્રવ્યની વૃદ્ધિ થતી નથી. ૯

વિવરણ—ઉત્તમ શ્રાવકે સમયે એટલે એક બે દિ-
વસને આંતરે અર્થાત્ કોઈ કોઈવાર પર્યાલોચના પૂર્વક
સંભારવાવડે ચૈત્યાદિક વિષે ચિંતા રાખવી. અહિં
આદિ શબ્દવડે ચૈત્યના પ્રદેશનું માર્જન વિગેરે જણી
લેવું. અને બીજા જે ચૈત્યની સંભાળ રાખનાર દેવ
પૂજા કરનાર કે ચોકી કરનાર હોય તે જો કાંઈ દુઃખી

હાલતમાં હોય વા પોતપોતાનું કામ કરવામાં અસમર્થ હોય કે, અદ્ય આજીવિકાથી દુઃખી થતા હોય તો તેની પણ ચિંતા રાખવી. તેમજ દેવાદિદ્રવ્યની ઉધરાણી કરવાની તો હમેશાં ચિંતા રાખ્યા કરવી. જેથી દેવાદિદ્રવ્યની અતિશય વૃદ્ધિ થાય. આ પ્રમાણે ન કરવાથી જે દોષ થાય તે કહ્યું છે. અન્યથા એટલે જો ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ચિંતા રાખે નહીં તો તે દ્રવ્યની વૃદ્ધિ થતી નથી. અહિં એવી ભાવના છે કે વ્યવહારથી અહુત શાસનનું મૂળ દેવ ગુરુ છે, તેથી વિવેકી શ્રાવકે પ્રથમ અવસર પ્રમાણે પારકર સહિત ચૈત્યની ચિંતા રાખવી, તેમાં પણ જીર્ણ ચૈત્યના ઉદ્ધાર વિષે જે ચિંતા રાખવી તે વિશેષ ફલદાયક છે. તે વિષે કહ્યું છે કે, “ જેણે જીર્ણ ચૈત્યનો ઉદ્ધાર કર્યો તેણે પોતાના આત્માનો (આ સંસારમાંથી) ઉદ્ધાર કર્યો, તેમજ તેણે પોતાના વંશનો ઉદ્ધાર કર્યો. અને તે જિનભવનની અનુમોદના કરવાથી અન્ય પણ ભવ્યજીવો ઉદ્ધારને પામ્યા. ૧. વળી ઉદ્ધારકારકે નીચગોત્ર ખપાવ્યું, ઉચ્ચગોત્ર ખાંધ્યું, કુગતિનો માર્ગ બંધ કરી દીધો અને સુગતિ માર્ગને ઉપાર્જન કર્યો. ૨. વળી આ લોકમાં તેની સુકિર્તિ વિસ્તાર પામી અને જિનભવનનો ઉદ્ધાર કરવાથી તેણે અન્ય ભવ્યજીવોને સત્પુરુષોનો માર્ગ દેખાડ્યો. ૩. એ પ્રમાણે જીર્ણોદ્ધાર કરવાથી કેટલાક ભવ્યજીવો તો તેજ ભવમાં સિદ્ધિપદને પામે છે અને કેટલાક ઈંદ્રસમાન દેવ સંબંધી સુખને અનુભવીને સિદ્ધિપદને પામે છે. ૪. ”

એથી ચૈત્યને ચુના વિગેરેથી સુધારતા રહેવું. અને ચૈત્યના સર્વ પ્રદેશમાં વાળી ચોળી સાફ રાખવું, પૂજની

સામગ્રી ગોઠવવી, પ્રતિમા તથા તેના પરિકરને નિર્મળ રખાવવાં, વિશેષ પૂજા દીપ વિગેરેની શોભા કરવી, અક્ષત નૈવેદ્ય વિગેરે વસ્તુનો જથ્થો રાખવો; ચંદન, કેશર, ધૂપ, ધી વિગેરેનો સંચય કરવો; દેવાદિદ્રવ્યની ઉધરાણી કરવી; તેવડે પ્રાપ્ત થયેલા દ્રવ્યને સારે સ્થાને રાખવું. તેની આવક જવકનાં સ્પષ્ટ નામાં લેખવાં; ઉધરાણી કરનારા તથા આય વ્યય સ્થાનાદિની રક્ષા કરનારા માણસો રાખવા અને સાધર્મિક, ગુરૂ, જ્ઞાન તથા ધર્મશાળા વિગેરેની યોગ્ય ચિંતા કરવામાં યથાશક્તિ યત્ન કરવો. તેમજ સમૃદ્ધિવાળા આવકે તો વિમલાચળ વિગેરે મહા-તીર્થની પણ રક્ષા, ઉદ્ધાર તથા કર્મોચન (કર છોડાવવો) વિગેરે વિધિવડે સાર સંભાળ કરવી. આ પ્રમાણે કહેવાથી પ્રસંગે ચૈત્યાદિકના વૈયાટ્યના વિધિનો પણ નિર્ણય થયો. તેમજ એમ સિદ્ધ થયું કે દેવગુરૂ વિગેરેની ચિંતા રાખનાર પ્રાયઃઆવક વિના બીજો કોઈ છેજ નહીં.

આ પ્રમાણે ચિંતા રાખતાં છતાં કદાચિત્ ચોર કે અગ્નિ વગેરેનો ઉપદ્રવધો દેવાદિદ્રવ્યનો વિનાશ થાય તો પણ તેની ચિંતા રાખનાર આવક નિર્દોષ છે. કારણ કે, અવશ્ય ભાવીભાવનો ઉપાય હોતો નથી.

ઉપર જણાવેલા ચિંતાના પ્રકારમાં ચૈત્ય સંબંધી જે ચિંતા અલ્પ સમયમાં સાધ્ય થઈ શકે તેમ હોય તે બીજી નૈવેદ્યિકાની પહેલાં કરી લેવી, બાકીની તો યોગ્ય સમયે અવ્યાક્ષિપ્તકાળે પાછલથી કરવી એજ ગૃહસ્થપણનો સાર છે, તે વિષે કહ્યું છે કે, “ જે દેવકાર્યમાં ઉપયોગી થાય, તેજ જ્ઞાન, તેજ વિજ્ઞાન, તેજ કલા કૌશલ્ય, તેજ જીવિ અને તેજ પુરૂષાર્થ છે. ”

હવે તેમાં પણ જે ઉધરાણી કરવાની ચિંતા છે તે દેવાદિદ્રવ્યની વૃદ્ધિમાં વિશેષ ઉપયોગી છે. તેથી તે વિષે ચિંતા કરનારાએ પોતાના દ્રવ્યની જેમ તેમાં અલંગ ચિત્તે પ્રવર્તવું. અન્યથા જે ઉધરાણીના કાર્યમાં બહુ વિલંબ થાય તો દુકાલ, દેશ ભંગ કે દારિદ્ર વિગેરે આવવાનો સંભવ છે, અને જે તેમ થયું તો પછી ઘણા ઉપક્રમ કરતાં પણ તે કામ સિદ્ધ નહીં થતાં દેવાદિદ્રવ્યના વિનાશનો મોટો દોષ ઉત્પન્ન થાય છે. એવો દોષ મહેદ્રપુરીના એક આવકને લાગ્યો હતો તે કથા નીચે પ્રમાણે—

“ મહેદ્રપુર નગરમાં અર્હત ચૈત્યને માટે ચંદન, ભોગ પુષ્પ અને અક્ષત વિગેરે લાવવા સારૂ તથા દેવદ્રવ્યની ઉધરાણી કરવાની ચિંતા રાખવાને માટે સંઘે ચાર આવકોને નીમ્યા હતા, તેઓ સારી રીતે ચિંતા રાખતા હતા. એક વખતે તે ચારે આવકોમાં મુખ્ય હતો તે ઉધરાણી કરવા વિગેરેમાં જેનાં તેનાં વિરૂદ્ધ વચનો સાંભળીને કંટાળી ગયો, તેથી તે વિષેની ચિંતા રાખવામાં તે શિથિલ થઇ ગયો, આથી કરીને મુખ્યને અનુસરીને સર્વ વ્યવહાર ચાલતો હોવાથી બીજા ત્રણ આવકો હતા તે પણ શિથિલ થઇ ગયા. આ અરસામાં અકસ્માત દેશભંગ થવાથી ધણું દેવદ્રવ્ય વિનાશ પામી ગયું. આવી રીતે તે મુખ્ય માણસે પ્રમાદથી પોતાના છતાં બલ વીર્ય ગાપવ્યાં, તેથી તેને સાનુબંધ પાપકર્મ લાગ્યું, તેથી તેને અસંખ્ય ભવોમાં પરિભ્રમણ કરવું પડ્યું. ”

ઉપર પ્રમાણેનો અધિકાર જાણીને અવિલંબથી ઉધરાણી કરી આવકો પાસેથી દેવાદિદ્રવ્ય ઉત્તમ આવકોએ

ઉત્સાહથી મહુણ કરવું અને પોતે પણ અવિલંબે જે દેવ-
દ્રવ્ય આપવાનું હોય તે આપી દેવું, એક ક્ષણવાર પણ
રાખવું નહીં. વિવેકી પુરૂષો બીજાનું દેવું આપવામાં
વિલંબ કરતા નથી તો આ દેવજ્ઞાનાદિકના દેવાને માટે
કેમ વિલંબ કરે ? વળી જ્યારે જે આવકે જેટલીવાર મા-
ળાવિગેરે ધારણ કર્યું હોય ત્યારે તેટલીવાર તેટલું બીજું
પણ દેવાદિદ્રવ્ય થયું ગણાય, તો તેનાથી તે સ્ત્રી રીતે
ઉપભોગ કરી શકાય, તેમજ તેનો લાભ પણ સ્ત્રી રીતે
લેવાય ? કારણ કે, તેમ કરવાથી પૂર્વ કહ્યા પ્રમાણે દેવા-
દિદ્રવ્યના ઉપભોગનો પ્રસંગ આવે. તેથી તે દેવાદિદ્રવ્ય
સઘ અર્પણ કરવું જ યોગ્ય છે. કદિ જો કોઈ સઘ આપી
દેવાને અશક્ત હોય તો તેણે પ્રથમથીજ પખવાડિયે કે
અર્ધ પખવાડીએ આપવાનો ચોખી રીતે અવધિ કરવો,
અને તે અવધિની અંદર માગ્યા વિના પોતાની મેળેજ
આપી દેવું. જે દેવયોગે અવધિનું ઉદ્ધવન થઈ ગયું અને
તેટલામાં પાપનો ઉદય થયો તો દેવદ્રવ્યના ઉપભોગનો
દોષ સ્ફુટ રીતે લાગી જાય. તે પ્રમાણે “ઋષભદત્ત”
નામના એક આવકને થયું હતું તેની કથા નીચે પ્રમાણે—

ઋષભદત્તની કથા.

“ મહાપુર નગરમાં ઋષભદત્ત નામે એક ઁઠ્ઠી હતો,
તે પરમ શ્રાવક હતો. એક વખતે પર્વણીનો દિવસ આવતાં
તે જિન ચૈત્યમાં દર્શન કરવા ગયો, તે વખતે દેવની આ-
ગળ ધરવાને પોતાની પાસે કાંઈ દ્રવ્ય ન હતું, એટલે
તેણે ઉધારે પરિધાર્પનકા લઈ આગળ ધરી. ત્યાંથી ઘેર
મયા પછી બીજા ગૃહકાર્યમાં વ્યગ્ર થવાથી તે આપવાનું

જીલી ગયો. તેવામાં દુર્જવયોગે તેના ઘર ઉપર ઘાડ પડી, તેમાં તેનું સર્વસ્વ લુપ્તાઇ ગયું. છેવટે લુંટારાઓએ તે મે-
 ણીને મારી પણ નાંખ્યો. ત્યાંથી મૃત્યુ પામીને તેજ નગ-
 રમાં કોઇ નિર્દય, દરિદ્રી અને કૃપણ એવા મહિષ વાહકને
 ઘેર તે પાડો થઇને અવતર્યો. ત્યાં પ્રત્યેક ગૃહે લઇ જવા
 માટે પાણીની પખાલો વિગેરેનો ભાર વહન કરવા લાગ્યો,
 અને નિત્ય ઊંચી ભૂમિ ઉપર ચડવાથી, અહોરાત્ર બોજો
 વહન કરવાથી, ઘણી ક્ષુધા તૃષાવડે પીડિત રહેવાથી અને
 સદાનિર્દયપણે ચાબુક વિગેરેના ધાતથી તે મહા વ્યથા સ-
 હન કરવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે ચિરંકાળ સહન કરતાં એક
 વખતે કોઇ નવીન જન ચૈત્ય થતું હતું તેના ગઢને માટે
 તે મહિષને જસ વહન કરવા લઇ જવામાં આવ્યો, ત્યાં
 ચૈત્યની પૂજા વિગેરે જોવાથી તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન
 થયું, એથી તે ચૈત્ય આગલથી કોઇ રાતે ચાલ્યો નહીં.
 આ સમયે તેના પૂર્વ ભવના પુત્રોને તે વૃત્તાંત કોઇ જ્ઞાનીએ
 જણાવ્યો એટલે તેઓએ આવી દ્રવ્ય આપીને તેને મહિ-
 ષવાહકની પાસેથી છોડાવ્યો, અને પૂર્વ ભવે તેણે લીધેલા
 દેવદ્રવ્યથી સહસ્રગણું દેવદ્રવ્ય આપીને તેને દેવઋણમાંથી
 મુક્ત કર્યો. પછી તે મહિષ અનશન કરીને સ્વર્ગે ગયો,
 અનુકંમે મોક્ષને પણ પ્રાપ્ત થશે. ”

ઉપરની કથા ઉપરથી દેવદ્રવ્ય આપવામાં કે લેવામાં
 વિલંબ કરવો નહીં, તેમ કરવાથી દેવદ્રવ્યની વિશેષ વૃદ્ધિ
 થાય છે. અને પોતાને તેવો અભ્યાસ પડવાથી સાવધાનપણે
 તેના વિરોધી કર્મ તથા આત્મદોષનો ત્યાગ થાય છે અને
 પોતાના નિયમનો નિર્વાહ, અપૂર્વ ગુણની શુદ્ધિ અને
 વિશેષ ધર્મનું ઉપાર્જન વિગેરે ઉત્તમ ગુણોનો સ્થિર-
 વાસ થાય છે.

જે ચૈત્યના પૂજારા વિગેરે આશ્રિત હોય તેઓને પોતપોતાના કાર્યમાં ઉત્સાહ વધે તેટલા માટે તેમની આજીવિકાની સહાયતાને માટે શ્રાવકોએ તેમને તેવીરીતે પોતાનું દ્રવ્ય આપતા રહેવું કે જેથી તેઓ પોતપોતાના કાર્યમાં પ્રમાદ રહિત થઈને પ્રવર્તે. આ પ્રમાણે જો ચૈત્યાદિકની ચિંતા ન રખાય તો ચૈત્યાદિકના વિનાશ વિગેરે દાષો ઉત્પન્ન થાય. તેથી શ્રાવકોએ પ્રમાદથી પૂર્વે જાણાવેલી ચિંતા છોડવી નહીં. સદ્ભક્તિ ભાવનાના ઉદ્ધાસ વિગેરેનો અનુબંધ રાખ્યાં કરવો. ૯.

હવે એ દેવાદિદ્રવ્યની વૃદ્ધિમાં કેવો અધિકારી જોઈએ તેની પ્રશંસા પૂર્વક શ્રાદ્ધદિનકૃત્યની બે ગાથા વડે જણાવે છે—

નો માયા નો પિયા, જજ્ઞા સરીરં નેવ
બાધવા ॥ પિત્ત્વં તત્ત્વ ઠાણંમિ, જત્ત્વં અત્ત્વં
તુ પિત્ત્વં ॥ ૧૦ ॥

અગિદ્ધો જો ણ દવંમિ, જિણત્ત્વં નેશ્
વિત્ત્વં । ણણં સો મહાસત્તો, વુચ્છણ
જિણસાસણે ॥ ૧૧ ॥

ભાવાર્થ:—જીવ જે સ્થાને અર્થ—દ્રવ્યને જોવે છે, તે સ્થાને માતા, પિતા, ભાઈ, શરીર, અને બાંધવને પણ જોતો નથી. અર્થાત્ જેટલે દરજ્જે દ્રવ્યને આહો છે તેટલે દરજ્જે માતા વિગેરેને પણ આહતો નથી.

જે પોતાના ધરના દ્રવ્યમાં પણ અલુબ્ધ થઈ જિનાદિદ્રવ્યને વધારે છે, તે શ્રી જૈનશાસનમાં મહા સત્ત્વ કહેવાય છે. ૧૦-૧૧

વિવરણ—આ પ્રાણી હૃમેશાં અનાદિકાલથી દુર્જય એવા લોભરૂપી અહુથી એવો અસ્ત થઈ ગયો છે કે પોતાના દ્રવ્યને રક્ષણ કરવું અને વધારવું વિગેરેથી પરમધ્યાન કરવા યોગ્ય માની પ્રાયઃ જે સ્થાને જેવી રીતે જોવે છે, તે સ્થાને તેવીરીતે માતા, સ્ત્રી, શરીર અને બંધુને પણ તે જોતો નથી. કેમકે તે દ્રવ્યને અર્થે પોતાના જીવિતને પણ નહીં ગણતો છતો પાપ અને અપયશના સમૂહને ઉપાર્જન કરે છે. ૧૦

આ પ્રમાણે છતાં પણ જેની મનોવૃત્તિ સંતોષરૂપ-સુધાધારાથી સિંચન થયેલી હોય તેવો આવક પોતાના દ્રવ્યની વૃદ્ધિ વિગેરેમાં પણ સર્વથા અલુબ્ધ થઈ શ્રી જિનાદિદ્રવ્યને સારી રીતે રક્ષણ કરી વધારે છે, તે આ કારણને લીધે, મહા સત્ત્વ કહેવાય છે. અહિં ઉપલક્ષણથી એમ પણ સમજવું કે, બીજાની પાસે વધાવ-રાવે અથવા અતુભોદના કરે તે પણ મહા સત્ત્વ કહેવાય છે. આનો પરમાર્થ એવો છે કે, ચરમાવર્ત્તાદિક સામગ્રીને પાત્રીને મધ્યસ્થપણા વિગેરે મૂલ ગુણો પ્રગટ થાય છે, તેનાથી સદ્ ભાક્તરૂપ સત્ત્વોદ્ધાસ પ્રવર્તે છે, તેથી કરીને દેવાદિદ્રવ્યની ચિંતા સમ્યક્ પ્રકારે કરવાની વૃત્તિ ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેમ કરવાથી દેવાદિ દ્રવ્યની વૃદ્ધિ થાય છે.

ઉપર પ્રમાણે દેવાદિદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરનારા આવકે તેના કુળરૂપ દેવદ્રવ્યાદિકનો ઉપભોગ ઉચિત રીતે તજ દેવો તે નીચેની ગાથાથી બતાવે છે.

હવિહં ચ દેવદંધં, જોગુવજોગોર્હિં તન્ન
હવિહં પિ । જચિણ્ણ વદ્ધિઅંધં, અન્નહા
જત્તિજંગો ય ॥ ૧૨ ॥

માવાર્થ:—ભોગ અને ઉપભોગવડે દેવદ્રવ્ય બે પ્રકારનું છે, તે બંને પ્રકારના દેવદ્રવ્યમાં યોગ્યરીતે વર્તવું, નહીં તો તેમાં ભક્તિનો ભંગ થાય છે. ૧૨.

વિવરણ—દેવદ્રવ્ય બે પ્રકારનું છે. મુલમાં જ અ-
વ્યય મુક્યો છે તેથી ગુરુ દ્રવ્યાર્થિક પણ બે પ્રકારે જાણી
લેવું. તે ભોગ અને ઉપભોગ એમ બે પ્રકાર સમજવા.
તેમાં જે એકજવાર ભોગ કરવા યોગ્ય એવી વસ્તુ તે
ભોગ નૈવેદ્ય માણા વિગેરે. અને જે વારંવાર ભોગ કરવાને
યોગ્ય એવી વસ્તુ તે ઉપભોગ. આભુષણ ધર વિગેરે. આ
બંને પ્રકારના દ્રવ્યમાં યોગ્ય રીતે વર્તવું જોઈએ. એટલે
વિધિ પૂર્વક તેનો વ્યાપાર કરવો જોઈએ તે ભોગોપભોગ
દ્રવ્ય પોતપોતાના યોગ્ય સ્થાન જે ચૈત્યાદિ તેમાં અર્હતની
આજ્ઞા પ્રમાણે પ્રયોજી ઉપયોગમાં લેવું. જો કદિ અતિશય
હર્ષનો આવેશ આવી જાય અને તેથી કરીને અયોગ્ય
સ્થાને તેનો વ્યાપાર થઈ જાય તો ભક્તિભંગરૂપ દોષ પ્રાપ્ત
થાય છે. આનો સાર એ છે કે, જો દેવાદિભોગ દ્રવ્ય
પોતાના કાર્યમાં વાપર્યું હોય તો તે દ્રવ્યની ન્યૂનતા થવાથી
સ્ફુટરીતે ખંડિતદ્રવ્યરૂપ આશાતના થાય છે. અને તેમ
થવાથી તેને યોગ્ય એવા ઉપભોગનો વ્યાધાત થતાં તેમાંથી
બનતા આભુષણ વિગેરેનો અને ભક્તિ ઉદ્ધાસનો ભંગ

પણ થવો સંભવ છે. જે કે ઉપભોગ દ્રવ્યમાં કહેલા દોષનો અભાવ છે પણ તેમાં આજ્ઞાનો અતિક્રમ, નિઃશૂકતા અને અવિનય વિગેરે દોષનો સંભવ છે તેથી ઉભયમાં ભક્તિનો ભંગ તો સ્ફુટરીતે જણાય છે. તેથી ઉત્તમ શ્રાવકે ભોગ અને ઉપભોગ બંને પ્રકારના દેવાદિદ્રવ્યને પોતાના કાર્યમાં વાપરવું નહીં. ચોખ્ખ સ્થાનેજ વાપરવું.

પોતાના શુદ્ધ ચૈત્યમાં ધરેલા અક્ષત, સોપારી અને નૈવેદ્યના વેચાણથી ઉત્પન્ન થયેલ પુણ્ય ભોગ વિગેરે પોતાના શુદ્ધ ચૈત્યમાં ન વાપરવું, તેમજ બીજા (મુખ્ય) ચૈત્યમાં આવીને પણ પોતાની મેળે ન ચડાવવું પણ તેની વ્યવસ્થા જણાવીને ચૈત્યના પૂજારી વિગેરેની પાસે ચડાવવાવું જે તેનો ચોગ ન હોય તો પછી સર્વની આગળ સ્ફુટરીતે તેનું સ્વરૂપ જણાવીને પોતાને હાથે ચડાવવું, નહીં તો વૃથા પોતાની લોકમાં પ્રસાસા વિગેરે થવાથી પોતાને દોષ પ્રાપ્ત થાય. શુદ્ધચૈત્યનું નૈવેદ્ય વિગેરે માળીને તેના માસિક પગારને બદલે અથવા પુષ્પાદિ બદલે ન આપવું પણ જે પોતાનું દ્રવ્ય આપવાનું સામર્થ્ય ન હોય તો પ્રથમથીજ નૈવેદ્ય આપવાનો ઠરાવ કરીને તેને રાખેલ હોય કે પુષ્પો લેવાનું ઠરાવ્યું હોય તો આપવામાં દોષ નથી. મુખ્યરીતે તો જે માસિક પગાર આપવાનો ઠરાવ્યો હોય તે બુદ્ધિજ આપવો. અને શુદ્ધચૈત્યનું નૈવેદ્ય ચોખ્ખ ઇત્યાદિ જે દ્રવ્ય હોય તે મુખ્ય દેવશુદ્ધમાંજ મુકવું. જે એમ ન કરે તો પછી શુદ્ધચૈત્યના દ્રવ્યથીજ શુદ્ધચૈત્યની પૂજા થઈ ગણાય; પોતાના દ્રવ્યથી થયેલી ગણાય નહીં. તેમજ અનાદર તથા અવજ્ઞા વિગેરે દોષ પણ લાગે. તે મુક્ત નહીં. વળી પોતાના દેહ, શુદ્ધ અને કુટુંબ વિગેરેને

માટે ધણા ખર્ચ કરનાર શુદ્ધસ્થને તો મોટા દેવશુભમાં પણ દેવપૂજા પોતાના દ્રવ્યથીજ યથાશક્તિ કરવી પણ પોતાના શુદ્ધચેત્યમાં આવેલા નૈવેદ્ય વિગેરેના વેંચાણથી ઉત્પન્ન થયેલા દ્રવ્યથી કે દેવ સંબંધિ પુણ્યાદિ દ્રવ્ય આવે નાથી દેવપૂજા કરવી નહીં. કારણકે, તેમ કરવાથી પ્રથમ કહેલા દોષોનો સંભવ છે.

દેવશુભમાં જે નૈવેદ્ય અક્ષત વિગેરે આવે તેની પોતાના ધરતી વસ્તુની જેમ ઊંદર વિગેરેથી સારી રીતે રક્ષા કરવી, તેમજ સાદું મૂલ્ય ઉપજે તેવી યુક્તિવડે તેને વેચવું, જેમ તેમ મુકવું કે વેચી દેવું નહીં. તેમ કરવાથી દેવ-દ્રવ્યના વિનાશનો દોષ પ્રાપ્ત થાય છે. તેમાં પણ જો સ્વતઃ ચૈત્યદ્રવ્ય ઉપજે તેમ ન હોય તો તે ચૈત્ય પૂજામાં તેને વાપરવું, નહીં તો તેમ કરવું નહીં. કારણ કે જો તેવી રીતે વાપરે તો અનાદર તથા અવજ્ઞા વિગેરે દોષ ઉત્પન્ન થાય છે. આ વિષે વૃહદ્ભાષ્યમાં કહ્યું છે કે, “જે દ્રવ્ય ભોગથી વિનષ્ટ થયું હોય તે નિર્માલ્ય કહેવાય છે.” જે દ્રવ્ય જિન બિંબ ઉપર ચડાવ્યું સતું નિસ્તેજ અને ગંધરહિત થાય અને શોભા વગરનું દેખાવાથી ભવ્ય પ્રાણીના મનને હર્ષનું કારણ થાય તેમ ન હોય તેને બહુ-શ્રુતો નિર્માલ્ય કહે છે. સંઘાત્યાર વૃત્તિમાં પણ ભોગથી નષ્ટ થયું તેજ નિર્માલ્ય કહ્યું છે. વિચાર સાર પ્રકરણમાં તો દેવને ધરેલા અક્ષત વિગેરે પણ નિર્માલ્ય કહ્યા છે.” પણ તે નિર્માલ્ય થવાને યોગ્ય નથી. કારણ કે, બીજા શાસ્ત્રમાં કે લોકમાં તેમ જોવામાં આવતું નથી. અને સંભવતું પણ નથી. કેટલાક તો તે વિષે એમ કહે છે કે, “બીજાને ભોગમાં લેવાને અયોગ્ય થવાથી સર્વ દેવાદિદ્રવ્ય નિર્માલ્ય

છે” આ વિષે તત્પ કેવલિગમ્ય છે. આ નિર્માલ્ય વર્ષાદિ-
 ઋતુમાં કુંથવા વિગેરેથી સંસકૃત હોવાથી જુદા જુદા મા-
 ભુસો આક્રમણ ન કરે તેવા શુચિસ્થાનમાં છોડી દેવું.
 એમ કરવાથી આશાતના પણ ન થાય. સ્નાત્રજલનું પણ
 તેમજ કરવું. વળી નિર્માલ્ય સ્નાત્ર જળ શેષાની જેમ
 શાંતિજલરૂપે મસ્તકે ચડાવવું. તે વિષે “હેમચંદ્રાચાર્યકૃત
 વીર ચરિત્ર” માં કહ્યું છે કે, “પ્રભુના અભિષેક (સ્નાત્ર)
 જલને મુર, અમુર અને નાગ કુમારો વારંવાર વંદના કરે
 છે અને સર્વ પ્રાણીઓની ઉપર ક્ષેપન કરેછે.” વળી પદ્મ
 (રામ) ચરિત્રના ઓગણચાલીશમા ઉદ્દેશમાં આપાઠી
 ચાતુર્માસીની અઠાધ સંબંધી વૃદ્ધસ્નાત્રના અધિકારમાં કહ્યું
 છે કે, “તે ન્હવણ સંબંધી જળ દશરથ રાજાએ પોતાની
 ભાર્યા (રાણીઓ) ને મોકલ્યું. તરણવયની દાસીઓ ત-
 ત્કાળ લઈ ગઈ અને રાણીઓએ પોતાના મસ્તક ઉપર
 સિંચન કર્યું.”

વૃહત્સાંતિમાં પણ લખે છે કે, “શાંતિજલ મસ્તક
 ઉપર ચડાવવું” પુષ્પાલબનમાં એટલે ખાસ જરૂરી પ્રસં-
 ગમાં પણ “જ્યારે જરાસંધે જરા મુકીને કૃષ્ણના સૈન્યને
 ઉપદ્રવ કર્યો ત્યારે શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવે ધરણ્દ્રે આપેલા શ્રી
 પાર્શ્વનાથના બિંબનું સ્નાત્રજલ છાંટીને પોતાના સૈન્યને
 સાવધાન કર્યું હતું.” તેવીજ રીતે શ્રીપાલ^૧ અને મહીપાલને
 પણ બન્નું હતું.

દેવાદિસંબંધી ગૃહ, દુકાન, ક્ષેત્ર, વાડી તથા પાપાણુ,
 ઈંટ, કાષ્ટ, વાંસ રેતી, માટી અને ચુનો વિગેરે તથા

૧ શ્રીપાળનો કુષ્ટ આદીશ્વર પ્રભુના સ્નાત્રજળથી નષ્ટ થયો.

૨ મહીપાળને કુષ્ટ સુર્ય કુંડના જળથી નષ્ટ થયો.

ચંદન, કેસર, અને ભોગપુષ્પાદિક તેમજ ચંગેરી, ધૂપીશું, કલશ, વાસકુપિકા, ભાલપટ્ટ, મુકુટાદિક, ચામર, ચંદુઆ, ઝાલર, ભેરી વિગેરે વાઘ, કનાત, સરાવ, પડદા, કાંબલ, કપાટ, પાટ, પટ્ટિકા, કુંભ, ઝોરસીઆ, કાજલ, જલ અને દીપક વિગેરે, તેમજ દેરાસરની ખાલ અથવા નીકે આવેલું જલ પ્રમુખ પણ પોતાના કે બીજાના કાર્યમાં વાપરવું નહીં. કારણ દેવભોગના દ્રવ્યની જેમ તેનો ઉપભોગ કરવાથી પણ દોષ લાગે છે. ચામર અને કનાત વિગેરેમાં તો મલિત થવાનો તથા તુટી ફાટી જવાનો સંભવ છે. તેથી તેમાં અધિક દોષનો સંભવ છે. વળી દેવ સંખંધો વાઘ પણ ગુરૂ કે સંઘની આગળ વગાડવાં નહીં. કેટલાક એમ કહે છે કે, પુષ્ટાલંબનમાં (જરૂરી કારણમાં) તેનો ઘણો જઢસો (નકરો) આપીને વપરાય છે. કહ્યું છે કે “જે મૂઠ દેવ સંખંધો ચામર, છત્ર, અને કલસ વિગેરે ઉપકરણો મૂલ (નકરો) આપ્યા વિના પોતાના કાર્યમાં વાપરે છે તે દુઃખી થાય છે.” એવી રીતે નકરો આપીને પણ પોતે વાપરતાં જો તે ભાંગી તુટી જાય તો પોતાના દ્રવ્યથી તે ઉપકરણ નવાં કરાવી આપવા. જો તેમ ન બને તો દેવસેનની માતાની જેમ તિર્યચાદિક દુર્ગતિને પામે છે. સંપ્રદાયમાં તેનું દૃષ્ટાંત એમ અપાય છે કે, “દેવની આગલ દીપક કરી તે વડે ઘરનાં કાર્ય કરવાં નહીં, જો તેમ કરે તો તેને તિર્યચગતિ પ્રાપ્ત થાય છે.”

દેવસેનની માતાનું દૃષ્ટાંત.

ઈંદ્રપુરનગરમાં દેવસેન નામે વ્યાપારી પોતાની

માતા સહીત રહેતો હતો તેની પાડોશમાં ધનસેન નામે એક ઊંટવાલો રહેતો હતો. અન્યદા તેના ઘરમાંથી નીકળીને એક ઊંટડી હાથેમાં દેવસેનને ઘેર આવવા લાગી. ધનસેન તેને ઘણો માર મારી લઈ જાય તો પણ તે પાછી ત્યાં જઈને ઉભી રહે. પછી દેવસેન અને ધનસેનની વચ્ચે સ્નેહ હતો તેથી દેવસેન મૂલ્ય આપીને તે ઊંટડી ખરીદ કરી પોતાને ઘેર રાખી. એક વખતે દેવસેન કોઈ જ્ઞાનીને તે ઊંટડીના સ્નેહનું કારણ પુછ્યું, એટલે જ્ઞાની બોલ્યા કે આ ઊંટડી પૂવ લાવે તારી માતા હતી. એક વખતે તેણીએ જિનપણ માટે દીપક કર્યા અને પછી તેનાથી ઘરનાં કામ કર્યા અને ધૂપના અંગારાથી ચુલો સળગાવ્યો તે કર્મથી આ ઊંટડી થઈ છે. આથી કરીને પુર્વજ્ઞાના સંબંધને લીધે તેનો તારી ઉપર સ્નેહ થયો યોગ્ય છે. પછી તે ઊંટડી યોગ્ય પ્રાંયશ્રિત કરીને સદ્ગતિને પ્રાપ્ત થઈ.

દેવદ્રવ્યની જેમ જ્ઞાન દ્રવ્ય પણ પોતાને કદપતું નથી. કાગલ પત્ર વિગેરે જે જ્ઞાન દ્રવ્ય છે તે જો આવકે સાધુને અર્પણ કર્યું હોય તો પછી તે પોતાના કાર્યમાં વાપરવું નહીં, તેમ અધિક બદલો આપ્યા વગર પોતાની પોથીમાં પણ મુકવું (બાંધવું) નહીં.

સાધારણ દ્રવ્ય પણ જો સંઘે આપ્યું હોય તોજ આવકને વાપરવું ઘટે છે, તે શિવાય નહીં. અને સંઘે પણ સાધારણ દ્રવ્ય સાત ક્ષેત્રમાંજ વાપરવું, યાચકાદિકને આપવું નહીં. હાલના વ્યવહાર પ્રમાણે તો જે ગુરૂના ન્યુછણા વિગેરેમાં સાધારણ દ્રવ્ય આવ્યું હોય તે આવક આવિકાને આપવામાં યુક્તિ જણાતી નથી. પણ આવકો તેને શાળા વિગેરેના કાર્યમાં વાપરે છે.

વળી સાધુ સાધ્વી સંબંધી મુખ્યવસ્ત્રિકાદિ ઉપકરણો હોય તે આવકે વાપરવાં નહીં. કારણ કે તે ગુરૂ દ્રવ્ય છે અને સ્થાપનાચાર્ય તથા જપમાલા વિગેરે પ્રાયઃ ધર્મધ્યાનની વૃદ્ધિ થવા માટે આવકને આપવાનો વ્યવહાર સાધુઓમાં પ્રવર્તે છે. કારણ તે જ્ઞાનના અનિશ્ચિત ઉપકરણો છે. વલી તે ગુરૂએ આપેલા અને આવકે લીધેલા અઘાપિ જણાય છે. જે સુવર્ણાદિ ગુરૂ દ્રવ્ય હોય તે જીર્ણોદ્ધારમાં તથા નવીન ચૈત્ય કરાવવામાં વાપરવું. જે ગુરૂની પૂજા વખતે અર્પણ કરેલું સુવર્ણાદિ દ્રવ્ય તે ગુરૂદ્રવ્ય કહેવાય છે. અહિં કોઈ શંકા કરે કે પૂર્વે એવી રીતે ગુરૂ પૂજા થતી કે નહીં ? અને ગુરૂ પૂજનું દ્રવ્ય ક્યાં ઉપયોગી થતું ? તે કહે છે. ગુરૂની પૂજા સંબંધી જે સુવર્ણાદિદ્રવ્ય તે રજે-હરણાદિ ઉપકરણોની જેમ ગુરૂદ્રવ્ય નથી. કારણ કે, તેમાં ગુરૂએ પોતાની નિશ્ચા કરેલી નથી. પૂર્વે કુમારપાલ રાજાએ પ્રતિદિન એકસો આઠ સુવર્ણ કમલોધી શ્રી હેમાચાર્યની પૂજા કરેલી હતી. વળી “ ધર્મલાભ એવી આશીષ કહી ઊંચો હાથ કરી રહેલા સિદ્ધસેન સૂરિને રાજાએ એક કોટી દ્રવ્ય આપ્યું. ” આ પ્રમાણે કહેલું છે. આ અર્પણ કરેલું દ્રવ્ય અથ પૂજા સંબંધી હતું. તેને સંધે સૂરિની આજ્ઞાથી જીર્ણોદ્ધાર કરવામાં વાપર્યું હતું. અહિં તક્કૌડિન્ય ન્યાયથી અને ભોજ્ય ભોજકપણાના સંબંધથી રજેહરણાદિ ઔષધિક ઉપધિ જેમ ગુરૂદ્રવ્ય છે તેમ તે પૂજા દ્રવ્ય ગુરૂદ્રવ્ય થતું નથી. પણ પુજ્ય અને પુજના સંબંધવડે તે ગુરૂદ્રવ્ય થાય છે. જો એમ ન માનીએ તો આદ્યજ્ઞાત કલ્પની વૃત્તિમાં કહેલ વાતનો ઉચ્છેદ થઈ જાય. તે વિષે વધારે શું કહેવું.

વળી છવદેવસૂરિની પૂજા અર્થે મહાશ્રેણીએ અર્ધ-
લાખ દ્રવ્ય આપ્યું હતું. સૂરિએ તે દ્રવ્યથી જિનપ્રાસાદ
પ્રમુખ કરાવ્યા હતા. તેમજ ધારાનગરીમાં લઘુભોજે શ્રી
શાંતિવેતાલસૂરિને ખારલાખ અને સાઠ હજાર દ્રવ્ય આપ્યું
હતું. તેમાંથી ગુરૂએ ખારલાખ દ્રવ્ય ખર્ચાવી માળવામાં
જિન ચૈત્ય કરાવ્યાં અને સાઠહજાર દ્રવ્ય ખર્ચાવી ચિરા-
પદ્ર (ચરાદ) નગરીમાં ચૈત્ય અને દેવકુલિકા બંધાવી
હતી. તે વિષે વધારે હકીકત તેના પ્રબંધમાંથી જાણી
લેવી. તેમજ સુમતિસાધુસૂરિના વારામાં મંડપાયલ દુર્ગને
વિષે રહેલા શ્રી માફર નામના મલિકે આવકોના સંસ-
ર્ગથી જૈન ધર્મ અભિમુખ થઈને સુવર્ણ દ્રવ્યથી ગીતાર્થ
ગુરૂની પૂજા કરી હતી, એવો વૃદ્ધવાદ સંભળાય છે. વળી
બાલકનું નામ સ્થાપન કરવા વખતે આવક બાલકને લઈ
થેરથી નીકળી ગુરૂને ઉપાશ્રયે આંવે ત્યાં ગુરૂને પ્રજ્ઞામ કરી
નવ સુવર્ણ કે રૂપાની મુદ્રાવડે ગુરૂની નવાંગ પૂજા કરી ગૃહી
ગુરૂ અને દેવની સાક્ષીએ આપેલું નામ નિવેદન કરે. પછી
ગુરૂ યોગ્ય મંત્રથી વાસક્ષેપને મંત્રી ઝઙ્કારાદિન્યાસ પૂર્વક
(વાસક્ષેપ ક્ષેપન કરીને) પોતાની સાક્ષીએ તે બાલકના
નામ સ્થાપનની અનુજ્ઞા આપે. વળી “ જ્યેવાર કે ત્રણવાર
અષ્ટભેદીપૂજા, સંપૂર્ણ દેવવંદન, મોટા ચૈત્યમાં પણ સર્વ ઋ-
ષોનું અર્ચન વા વંદના, સ્નાત્ર મહોત્સવ, મહાપૂજા, પ્ર-
ભાવના વિગેરે, ગુરૂને મોટી વંદના, ગુરૂની અંબપૂજા, તથા
પ્રભાવના, પ્રથમ સ્વસ્તિક રચીને વ્યાખ્યાનનું શ્રવણ ઇ-
ત્યાદિ નિયમો વર્ષા ચાતુર્માસમાં વિશેષ કરીને અહણ
કરવા ” એ પ્રમાણે પ્રશ્નોત્તર સમુચ્ચય, આચારપ્રદીપ, આ-
ચારદિનકર, અને શ્રાદ્ધવિધિ વિગેરે ગ્રંથોમાં કહેલ છે. તે
અનુસારે શ્રીજિન અને ગુરૂની અંગ તથા અંગ પૂજા સિદ્ધ

થાય છે અને તેમાં આવેલું દ્રવ્ય ગૌરવતા વાળા યોગ્ય સ્થાને યોજવું. જિનેશ્વરની અંગ પૂજના સંબંધમાં યોજવું નહીં.

ધર્મસ્થાનમાં વાપરવા કહેલું-પ્રતિજ્ઞા કરેલું દ્રવ્ય જી-
હુંજ વાપરવું, તે પોતાને કરવાના ભોજનાદિષ્ટ અર્થમાં
વાપરવું નહીં. કારણ કે તેમ કરવાથી સ્ફુટરીતે ધર્મના ધ-
નનો ઉપભોગ કરવાનો દોષ લાગે છે. તેમ છતાં જેઓ
આત્માદિકમાં જતાં પોતાના ભોજન ગાડી ભાડાં વિગેરેનો
અર્થ પોતે વાપરવા ધારેલા (માનેલા) દ્રવ્યમાં ગણે છે તે
મૂઠા લોકોની શી ગતિ થશે તે અમે જાણતા નથી. વળી
પોતાના નામથી ઉજમણા વિગેરે મોટા આડંબરવડે માંડે
જેથી લોકોમાં પોતાની ઘણી પ્રશંસા થાય અને તેના
નિષ્કય (નકરા) નું દ્રવ્ય થોડું મુકે તે પણ સ્પષ્ટ રીતે દો-
ષજ છે. તેમજ સામાન્ય કે વિશેષપણે બીજાએ આપેલું
ધર્મસ્થાનમાં વાપરવાનું જે દ્રવ્ય હોય તેને વાપરતી વખતે
તેનું નામ સ્ફુટરીતે કહી બતાવવું. એવી રીતે સમુદાયનું
હોય તો તે પણ કહી બતાવવું. જે તેમ ન થાય તો પુણ્ય-
સ્થાનમાં ચોરીનો દોષ ઉત્પન્ન થાય છે. વલી જે પિતા કે
વડિલ વિગેરેના મૃત્યુસમયે તેમની પછવાડે ધર્મકાર્યમાં વાપ-
રવા કહેવું હોય તો જ્યારે તેમને સાધ્ય હોય ત્યારે ગુરૂની
તથા સંધની સમક્ષ આ પ્રમાણે કહેવું કે હું તમારા નિમિત્તે
આટલા દિવસમાં આટલું ધન વાપરીશ, તેની અનુમોદના
તમારે કરવી. પછી એ દ્રવ્ય પણ સર્વ જાણે તેવી રીતે
તરતમાંજ વાપરવું. આભડ઼઼ેખીના પુત્રની પેઠે.

આભડશ્રેષ્ઠિની કથા.

અણહિલપુરપાટણમાં શ્રીમાલી જ્ઞાતિનો નાગરાજ નામે કોટીધ્વજ શ્રેષ્ઠી હતો. તેને મહિલાદેવી નામે સ્ત્રી હતી. શ્રેષ્ઠી નાગરાજ વિસૂચિકાના રોગથી અન્યાનક મૃત્યુ પામ્યો. મહિલાદેવી તે વખતે સગર્ભા હતી છતાં તેને પુત્ર ન હતો તેથી રાજાએ તેનું સર્વ દ્રવ્ય લગ્ન લીધું શેઠાણી મહિલાદેવી પોતાને પાંચર ધવલકપુર (ધોળકા) ગઇ. અનુક્રમે અમારી પળાવવાનો દોહદ ઉત્પન્ન થતાં પિતાએ તે પૂરો કર્યો અને તેને એક પુત્ર અવતર્યો. તેનું નામ આભડ એવું પાડ્યું. પાંચ વર્ષનો થયો એટલે તેને પાંડશાલામાં ભણવા મોકલ્યો ત્યાં વિદ્યાર્થીઓ તેને બાપ વગરનો કહી બોલાવવા લાગ્યા તેથી તેણે માતા પાસેથી પોતાનું વૃત્તાંત જાણી લીધું યૌવન-વયને પ્રાપ્ત થતાં તે પાટણ ગયો. ત્યાં સ્વગૃહે રહી વ્યાપાર કરવા લાગ્યો. અને ભાવલદેવી નામે એક શ્રેષ્ઠિની કન્યા તે પરણ્યો, પુણ્યના ઉદયથી પૂર્વના દારેલા નિધાનનો લાભ થતાં તે કોટીધ્વજ થયો. અનુક્રમે તેને ત્રણ પુત્ર થયા. પછી કેટલેક દિવસે તે દુષ્કર્મના ઉદયથી પાછો નિર્ધન થયો. દારિદ્રને લીધે પોતાની સ્ત્રીને પુત્રસહિત પિયર મોકલી પોતે કોઈ મણિકારની દુકાને મણિ ધસવા માટે નોકર રહ્યો ત્યાંથી પ્રતિદિન જવ મળતાં તેને પોતાની જાતે દળી, રાંધી, ખાઇને કાળનિર્ગમન કરવા લાગ્યો. એક વખતે શ્રી હેમસૂરિની પાસે તેણે ઇચ્છા પરિમાણનો આદા ધણા સં-ક્ષેપથી લેવા માંડી ત્યારે ગુરુએ નિષેધ કર્યો એટલે તેણે નવલાખ દ્રમ (દામ) સુધી રાખવાનો સ્વીકાર કર્યો. ઉપ-રાંતનો ત્યાગ કર્યો તેના પ્રમાણમાં બીજી વસ્તુએનો પણ નિ-શ્ચય લીધો. તે શિવાય જો વધારે થાય તો ધમેકાયેમાં વાપ-

રવું. અનુક્રમે મણિકારને ઘેર કામ કરતાં તેની ગાંઠે પાંચ દ્રમ થયા. એક વખતે તે પાંચ દ્રમમવડે તેણે ઇંદ્રનીલમણિનું કંઠા-ભરણ ખરીદ કરી તેને ઘસી ઉજવલ કર્યું. પછી તે ઇંદ્રની-લમણીના લક્ષ લક્ષ મૂલ્યના મણિ કર્યા. તેમ કરતાં કરતાં તે પાછો પ્રથમની જેમ મોટો ધનવાન થયો. પુનઃ તેને કુટુંબ આવી મળ્યું. તે પ્રતિદિન સાધુ મુનિરાજને ધી ભ-રેલા ઘડાનું દાન, સાધર્મિકવાત્સલ્ય, દાનશાળા, મહાપૂજા, પ્રતિવર્ષ પુસ્તક લેખન, ચૈત્યોના છૂણાદ્વાર અને જિનબિંબો કરાવવા વિગેરે ધર્મ કૃત્યોને કરવા લાગ્યો. તેમ કરતાં ચૌ-શશી વર્ષનું આયુષ્ય વ્યતિત થયું. અંતકાળે ધર્મ વહી વંચાવતાં તેમાં પોતે અઠાણું લાખ દ્રમમનો વ્યય કર્યો તે સાંભળી શ્રેષ્ઠી ખેદ પામ્યો અને બોલ્યો અરે હું કેવો કૃપણ કે મેં એક કોટી ધન પણ ધર્મમાં વાપર્યું નહીં ! પછી તેના પુત્રોએ તત્કાલ દશ લાખ દ્રવ્ય વાપરી એક કોટી અને આઠ લાખ દ્રવ્ય પૂરૂં કર્યું. અને પુનઃ તેમની પાછળ આઠ લાખ દ્રવ્ય વાપરવું માન્યું. તે અનશન કરી સ્વર્ગે ગયો. જિનદાસ વિગેરે તેના પુત્રોએ કહેવા પ્રમાણે તે ધર્મધન વાપર્યું. અનુક્રમે તેઓ પણ સદ્ગતિને પામ્યા. એ પ્રમાણે જે અમારી દ્રવ્ય પ્રમુખ છે તે પણ અનિશ્ચિત હોવાથી દેવાદિના ભોગમાં આવતું નથી.

જે જ્ઞાન દ્રવ્ય છે તે સ્વસ્થાને (જ્ઞાનમાં) અને દેવ-સ્થાને પણ ઉપયોગમાં આવે છે તે શિવાય બીજા ઉપયો-ગમાં આવતું નથી. વળી જે દ્રવ્યલિંગીજાતિ વિગેરેનું દ્રવ્ય હોય તે અભયદાન વિગેરેમાંજ વાપરવું, ચૈત્ય પ્રમુખમાં વાપરવું નહીં કારણ કે તે અત્યંત અશુદ્ધ છે.

ઉપર પ્રમાણે દરેક પ્રસંગે સર્વત્ર ધર્મના ઉપકરણો

વાપરવામાં પણ વિવેકી આવકોએ અવિધિ આશાતનાના નિવારણમાટે વિવેક રાખવો, નહીં તો પ્રાયશ્ચિત્તમાં આવી જવાય છે. તે વિષે શ્રી મહાનિશીથ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે, “ અવિધિવડે પોતાના પણ ઉત્તરિય, રજોહરણ, ઢાંડો વિગેરે બાપરે તો ચોથ ભક્તનું પ્રાયશ્ચિત્ત લાગે.” તેથી આવકોએ ચરવલા મુહુપત્તિ વિગેરે ઉપકરણો પણ વિધિથી વાપરી પાછા સ્વસ્થાને મુકવા. નહીં તો ધર્માવજ્ઞા વિગેરે દોષ પ્રાપ્ત થાય છે. એ પ્રમાણે આ બીજું વૃદ્ધિદ્વાર સવિસ્તર પણે સમાપ્ત થયું. ૨.

॥ इति द्वितीयं वृद्धिद्वारं समाप्तम् ॥

ઉપર પ્રમાણે ચૈત્ય દ્રવ્યાદિની વૃદ્ધિ કરતાં પણ કોઈ વખત અનાસોગાદિક કારણથી ચૈત્યદ્રવ્યાદિનો નાશ પણ થાય છે એથી પુનઃ કર્તાદ્વારા મુખ્ય વૃત્તિવડે તેના ભેદ ત્રણ ગાથાથી કહે છે.

नस्केइ जो उविस्केइ जिणदव्वं तु
सावउ । पन्नाहीणो नवेजीवो लिप्पइ
पावकम्मुणा ॥ १३ ॥

માર્વાર્થ:—જે આવક દેવાદિદ્રવ્યનું ભક્ષણ કરે અથવા ઉપેક્ષા કરી બીજને ખાવા દે, અથવા તે વિષે મંદમતિપણથી કોઈને અંગ ઉધારે ધીરે તો તે જીવ પાપકર્મથી સિદ્ધ થાય છે. ૧૩.

વિવરણ—આ ગાથા સુગમ છે; તેમાં વિશેષ એટલુંજ જણવાતું છે કે, પ્રથમ ભક્તણુ એટલે દેવદ્રવ્ય તેમજ ઉપ-
આરથી અથવા મૂલમાં તુ શબ્દ આપેલો છે તેથી જ્ઞાન
દ્રવ્ય વિગેરેને ખાઈ જઈ પોતાની આજીવિકા કરવી તે,
બીજી તેનો ઉપેક્ષા એટલે તે પ્રમાણે બીજો માણસ ખાઈ
જતો હોય તેને પોતાની શક્તિ છતાં તેમ કરતાં વારવો
નહીં તે, ત્રીજી પ્રજાહીનત્વ એટલે કોઈને અંગ ઉધારે
દેવદ્રવ્યાદિ આપે અથવા અદ્ય બુદ્ધિપણથી કાર્યની
સિદ્ધિ થોડ કે વણે દ્રવ્ય થશે તે જણે નહીં તેથી દ્રવ્યનો
ખર્ચ કરવામાં અવિચારીપણું કરે અથવા નામું લેણું ખોટું
મંડાવે, તેમાં ભૂત કરે તે. ૧૩.

चेइपदवं साधारणं च जो दूहइ मोहि-
यमइत । धम्मं च सो न याणइ अहवा
बद्धान उ नरए ॥ १४ ॥

માવાર્થ:—જે શ્રાવક ચૈત્ય દ્રવ્ય સાધારણ દ્રવ્ય
તથા જ્ઞાન દ્રવ્યાદિનો મોહ બુદ્ધિથી ઉપભોગ કરે
વા ચોરી લે, તો તે ધર્મને જણતો નથી એમ સમ-
જવું અથવા તેણે નારકીનું આયુષ્ય ખાંધેલ છે,
એમ સમજવું. ૧૪.

વિવરણ:—ચૈત્ય દ્રવ્ય સાધારણ દ્રવ્ય તેમજ ન શબ્દ છે
તેથી જ્ઞાન દ્રવ્યાદિ દ્રવ્ય તેને એટલે તેના વ્યાજ વ્યવહાર
વિગેરેથી ઉપજેલા દ્રવ્યને પોતે ખાઈ જાય અથવા ચોરી
જાય અહિં વ્યાજમાંથી ઉપજેલો લાભ તે સેંકડે આર કે

પાંચ ટકા પ્રમાણે વધારો થાય તેવો નિર્ણય કરી તે ધન લેવું તેથી આધક લેવું નહીં; કારણ કે તે પરકીય દ્રવ્ય છે. તે વિષે કહ્યું છે કે, “સો રૂપીએ ચાર કે પાંચ ટકા વધે તેટલુંજ દ્રવ્ય લેવું” “ વ્યાજમાં ખમણું અને વ્યાપારમાં ચોગણું દ્રવ્ય થાય” એ રીતે પ્રમાણે દ્રવ્ય લેવું. તેમજ જે ગણી શકાય કે ધારણ કરી શકાય ઇત્યાદિ પ્રકારની વસ્તુઓનું હોય. અહિં આદિ શબ્દનું અહણ છે તેથી તદ્દગત અનેક વસ્તુ વ્યાપારના ભેદનું અહણ કરી લેવું. તે વસ્તુઓનો કોઈ કારણથી ક્ષય થઈ જવાથી અનુક્રમવડે પ્રાપ્ત થયેલો જે વૃદ્ધિરૂપ યોગ્ય ઉત્કર્ષ તેને સુકી વધારાનું દ્રવ્ય અહણ કરવું નહીં. અર્થાત્ કોઈ કારણથી ગામમાંથી યા દેશમાંથી સોપારી પ્રમુખ દ્રવ્યનો ક્ષય થાય તેથી દેવાદિ સંબંધી તે વસ્તુ ખપી જાય અને તેથી ખમણો તમણો લાભ થાય તો તેને શુદ્ધ હૃદયથી અહણ કરવો, પણ એમ ચિતવવું નહીં કે, આ સોપારી વિગેરે દ્રવ્યનો ક્ષય થયો તે સારું થયું; તેમજ કાંઈ પડી રહેલું હોય તો તે પારકું જણ્યા છતાં અહણ કરવું નહીં, અર્થાત્ વ્યાજ વાહવટ વિગેરેથી અને કંઈ વિક્યાદિકથી દેશકાળની અપેક્ષાએ જે શિષ્ટજનોએ અનિદિત લાભ મલે તેજ અહણ કરવો. એજ તેનો ભાવાર્થ છે. પ્રતિક્રમણ સૂત્રની વૃત્તિમાં ત્રીજા વ્રતના પાંચ અતિચારના આધિકારમાં એ પ્રમાણેજ જણાવેલું છે. એમ છતાં પણ જો અધિક અહણ કરે તો સદ્ વ્યવહારનો ભંગ પ્રાપ્ત થાય એમ સમજવું. ૧૪.

આયાણં જો જંજઙ્, પમિવન્નધણં ન
દેહ દેવસ્સ । ગરહંતં ચોવિસ્કઙ્, સો વિહુ

પરિન્નમઇ સંસારે ॥ ૧૫ ॥

ભાવાર્થ:—જે દેવાદિસંબંધી ભાડું^૧ ભાંગે, જે પર્યુ-
પણુ વિગેરે પર્વમાં ચૈત્યાદિ સ્થાનમાં આપવા પ્રતિજ્ઞા
કરેલું ધન આપે નહીં, અને જે ઇર્ષ્યાદિકથી દૂષિત
કરતા એવા કોઇ અવિનીતના વચનથી માની થઇ
દેવાદિદ્રવ્યની ઉપેક્ષા કરે તે પણુ નિશ્ચે આ સંસારને
વિષે પરિભ્રમણુ કરે છે. ૧૫.

વિવરણુ—એટલે દેવાદિસંબંધી ભાડું, તેને તૃણાદિપ
અહુથી અસ્ત થઇ જે ભાંગી નાખે તે, તેમજ પર્યુપણાદિ
પર્વમાં ચૈત્યાદિસ્થાને આપવાને પ્રતિજ્ઞા કરેલા દ્રવ્યને જે
આપે નહીં તે, અને ઇર્ષ્યાદિકને લીધે દુર્વાક્ય બોલી
દૂષિત કરતા એવા અવિનીતને જે ઉપેક્ષા કરે એટલે કદા-
ચિત્ તેવા દુર્જનના દુર્વાક્ય સાંભળી મહેદ્રપુરના આવકની
જેમ માની થઇને અથવા કાયર થઇને દેવાદિદ્રવ્યની રક્ષા
કરવામાં શક્તિમાન છતાં પણુ જે ઉદાસી થઇને ઉપેક્ષા
કરે તે આ સંસારમાં ભમે છે. ઉપેક્ષા કરવાના સંબંધમાં
કહ્યું છે કે, “ ધર્મના કાર્યમાં ઉદાસી થઇ રહેવું તે મોટું
પાપ છે.” ૧૫

હવે સાધુની અપેક્ષા થયેલા ભેદ કહે છે.

चेइयदवविणासे तदवविणासणे डुवि-
हजेए । साहू नविस्क्रमाणो अणंतसंसा-
रिउ होइ ॥ १६ ॥

માર્ગાર્થ:—ચૈત્યદ્રવ્ય (સુવર્ણાદિ)ના વિનાશને વિષે અને બે પ્રકારની તે ચૈત્ય દ્રવ્યવડે પ્રાપ્ત થયેલ વસ્તુઓના વિનાશને વિષે બે સાધુ પણ ઉપેક્ષા કરે તો તે અનંત સંસારી થાય છે. ૧૬.

વિવરણ—ચૈત્ય દ્રવ્ય જે સુવર્ણ વિગેરે તેના વિનાશ એટલે ભક્ષણાદિવડે ઓછું કરવાથી હાનિ કરવી અથવા વિધ્વંસ કરવો તે અને તે ચૈત્ય દ્રવ્યવડે પ્રાપ્ત કરેલું દ્રવ્ય જે કાષ્ટ, પાપાણુ ઇત્દિ વિગેરે તેના પણ જે નાશ કરવો તે, તે દ્રવ્ય યોગ્ય અને અતીત ભાવ એવા બે ભેદવાળું છે. યોગ્ય એટલે જે નવું લાવવામાં આવ્યું હોય અર્થાત્ ચૈત્યપણુ પરિણામ પામવાનું તે અને બીજું અતીત ભાવ એટલે જે ચૈત્યાદિકમાં લાગેલું ઉખડી ગયું હોય અર્થાત્ ચૈત્યપણુ પરિણામ પામેલું હોય તે. અથવા મૂલ અને ઉત્તર એવા બે ભેદથી બે પ્રકારે છે. તેમાં મૂળ તે સ્તંભ-કુંભી વિગેરે અને ઉત્તર તે ઉપરનું માળણુ વિગેરે. અથવા સ્વપક્ષ અને પરપક્ષથી કરેલા ભેદવડે બે પ્રકારનું છે. એવી રીતે તેના અનેક રીતે બે ભેદ થઈ શકે છે. અહિં અપિ શબ્દનો અધ્યાહાર હોવાથી એવો અર્થ થાય છે કે આવ-કની વાત તો એક તરફ રહી પણ સર્વ સાવધ કર્મથી વિરત એવા સાધુ પણ બે તે દેવદ્રવ્યાદિના વિનાશમાં ઉ-દ્દાસિપદ્યુ રાખે એટલે કે દ્રવ્યાદિનો ખગાડ થતો હોય તેને દેશનાદિકવડે નિવારે નહીં તો તે અનંત સંસારી થાય છે. અર્થાત્ એવી રીતે નાશ પામતા ચૈત્યાદિ દ્રવ્યની સાધુએ પણ સર્વથા ઉપેક્ષા કરવી નહીં. આ સર્વનો ભા-વાર્થ એવો છે કે કારણ ભેદથી ચૈત્ય દ્રવ્ય ઉપકારક અને ઉપાદાન એવા બે ભેદવાળું છે. તેમાં પેહેલું ઉપકારક દ્રવ્ય

તે ધન વિગેરે અને બીજું ઉપાદાન દ્રવ્ય તે યોગ્ય દ્રવ્ય તે બંનેના ભક્ષણાદિ ભેદવડે સાત સાત ભેદ થાય છે. તે પ્રત્યેકના પશુ સ્વપક્ષ અને પરપક્ષવડે બે બે ભેદ થાય છે. એવી રીતે ઝાકુંદર ચૈત્યદ્રવ્યનો અઠ્યાવિશ પ્રકારે વિનાશ બાણવો. એવી રીતે જ્ઞાન દ્રવ્યની પશુ ભાવના કરવી. સાધારણ વિગેરે દ્રવ્યતો ઉચિત રીતે ઉપદ્રુભકારક જ હોવાથી તેના ઉપકારકને ઉપાદાન એવા બે ભેદ થતા નથી તેથી સાધારણ દ્રવ્ય અને ધર્મ દ્રવ્યનો વિનાશ ચૌદ ભેદ થાય છે.

હવે ઉપર કહેલી બાબતને અનુસરીને વિનાશકપણે રહેલા સ્વપક્ષ અને પરપક્ષરૂપ બે ભેદનું નિરૂપણ કરે છે.

રાગાઈદોસડુનો, જિણોહિં જણિન વિ-
ણાસગો હુવિહો । દેવાઈદવપણગે, સપસ્ક-
પરપસ્કનેણં ॥ ૧૭ ॥

માર્વાર્થ:—શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતે રાગાદિદોષોથી દુષિત એવો દેવાદિ પાંચ પ્રકારના દ્રવ્યનો વિનાશક સ્વપક્ષ અને પરપક્ષ એવા ભેદથી બે પ્રકારનો કહેલો છે. ૧૭.

વિવરણ:—આ ગાથાનો અર્થ સુગમ છે. તેમાં વિશેષ બાણવાનું એટલું જ કે, રાગાદિદોષવડે દુષિત એટલે રાગ તે દુષ્ટિરાગ વિગેરે. આદિ શબ્દનું અહણ છે તેથી દ્રેષ, લોભ, આકૃદ્ધિ, વિભ્રમ, અનાભોગ, સંશય, સહસાતકાર અને અ-

પેક્ષા બુદ્ધિ વિગેરે લેવા, ઓટલે આદિ શબ્દથી દ્વેષાદિ બતાવેલા ઠાણાવડે દૂષિત પણ ગ્રહણ કરવા. તેની ચોખ્ખતા બતાવવાને માટે આ હેતુ ગણિત વિશેષણ છે. આહિ સ્વ-પક્ષના વિનાશકમાં સાધર્મિક વર્ગ આવક વિગેરે સમજવા અને પરપક્ષ વિનાશકમાં અન્ય મતી વર્ગ પાખંડી વિગેરે સમજવા. ૧૭.

આહિ કોઇ શંકા કરે છે કે—

ચોણ્ઠ ચેડ્યાણં, સ્વિત્તહિરણ્ણેઞ્ચ ગામ-
ગોવાણ્ઠ । લગ્ગંતસ્સ ય જણ્ણો, તિગરણ-
સોહી કહં તુ જ્ઞવે ॥ ૧૮ ॥

માત્રાર્થ:—જે સાધુ ચૈત્ય સંબંધી ક્ષેત્ર, હિર-ણ્ય, ગામ અને ગોપ વિગેરેની જો ચિંતા રાખે તો ત્રણ પ્રકારે સંયમને ધારણ કરનારા સાધુને ત્રિકરણ શુદ્ધિ કેવી રીતે થાય ? ૧૮.

વિવરણ—જે સાધુ ચૈત્યાદિ સંબંધી ધન વિગેરેને વધારનારા ક્ષેત્રો, સુવર્ણ, ગામ, ઘર, દુકાન અને ગોપ વિગેરેને ગ્રહણ કરવા કે તપાસવા વિગેરેના કામની જો ચિંતા રાખે તો મન વચન કાયાથી સંયમને ધરનારા

---

૧ શ્રાદ્ધાદિ પાસે ટીકામાં ૧૦ નો અંક છે તેથી ૪ પ્રકારનો સંધ, ૫ પ્રકારના પાસથા વિગેરે અને ૧ નિન્દુવ એમ સ્વપક્ષ વિનાશક ૬૪ પ્રકારના સમજવા. પરપક્ષ વિનાશક ૧૨ મિત્ર ૪ વણને ૧ કુલિંગી એમ સત્તર પ્રકારે સમજવા.

તે સાધુને ત્રિકરણશુદ્ધિ^૧ શી રીતે થાય ? અર્થાત્ ન થાય
કરણ કે તેમ કરવાથી અંગીકાર કરેલા પ્રતિના ભંગ
થવા સંભવ છે. ૧૮.

એ ગાથાથી ઉપરની શંકાનો ઉત્તર આપે છે.

ઋત્નઙ્ગ વિજ્ઞાસા, જો એઆઈ સયં
વિમગ્ગિજ્ઞા । તસ્સ ન હોઈ વિસોહી, અહ
કોઈ હરિજ્ઞ એઆઈ ॥ ૧૯ ॥

તત્ત્વ કરેઈ ઉવેહં, જા ઋણિયાઠ તિગ-
રણવિસોહી । સાય ન હોઈ અઋત્તી, તસ્સા
તમ્હા નિવારિજ્ઞા ॥ ૨૦ ॥

ભાવર્થ:—આ વિષે વિઠ્ઠલ છે. એટલે સાધુને
તેમ કરતાં ત્રીકરણ શુદ્ધિ થાય અને ન પણ થાય.
જે સાધુ દેવાદિદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવા માટે પોતે માગે
તો તે સાધુને વિશુદ્ધિ થતી નથી. અને જે કોઈ તે
દેવાદિદ્રવ્યનો વિનાશ કરતું હોય. તેની જે સાધુ
ઉપેક્ષા કરે તો જે ત્રિકરણની શુદ્ધિ પુર્વે કહેવામાં
આવી છે તે થતી નથી. તેમજ દેવગુરૂ વિગેરેની
ભક્તિ પણ રહેતી નથી. તે માટે સાધુએ દેવદ્ર-

---

^૧ મન વચન કાયાવડે આશ્રવ કરે નહીં, કરાવું નહીં, અનુ-
ભવું નહીં એ ત્રિકરણ સમજવું.

વ્યની હાનિને કરનાર અવિનીત પુરૂષને નિવા-
રવો. ૧૯-૨૦.

વિવરણ:—આ અધિકારમાં વિકલ્પ કહેવાય છે. એ-
ટલે સાધુને ત્રિકરણ શુદ્ધિ થાય અને ન પણ થાય. તેમાં
પ્રથમ ઉત્સર્ગથી વિશુદ્ધિનો અસંભવ બતાવે છે.
જે સાધુ દેવાદિધનની વૃદ્ધિનો સંભવ જણાવાથી રાજ્ય
અને મંત્રી વિગેરેને પ્રાર્થના પૂર્વક કહી ઉપર કહેલા
ધનાદિવૃદ્ધિના સ્થાનને ચિંતવે અર્થાત્ અહુષ્ઠ કરવા વિ-
ગેરે વિધિવડે તેમની પાસેથી નવું દ્રવ્ય મેળવે તે સાધુને
ત્રિકરણની વિશુદ્ધિ થતી નથી કારણ કે યોગ્ય સમય વગર
રાજા વિગેરેને જણાવવાથી તેમને પરિતાપાદિ થતાં ઉલટા
દેવદ્રવ્યાદિની વૃદ્ધિ કરવામાં તેમના ઉત્સાહનો ભંગ થવાનો
સંભવ છે. અને વળી આજ્ઞાનું ઉદ્ધવન થવાથી પણ તેમ
થવા સંભવ છે. તેથી સ્ફુટ રીતે તારા કહ્યા પ્રમાણે
સાધુને દોષ લાગવાનો અવકાશ છે. હવે વિશુદ્ધિનો
સંભવ બતાવે છે. જે કોઇ દેવદ્રવ્યાદિકનો વિનાશ કરતો
હોય તેમાં જે સાધુ ઉપેક્ષા કરે, તેને જે ત્રિકરણ શુદ્ધિ
કહેલી છે તે ન થાય. તેમજ ચ શબ્દનું અહુષ્ઠ છે તેથી
ભક્તિ પણ ન થાય, કારણ કે તેમ થવાથી આજ્ઞા,
હર્ષ અને ઉત્સાહનો ભંગ થવાથી પાપાનુબધ વૃદ્ધિ પામે
છે. તે માટે સાધુએ તેમ કરતા એવા અવિનીત પુરૂષને
સર્વ શક્તિથી નિવારવો, એથી, કોઇ ભદ્રક વિગેરેએ પૂર્વે
આપેલું વા બીજું જે કાંઇ જિનાદિ મૂલદ્રવ્ય લોપાત્ત
હોય તેને હરકોઇ રીતે રક્ષણ કરનારા મુનિને અંગીકાર
કરેલા મતની હાનિ થતી નથી પણ ઉલટી ધર્મની પુષ્ટીજ
થાય છે. કારણ કે તેમ કરવાથી સાધુને શ્રી જિનેશ્વર

ભગવંતની આજ્ઞાના આરાધન વિગેરેનો લાભ થાય છે. તે વિષે શ્રી નિશીથ સુત્રના માળ્યમાં અગ્યારમા ઉદ્દેશમાં કહ્યું છે કે,—

“ હવે રાજા સંબંધી કાર્ય માટે શું કરવું તેની વિચારણા કરે છે. ચૈત્યને અર્થે, તેના દ્રવ્યનો વિનાશ થતો હોય તો તે અટકાવવાને અર્થે, સાધુ સાધ્વીને અર્થે, અથવા બીજા કોઈપણ કાર્ય માટે—કે જે કાર્ય રાજાને આધિન હોય. પણ રાજા તે કાર્ય પોતાથીજ અથવા કોઈના ભરમાવ્યાથી કરતો ન હોય ત્યારે તેના મનને આકર્ષવા માટે જળાશયને કિનારે જઈને મુનિ આતાપના લેય. તે જળાશયનો કિનારો એવો હોવો જોઈએ કે જે રાજાની નજરે પડે તેમ હોય અથવા તેનો ઉભા રહેવાનો કે નીકળવાનો માર્ગ હોય. ત્યાં ધૈર્ય અને સંઘયણ બંને પ્રકારે દૃઢ એવા મુનિ સસહાયપણે આતાપના લેય. તેમાં પણ પશુઓને પાણી પીવા માટે ઉતરવાની જગ્યા અને મનુષ્યોને સ્નાનાદિ કરવા માટે ઉપભોગમાં લેવાની જગ્યા વર્જીને ઉભા રહે. પછી એવા મહાત્મપત્નીને જોવાને રાજાની ઇચ્છા થાય. એટલે રાજા ત્યાં આવીને પુછે કે “ હું મુનિ! તમે શા માટે આતાપના લ્યો છો? હું તમારું કામ હોય તે કરી આપું, ભોગ સામગ્રી આપું અથવા તમારે જે અર્થ હોય તેને માટે વર આપું, અંગીકાર કરો. ” ત્યારે સાધુ કહે કે “ મારે વરદાન લેવા સાથે કાર્ય નથી, આ સંઘનું કાર્ય છે તે કરી આપો. ” પછી રાજા તે કબુલ કરે એટલે તે કાર્ય થઈ જાય. ઇતિ. ”

પુષ્પાલંબનમાં તો એમ છે કે જેમ બોલે ઉપાડનાર માણસ સારીરને ટેકો આપવા માટે પોતાને માથેથી બોલે

ઉતારી દે તેમ સાધુ જિનશાસનના ઉપકારને માટે શ્રુત વ્યવહારમાં નિષ્ક્રિય કરેલું કાર્ય પણ અર્હુંતની આજ્ઞાને અનુસારે આચરે તો તે નિશ્ચયે મહા નિર્જરને કરનાર થાય છે. જે પ્રમાણે શ્રીકાલિકસૂરિ, શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી, શ્રીવજ્રસ્વામી, શ્રીહૈમસૂરિ, શ્રીમદ્ધવાદીસૂરિ, શ્રીવિષ્ણુકુમાર અને શ્રી ધર્મઘોષ મુનિ વિગેરેને થયેલું હતું. શ્રી સંદેહ-વોલાવળીની વૃત્તિમાં કહ્યું છે કે, “એવી રીતે અઢાર પાપસ્થાનકોમાં પ્રવર્તેલા પણ સાધુને જે જિનાજ્ઞાથી નિરપેક્ષપણું હોય તો અધર્મ થાય. તે શિવાય અધર્મ ન થાય. કેમકે, અર્હુંત શાસનના પ્રતિપક્ષી એવા ગદ્ભિદ્ધ રાજાના વંશ વિગેરેનો ઉચ્છેદ કરનારા પણ શ્રીકાલિકા-આર્ય વિગેરેનું ચારિત્ર નિષ્કલંક કહેવાય છે. ” વળી શ્રી-પ્રજ્ઞાપના સૂત્રમાં ભાષાપદમાં કહ્યું છે કે ઉપયોગમાં વર્તેલા સત્તા ચારે પ્રકારની ભાષાને યોગ્યતા આરાધક થાય છે. તેની ટીકા આ પ્રમાણે છે કે, “ જિનશાસનની ઉ-ઠાહ ટાલવાને માટે સાધુ જે અસત્ય ભાષા યોગે તથાપિ તે આરાધક છે. ” તેમજ શ્રી ઉપાસક દશાંગસૂત્રમાં પણ ગુરુનિગ્રહેણં એ પદની વ્યાખ્યામાં કહ્યું છે કે, ચૈત્યાદિ-કની રક્ષાને માટે સાધુ જે તેના પ્રતિપક્ષીનો નિગ્રહ કરે તો તેથી તેના નિયમનો ભંગ થતો નથી. વળી શ્રી આ-વશ્યકસૂત્રમાં પ્રત્યાખ્યાન અધ્યયનમાં મહત્તરાગારેણં પદ પણ એજ અર્થ માટે કહેલ છે. ઇત્યાદિ પ્રકારવડે સુનક્ષત્ર અને સર્વાતુભૂતિમુનિની જેમ શાસનની આશાતના નિ-વારવાને માટે પોતાના જીવિતનો નાશ કરીને પણ શાસ-નનો ઉપકાર કરવો. તે વિષે વધારે શું કહેવું. એમ કહે-વાવડે જેઓ ઉત્સર્ગનેજ માર્ગપણું કહે છે અને અપવાદ પક્ષને સ્વચ્છંદી કહે છે તેઓને પણ ચરાસ્ત કરવામાં

આવ્યા. આ પ્રમાણે બે ગાથાનો અર્થ છે. અહીં ત્રીજી દ્વાર સમાપ્ત થયું. ૧૯-૨૦

હવે પૂર્વે કહેલા પ્રમાણે દેવાદિદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરનારને લૌકિકફલ પણ પ્રાપ્ત થાય છે, એ દર્શાવે છે.

एवं नाऊण जे दव्वं बुद्धिं निति सुसा-
वया । ताणं रिद्धी पवहेइ, किन्ती सुस्कं
बलं तहा ॥ ११ ॥

પુત્તાય હુંતિ સે જત્તા, સોંમીરા બુદ્ધિ
સંજુઝ્યા । સવલક્ષણસંપુન્ના, સુસીલા જ-
ણસંમયા ॥ ૧૧ ॥ (યુગ્મ)

ભાવાર્થ:—જે ઉત્તમ શ્રાવકો ઉપર પ્રમાણે વૃ-
દ્ધિનો વિધિ બાળીને દેવાદિદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરે છે.
તેઓને સમૃદ્ધિ, કીર્તિ, સુખ, અને બલ પ્રવર્ધ્ધમાન
થાય છે. વળી ભક્તિવાન, શૂરવીર, બુદ્ધિ સંયુક્ત,
સર્વ લક્ષણ વડે સંપૂર્ણ, સુશીલ તેમજ લોક સંમત
પુત્રો થાય છે. ૨૧-૨૨.

વિવરણ:—જે ઉત્તમ શ્રાવકો એવીરીતે પૂર્વોક્ત પ્રકારે
વૃદ્ધિ કરવાનો વિધિ બાળી પાંચ પ્રકારના દ્રવ્યની વૃદ્ધિ
પ્રમાટે છે તેઓ અંતરાય કર્મ વિગેરેના ક્ષયોપશમ વિગે-
રેથી ઋદ્ધિ એટલે પુણ્યાનુબંધી વૈભવ, માનસિક અને
શારીરિક સુખ પરોપકાર વિગેરેમાં સમય એવું શારી-

રિક બલ, અને (મૂળ ગાથામાં કહ્યા છે તેવા)
પુત્રાદિ કુટુંબની સંપત્તિ, ઉપલક્ષણથી તેવી સંતતિની
વૃદ્ધિ, વાંછિત સુખની પ્રાપ્તિ, ઊંચ કુલમાં જન્મ, સર્વત્ર
સત્કાર સન્માનાદિ પૂજનો ઉત્કર્ષ, ઉદારતા, ગાંભીર્ય,
વિવેકીપણું, દુર્ગતિનો વિચ્છેદ, આરોગ્ય, સદા આયુષ્યનું
પ્રવર્ધન, રૂપસંપત્તિ, સૌભાગ્ય, અને ધર્મસાધન લબ્ધિ
ઇત્યાદિ બાહ્ય (લૌકિક) ફલને અનુબંધપણથી અ-
નુભવે છે, પ્રાપ્ત કરે છે. આ બંને ગાથાનો ભાવાર્થ
છે. ૨૧-૨૨.

હવે દેવદ્રવ્યાદિના વૃદ્ધિ કરનારને લોકોત્તર ફળ
દર્શાવે છે.

જિણપવયણવુદ્ધિકરં, પન્નાવગં નાણ
દંસણ ગુણાણં । વુદ્ધંતો જિણદઘં, તિન્ન-
યરત્તં લહહ જીવો ॥ ૨૩ ॥

જિણપવયણવુદ્ધિકરં, પન્નાવગં નાણ-
દંસણગુણાણં । રક્કંતો જિણદઘં, પરિત્ત
સંસારિન્ન હોહ ॥ ૨૪ ॥ (યુગમમ્)

ભાવાર્થ:—શ્રીજિન પ્રવચનને વૃદ્ધિ કરનાર,
અને જ્ઞાન દર્શનાદિ ગુણોની પ્રભાવના કરનાર જિ-
નદ્રવ્ય (દેવાદિદ્રવ્ય) ને વધારનારા ભવ્યજીવો
તીર્થંકર પણાને પામે છે. તેમજ જિન પ્રવચનને વ-

ધારનાર અને જ્ઞાન દર્શનાદિ ગુણોની પ્રભાવના કરનાર દેવાદિદ્રવ્યના રક્ષણ કરનારા ભવ્ય જીવો પરિત્ત સંસારી થાય છે. ૨૩-૨૫.

વિવરણ:—જે દેવાદિદ્રવ્ય હોય તે તેનાથી પ્રતિદિન ચૈત્યાદિકને સમારવા, મહાપૂજા, સત્કાર, સન્માન અને અવલંબન ભુત કાર્ય વિગેરે થવાનો સંભવ છે; અને તેથી તેમાં પ્રાયઃ મુનિઓનું આવવું, અને તેમની દેશનાના શ્રવણ વિગેરેથી જિન પ્રવચનની વૃદ્ધિ અને જ્ઞાનાદિકની પ્રભાવના પણ થાય છે. એરીરીતે હોવાથી તે દેવાદિદ્રવ્યને વધારનારા પુરૂષોને અર્હંત પ્રવચનની અતિશય ભક્તિ પ્રાપ્ત થવાથી પરંપરાએ જગતના લોકોનું ઉપકારીપણું પણ પ્રાપ્ત થવાથી, તેમજ અપ્રમાદીપણે સમ્યક્ ધર્મ તીર્થના આરાધકપણાથી સાગરશ્રેષ્ઠીની જેમ સંસારને ઉચ્છેદ કરનાર તેમજ પુણ્યની પરીસીમાને પ્રાપ્ત એવા અર્હંતપદનો લાભ પણ મુલભ થાય છે. તે સાગરશ્રેષ્ઠીની કથા આ પ્રમાણે છે.

સાગરશ્રેષ્ઠીની કથા.

સાકેતપુર નામના નગરમાં સાગર નામે એક શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો, તે પરમ આવક હતો, તેને ઉત્તમ આવક જાણી ત્યાંના સર્વ આવકોએ મળી તેને ચૈત્ય દ્રવ્યની સંભાળ રાખવાનો અધિકાર સોંપ્યો. વળી કહ્યું કે, ‘ચૈત્યમાં કામ કરનારા મુતાર વિગેરેને ભોજન કે માસિક પગાર વિગેરે જે આપવાનું હોય તે સંબંધી ચિંતા પણ તમારે કરવી. તે પ્રમાણે કરતાં તે સાગરશ્રેષ્ઠી દુઃકૃત્યના યોગે લોભાત્ત થઈ ગયો, એથી તે ચૈત્યની કામગીરી કરનારા મુતાર વિગેરેને

રોકડું દ્રવ્ય આપતો નહીં, પણ તે ચૈત્ય દ્રવ્યથી ધાન્ય, ગાળ, તેલ, ધી અને વસ્ત્ર વિગેરે સોંધા પડતા ખરીદ કરી, તેઓને મોંઘે ભાવે આપતો અને તેમાં રહેતો લાભ પોતે લઈ લેતો હતો. એમ કરતાં એક રૂપીઆનો એંશીમા ભાગ કાકણી કહેવાય છે તેથી એક હજાર કાકણી તેણે લોભથી એકઠી કરી. પછી એ ઉપાર્જેલા કર્મની આલોચના કર્યા વગર તે મૃત્યુ પામ્યો ત્યાંથી તે સિંધુ નદીને તીરે આવેલા સંપ્રદાગથલ નામના પર્વતમાં જલમાનુષ થઇને અવતર્યો ત્યાં જાતિવંત રતોને ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છતા પુરુષોએ સમુદ્રની અંદર રહેલા જલચર પ્રાણીઓનો ઉપદ્રવ નિવારવા સમર્થ એવી તેના શરીરમાં રહેલી અંડ ગોળીઓ લેવાને ચોળેલી વજ્રમય ઘંટીઓમાં છ માસ પર્થત મોટી વ્યથા ભોગવવાવડે મૃત્યુ પામી ત્રીજી નરકે નારકી થયો. તે નારકીમાંથી નીકળી પાંચસો ધનુષ્યની કાયાવાળો મત્સ્ય થયો. મ્લેચ્છ લોકોએ તેને પકડી તેના સર્વ અંગનો છદ્દ કર્યો. તેથી મહાકર્દ્યના વડે મૃત્યુ પામી ચોથી નરકે ગયો. એ પ્રમાણે એક બે ભવને આંતરે સાતે નરકે ઉત્પન્ન થયો. તે પછી હજાર હજારવાર અનુક્રમે હુંડ, મેંઢા, શિયાળ, બીલાડો, ઊંદર, નોલીયો, કાકીડો, ઘરોળી, સર્પ, બલદ, ઊંટ અને હાથી વિગેરેમાં તેમજ કૃમિ, શંખ, છીપ, જલોઇ, કીટ, વીંછી, પતંગીયા, વિગેરેમાં તથા પૃથિવિ, જલ, પવન અને વનસ્પતિમાં ઉત્પન્ન થઇ, તેમાં જ વિપરીત ક્રમે પાછો લાખો ભવ સુધી ભ્રમતો હવો. તે પછી ઘણાં કર્મ ક્ષય થવાથી વસંતપુરમાં કોટીદ્રવ્યપતિ વસુદત્ત અને વસુમતીનો પુત્ર થયો. તે ગર્ભમાં આવતાંજ વસુદત્ત શ્રેષ્ઠીનું સર્વ દ્રવ્ય નાશ પામી ગયું. તે જન્મ્યો તેજ દિવસે તેનો પિતા વસુદત્ત મૃત્યુ પામ્યો. પાંચ વર્ષનો

થતાં તેની માતા વસુમતી મરણ પામી. આથી લોકોએ તેનું નિઃપુણ્યક (પુણ્ય વગરનો) નામ પાડ્યું. તે રાંકની જેમ ઉછરીને મોટો થયો. એક વખતે તેનો મામો સ્નેહ કરીને તેને પોતાને ઘેર લઈ ગયો. તેજ દિવસે ચોર લોકોએ તેના ઘરમાં ચોરી કરી. એવી રીતે તે જેના ઘરમાં રહે ત્યાં ચોર, અગ્નિ વિગેરેના ઉપદ્રવ થવા લાગ્યા. ત્યાંથી નીકળી તે તામ્રલિપ્તી નગરીમાં આવી વિનયંધર નામના કોઈ શ્રેષ્ઠીને ઘેર રહ્યો. ત્યાંથી પણ કાઢી મુક્યો એટલે ધનવાહુ નામના કોઈ વહાણવટીની સાથે સમુદ્ર માર્ગે બીજા દ્વીપમાં ગયો. ત્યાંથી પાછા ફરતાં વાહાણ ભાંગી ગયું. દૈવયોગે તે નિઃપુણ્યક કોઈ પાટીયું મેલવી સમુદ્ર તીરે ઉતર્યો, ત્યાં આવેલા કોઈ ગામના ઠાકોરને આશ્રયે રહ્યો. તેવામાં તે ગામમાં એક મોટી ચોરોની ધાડ પડી, તેણે ઠાકોરને મારી નાંખ્યો અને નિઃપુણ્યકને તે ઠાકોરનો પુત્ર ધારી પોતાની પાળમાં લઈ ગયા. તેજ દિવસે બીજા કોઈ પક્ષીપતિએ તે પાળનો વિનાશ કર્યો. તેથી તેઓએ પણ નિઃપુણ્યકને નિર્ભાગ્ય ધારીને કાઢી મુક્યો. એવી રીતે તે નવસોને નવાણુ જુદા જુદા સ્થાનોમાં ભટક્યો, ત્યાં સર્વ ઠેકાણે ચોર, જલ, પવન, સ્વચક્ર, પરચક્ર વિગેરે અનેક ઉપદ્રવ થવાથી તેને કાઢી મુકવા વિગેરેના અનેક દુઃખો સહેવાં પડ્યાં. અન્યદા તે એક મહાન અટવીમાં આવ્યો. ત્યાં સેલક નામના કોઈ પ્રભાવવાળા યક્ષનો પ્રાસાદ તેના જોવામાં આવ્યો. તેમાં જઈ એકાગ્રપણે તેની આરાધના કરવા લાગ્યો. અને પોતાનું સર્વ દુઃખ તેને નિવેદન કર્યું. અનુક્રમે એકવિંશ ઊપવાસ થતાં તે યક્ષ સંતુષ્ટ થઈને બોલ્યો—હે ભદ્ર ! સંધ્યાકાલે મારી આગળ સુવર્ણનાં પીં-છાઓથી અલંકૃત એક મયૂર નૃત્ય કરવા આવશે તેની

કળામાંથી પ્રતિદિન જે સુવર્ણનાં પીંછાં નીચે પડે તે તારે
 ગ્રહણ કરવાં. આથી હર્ષ પામી તેણે તે મયૂરના કેટલાંએક
 પીંછાં ગ્રહણ કર્યાં. એવી રીતે પ્રતિદિન ગ્રહણ કરવાથી
 નવસો પીંછાં એકઠાં થયાં. એટલે તે મયૂરની કળામાં સો
 પીંછાં બાકી રહ્યાં તે વખતે દુષ્કર્મથી પ્રેરાએલા તેણે એવો
 વિચાર કર્યો કે, આમાં હવે સો પીંછા બાકી છે તે લેવાને
 હવે મારે આ વનમાં કેટલાક દિવસ રહેવું ? માટે હવે
 તો એક મુષ્ટિવડે તે બધાં સાથેજ લઘ લઙિં એવું વિચારી
 તે દિવસે નૃત્ય કરતાં, મયૂરનાં સઘળાં પીંછાં એક મુષ્ટિએ
 લેવા જેવો તે પ્રવર્ત્યો તેવોજ તે મયૂર કાગડા રૂપે થઇને
 ઉડી ગયો, અને પહેલાં જે પીંછાં લીધાં હતાં, તે પણ નષ્ટ
 થઇ ગયાં. આથી ‘વ્યર્થ વિશેષની ઉત્કંઠા કરનારા મને
 ધિક્કાર છે’ એમ કહીને એદ પામતો નિઃપુણ્યક આમ તેમ
 ફરવા લાગ્યો. તેવામાં કોઇ જ્ઞાની મુનિ તેના જોવામાં આવ્યા;
 એટલે તેમને નમીને તેણે પોતાના કર્મનું સ્વરૂપ પુછ્યું.
 મુનિએ જે તેણે પૂર્વભવે અનુભવેલું હતું તે સર્વ સ્વરૂપ
 કહી સંભળાવ્યું તેથી નિઃપુણ્યકે પૂર્વભવે દેવદ્રવ્યવડે કરે-
 લી ઉપજીવિકાનું પ્રાયશ્ચિત્ત માગ્યું. મુનિએ કહ્યું કે, જેટલું
 દેવદ્રવ્ય લીધું હોય તેથી અધિક પાછું આપવું. પછી તેણે
 એવો નિયમ લીધો કે, “ જ્યાં સુધી હજારગણું દેવદ્રવ્ય
 પાછું ન અપાય ત્યાં સુધી પોતાના નિર્વાહ માત્રથી થોડું
 પણ વધારે વસ્ત્ર આહાર વિગેરેમાં પણ ગ્રહણ કરવું નહીં ”
 આવો નિયમ લીધા પછી તે જે જે વ્યાપાર કરવા લાગ્યો
 તેમાં તેને ઘણું દ્રવ્ય ઉપાજન થવા લાગ્યું એવી રીતે થ-
 વાથી થોડા દિવસોમાં તેણે પૂર્વે લીધેલા હજાર કાકણી
 દ્રવ્યને બદલે દસલાખ કાકણી દ્રવ્ય દેવદ્રવ્યમાં આપ્યું.
 એ પ્રમાણે આપવાથી દેવઋણમાં મુક્ત થયેલા તેણે બીજું

ધણું દ્રવ્ય મેળવ્યું. પછી તે પોતાના નગરમાં આવ્યો અને મોટો ધનાઢ્ય થઇ પડ્યો. તે પછી પોતે કરેલાં અને બીજાએ કરેલાં સર્વ જિનપ્રાસાદોમાં અને જ્ઞાનાદિસ્થાનોમાં સર્વ શક્તિવડે પ્રતિદિન પૂજા પ્રભાવના વિગેરે કરવાથી તેમજ દેવદ્રવ્યનું રક્ષણ કરવાથી તથા તેને વૃદ્ધિ પમાડવાથી સાગરશ્રેષ્ઠીના જીવે જિનનામ કર્મ બાંધ્યું. અવસરે દીક્ષા લઇ ગીતાર્થ થઇ સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાને દેવપણાને અનુભવી, મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઇ, અર્હુતની વિભૂતિ ભોગવી સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત થયા. એવી રીતે દેવદ્રવ્યની રક્ષા કરનારને પણ કૃપા જાણી લેવું. એથી આનુબંગિક શુભફલ પણ દર્શાવ્યું એ પરમાર્થ છે. ૨૩-૨૪.

હવે તે દ્વારનો ઊપસંહાર કરવાની ઇચ્છાથી તેનું તાત્ત્વિક સાર્થક દર્શાવે છે.

एवं नाकण जे दधं, बुद्धिं निति सुसा-
वया । जरामरणरोगाणं, अंतं काहिति ते
पुणो ॥ २५ ॥

માવાર્થ:—ઉપર પ્રમાણે જાણીને જે ઉત્તમ શ્રાવકો દેવદ્રવ્યને વૃદ્ધિ પમાડે છે, તેઓ જરા, મરણ અને રોગના અંતને કરનાર એવા મોક્ષને પામે છે. ૨૫.

વિવરણ:—એવી રીતે પ્રવચનની પ્રભાવના વિગેરેમાં ધણું લાભ જાણીને “ જે ઉત્તમ શ્રાવકો દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરે છે,” તે જરા, મરણ અને રોગનો અંત

એટલે અત્યંતપણે દુઃખનો નાશ કરે છે અર્થાત્ મોક્ષને પામે છે. ૨૫.

॥ इति चतुर्थं द्वारं समाप्तम् ॥

હવે જે દેવાદિદ્રવ્યનો નાશ કરે તેને પરલવમાં પણ દાપનો ઉદય થાય છે તે દર્શાવે છે.

देवाद्ददवणासे, दंसणमोहं च बंधए
मूढो । नम्मग्गंदसगो वा, ।जणमुणिसं-
घाद् सत्तुव ॥ २६ ॥

માવાર્થ:—જે દેવાદિદ્રવ્યનો નાશ કરે તે મૂઢ ઉન્માર્ગના ઊપદેશ કરનારની જેમ અથવા જિનેશ્વર, મુનિ કે સંધાદિકના શત્રુની જેમ દર્શન મોહનીય કર્મને બાંધે છે. ૨૬.

વિવરણ:—દેવાદિદ્રવ્યનો નાશ કરવાથી મૂઢ એટલે તે દુષ્ટત્યના મહા માઠા પરિણામને નહીં જાણનારો માણસ, મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિને તેમજ ચ શબ્દનું ગ્રહણ છે તેથી તે શિવાય બીજી પણ પાપ પ્રકૃતિઓને બાંધે છે. ઉન્માર્ગને બતાવનારની જેમ એટલે ઋદ્ધિગારવના વશથી અથવા ખોટા આગ્રહના વશથી ઉત્સુત્ર પ્રરૂપણા કરનારની જેમ અથવા જિનેશ્વર, મુનિઓ અને સંધ વિગેરેની સાથે શત્રુતા કરનાર, જેમ પાપપ્રકૃતિને બાંધે તેમ તે બાંધે છે. તેનો એવો ભાવાર્થ છે કે, પ્રાયઃ માયાવડે મિશ્ર થ-

ચેલા મલીન અધ્યવસાયના વશપણથી ચૈત્ય દ્રવ્યાદિકનો શત્રુ પ્રાણી દર્શનમોહનીય કર્મને બાંધે છે. અને તેને નિ-કાચિત કરતો સતો તેના અનુરોધથી બીજી પણ પાપ પ્રકૃતિઓ વિશેષપણે બાંધે છે. પ્રથમ કર્મ અંથમાં કહ્યું છે, કે જે “ પ્રાણી ઉન્માર્ગની પ્રરૂપણા કરે, જિન માર્ગનો નાશ કરે, દેવદ્રવ્યનું હરણ કરે, અને જિન, મુનિ તથા સંઘ વિગેરેની સાથે શત્રુપણું ધરાવે, તે દર્શનમોહ-નીય કર્મને બાંધે છે. ” શ્રી નિશીથચૂર્ણીના અગ્યારમા ઉદ્દેશમાં પણ કહ્યું છે કે, “ અરીહંતનું પ્રત્યનિકપણું કર-વાથી તેમજ સિદ્ધ, ચૈત્ય, મુનિ, શ્રુત, ધર્મ તથા સંઘનું પ્રત્યનિકપણું કરવાથી પ્રાણીને દર્શનમોહનીય કર્મનો બંધ થાય છે. ” ૩૬.

અહીં કોઈ શંકા કરે કે, દર્શનમોહનીય કર્મ બં-ધાવવાથી તેને શી હાનિ થાય ? તો તેને લાગતાં પ્રાદ પાપો દર્શાવે છે.

चेइअदवविणासे, इसिघाए पवयणा-
स्स उद्गाहे । संजइ चउव्वजंगे, मूलगगी
बोहिलाजस्स ॥ २७ ॥

માત્રાર્થ:—જે પ્રાણી ચૈત્ય દ્રવ્યનો વિનાશ કરે, મુનિનો ઘાત કરે, પ્રવચનની મહા નિંદા ક-રાવે, અને સાધ્વીના ચતુર્થવ્રતનો ભંગ કરે, તેણે બોધિ લાભરૂપ વૃક્ષના મૂળમાં અગ્નિ આપેલો સમજવો. ૨૭

વિવરણ:—ચૈત્ય દ્રવ્ય એટલે ચૈત્ય સંબંધી સુવર્ણ રૂપાનાં વિગેરે તેમજ કાષ્ઠ, ઈંટ, પાષાણ, લેખ્ય, તથા ચૈત્યમાં રહેલા બાળેઠ, પાટલા. ચંદરવા, પાત્રો, (વાસણો) ડાબલા, અને દીપક વિગેરે જે ઉપકરણો, તે ચૈત્ય દ્રવ્ય કહેવાય છે. તેઓનો વિનાશ કરવાથી બોધિ-વૃક્ષના મૂળને વિષે અગ્નિ આપ્યો કહેવાય. જેથી એ બોધિ વૃક્ષ પુનઃ નવો ઉત્પન્ન થાય નહીં. આહિ આ કહેવાની મતલબ એવી છે કે, ચૈત્યાદિ દ્રવ્યનો વિનાશ થયે સતે પુર્વોક્ત પૂજા વિગેરેનો લોપ થાય, તે થવાથી તેના હેતુરૂપ પ્રભાદ, પ્રભાવના અને પ્રવચનની વૃદ્ધિનો અભાવ થાય, તેથી વધતા ગુણોની શુદ્ધિનો રોધ થાય અને તેથી મોક્ષ માર્ગનો વ્યાધાત થતાં છેવટે મોક્ષનો પણ વ્યાધાત થાય છે, કારણ કે કારણને અભાવે કાર્યનો ઉદય થતો નથી. જેને માટે વસુદેવહિંસીના પ્રથમ ખંડમાં કહ્યું છે કે,

“ જેણે ચૈત્ય દ્રવ્યનો વિનાશ કર્યો તેણે જિન બિંબના પુજા દર્શનથી આનંદિત હૃદયવાળા ભર્વાસદ્ધિ જીવોને સમ્યક્ દર્શન, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યવ અને કેવળ જ્ઞાન તેમજ નિર્વાણનો લાભ થતો રોકી દીધો. તેમજ તે જિન ભક્તિથી પ્રાપ્ત થનારી સુર માનુષ્ય ઋદ્ધિનો, આગમના મહિમાનો, સાધુજનથી પ્રાપ્ત થનારા ધર્મોપદેશનો પણ તેણે આનુષંગિકપણે પ્રતિષેધ કર્યો. તે લાભ પણ રોક્યા—તેથી તે પ્રાણી દીર્ઘ કાળની સ્થિતિવાળું દર્શનમોહિનીય કર્મ બાંધે તેમજ તેવુંજ અશાતાવેદનીય કર્મ પણ બાંધે. ” એવી રીતે મુનિઘાત વિગેરેમાં પણ જાણી લેવું. ૨૭.

આહિ કોઈ શંકા કરે કે, ‘ જે ઉપર પ્રભાણે બને તો પછી અભવ્યની જેમ તે ભવ્ય પ્રાણીને પણ પુનઃ બોધિ-

લાભ થશે નહીં ' આ શંકાના સમાધાન માટે હવે તે બોધિલાભની પ્રાપ્તિ ન થવામાં કર્તાદ્વારા તેના સમયનો અવધિ કહે છે.

તિન્નયર પવયણ સુચ્રં, આયરિચ્રં
ગણહરં મહદ્દીચ્રં । આસાયંતો બહસો,
અણંતસંસારિનુ હોઝ ॥ ૨૮ ॥

માવાર્થ—જે તીર્થંકર, પ્રવચન, શ્રુત, આચાર્ય, ગણધર અને મહર્ષિદ્વિકની ઘણીવાર આશાતના કરે તે અનંત સંસારી થાય છે. ૨૮.

વિવરણ:—આ ગાથાનો અર્થ સુગમ છે. વિશેષમાં એટલુંજ કે, તીર્થંકર જે અર્હંત પ્રભુ વિગેરે, એવી રીતે આચાર્યાદિકને વિષે જાણી લેવું. અર્થાત્ દેવાદિદ્રવ્યના વિનાશાદિ દ્વારા જે તીર્થંકર, પ્રવચન, શ્રુત, આચાર્ય, ગણધર અને મહર્ષિદ્વિકની વારંવાર નિઃશૂકપણે આશાતના કરે તે ઉત્કૃષ્ટ રીતે અનંત સંસારી થાય છે. અહિં શૃંગલા અને સ્ત્રીતના થરના ન્યાયની જેમ ઉત્કર્ષથી અધ્યવસાયના તારતમ્યવડે કહેલી જે આશાતના તેની પ્રતીતિથી અનંતભવને અનુગત એવું પાપકર્મનું અનુબંધપણું જાણવું. તેથી સમકિત તથા સત પુણ્ય વિગેરેનો અનંત કાલ સુધી વ્યાધાત થાય. અને જે પુણ્યવિપાક છે તેનો અસંખ્યાતા કાળસુધી વ્યાધાત થાય. જઘન્યપણે બંનેમાં (સમકિત પ્રાપ્તિમાં અને પુણ્યબંધમાં) સંખ્યાતા લવની સ્થિતિ છે. એવી રીતે શ્રુતદ્વારા તીર્થંકરાદિની આશાતના કરનારા

ઉત્સુત્ર ભાષકોનું પણ અનંત સંસારીપણું જાણી લેવું. શ્રી મહાનિશીથ સુત્રમાં કહ્યું છે કે, “જેઓ તીર્થંકરાદિકની મોટી આશાતના કરે છે તેઓ અધ્યવસાયને આશ્રયીને યાવત્ અણત સંસારી થાય છે. ” ૨૮.

હવે ઉપર કહેલા દોષને સ્પષ્ટ કરવાને દેવદ્રવ્યાદિકના વિનાશથી થનારા કેટલા એક માઠા વિપાક બતાવે છે.

દારિદ્રકુલુપ્પત્તિં, દરિદ્રજ્ઞાવં ચ કુઠ
રોગાઙ્ । बहुजन धिक्कारं तह, अवसवायं
च दोहगं ॥ ૨૯ ॥

તહાનૂહાન્નિજૂઈ, ઘાયણવાહણ વિચુ-
ન્નણત્તીય । एआइं असुहफलाइं, विसी-
अइ जुंजमाणो सो ॥ ૩૦ ॥ युग्मम्

માત્રાર્થ:—દારિદ્ર કુલમાં ઉત્પત્તિ, દારિદ્રપણું, કોઠવિગેરે રોગ, ઘણા લોકોનો ધિક્કાર, અવર્ણવાદ, દુર્ભાગ્ય, તૃષા ક્ષુધાવડે પરાભવ, ઘાત, ભારકર્પણ, અને કુટુંબ વિગેરે અશુભફળોને ભોગવતો તે પ્રાણી અત્યંત ખેદ પામે છે. ૨૯-૩૦

વિવરણ:—દારિદ્ર કુલ એટલે ભિક્ષુક બ્રાહ્મણ વિગેરેના કુલમાં ઉત્પત્તિ થાય. તેમાં પણ પોતાને વૈભવ પ્રાપ્ત ન થાય. મૂલમાં જ સખ્દનું ગ્રહણ કરેલું છે તેથી વાંછિત વસ્તુનો રોધ થાય તથા સર્વ તરફથી અપમાન

મળે ઇત્યાદિ અહુષ્ કરવું. તેમજ ધાતન એટલે ખદ્ગ ભાસા વિગેરેથી છેદન, વાહન એટલે લવણ તથા લોહા વિગેરેના ભારનું વેહેવું, ચૂણન એટલે મુદ્ગર વિગેરેથી કુટાવું, ચ શબ્દથી દુર્ગતિ, પરવશપણું, પરતંત્ર આજીવિકા, માતા પિતા વિગેરે કુટુંબનો તથા સંતતિનો ઉચ્છેદ વિગેરે અહુષ્ કરવાં. એવાં પુર્વોક્ત દુષ્કર્મના ફોલો પ્રત્યેક ભવમાં વારંવાર ભોગવતો તે ચૈત્ય દ્રવ્યાદિની આશાતના કરનાર પ્રાણી ખેદ પામીને આકુલવ્યાકુલ થાય છે. અર્થાત્ ઉપર કહેલા દોષના ઊદયથી ઊબળેલા પાપના પરિણામવડે સદા દુર્ધ્યાનમાંજ પરિણમ્યો રહે છે. આ પ્રમાણે કહેવાવડે દુષ્ટ અનુભાગના વિચિત્રપણાથી યનારૂં દુષ્પારણામનું અનુ-બંધપણું સ્ફુટ થયું. તેમાં જે સંખ્યાત ભવવાળું અનુબંધ-પણું છે તે આગળ સંકાશાદિકની કથામાં કહેવામાં આવશે તેની જેમ જાણી લેવું. અને જે અસંખ્યાત ભવવાળું અ-નુબંધપણું છે તે રૂદ્રદત્તની જેમ જાણવું તેની કથા આ પ્રમાણે છે:--

રૂદ્રદત્તની કથા.

ભરતક્ષેત્રને વિષે સૂર્યપુરનગરમાં અંધકવૃષ્ણિ નામે રાજા રાજ્ય કરતા હતા. એક વખતે ઉદ્યાનમાં સુપ્રતિષ્ઠ નામના કેવળી સમોસર્યા. ઉદ્યાનપાળે આવી રાજાને વિ-જ્ઞાપિત કરી; એટલે રાજા ઉત્સવ સાથે ત્યાં જઈ યથાવિધિ વંદના કરી ચોખ્ખ સ્થાને બેઠો. કેવલીએ દેશના આખી દેશનાને અંતે રાજાએ પોતાના પૂર્વભવનું ચરિત્ર પુછ્યું. તેથી સુપ્રતિષ્ઠ કેવળીએ અંધકવૃષ્ણને કહ્યું—ભરતક્ષેત્રમાં અયોધ્યાનગરીને વિષે અનંતવીર્યનામે રાજા હતો. તે

નગરીમાં સુરેંદ્રદત્તનામે એક સમ્યક્દર્શન યુક્ત વણિક શ્રા-
દ્ધ રહેતો હતો. તે પ્રતિદિન દશ સોના મોર, અષ્ટમીએ
તેથી બમણી, ચતુર્દશીએ ચારગણી અને અઠ્ઠાઈ વિગેરેમાં
તેથી પણ અધિક સોનામોર મુકી શ્રી જિનેશ્વરની પૂજા
કરતો હતો. તેમજ દાન શીલનો અભ્યાસ કરતો હતો.
તેથી તે સર્વ ઠેકાણે કીર્તિમાન થયો હતો. એક વખતે તે
સુરેંદ્રદત્ત પોતાના વહાલા મિત્ર રૂદ્રદત્ત નામના બ્રાહ્મણને
બાર વર્ષ ચાલે તેટલું દ્રવ્ય જનપૂજા માટે સોંપી જલ
માર્ગે દેશાંતર ગયો. પાછલથી રૂદ્રદત્ત બ્રાહ્મણ છૂત વિગેરે
વ્યસનોમાં તે ધન ખાઈ ગયો. અને ચોર લોકોની પાળમાં
જઈને રહ્યો. એક વખતે ગાયોના ધનને ચોરતો પછવાડે
આવીને કોટવાલે બાણથી માર્યો જેથી તે મૃત્યુ પામી ગયો.
દેવદ્રવ્યના ભક્ષણવડે બાંધેલા કર્મના પ્રભાવથી તે સંવેધવડે
સપ્તમી વિગેરે સાતે નારકીમાં અને મત્સ્ય વિગેરે તિર્યચ
ચોનિમાં ઉત્પન્ન થયો. તે નારકી તથા તિર્યચ ચોનિનો સં-
વેધ જાણવાને નિચેનું યંત્ર જુવો.

સંવેધ યંત્રમ્ ॥

નારકી.	મવ.	તિર્યચ જાતિ.	મવ.
૭ મીમાં	૨ જો	મત્સ્યમાં	૩ જો
૬ ઠીમાં	૪ થો	સિંહમાં	૫ મો
૫ મીમાં	૬ ઠો	સર્પમાં	૭ મો
૪ થીમાં	૮ મો	વ્યાઘ્રમાં	૯ મો
૩ જીમાં	૧૦ મો	ગરુડાદિમાં	૧૧ મો
૨ જીમાં	૧૨ મો	ભુજપરિમાં	૧૩ મો
૧ લીમાં	૧૪ મો	નરમાં	૧૫ મો

ઉપર પ્રમાણે નર્ક ગતિ અને તિર્યચગતિમાં આંતરે આંતરે ભવો કર્યા. તે પછી ચિરકાળ સુધી તે ત્રસ તથા સ્થાવર ચોનિમાં ભટક્યો. તે પછી કુરૂદેશમાં હસ્તિનાપુરને વિષે કપિલ નામના બ્રાહ્મણને ઘેર અનુદ્ધરા નામની તેની સ્ત્રીના ગર્ભમાં અવતર્યો. તે સમયે પૂર્વના અવશેષ રહેલ પાપના પ્રભાવથી તેના પિતા તરત અને માતા જન્મ આપીને મૃત્યુ પામી ગયાં. લોકોએ તેનું નામ ગૌતમ પાડયું. પછા તેની માસીએ કષ્ટથી તેને ઉછેરીને માટે કર્યો. જ્યારે યૌવન વયને પ્રાપ્ત થયો ત્યારે ઘેર ઘેર આહારને માટે ભટકવા લાગ્યો. તેનો દેહ ક્ષીણ થઇ ગયો તથાપિ તેને ભોજન પ્રાપ્ત થયું નહીં. એક વખતે સમુદ્ર-સેન નામના કોઈ મુનિને અશનાદિકવડે સત્કાર પામતા બેઠા ભોજનની ઇચ્છાથી તેની પાસે તેણે આગ્રહથી દીક્ષા લીધી. અનુક્રમે તે સર્વ શાસ્ત્રોનો પારગામી ભાવ સાધુ થયો. અન્યદા તેના ગુરૂ કાલ કરી મધ્ય ઐવેયકને વિષે અહમિંદ્ર થયા. તેની પાછળ તે પણ સૂરિપદ મેળવી ચતિઆ તથા શ્રાવકોથી ઘણો પૂજાઈ મધ્ય ઐવેયકમાં તપોબળથી દેવતા થયો. ત્યાંથી ચવીને આ તું અંધકવૃષ્ણિ નામે યાદવવંશમાં રાજ થયો છું. હવે આ ભવમાંજ સંયમ લઇને મુક્તિપદને પ્રાપ્ત થઇશ.” આ પ્રમાણેની કથા દિગંબરીના કરેલા હારિવંશપુરાણને વિષે તથા વસુદેવહિંડિના પ્રથમ ખંડને વિષે આપેલી છે. તેવીજ રીતે બીજા અન્યમતી પણ પાતાના પુરાણાદિકમાં દેવદ્રવ્ય ભક્ષણનો દાષ કહે છે. પુરાણમાં કહ્યું છે કે, “દેવદ્રવ્યથી જે સમૃદ્ધિ મળે અને ગુરૂ દ્રવ્યથી જે ધન પ્રાપ્ત થાય તે કુલના ઉચ્છેદને માટે થાય છે અને મૃત્યુ પછી તે દ્રવ્યભોક્તા પુરૂષ નરકે જાય છે.” આહ કુલચ્છેદરૂપ આ લોક આશ્રી નિ-

કૃષ્ણ કૃષ્ણ બતાવ્યું છે અને તે દેવદ્રવ્યને ભક્ષણ કરનાર પોતાના તે મહા પાપથી હજારોએલા ચિત્તવાળો થયો સતો મૃત્યુ પામ્યા પછી સાનુબંધ દુર્ગતિ (નારકી) માં જાય છે. એમ કહેવાથી પારલોકિક નિકૃષ્ઠ કૃષ્ણ દર્શાવ્યું છે. પુનઃ તેજ સ્થાને અતિશય દોષ દર્શાવેલ છે તે આ પ્રમાણે—કંઠે પ્રાણ આવ્યા હોય તો પણ પ્રભાસ્વ (દેવદ્રવ્ય) ને વિષે બુદ્ધિ કરવી નહીં. “અગ્નિથી દગ્ધ થયેલાં વૃક્ષો કદિ કોઈ કાળે પશ્ચવિત થાય પણ દેવદ્રવ્યથી દગ્ધ થયેલો પુરૂષ પુનઃ પશ્ચવિત થતો નથી.” અહિં પ્રભાસ્વ એટલે દેવદ્રવ્ય અથવા લોક પ્રસિદ્ધ જનસમુદાયે એકતું કરેલું સાધારણ દ્રવ્ય અથવા જ્ઞાતિદ્રવ્ય જાણવું. વળી દષ્ટાંતથી સિદ્ધ કરે છે કે, અગ્નિથી દગ્ધ થયેલા વૃક્ષો જલસિંચન વગેરેથી પુનઃ પશ્ચવિત થાય છે પણ દેવદ્રવ્યાદિના વિનાશરૂપ ઉગ્ર પાપરૂપી અગ્નિથી દગ્ધ થયેલો પુરૂષ મૂળ સંહિત દગ્ધ થયેલા વૃક્ષની જેમ પુનઃ પશ્ચવિત થતો નથી. અર્થાત્ પ્રાંયઃ સદા દુઃખીપણામાંજ રહે છે. પુનઃ નવો (સારો) થતો નથી.

વળી ઉક્ત અને અનુક્ત પાપની પ્રાદતા દર્શાવે છે. “સાધારણ દ્રવ્યનું ભક્ષણ કરવું, બ્રહ્મહત્યા કરવી, દરિદ્રીનું ધન લઈ લેવું, ગુરૂ પત્ની સાથે સમાગમ કરવો અને દેવદ્રવ્યનો ઉપભોગ કરવો—એટલાવાંનાં સ્વર્ગમાં રહ્યા હોય તેને પણ નીચે (દુર્ગતિમાં) પાડે છે.” તેમજ દિગંબરીના ગ્રંથમાં પણ લખે છે કે, “હજારો વિગેરે જીવનું ભક્ષણ કરવું તે સારું, કારણ કે તે ક્ષણવાર દુઃખ આપે છે પણ દેવનિર્માલ્યનું ભક્ષણ કરવું તે સારું નહીં કારણ કે તે લવોલવ દુઃખ આપે છે.” “દાવાનલમાં પડવું સારું, ક્ષુધાથી મરવું સારું, અને મસ્તકપર

વળ પડે તે સાઈ, પણ દેવદ્રવ્યનું ભક્ષણ કરવું તે સાઈ નહીં. ” આ પ્રમાણે જાણીને શ્રીજિન, મુનિ અને જ્ઞાન વિગેરેનું ધન કદિ પણ ગ્રહણ કરવું નહીં, કેમકે તે મહા પાપનું કારણ છે અને દુર્ગતિને આપનાર છે. એવી રીતે આ લોક અને પરલોક આશ્રી દોષ બતાવ્યા. ૩૦.

હવે કોઈ માણસે દેવાદિદ્રવ્ય ચોરીને તેથી પોતાને માટે આહાર કર્યો હોય તે સાધુને કલ્પે નહીં. તેનું પ્રયોજન સ્પષ્ટ કરવાને માટે પ્રાયઃ આ ભવના દોષને વ્યવહાર ભાષ્યની ત્રણ ગાથાવડે કહે છે:—

ચેદ્યદદ્ધં વિજ્ઞઙ્ગકરિજ્ઞ, કોઈ અનરો
સયન્નાદૃ । સમણં વા સોવહિત્ર્યં વિક્કિજ્ઞા
સંજયઠાદૃ ॥ ૩૧ ॥

एआरिसंमि दधे, समणाणं किं न
कप्पए धित्तुं । चेइअदधेण कयं, मुल्लेण
जं सुविहिआणं ॥ ३२ ॥

તેનું શું કારણ ? તે કહે છે.

तेण पमिह्वा लोएवि, गरहिआ न-
तरे किमंग पुणो । चेइय जइ पमिणीए,
जो गिह्इ सो विहु तहेव ॥ ३३ ॥

માર્ગાર્થ:—જે પુરૂષ ચૈત્યદ્રવ્યને ચોરના સમુદાય સાથે ચોરી લાવી તેમાંથી જે પોતાના ભાગનું દ્રવ્ય આવે તે વડે પોતાને માટે ભોજન નિપજવી સાધુને આપે, અથવા ઉપધિ સહિત કોઈ સાધુને લુટીને (ખરીદીને) તે વસ્ત્રાદિક સાધુને આપે (તો તે મુનિને લેવું કલ્પે નહીં) એવા (ચોરી વિગેરેથી મેળવેલા) દ્રવ્યવડે જે પોતાને માટે કરેલું હોય તે સાધુને કેમ કલ્પે નહીં ? તેના પ્રત્યુત્તરમાં સુરિ કહે છે કે, ચૈત્ય દ્રવ્યવડે જે પોતા માટે કર્યું હોય અથવા મુલ્યવડે જે મુનિનું હોય તે પોતાનું કરેલું હોય તે સાધુને લેવું કલ્પે નહીં. ચોરે લાવેલા દ્રવ્યનો સ્વીકાર કરવો તે લોકને વિષે પણ નિંદિત છે તો લોકોત્તર માર્ગમાં નિંદીત હોય તેમાં તો શું કહેવું ! જે ચૈત્ય તથા યતિના પ્રત્યનિક પાસેથી ગ્રહણ કરે તેને પણ ચૈત્ય અને સાધુનો પ્રત્યનિક સમજવો. ૩૧, ૩૨, ૩૩.

વિવરણ:—ચૈત્ય દ્રવ્યને ચોરના સમુદાય સાથે ચોરી લાવી, તેઓમાંથી કોઈ પુરૂષ પોતાને ભાગે આવેલા ધન વડે પોતાને અર્થે મોદક વિગેરે નિપજાવે અને પછી તે ભોજનાદિક સંયમધારી સાધુઓને આપે અથવા જે પોતાને માટે ઉપધિ સહિત સાધુને ખરીદ કરે (લુટે) અને પછી પ્રાસુક એવા તે વસ્ત્રાદિક સંયમ ધારી મુનિઓને આપે. (તો તે મુનિને લેવું કલ્પે નહીં) એવા

ચોરી વિગેરેથી મેલવેલા પુર્યોક્ત દ્રવ્યવડે જે પોતાને અર્થે કર્યું હોય તે સાધુઓને ગ્રહણ કરવું કેમ ન કહ્યે ? સ્મર પ્રત્યુત્તર આપે છે કે જે ચૈત્યના દ્રવ્યવડે વા મુનિનું હોય તેને મુલ્યથી લેવા વડે આત્માર્થે કરેલું હોય તે દેતાસતા સાધુઓને લેવું કહ્યે નહીં. ચોરે લાવેલા દ્રવ્યનો જે અંગીકાર તે લોકને વિષે પણ નિદિત છે તો લોકોત્તર માર્ગને વિષે અત્યંત નિદિત હોયજ તેમાં શું કહેવું. તેથી ચૈત્ય તથા સાધુના પ્રત્યાનક (શત્રુ કે ચોર) ના હસ્ત થકી જે ગ્રહણ કરે, તે પણ તેવીજ રીતે ચૈત્ય, તથા સાધુનો પ્રત્યાનકજ છે એમ જણવું. શ્રી સંઘકુલક માં કહ્યું કે, “ આજ્ઞા ભંગને વિષે મન વચન કાયાથી વર્તતા એવા પુરૂષોને જેઓ સહાય આપે છે, તેઓ તેમના જેટલાજ દુષિત ગણાય છે. ” કારણ કે, તેમનું નિરાકરણ ન કરવાથી (તથા ન દેવાથી) તેઓ આજ્ઞા ભંગના કારણિક થાય છે. ૩૧. ૩૨. ૩૩.

હવે શ્રાદ્ધદિનકૃત્યની ગાથાવડે ઉપર કહેલા અર્થનેજ પુનઃ સ્પષ્ટ કરવા કહે છે.

ચેદ્અદઘં ગિહ્લિતુ, ઝુંજણ જો ન દેદ્
સાહૂણં । સો આણાઅણવઠ્ઠં, પાવદ્
હિંતો વિ હિંતો વિ ॥ ૩૪ ॥

માવાર્થ:—ચૈત્યાદિ દ્રવ્યને ગ્રહણ કરીને જે કોઈ પોતે ખાય અથવા જે સાધુને આપે, તે લેનાર અને

દેનાર બંને ભગવંતની આજ્ઞાના ભંગ કરવારૂપ દોષને પામે છે. ૩૪.

વિવરણ:—ચૈત્યાદિ દ્રવ્યને લઇને જે પોતે ખાય અથવા જે બીજા સાધુઓને આપે તે સાધુ ગ્રહણ કરતો સતો અને તે સાધર્મિકોને આપતો સતો ભગવંતની આજ્ઞાનો ભંગ જે નિષિદ્ધ આચરણ તરુપ દોષને પામે છે. વળી તેવી અનવસ્થા બીજાઓની શ્રદ્ધાને પણ શિથિલ કરી દે છે. ૩૪.

આ પ્રસંગે બીજા દોષ પણ તે અંથની વૃત્તિ માંહેની ગાથાઓવડે દર્શાવે છે.

एकेण कयमकज्जं, पुणोवि तप्पच्चया
कुणइ । बीउ सायाबहुल परंपर वुठेउ
संयमतवाणं ॥ ३५ ॥

માવાર્થ:—એક માણસે અકૃત્ય કર્યું, તો તેને જોઇને બીજા પણ અકૃત્ય કરે છે, તેવી રીતે સાતા બહુપણાથી^૧ પરંપરાએ સંયમ અને તપનો ઉચ્છેદ થઇ જાય છે. ૩૫.

વિવરણ—અર્થાત એકે કરેલા અનાચારને જોવાથી અન્ય બાળ વિગેરેને પણ નકારી પ્રવૃત્તિની સંતતિરૂપ પ્રસંગદોષ પ્રાપ્ત થાય છે. ૩૫

જો જહવાયં ન કુણ્ણ, મિઠદિઠી
તઠવિ કો અન્નો । વહેદ્દઅ મિઠ્ઠતં, પર
સ્સ સંકં જણેમાણો ॥ ૩૬ ॥

ભાવાર્થ—જે યથાવાદ ન કરે અર્થાત્ શાસ્ત્રોક્ત
આચાર પ્રમાણે ન વર્તે તેનાથી બીજે મિથ્યા-
ત્વી કોણુ ? કારણુ કે ? પરજીવને શંકા ઉત્પન્ન
કરતો પ્રાણી મિથ્યાત્વને વધારે છે.

વિવરણુ:—અનાચારમાં આચાર બુદ્ધિ કરવા કરાવ-
વાથી મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ થાય છે. ૩૬.

સંજમ અપ્પવચયા, વિરાહણાસંનવો
વિહં ણેનં । પવચણહેલાવિ તઠ, અવણેન
તસ્સ સંસગ્ગો ॥ ૩૭ ॥

ભાવાર્થ:—(ચૈત્યાદિદ્રવ્યના ભક્ષણથી) સયમ
વિરાધના, આત્મવિરાધના અને પ્રવચન વિરાધના
એમ ત્રણ પ્રકારની વિરાધના થાય છે. તેને
જાણીને તેમજ તેનાથી પ્રવચનની હીલણા પણ
થાય છે તેથી એવા દુરાચારીનો સંસર્ગ છોડી
દેવો. ૩૭.

વિવરણ:—ચૈત્યાદિદ્રવ્યનું ભક્ષણ કરવાથી ત્રણ પ્રકારની વિરાધનાનો સંભવ છે. તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ સંયમ વિરાધના અન્યાયે ગ્રહણ કરેલા દ્રવ્યથી ઉત્પન્ન થયેલી વસ્તુને લેનારા એવા પુરૂષને તે અન્યાયી પુરૂષે કરેલી અસંયમની અનુમોદના રૂપે પ્રગટ જણાય છે. અને તેમ કરવાથી પરિણામે અંગીકાર કરેલા વ્રતનો લોપ થાય છે. જેને માટે સંઘકુલકમાં લખે છે કે, આજ્ઞાનો ભંગ થતો દેખીને જે પ્રાણી મધ્યસ્થ વૃત્તિ ધરાવી મૌન રહે છે તેને પણ અવિધિની અનુમોદના લાગવાથી પરિણામે તેના વ્રતનો ભેદ પ્રાપ્ત થાય છે. ”

બીજી આત્મ વિરાધના તે પ્રતિકુલ દેવતા વિગેરેના છલથી પ્રતીત થાય છે. અરિહંતની આજ્ઞાનું અતિક્રમણ કરવાથી પ્રમાદરૂપ અપવિત્ર વસ્તુના સ્વભાવવડે અપવિત્ર રીતે પોષણ થયેલા દુષ્ટ મનુષ્ય ઉપર ડાકણની દ્રષ્ટિની જેમ તે પ્રતિકુલ દેવતાઓની શક્તિ હણાતી નથી. તે વિષે શ્રી વ્યવહાર ભાષ્યના દશમા ઉદ્દેશમાં “ રાયાઙ્ગ તિત્થયરો ” એ ગાથા છે. તેની વૃત્તિમાં બતાવ્યું છે કે “ સાધુઓ પ્રજાને ઠેકાણે છે અને તીર્થંકર રાજાને ઠેકાણે છે. જે સાધુઓ તીર્થંકરરૂપ રાજાની આજ્ઞાને પાળતા નથી તેઓ પ્રાંત (તુચ્છ) દેવતાઓથી પણ છળાય છે અર્થાત્ અપરાધીની જેમ તેઓ તેમને શિક્ષા કરે છે. ” ત્રીજી પ્રવચન વિરાધના તે પ્રવચનના મુલરૂપ યતિ અને ચૈત્યને ઉપદ્રવ થવાથી અથવા ચૈત્યના કે મુનિના-ચોરી ભીધેલા દ્રવ્યને ગ્રહણ કરવાથી સારી રીતે પ્રતીત થાય છે. તેમજ તેથી પ્રવચનની હેલા પણ થાય છે. કેમકે આ પ્રમાણે લોક વિરુદ્ધ આચરણ કરનારા અને સર્વજ્ઞ પુત્ર-

પણાથી લોકોને મોહ ઉપજવનારાને દેખીને “આ જૈન દર્શન માલ વિનાનું જણાય છે, કારણ કે, કલ્યાણને નહીં જોનારા જૈનો સ્વપ્નાને વિષે પણ સદાચારના ગંધન જણતાજ નથી. ” એવી નિંદા પ્રવર્તે છે. ઇત્યાદિ આ લોક આશ્રી દોષ સમુહનો સંભવ હોવાથી પુર્વોક્ત દુરાચારી પુરૂષનો સંસર્ગ વિવેકી પુરૂષે છોડી દેવો અને સત પુરૂષનો સંસર્ગ કરવો. આ પ્રમાણે કહેવા ઉપરથી સાધુ ચૈત્ય વિગેરે સંબંધી વસ્તુના વિક્રયથી તથા તેની ચારીથી પ્રાપ્ત થયેલા દ્રવ્યનો ઉપભોગ કરવાથી ગૃહસ્થને પણ સ્પષ્ટ પણે અનાચાર પ્રાપ્ત થાય છે એમ સમજવું. ચારીથી લાવેલા ચૈત્યાદિ સંબંધી પદાર્થનો ઉપભોગ કરવાથી પ્રસ્તારવડે પ્રાયશ્ચિત્તનો વિધિ સંભવે છે-તે ગુરૂગમથી જાણી લેવો એતત્ત્વ છે. ૩૭.

હવે તે સત્સંસર્ગને વિશેષ ફલ દ્વારા સ્પષ્ટ કરે છે.

**વવહારસુદ્ધિ ધમ્મ, મૂલં સાહૂણ સં-
ગયા । વવહારેણ સુદ્ધેણં, અઞ્જસુદ્ધિ જન
ઞ્જવે ॥ ૩૮ ॥**

માવાર્થ:—સત્પુરૂષોના સંગથી થયેલી વ્યવહાર શુદ્ધિ ધર્મનું મૂળ થાય છે, અને વ્યવહાર શુદ્ધ થવાથી અર્થ શુદ્ધિ થાય છે. ૩૮.

વિવરણ:—મોહ જન્ય મુખ્યતાનો શોધ કરવાથી થતો

માવાર્થ:—અથ શુદ્ધ થવાથી આહાર શુદ્ધ થાય છે, અને આહાર શુદ્ધ થવાથી દેહ શુદ્ધિ થાય છે. ૩૯

માર્ગાર્થ:—દેહ શુદ્ધ થવાથી ધર્મનો યોગ પ્રાપ્ત થાય છે, અને પછી જે જે કાર્ય કરે છે તે તે તેને સફળ થાય છે.

વિવરણ:—ઉપરની બંને ગાથાનો અર્થ સુગમ છે. તેમાં વિશેષ એટલું જણવાનું છે કે, ધર્મ યોગ એટલે વિધિયોગ. તે વિધિ યોગથી લોકિકમાં કે લોકોત્તર માર્ગમાં જે જે કાર્ય કરે છે, તે તે કાર્ય તેને અનુબંધ સહિત સાદે-સીને આપનાર થાય છે. ૩૯—૪૦.

હવે તેના વિરોધી કુસંગને સ્પષ્ટ કરીને દર્શાવે છે.

**અન્નહા અફલં હોઠ્ઠ, જં જં કિચ્ચં તુ
સો કરે । વવહારસુદ્ધિરહિત, ધમ્મં ચિંસા
વણ સયં ॥ ૪૧ ॥**

ભાવાર્થ:—જે કોઈ તેથી ઉલટી રીતે જે જે કાર્ય કરે છે તે તે નિષ્ફળ થાય છે. વ્યવહાર શુદ્ધિ રહિત મનુષ્ય ધર્મની અને પોતાના આત્માની ખંતેની નિંદા કરાવે છે. ૪૧

વિવરણ:—અન્યથા એટલે ઉપર કહ્યાથી ઉલટી રીતે દોષવાળાનો સંસર્ગ કરવાથી વ્યવહાર શુદ્ધિએ રહિત એવા આવકાદિ જે જે કાર્ય કરે છે તે તે અફળ એટલે પૂર્વે કહેલા ફલથી રહિત થાય છે, અથવા અનિષ્ટ ફલને આપનાર થાય છે; તેનું કારણ અવિધિનો યોગ છે. વળી તેવી રીતે કરવાથી તે પ્રાણી ધર્મ સંબંધી શુભ અનુષ્ઠાનની તેમજ પોતાના આત્માની બાળક પાસે પણ અવહેલન કરાવે છે. ૪૧.

તેમ થવાથી શું હાનિ થાય ? તે કહે છે.

**ધમ્મં ચિંસં કુણંતાણં, અપ્પણો અ-
પરસ્સ વા । અબોહિ પરમા હોઠ્ઠ, ઇહ સુત્તે**

વિજ્ઞાસિચ્ચં ॥ ૪૨ ॥

માર્થ:—એવી રીતે ધર્મ સંબંધી નિંદા કરવાથી તેમજ કરાવવાથી પોતાને તેમજ પરને ઉત્કૃષ્ટ અબોધિ પ્રાપ્ત થાય છે, એમ સૂત્રને વિષે કહેલું છે. ૪૨

વિવરણ:—એવી રીતે અનાભોગ વિગરેથી ધર્મ સંબંધી નિંદા કરતા અને કરાવતા એવા પ્રાણીને ભવાંતરને વિષે યથા સંભવ અબોધિ^૧ પ્રાપ્ત થાય છે. તે શિવાય ઉપલક્ષણથી ધર્મ નિંદાના હેતુપણાયડે પ્રાયઃ અનુબંધ સહિત દુર્ભાગ્ય, દીનતા, વ્યાધિ અને દુર્ગત વિગેરે દાષો પણ પ્રાપ્ત થાય છે. એવી રીતે છેદ સૂત્રના ભાષ્યાદિકમાં કહેલું છે. ૪૨.

હવે પ્રસંગથી કેનો કેનો સંગ છોડવો, તે કહે છે.

જૂઞ્ઞારિ વેસ તક્કર, જઞ્ઞાયારા કુક-
મ્મકરીણં । પાસંમિ નિહ્લવાણં, સંસગ્ગં
ધમ્મિનુ ચયઈ ॥ ૪૩ ॥

માર્થ:—જુગટીઓ, વેશ્યા, ચોર, આચાર બ્રહ્મ, કુર્કર્મ કરનાર, પાખંડી અને નિહ્નવ એટલાના સંસર્ગને ધાર્મિક પુરૂષે છોડી દેવો. ૪૩.

વિવરણ:—જુગારી, વેશ્યા, ચોર, બ્રાહ્મચારી વિગેરે એટલે લોકીક અને લોકોત્તર સદાચારથી પતિત થયેલા, જ્ઞાતિએ બાહેર કરેલા, પાર્શ્વસ્થાદિ વા દેવદ્રવ્યને બક્ષણ કરનારા આદિ શબ્દથી નટ, નાટકીઆ, ધૂતપરા, શીકારી, કસાઇ, અને માછી વિગેરેનું ગ્રહણ કરવું. બ્રાહ્મચારી એ શબ્દમાં જે અંત આકાર છે તે પ્રાકૃત ભાષાને લઇને છે. કુર્કમ કરનારા એટલે સંસારને વધારનાર અનેક દુષ્કૃતને કરનાર પામર લોકો; પાખંડી એટલે બૌદ્ધ વિગેરે. નિહવ એટલે શ્રુત વ્યવહાર અને જીત વ્યવહારમાં કહ્યા પ્રમાણે આચરણ કરતાં છતાં પોતે તેમાં અરસિક થઇ ઉત્સૂત્રની પ્રરૂપણા કરનારા અને માત્ર ઉપરથીજ ધર્મને ધારણ કરનારા દ્રવ્ય સાધુઓ-આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થયું કે, લુંપાક અને સ્તનિક વિગેરેને નિહવ ગણવા નહીં. (તેઓને તો જુદાજ ગણવા) ઉપર કહેલા જુગારી, બ્રાહ્મચારી વિગેરેનો સંસર્ગ એટલે તેમની સાથે સહવાસ, સહભોગ, આલાપ સંલાપ અને પ્રશંસા વિગેરેથી પરિચય શ્રી ચંદ્રકુમારની જેમ ધાર્મિક એવા ઉત્તમ શ્રાવકે છોડી દેવો. તે શ્રી ચંદ્રકુમારની કથા આ પ્રમાણે છે.

શ્રીચંદ્રકુમારની કથા.

કુશસ્થલ નામના નગરમાં પ્રતાપસિંહ નામે રાજા હતા. તેમને સૂર્યવતી નામે રાણી હતી. તેમને શ્રીચંદ્રકુમાર નામે એક કુમાર થયો હતો. તે કુમાર મિથ્યાદૃષ્ટિ, બ્રાહ્મચારી અને નિંદિત કુળવાસી પુરુષોની સંગતિથી

રહિત, પરોપકારમાં તત્પર, સૌભાગ્યવાન, શ્રી અર્હતને ભક્ત, વિશેષ જાણનાર, ન્યાયબુદ્ધિ, અને દાનાદિ ધર્મમાં તત્પર હતો. તે ચંદ્રકળા વિગેરે પોતાની સ્ત્રીઓની સાથે વિષય મુખને ભોગવતો દાગુંદકદેવની જેમ કાળ નિર્ગમન કરતો હતો. એક વખતે તે પોતાના ભાગ્યની પરીક્ષા કરવાને પિતાની આજ્ઞા વગર દેશાંતરમાં ફરવા નીકળ્યો. ત્યાં કોઇક વનમાં મહનસુદરી નામની કન્યા સાથે વિવાહ કરી અનુક્રમે સિદ્ધપુરમાં આવ્યો. અને ત્યાં રહેલા શ્રી ઋષભ પ્રભુના ચૈત્યને વંદના કરવાને ગયો. ત્યાં તે નગરના લોકોને શોભા રહિત મુખવાળા, સંતતિ વિનાના, નિઃશુક, અને નિર્વન એવા જોઇ પોતાની બુદ્ધિથી વિચાર કરતાં તેના મનમાં દેવદ્રવ્યના વિનાશની શંકા થઇ. તેથી તત્કાલ તેણે દેવાલયના પૂજારીઓને નગરનું સ્વરૂપ પુછ્યું. તેઓ બોલ્યા કે—“ હે સુદર, પૂર્વે આ નગરમાં મહિમાવડે અહમ્મત એવા શ્રી ઋષભદેવના ચતુર્મુખ પ્રાસાદની યાત્રા કરવાને મોટે સર્વ દિશાઓમાંથી આવેલા સંઘાણુ લોકોએ ભંડારનો મોટો વધારો કર્યો. તે સંઘના ગયા પછી અહીંના સર્વ લોકોએ એકઠા થઇ તે દ્રવ્ય વહેંચી લઇ શુદ્ધાદકમાં અવિવિધી વાપરી બધા નગરને એપી રોગની જેમ અપવિત્ર કરી દીધું. તેથી કરીને આ બધું નગર શોભા રહિતપણું, નિર્વનપણું, દુર્ભાગ્યતા, આજીવિકાની દુર્લભતા, નિઃશુકપણું ઇત્યાદિ દોષોથી દુષિત થઇ ગયું છે. મોટે તમે જે અનુભવ કર્યો છે તે સંશયાદિક દોષથી રહિત, અને યથાર્થ હોવાથી પ્રશંસા કરવા યોગ્ય છે.” આ પ્રમાણે સાંભળી જેના મનમાં દયા ઉત્પન્ન થઇ છે એવા શ્રીચંદ્ર નગરના ચૌરામાં આવી સર્વ દોષ પ્રાપ્ત

થવાનું કારણ ત્યાંના વૃદ્ધોની આગળ નિવેદન કર્યું. વળી કહ્યું કે, “આ પ્રાસાદ જીવે થઈ ગયો જણાય છે, અને તમને લાગેલ પાપ ધણું ગાઢ થયેલું છે; જો કે સર્વ જાતનું ઋણ અશુભ છે, પણ તેમાં જે દેવઋણ છે તે તો અશુભમાં અશુભ છે.” સિદ્ધાંતમાં કહ્યું છે કે, “હું જાતમ, દેવદ્રવ્યના ભક્ષણથી અને પરસ્ત્રીના ગમનથી પ્રાણી સાતવાર સાતમી નરકે જાય છે” આ પ્રમાણે છે તેથી તમારે નિર્ધનપણા વિગેરે દોષને વધારનાર એવા દેવઋણની નિવૃત્તિ કરવાને માટે ઉત્સાહ પુર્વક ઉદ્યમ કરવો” આ પ્રમાણે શ્રીચંદ્રકુમારના વચનો સાંભળીને કેટલાએક દેવઋણના મહા માઠા વિપાકથી ભય પામેલા નગરજનો પોતે લીધેલા ધનને અનુસારે પુર્વે સંચય કરેલું (કમાયેલું) સર્વ દ્રવ્ય લીધેલ દ્રવ્યથી આધકપણે ચૈત્યમાં અર્પણ કર્યું અને બાકી રહેલા શેષ દ્રવ્યથી પોતાની આર્જવકા ચલાવી. એ રીતે પૂર્વના દેવઋણને ટાલી નાંખવાથી તેઓ આ લોક અને પરલોકમાં સુખી થયા. અને કેટલાએકે પ્રમાદથી તેમ કર્યું નહી તેથી તેઓ ઘણાં દુઃખી થયા.

પછી શ્રીચંદ્ર સ્ત્રી સાથે દુષિત આહારથી દુષિત એવા તે નગરને છોડી (ત્યાં પ્રાણી પણ પીધા વિના) બીજે ગામ ગયા અને ત્યાં જઈને અન્ન લીધું. પછી અનુક્રમે રાજ્ય સંબંધી અનેક સુખો ભોગવી મુક્તિમાર્ગને આરાધી મુક્તિને પ્રાપ્ત થયા.

આવા રીતે શ્રીચંદ્રકેવલીના ચરિત્રને અનુસારે આવકોએ જેને માટે દેવાદ્રવ્યના વિનાશની શંકા થાય તેના ધરનું ઈંધણ પણ લેવું નહીં. તેથી વધારે શું કહેવું. આમ

છતાં કદિ કુટુંબ વિગેરેના આગ્રહ કે દબાણથી તેવા કોઇ આવકના ધરતું અન્ન કોઇ ઉત્તમ આવકને ખાવું પડે તો તેણે નિઃશક પણાનો પરિહાર કરવાને માટે ભોજનને અનુસારે ચૈત્ય વિગેરેમાં તેથી અધિક નિષ્કય (નકરો) મુકવોજ. તેમ કરવાથી સુક્ષ્મ પણ અતિચારનો લેશ થતો નથી, એમ જાણવું. તે વિષે પ્રશ્નોત્તર સમુચ્ચયના ચોથા પ્રકાશમાં શ્રી હીરવિજય સૂરિએ કહ્યું છે. તે ગ્રંથમાં કોઇ આવકે એવો પ્રશ્ન કરેલ છે કે, “ દેવદ્રવ્યનું ભક્ષણ કરનારા પુરૂષને ઘેર આવકને જમવા જવું કદપે કે નહીં ? કદિ ત્યાં જમને જમવું પડે તો તેનું નિષ્કય દ્રવ્ય દેવગૃહે મુકવું યોગ્ય છે કે નહીં ? ” તેના પ્રત્યુત્તરમાં લખે છે કે, “ મુખ્ય વૃત્તિએ તો તેવા આવકને ઘેર જમવુંજ કદપે નહીં. જો કદિ પરવશપણથી જમવા જવું પડે તો પણ મનમાં શૂંઘપણું રાખવું; નિઃશક થવું નહીં. જમવાનું નિષ્કય દ્રવ્ય દેવગૃહમાં મુકવાથી વિરોધ થાય એમ લાગે છે માટે તેને આશ્રયીને ડાહ્યાપણથી કામ લેવું કે જેથી આગલ ઉપર અનર્થની વૃદ્ધિ ન થાય. એ પ્રમાણે પ્રવર્તવું. એવી રીતે જ્ઞાન દ્રવ્ય વિગેરેમાં પણ જાણી લેવું.

ઉત્તમ સાધુએ પણ તેવા દ્વિત ધરનાં આહારાદિક અહણ કરવા નહીં. તે વિષે એક છુટક પત્રમાં લખે છે કે, “ જે જિનદ્રવ્યના ઋણને ધરાવે છે તેના ધરમાં જો આવક ભોજન લે અને સાધુ ભિક્ષા લે તો તે બંને પાપથી લિપ્ત થાય છે. ” આ સર્વનો હાર્દ એવો છે કે, ધર્મ શાસ્ત્રને અનુસારે અને લોક વ્યવહારને અનુસારે પણ પરિવાર સહિત આવકના મસ્તક ઉપર જ્યાં સુધી દેવાદિ-દ્રવ્યનું રજૂ હોય ત્યાં સુધી તે આવકના પોતાના પણ સર્વ ધન વિગેરે પરિગ્રહને ઉત્તમ જનોએ (આવકે અને સાધુ-

એ) દેવાદિદ્રવ્યપણે જ ગણવું; કારણ કે તે દેવાદિદ્રવ્ય સાથે મિશ્ર થયેલું છે. જેને માટે શ્રી ધનેશ્વર સ્મરિ શ્રી શત્રુંજય માહાત્મ્યના પાંચમા સર્ગમાં કહે છે કે “જેમ અન્નમાં વિપનો અને દુધમાં કાંજનો સંસર્ગ થાય તેમ પોતાના ધનની સાથે દેવગુરૂની સંપત્તિનો સંસર્ગ જાણવો.” અર્થાત્ જેમ અન્નાદિક વિપના સંસર્ગથી તેના જેવું થાય તેમ અનાભોગ વિગેરેથી પણ દેવાદિદ્રવ્યના સંસર્ગથી પોતાનું ધન પણ તેના જેવુંજ થઈ જાય છે. એથી તે દ્રવ્ય શુદ્ધ સહિત શ્રાવકાદિએ પ્રાણાંતે પણ ભોગવવું નહીં; કારણ કે આગમમાં તેનો નિષેધ કરેલો છે. કદિ ખાવું પડે તો આગળ કહેવામાં આવશે એવા વિધિ વિવેકાદિકવડે શુદ્ધ થવું. આવો વ્યવહાર સર્વત્ર માર્ગાનુસારી-પણે સિદ્ધ છે.

ઉપર પ્રમાણે કહેવાથી “સંવત્ ૧૭૪૩ ના વર્ષમાં વૈશાખ સુદી ત્રીજને દિવસે કોઈએ એમ કહ્યું કે, જેણે પેહેલાં દેવદ્રવ્ય વાપર્યું હોય તેને ઘેર પછી સંઘ આહારાદિ લે તો તેનો દોષ નહીં; કારણ કે, દેવદ્રવ્ય વાપરવામાં આંતરો પડ્યો છે. પણ જે વર્તમાન કાળે દેવદ્રવ્યવડે આહારાદિક નિપજવેલ હોય તે સંઘને ન કદપે. વલો દેવદ્રવ્યના વાપરનારને જ્યાં સુધી સંઘે મલી સંઘ બહાર મુક્યો ન હોય ત્યાં સુધી ચતુર્વિધ સંઘને તેના ઘરના આહારાદિક લેવામાં દોષ નથી.” આ પ્રમાણે પંચાંગી પરંપરાએ વિરૂદ્ધ બોલનારો કોઈ પંડિતમાની પોતાની મેલેજ પાછો પડ્યો. એમ છતાં જે પોતાની પૂજાદિકના લાભને ખાતર પાર્થસ્થાદિ નિન્હવોને અનુસરીને ઉત્સૂત્ર ભાષણ કરે, તેવા દુર્લભ બોધિ પુરૂષનું દર્શન પણ સત્પુરૂષોને અનુચિત

છે; કારણ કે તે સંસારનું કારણ છે. જેને વિષે શ્રી પ્રહુમ્ન સૂરિ મૂલશુદ્ધિપ્રકરણમાં લખે છે કે, ” જે પરિવારની પૂજાને માટે તેમજ પાર્થસ્થાદિકની અનુવૃત્તિથી શુદ્ધ વાત કહે નહીં તેને દુર્લભ યોધિ જાણવો. ” શ્રી આપર્યક સૂત્રની ભાષ્યમાં પણ કહ્યું છે કે, જે જિનવચનની વિરૂદ્ધ વચન બોલે અથવા માને, તેનું દર્શન પણ સમ્યક્ દૃષ્ટિને સંસારને વધારનારું છે. ” અર્થાત્ કરવા યોગ્ય નથી. ૪૩.

હવે આ વિષયને સમાપ્ત કરવાની ઇચ્છાથી કહે છે-

તમ્હા સવપયત્તેણં, તં તં કુજ્ઞા વિચ્ચ-
સ્કણો । જેણ ધમ્મસ્સ ચિંસં તુ, ન કરેઇ
અબુહો જણો ॥ ૪૪ ॥

માવાર્થ:—તેમાટે વિવેકી પુરૂષોએ સર્વ પ્રયત્નથી તેવું કામ કરવું કે જેથી અજ્ઞાની માણસ પણ ધર્મની નિંદા કરે નહીં. ૪૪

વિવરણ:—તે માટે વિવેકી પુરૂષોએ સર્વ શક્તિથી તેવી રીતે પ્રયત્ન કરવો કે જેથી બાલક પણ શ્રી અર્હત શાસનની પ્રશંસા કરે-આ પ્રમાણે ગાથાનો અર્થ છે. શાસનની પ્રભાવના કરવાથી તીર્થંકરપણાની પ્રાપ્તિ વિગેરે ફળ થાય છે. તે વિષે કહ્યું છે કે, “અપૂર્વજ્ઞાનને ગ્રહણ કરવું; શ્રુતની ભક્તિ કરવી અને પ્રવચનની (જૈનશાસનની) પ્રભાવના કરવી-એ કારણોથી જીવ તીર્થંકરપણાને પામે છે. ” વળી કહ્યું છે કે, ‘ભાવના કેવળ તેના ભાવનારનેજ ભોક્ષ આપે છે અને પ્રભાવના તો પોતાને અને

બીજાને પણ મોક્ષ આપે છે. ' પ્રભાવના એટલે પોતાના તીર્થ (શાસન) ની ઉન્નતિની હેતુ રૂપ ચેષ્ટાઓમા પ્રવર્તવું તે. આ પ્રમાણે પાંચમું દ્વાર સમાપ્ત થયું. ૪૪.

॥ इति पंचम द्वारं समाप्तम् ॥

હવે આલોચનાથી દાપની શુદ્ધિ બતાવે છે.

પસ્કિય ચાનુમ્માસિય, આલોચના
ણિયમનુ અ દાયવા ॥ ગહણં અન્નિગ્ગ
હાણય, પુવ્વગાદિણુ ણિવેણનં ॥ ૪૫ ॥

માવાર્થ:—પાક્ષિક, ચાતુર્માસિક અને વાર્ષિક આલોચણા નિયમ પૂર્વક કરવી અને પૂર્વ ગ્રહિત અભિગ્રહોને શુદ્ધ કરીને વા અભિગ્રહ ગ્રહણ કરવા. ૪૫.

વિવરણ:—પાક્ષિક, ચાતુર્માસિક અને મૂલમાં ૩ શ-
બ્દ છે તેથી વાર્ષિક વિગેરે આલોચના પણ કરવી. એટલે આવશ્યક નિયુક્તિને અનુસારે પક્ષાદિકને અંતે પાપથી બીનારા પુરૂષે ગુરૂની આગલ, સામાન્યે પણ જરૂર આલોચણા કરવી, તે પછી પ્રતિક્રમણ કરવું, તેમ કરવાથી પ્રાયશ્ચિત્ત વિધિ વડે શોધાતો ભવ્ય પ્રાણી દર્પણની જેમ ઉજ્જ્વલ થાય છે. જો તેમ ન કરે તો અતિ કાલના વ્યવ-

ધાનથી (ઘણું કાળ થઈ જવાથી) રોગ, વ્રણ, વ્યાજ અને શત્રુની જેમ વધતા એવા સૂક્ષ્મ ગુણધાતી દોષ પછી ઉપાયથી પણ હુકે નહીં તેવા દૃઢ થઈ પડે છે. તે વિષે શ્રી ભગવતી વિગેરેમાં સાંભળ્યું છે કે, “ જેઓ કર્મની આલોચના કે પ્રતિક્રમણ કરતા નથી તેઓ તુચ્છ ફલને પામે છે. ” એથી પછી વિશેષ દોષનો સંભવ છે માટે તે સમયેજ આલોચણા પૂર્વક ગુરૂ પાસેથી પ્રાયશ્ચિત્ત ગ્રહણ કરવું. એ તત્ત્વ છે. ૪૫.

તે આલોચણાનો વિધિ શ્રાદ્ધજીતકદપ, પંચાશક વિગેરે ગ્રંથોને અનુસારે બતાવે છે.

इत्थं पुण एस विही, अरिहो सुगुरु-
मि दलइअ कमेण। आसेवणाइणा खलु,
सम्मं दवाइ सुद्धस्स ॥ ४६ ॥

ભાવાર્થ:—એનો (આલોચના લેવાનો) આ વિધિ છે. યોગ્ય આલોચણાનો લેનાર ઉત્તમ ગુરૂની પાસે આસેવના—આલોચનાના ક્રમવડે યથાર્થ ભાવ પ્રકાશ કરી દ્રવ્યાદિની શુદ્ધિ સહિત આલોચણા કરે. ૪૬.

વિવરણ:—અહિ આલોચનાનો જે વિધિ છે તે આગળ કહેવામાં આવશે તે પ્રમાણે જાણી લેવો. યથાચોગ્ય આલોચના કરનાર છેદમાં કહેલા ગુણને યોગ્ય એવા ગુરૂ

જે આલોચનાચાર્ય હોય તેની પાસે આલોચના કરે છે. તે પણ ક્રમવતઃ એટલે આનુપૂર્વવિત્ કરે છે. તે કેવો ક્રમ કે જે પ્રમાણે આસેવના કરેલ હોય તેવો. મૂલમાં આદિ શ-
૫૬ છે તેથી આલોચનાના ક્રમનું પણ અહીં કરવું. અર્થાત્
આસેવના ક્રમ પણ જાણવો અને આલોચના ક્રમ પણ
જાણવો. વલી સમ્યક્ એટલે યથાર્થ આકુટિક વિગેરે પો-
તાના ભાવને પણ પ્રકાશ કરે. તથા દ્રવ્યાદિકની શુદ્ધિ
છતાં એટલે પ્રશસ્ત દ્રવ્યાદિક છતાં આલોચના કરે. ૪૬.

હવે અહીંદ્વાર એટલે આલોચના લેનાર કેવો બ્રહ્મએ
તે બતાવે છે.

(યુગ્મમ્)

સંવિગ્ગો ન અમાઈ, મદ્મં કપ્પઠિન
અણાસંસિ । પસુવણિજ્ઞો સદ્ધો, આણાય-
તો ડુકમતાવી ॥ ૪૭ ॥

તદ્વિહિસમૂસસગો સ્વલુ, અન્નિગ્ગહા-
સેવણાઈ લિંગજુન । આલોઅણાપયાણે,
જુગ્ગો ન્નણિન જિણંદેહિં ॥ ૪૮ ॥

માવાર્થ:—સંવેગ-વૈરાગ્ય ધારણ કરનાર, કપટ
રહિત, વિવેકી, સ્થવિરાદિ કલ્પ અથવા શ્રાદ્ધસમા-

ચારીમાં રહેલ, આશંસા ન રાખનાર, હઠ વિનાનો, શ્રદ્ધાલુ, આત્મ પુરૂષની આજ્ઞાને આધીન, અતિચારથી અનુતાપ કરનાર, આલોચનાની વિધીમાં તત્પર, અને આલોચનાને યોગ્ય એવા અભિગ્રહ-આસેવનાદિ લક્ષણોએ યુક્ત એવો ભગ્ય પુરૂષ શ્રી તીર્થ-કરોએ આલોચના આપવાને યોગ્ય કહેલો છે. ૪૭-૪૮.

આલોચના લેનાર કેવો હોય ? તે બતાવવા માટે તેના યોગ્યતામુચક ગુણો કહે છે.

વિવરણ:—૧ જે સંવેગવાળો હોય તે સંસારથી વિમુખ હોવાને લીધે આલોચણા આપવાને યોગ્ય છે. કારણ કે, તેનાજ દુષ્કરણ (દુષ્કૃત્ય) નહીં કરવાના અથવા દુષ્કરણ પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાના અધ્યવસાય હોય છે. તેથી તેને આલોચના લેવી સેહેલી થઈ પડે છે. ૧ તે વિષે કહ્યું છે કે, “વૈરાગ્ય વિનાનો પ્રાણી આલોચણ લઈ શકતો નથી કારણ કે પ્રથમ તો તે પોતાનું દુશ્ચરિતજ પ્રમટ કરી શકતો નથી.” જે અમાયી એટલે શઠ ન હોય તે આલોચનાને યોગ્ય છે. કારણ કે જે માયાવી હોય તે યથાર્થ દુષ્કૃત કહેવાને શક્તિમાન થતો નથી. ૨ તેમજ જે વિવેકી હોય તે આલોચનાને યોગ્ય છે. તે શિવાય બીજો આલોચનાનું સ્વરૂપજ જાણતો નથી. ૩ વલી આલોચણ લેનાર મુનિ હોય તો જે સ્થવિરાદ કલ્પમાં રહ્યો હોય અથવા શ્રાવક હોય તો શ્રાવક સમાચારીમાં રહેલો હોય તે આલોચનાને યોગ્ય છે. તે શિવાય બીજાને અતિચાર સંબંધી જુગુપ્સા-

જ થતી નથી. ૪. વલી જે અનાશંસી હોય એટલે આલો-
ચણ લેવાથી આચાર્યાદિકની આરાધના થશે એવી આશા
રાખતો ન હોય, અથવા સાંસારિક ફળની અપેક્ષા રાખ-
નાર ન હોય. જે આશંસા રાખનાર હોય તેને સર્વ અ-
તિચારની આલોચના કરવાનોજ અસંભવ છે. કારણ કે
પ્રથમ તો આશંસા રાખવી તેજ અતિચાર છે. ૫. વળી
જે પ્રજ્ઞાપનીય એટલે હઠ નહીં રાખનારો હોય અર્થાત્
ગુરૂને આધીન હોવાથી સુખે બોધ કરી શકાય તેવો હોય,
જે હઠ રાખે તેવો હોય તો તે દુરાગ્રહી હોવાને લીધે અ-
કૃત્ય વિષયથી નિવૃત્ત જ થાય નહીં. ૬. વળી જે શ્રદ્ધાળુ
હોય, કારણકે શ્રદ્ધાળુજ ગુરૂએ કહેલી શુદ્ધિ ઉપર શ્રદ્ધા
રાખે છે. ૭. તેમજ જે આજ્ઞાને આધીન હોય એટલે
આપ્તોપદેશ પ્રમાણે વર્તનાર હોય, તેવો પુરૂષ જ પ્રાયે
અકૃત્ય કરતો નથી. ૮. વલી જે દુષ્કૃતતાપી હોય, એટલે
અતિચારના આસેવનથી પશ્ચાત્તાપ કરનારો હોય, વારંવાર
ચિત્તમાં તપ્યા કરતો હોય, તેજ યથાર્થ રીતે તેની આલો-
ચના કરી શકે છે. ૯. વળી જે આલોચનાની વિધિમાં
તત્પર હોય, તેવો માણસ જ થયેલી અવિધિનો પ્રયત્નવડે
ત્યાગ કરે છે. ૧૦. વળી અભિગ્રહની આસેવના વિગેરેથી
તેમજ દ્રવ્યાદિકના નિયમ કરવાની, કરાવવાની અને અ-
નુમોદના કરવાની પ્રકૃતિરૂપ ચિન્હોથી જે આલોચનાની
યોગ્યતાના લક્ષણોએ યુક્ત હોય. ૧૧. આવો ભવ્ય પુરૂષ
શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતે આલોચના આપવાને યોગ્ય કહ્યો છે.
આ પ્રમાણે બે ગાથાનો અર્થ છે. ૪૭-૪૮-

હવે આલોચના આપનાર ગુરૂ કેવા બ્રહ્મએ તે કહે છે.

આચારવ મોહારવ, વવહારુ વીલણ પ-

કુઘીઞ્ચ । અપરિસ્સારી નિજ્જવ, અવાય-
દંસી ગુરુ ઞ્ણિન ॥ ૪૯ ॥

માત્રાર્થ—આચારવાળા, આલોચના કરનારના અપરાધોને અવધારણ કરનાર, શાસ્ત્રના વ્યવહારને જાણનાર, અતિચારને છુપાવતા માણસની શરમને ઉપદેશથી છોડાવનાર, યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત આપી શુદ્ધિ કરનાર, આ લોચકે કહેલા દુષ્કૃત્ય બીજને નહીં કહેનાર, યોગ્યતા પ્રમાણે પ્રાયશ્ચિત આપી નિર્વાહ કરાવનાર, અને દેશકાલાદિ વિધતને જોનાર, આવા ગુરુ આલોચના આપવાને યોગ્ય કહેલા છે. ૪૯.

વિવરણ:—જે આચારવાળો હોય એટલે જ્ઞાન અને આ સેવના (ક્રિયા) વડે જ્ઞાનાદિ પાંચ આચાર યુક્ત હોય, ગુણિપણાને લીધે તેવા પુરૂષના વચન ઉપર જ શ્રદ્ધા થાય છે. ૧. વળી જે અવધારવાન એટલેઆલોચણા કરનારનારના અપરાધોની અવધારણા કરી શકે તેવા હોય, તેવા ગુરુ સર્વ અપરાધોની યથાર્થ અવધારણા કરવાને સમર્થ થાય છે. ૨. વળી વ્યવહારવાન એટલે આગમ વ્યવહાર, શ્રુતવ્યવહાર, આજ્ઞા વ્યવહાર, ધારણા વ્યવહારને જીત વ્યવહાર એ પાંચ વ્યવહારોમાંથી કેઇપણ વ્યવહારવડે યુક્ત હોય, તેવા ગુરુ જ યથાર્થ શુદ્ધિ કરવાને સમર્થ થાય છે. હાલમાં પાંચમો જીત વ્યવહાર મુખ્ય છે. ૩. વળી લજ્જથી અતિચારને છુપાવતા એવા પુરૂષને તેને અનૂકૂલ એવા

ઉપદેશો આપીને જે લબ્ધ છોડાવે છે તે અપત્રીક કહેવાય છે એવા ગુરૂ આલોચના કરનારને અત્યંત ઉપકારી થાય છે. ૪. અતિચારની આલોચના કરનારા પુરૂષોને પ્રાયશ્ચિત આપીને જે ઉત્કર્ષપણે શુદ્ધિ કરાવવાના શીલવાળા હોય તે પ્રકુર્વી કહેવાય છે. કદિ કોઈ આચારપણા વિગેરે ગુણોએ યુક્ત હોય પણ શુદ્ધિદાનને આપી શકે તેવા ન હોય એના વ્યવચ્છેદને માટે પ્રકુર્વીએ જીવું લક્ષણ આપ્યું છે. ૫. તથા આલોચકે કહેલું અકૃત્ય જે બીજાને જણાવે નહીં તે અપરિશ્રાવી કહેવાય. જો તેવા ન હોય તો તે આલોચક પુરૂષોની લઘુતા કરાવે છે. ૬. તથા જે આલોચના કરનારનો નિર્વાહ કરે તેવા હોય એટલે જે જેવો સમર્થ હોય તેને તેવું પ્રાયશ્ચિત આપે તેવા હોય, તેને નિર્વાહક કહીએ. ૭. તથા જે અપાય દર્શી એટલે દુકાલ દુર્બલત્વ વિગેરે આલોકના અનર્થને જોનારા હોય અથવા દુર્લભ બોધિપણા વિગેરે અપાય (આગામી કષ્ટો) અતિચારવાળાને ખતાવનાર હોય, એથી તેવા ગુરૂ આલોચકને ખરેખરા ઉપકારી થાય છે. ૮ ઉપલક્ષણથી ગીતાર્થપણું પરોપકારમાં તત્પરપણું, અનુમાન કરવાપણું, અને નિષ્કપટપણું ઇત્યાદિ બીજા ગુણોને પણ ગ્રહણ કરવા તેમાં જે નિશીથાદિ સૂત્રોને ધારવાપણું તે ગીતાર્થપણું અને બિજાના ચિત્તનું ઇંગિતાદિવડે નિશ્ચય કરવાપણું તે અનુમાન કરવાપણું જાણવું. ઇત્યાદિ ગુણોથી યુક્ત એવા ગુરૂ પ્રાયશ્ચિત આપવાને યોગ્ય છે એમ શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતે કહ્યું છે. તેઓમાં જે આચારવત્તાદિ ગુણો છે તે આલોચના આપનાર ગુરૂને ઉપલક્ષણ રૂપે જાણવા. તેથી પ્રાયશ્ચિત આપી શુદ્ધિ કરાવનારમાં ગીતાર્થ પણાનું મૂળ લક્ષણ જાણવું. તેને લીધે પાર્શ્વસ્થાદિ પણ તે કાર્યમાં અગુરૂપણે લક્ષ્ય થાય છે. એથી કરીને જે

ઉપર કહેલા ગુણ સમુદાયથી રહિત છે તે શુદ્ધિ કરવાને સમર્થ નથી. એવો અર્થ સમજવો. આ ઉપરથી એવો તત્વાર્થ નીકલે છે કે, જઘન્યપણે ઉપર કહેલા ગુણવાળા અને ઉત્કૃષ્ટથી આચાર્યના છત્રીશ વિગેરે ગુણવાળા ગુરુ જાણવા. ૪૯.

હવે આલોચના કરાવનાર આચાર્યને ઉત્સર્ગ અને અપવાદવડે બતાવે છે.

**આયરિત્રાઈ સગત્તે, સંજોઈત્ર ઇત્રર
ગાયપાસત્તો । સારુવા પઠાકમ્, દેવય પ-
મિમા અરિહ સિદ્ધો ॥ ૫૦ ॥**

અર્થ—સાધુ વા શ્રાવકે, પોતાના ગચ્છના આચાર્યાદિ, સંભોગિક અસંભોગિક, ગીતાર્થ પાસથ્યા, ગીતાર્થ જેવા, પશ્ચાત્કૃત, દેવતા, અરિહંત પ્રતિમા, અથવા અર્હત્ સિદ્ધની સામે (ક્રમે ક્રમે અભાવ સતે) આલોચણ લેવી. ૫૦

ભાવાર્થ—સાધુ વા શ્રાવકે પ્રથમ પોતાના ગચ્છમાં જે આચાર્ય હોય તેની પાસે આલોચના લેવી, તે ન હોય તો ઉપાધ્યાય પાસે, તેને અભાવે પ્રવર્તક, સ્થવિર, ગણાવચ્છેદક પાસે, તેને અભાવે એક સામાચારી વાળા ગચ્છના આચાર્યાદિ પાસે તેને અભાવે અન્ય-

સામાચારીવાળા ગચ્છના આચાર્યાદિ પાસે, તેને અભાવે ગીતાર્થ એવા પાસથ્યાની પાસે, તેને અભાવે ગીતાર્થ સાર્થિક (ગીતાર્થ જેવા) ની પાસે, તેને અભાવે ચારિત્ર તજીને થયેલા ગૃહસ્થ પાસે, તેને અભાવે દેવતાની પાસે, તેને અભાવે અર્હત્ પ્રતિમાની પાસે અને તેને અભાવે અર્હત્ સિદ્ધની સન્મુખ રહીને આલોચણા લેવી. ૫૦.

વિવરણ:—સાધુએ અથવા શ્રાવકે નિશ્ચયે પ્રથમ તો પોતાના ગચ્છના આચાર્યની પાસે આલોચણા લેવી. તેને અભાવે ઉપાધ્યાયની પાસે, તેને અભાવે પ્રવર્તક, સ્થવિર વા ગણાવચ્છેદક મુનિની આગળ આલોચણા લેવી. તેને અભાવે સાંભોગિક એટલે એક સમાચારીવાળા બીજા ગચ્છના આચાર્યાદિકની પાસે આલોચના લેવી. જો તેઓના પણ અભાવ હોય તો બીજા અસાંભોગિક એટલે અન્ય સમાચારીવાળા પણ સંવેગી ગચ્છના આચાર્યાદિ પાસે આલોચણા લેવી. તેમને અભાવે ગીતાર્થ પાર્થસ્થની પાસે લેવી. તેનો અભાવ હોય તો ગીતાર્થ સાર્થિકની આગળ લેવી. તેનો પણ અભાવ હોય તો ગીતાર્થ છતાં મુનિપણું મુકી દીધેલા ગૃહસ્થની આગળ આલોચના લેવી. અહિં, સાર્થિક એટલે ચેતવન્ન ધારણ કરનાર, મસ્તકે કેશ નહીં રાખનાર, અખદ્ધ કચ્છ એટલે કાછડી નહીં વાળનારા, રજોહરણ વિનાના, બ્રહ્મચર્ય વિનાના તેમજ સ્ત્રી વગરના અને ભિક્ષાગ્રાહી એવા પુરૂષ જણવા. અને સિદ્ધ પુત્ર એટલે માથે શિખા રાખનાર તેમજ સ્ત્રીવાળા પુરૂષ સમજવા. પશ્ચાત્કૃત એટલે ચારિત્રનો તથા મુનિ વેષનો ત્યાગ

કરનાર શુદ્ધસ્થ જાણવા. તેવા પાર્થસ્થાદિકની પાસે પણ આલોચણ લેતાં ગુરુની જેમ વંદનાદિવિધિ કરવો. કારણ કે વિનય મૂળ ધર્મ છે. જો કદિ પાર્થસ્થાદિ પોતે ગુણહીન છે એવું જાણીને વંદના કરાવે નહીં તો તેમને આસન ઉપર બેસારી પ્રણામ માત્ર કરીને આલોચણા લેવી અને જો પશ્ચાત્કૃત પાસે લેવી પડે તો તેનામાં ઇત્વર સામાયિકનું (થાડા વખતના સામાયિકનું) આરોપણ કરીને અને મુનિવેશ આપીને યથાવિધિ તેની પાસે આલોચના કરવી. કદિ જો પાર્થસ્થાદિનો પણ અભાવ હોય તો રાજશુદ્ધાદિ નગરની બહારના ગુણશિલાદિ સ્થાનમાં જ્યાં અર્હત તથા ગણધરાદિએ ઘણીવાર પ્રાયશ્ચિત્ત આપેલું જે દેવતાએ જોયેલું હોય તે ઠેકાણે જઈ તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેવતાને અકુમાદિ આરાધનવડે પ્રત્યક્ષ કરી તેમની આગળ આલોચના લેવી. કદિ જો તે દેવતા ચવી જઇને બીજે ઉત્પન્ન થયેલ હશે તો તે મહાવિદેહ વિગેરે ક્ષેત્રમાં જઈ અર્હતને પુછી આવીને પ્રાયશ્ચિત્ત આપશે. જો તેનો પણ અભાવ હોય તો અર્હત પ્રતિમાની આગળ આલોચણા કરીને પોતાની મેળે પ્રાયશ્ચિત્ત અંગીકાર કરવું. જો તેનો પણ અભાવ હોય તો પૂર્વ અથવા ઉત્તર દિશા તરફ મુખ રાખી અર્હત સિદ્ધાની સમક્ષ પણ આલોચણા લેવી.

વ્યવહારસૂત્રમાં પણ તે મતલબને મળતો પાઠ સ્પષ્ટ જોવામાં આવે છે. તેની ટીકાનો અર્થ આ પ્રમાણે—“ જ્યાં સમકિત દૃષ્ટિઓએ શાસ્ત્રની આજ્ઞા પ્રમાણે કરાવી પ્રતિષ્ઠિત કરાવેલા વિધિ ચૈત્યો હોય ત્યાં તે પ્રતિમાની આગળ આલોચના કરવી. પણ સર્વ પાર્થસ્થાદિકોએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલા અવિધિ ચૈત્યો હોય ત્યાં જઇને આલોચના કરવી

નહીં. કારણ કે, તેથી આજ્ઞા અતિક્રમાદિ દોષનો સંભવ
 છે અને તે ચૈત્યમાં પણ અનાયતનપણું હોય છે. જેને માટે
 શ્રીહરિભદ્રસૂરિકૃત સમ્યક્ત્વ કુલકને વિષે પણ કહ્યું છે કે,
 “અશઠ (મુર્ખ નહીં), કુમાર્ગનેત્યશ્ચ દેનારા અને કુમતિ
 વિનાના અધિકારીએ કરાવેલું જિનમંદિર વંદનિક છે. તે-
 મજ એવા અધિકારીએ બનાવેલા જિનભુવનમાં વિધિપૂ-
 ર્વક કરાવેલા અને સુવિહિત મુનિએ ભલે પ્રકારે પ્રતિષ્ઠા
 કરેલા જિનખિંબ હોય તે વંદનિક છે.” વ્યવહાર ભાષ્યમાં
 પણ કહ્યું છે કે-“સુચરના ઉપદેશવડે, આગમમાં કહેલ
 વિધિ પ્રમાણે, ન્યાયોપાર્જિત દ્રવ્યવડે, આવકે કરાવેલા
 જિનભુવનને જિનેશ્વર આયતન કહે છે. સમ્યક્જ્ઞાન દર્શન
 ચારિત્રને સુકી દંધને સાધુએ ગ્રહણ કરેલા જે જિનખિંબ-
 વાળા જિનભુવન તે યુક્તિ પૂર્વક વિચારતાં અનાયતન
 હોય છે. અનાયતન જે છે તે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપ ગુ-
 ણનો ધાત કરનાર સ્થાનક છે તેથી ભોક્ષાર્થી સુધર્મીજને
 વિશુદ્ધ ભાવવડે તેનો ત્યાગ કરવો.” પુષ્પાલંબનમાં તો તે
 પણ વંદનિક છે. વૃહદ્ ભાષ્યમાં કહ્યું છે કે “વિધિચૈત્ય
 ન હોય તો શ્રદ્ધા ભંગાદિ કારણને જાણીને મુનિ ત્યાં પણ
 જાય. પણ અગિતાર્થ પાસે ન જાય.” તે કારણ માટે
 “ભોભો મિત્ર ! હું જ્યાં જ્યાં જિનાલય દેખું છું ત્યાં ત્યાં
 સાવધ જણાય છે.” ઇત્યાદિ મહાનિશીથસૂત્રના પાંચમા
 અધ્યયનનું વચન છે. તેથી સુવિહિતમાં મુખ્ય એવા શ્રીકુ-
 વલયપ્રભસૂરિએ ચૈત્યોદ્ધાર કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો નથી.
 કારણ કે તેથી અવિધિરૂપ મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ થવા સંભવ
 છે. હાલના સમયમાં તો છત વ્યવહારને અનુસારે અન્ય-
 તીર્થીય જ્યોતિષના અધ્યયનની જેમ સમ્યક્ત્વ પ્રકરણ અને
 દર્શનશુદ્ધિ પ્રકરણાદિકને અનુસારે દેશ થકી અવિધિ ચૈ-

ત્યપણ ઉત્સર્ગથી વંદન થાય છે ” અશ્ક એવા ગીતાર્થો-
એ પ્રતિપન્ન કરેલા જીવવ્યવહાર પ્રમાણે ચતુર્થીનું પર્યુપ-
ણાપર્વ વિગેરે અંગીકાર કરવામાં આવે છે તેની જેમ શ્રી-
જિનાજ્ઞાનો વિચ્છેદ ન થાય તે માટે શાસ્ત્રોને અનુસારે
ન્યૂનાધિક પણે ગીતાર્થ પુરૂષોએ કરેલી મર્યાદારૂપ હોવા-
થી ” આ વિષે વધારે ખુલાસો પદ્મત્રિંશતજલ્પ નામના
ગ્રંથમાંથી જાણી લેવો. અહીં તો માત્ર દિગ્દર્શન જ
કરાવ્યું છે.

વળીઅહીં એવો પણ સાર નીકળે છે કે પાર્થસ્થા-
દિ હોય પણ તે જે ગીતાર્થ હોય તો તેમની પાસે આ-
લોચણા લેવી. પણ સંવેગી છતાં જે અગીતાર્થ હોય તો
તેની પાસે લેવી નહીં. તે વિષે કહ્યું છે કે, “ અગિતાર્થ
ચારિત્રની શુદ્ધિને જાણે નહીં તેથી ન્યુન વા અધિક આ-
લોચણુ આપી દેય જેથી તે પોતાને તથા આલોચકને ઉલટા
સંસારમાં પાડે. ” આ કારણુ માટેજ ગીતાર્થ મળવા દુર્લ-
ભ હોય તોકાળથી બાર વર્ષ સુધી અને ક્ષેત્રથી સાતસો
ચોજન સુધી તેની ગવેષણા કરવી એમ આગમમાં કહેલું
છે. એવીરીતે ગિતાર્થનો યોગ ન બને તો પણ આલોચના
લેવાની તત્પરતાવાળો પુરૂષ નિઃશય હોવાથી આલોચના
લીધા વિના પણ આરાધક થાય છે. કહ્યું છે કે, ” જે
આલોચના લેવાના પરિણામવાળો થઇને ગુરૂની પાસે જતો
હોય તે માર્ગમાંજ કાળ કરે તો પણ તે આરાધક થાય
છે. ” એથી પ્રતિક્રમણમાં પણ પ્રથમ શુદ્ધિના મૂળ રૂપ
ભાવ આલોચના જ પ્રવર્તે છે. એ પણ સિદ્ધ થયું. ૫૦

હવે આલોચન ક્રમ દ્વારે કહે છે.

હુવિહેણણુલોમેણં, આસેવણ વીયમણા
જિહાણેણં । આસેવણાણુલોમં, જં જહ
આસેવિચ્છં વિચ્છમે ॥ ૫૧ ॥

આલોચણાણુલોમં, ગુરુગવરાહે જ
પત્તજ નિયમે । પણગાણાકમેણં, જહ
જહ પઠિત્તવુહીજ ॥ ૫૨ ॥

માર્થ—એ પ્રકારના આનુલોભ્ય ક્રમથી આ-
લોચના થાય છે. આ સેવના અનુલોભ્ય ને આલો-
ચનાનુલોભ્ય. તેમાં પેહું આસેવનાનુલોભ્ય છે. તે
આલોચણા લેનાર જે ક્રમવડે આ સેવન કરેલ હોય
તે ક્રમ પ્રમાણે પ્રકાશીત કરે તે. અને બીજું આલો-
ચનાનુ લોભ્ય છે તે આલોચણા લેનાર લઘુ અપરા-
ધની પછી ગુરૂ અપરાધની આલોચણા કરે, તે એવા
ક્રમથી કે જેમાં પાંચ, દશ, પંદર વિગેરેના ક્રમવડે
જેમ પ્રાયશ્ચિત્તની વૃદ્ધિ થાય તેમ આલોચના પ્રગટ
કરવામાં આવે. ૫૧—૫૨.

વિવરણ:—એ પ્રકારના આનુલોભ્ય ક્રમવડે આલો-
ચના કરાય છે. તેમાં પહેલું આસેવનાનુલોભ્ય તેનું નામ

કે જે ક્રમવડે આસેવન કરેલ હોય તે ક્રમવડે આલોચના લેનાર પ્રકાશ કરે. અને બીજું આલોચનાનુલોચ્ય તેનું નામ કે જેમાં લઘુ અપરાધની પછી મોટા અપરાધની આલોચના કરે. તે કેવી રીતે કરાય ? તે કહે છે. પાંચ દશ વિગેરેના ક્રમથી જેમ પ્રાયશ્ચિત્તની વૃદ્ધિ થતી જાય તેમ આલોચના કરે. જેમકે લઘુ અતિચારમાં પંચક નામે પ્રાયશ્ચિત્ત, ગુરૂ અતિચારમાં દશક પ્રાયશ્ચિત્ત અને અતિશે ગુરૂ અતિચારમાં પંચદશ પ્રાયશ્ચિત્ત ઇત્યાદિ. અહિં ગીતાર્થ પુરૂષ તો આલોચનાનુલોચ્યવડેજ આલોચના કરે છે તેનું કારણ કે તે (પ્રાયશ્ચિત્ત) ગીતાર્થ ગમ્ય છે. અને જે ઇતર એટલે ગિતાર્થ સિવાયના અગિતાર્થ હોય તે આસેવનાનુલોચ્યવડેજ આલોચના કરે છે કારણ કે, તે આલોચનાનુલોચ્યનો ક્રમ જાણતા નથી. વળી તેને એવી રીતે જ અતિચારો યાદ કરવા ઠીક પડે છે. 'પર—પર.

હવે સમ્યગ્દ્વારનું વિવેચન કરે છે.

तह आनद्विष्ट दप्प प्पमाय, कप्पा
तहा य जयणाए । कज्जे संजमहेजं, जह-
विष्टं सब्बमालोए ॥ ५३ ॥

भावार्थः—જે આકુટી, દર્પ અને પ્રમાદથી તેમજ કદપ્યથી તથા યતના, સંઘાદિકનું કાર્ય અને સંજ્રમથી જે આસેવિત થયેલું હોય તે સર્વ યથાસ્થિત ગુરૂને નિવેદન કરીને આલોચવું. ૫૩.

વિવરણ:—અહીં તથા શબ્દ યથાક્રમ અર્થમાં છે. આકુટિક એટલે ઉત્કંઠીતપણાથી, દર્પ એટલે ગર્વ યુક્ત ધાવન વલ્ગનાદિ ચેષ્ટા વિગેરેથી. પ્રમાદ એટલે મદ્યાદિકના પાનથી અથવા વિસ્મૃતિ વિગેરેથી એ સર્વેથી તથા કલ્પ એટલે અશિવાદિક પુષ્ટાસંબંધથી અથવા કલ્પ એટલે યતના વિષય તે આ પ્રમાણે યથાશક્તિ સંયમરક્ષારૂપ બુદ્ધિ જે યતના તેવડે, કાર્ય એટલે સંધાદિકને પ્રયોજને તથા સંબ્રમ હેતુમાં એટલે અશિવડે લહાય થઈ હોય ઇત્યાદિમાં અને અયતના એટલે અપેક્ષા વગર કરેલી સંયમની રક્ષાવડે જે આસેવન કરેલું હોય તે સર્વની આલોચના કરવી એટલ કે તે સર્વ ગુરૂને નિવેદન કરી દેવું. શુદ્ધિની ઇચ્છાવાલા આલોચકે લજ્જાથી કાંઈપણ છુપાવવું નહીં. કારણ કે, જ્યાં શુધી પાપરૂપ શલ્ય ગયું ન હોય ત્યાં શુધી તે આરાધક થતો નથી. તે સંબંધમાં કહ્યું છે કે, “ જે લજ્જાદિક ગારવથી અથવા બહુ શ્રુતપણાના મદથી પોતાને લાગેલા સર્વ અતિચાર ગુરૂને કહે નહીં તો તેને આરાધક જાણવો નહીં. ” અહીં ગારવનો અર્થ એમ સમજવો કે, રસાદિ ગારવના પ્રતિબદ્ધપણાથી તપ કરવાની ઇચ્છા ન હોવાને લીધે પોતાના અતિચારાદિ પ્રગટ ન કરે. ૫૩.

॥ અથ દ્વયાદિશુદ્ધિ ફલ માહ ॥

હવે દ્વયાદિશુદ્ધિનું ફલ કહે છે.

દર્વાર્સુ સુહેસુ, દેયા આલોચના જ-
ન તેસુ । હંતિ સુહજાવવુદ્ધી, પાણસુસહાન
સુહહેજં ॥ ૫૪ ॥

માર્વાર્થ:—ઉત્તમ પુરૂષે દ્રવ્યાદિ સુખોને વિષે પણ આલોચના લેવી. તો તેથી શુભ ભાવની વૃદ્ધિ થાય છે અને પ્રાપ્તિ સુખની હેતુ એવી સારી સહાય પ્રાપ્ત થાય છે. ૫૪.

(આ ગાથા સુગમ હોવાથી વિવરણ કર્યું નથી.)

હવે દ્રવ્યાદિશુદ્ધિ વિષે વિવેચન કરે છે.

દઘ્વે સ્વીરઙ્ગમાર્ઙ્ગ, જિણ્ણનુવણ્ણાર્ઙ્ગ અ
હંતિ સ્વિત્તંમિ । પુણ્ણતિહી પન્નિઙ્ગ કાલ્લે,
સુહોવન્નગાઙ્ગ નાવેસુ ॥ ૫૫ ॥

માર્વાર્થ:—દ્રવ્યશુદ્ધિમાં વડ વિગેરે વૃક્ષો, ક્ષેત્ર શુદ્ધિમાં જિનભુવન વિગેરે ક્ષેત્રો, કાળશુદ્ધિમાં પૂર્ણાતિથિ વિગેરે તિથિઓ અને ભાવશુદ્ધિમાં શુભ ઉપયોગ વિગેરે. અર્થાત્ તેવા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવને વિષે વિધિવડે ગુરૂ સાક્ષીએ શુદ્ધિ કરવી. ૫૫.

વિવરણ:—આ ગાથાની વ્યાખ્યા સુગમ છે. તેમાં વિશેષ જાણવાનું એટલું છે કે ક્ષીરવૃક્ષ એટલે રાયણ તથા વડનું વૃક્ષ વિગેરે. આદિ શબ્દથી ચંપો, આસોપાલવ અને આંબા વિગેરેનું ગ્રહણ કરવું. જિનભુવનાદિમાં આદિ શબ્દથી બીજાં પણ શુભ ક્ષેત્રોનું ગ્રહણ કરવું. તે વિષે કહ્યું છે કે, “ ઇક્ષુ (શેરડી) ના વનમાં, શાળીના વનમાં, ચૈ-

ત્યમાં, ઝંભીર, શબ્દાયમાન તથા જેની ફરતું પાણી હોય તેવા શુભ ક્ષેત્રમાં આલોચણ લેવી ” પૂર્ણા (વગેરે તિથિ-ઓના કાળને વિષે આલોચણ લેવી. રિક્તાતિથી અને છઠ્ઠે એ આલોચણને વિષે લેવી કહેલી નથી. ભાવથી શુભ ઉપયોગાદિ કહ્યું. તેમાં આદિ શબ્દથી નિમિત્ત શાસ્ત્રની અંદર બતાવેલા શુભ ભાવનું પ્રદર્શ કરવું. એવી રીતે વિધિવડે ગુરૂની સાક્ષીએ શુદ્ધિ (આલોચના) કરવી, એ પરમાર્થ છે. ૫૫.

જો ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ન હોય તો જે દોષ થાય તે કહે છે.

આલોચણં ચ દાનં, સર્ઘવિ અસે ત-
હપ્પણો દાનં । જૈ વિ હુ કરંતિ સોહિં,
તેવિ સસહ્સ્રા વિણિદ્ધિઢા ॥ ૫૬ ॥

માવાર્થ—આલોચના આપનાર ગુરૂ છતાં પણ જેઓ પોતાની બુદ્ધિથી સ્વયમેવ આલોચના કરે છે તેઓ પાપરૂપ શલ્યવડે યુક્ત રહે છે અર્થાત્ તેઓ શુદ્ધ થતા નથી. ૫૬.

વિવરણ:—આલોચણા આપનાર આચાર્ય છતાં જો પોતાની બુદ્ધિથી શુદ્ધિ કરે તો શુદ્ધિ કર્યા છતાં પોતાને વિષે પાપરૂપ શલ્ય રહે છે. એથી કરીને એ સિદ્ધ થયું કે, જો કોઇ પણ બીજું હોય તો તેની આગળ જઇને આલો-

યજ્ઞા લેવાથીજ શુદ્ધ થવાય છે. જેને માટે કહ્યું છે કે,
 “કદિ છત્રીશ ગુણોએ સંપન્ન હોય તોપણ ભલા વ્યવહારમાં
 કુશલ એવા પુરૂષે અવશ્ય બીજાની સાક્ષીએજ શુદ્ધિ
 (આલોચણ) કરવી. ” કદિ જો બીજાનો અભાવ હોય
 તો કેવલ સિદ્ધને સાક્ષી કરીને પોતાની મેળે આલોચણ
 લે તોપણ શુદ્ધ થાય છે. અહિં ભાવ આલોચનાવડે શુ-
 દ્ધિનો સંભવ હોવાથી ગુરૂની સાક્ષીએ આલોચના લેવી તે
 વ્યર્થ છે, એવી શંકા કરવી નહીં. કારણકે, ગુરૂની સાક્ષીએ
 આલોચણ લેવાથી ધર્મની પ્રાપ્તિ થવા સાથે વિશેષ ગુ-
 ãાત્કર્ષનો લાભ થાય છે. તે વિષે શ્રીહરિભદ્રસૂરિએ શ્રા-
 વકપ્રજ્ઞાપિતે વિષે કહ્યું છે કે “ પરિણામ સારા છતાં પણ
 ગુરૂની પાસે જમને આલોચણ લેવામાં દૃઢતા, આણાનું
 કરવાપણું, અને કર્મના ક્ષયોપશમની વૃદ્ધિ એટલા ગુણ
 પ્રાપ્ત થાય છે. ગુરૂના સાક્ષીપણાથી આલોચનાદિ પરિણામ
 દૃઢ થાય છે, અને શંકા રળવાથી વિશેષ નિર્ણયનો પ્રકાશ
 થાય છે. વળી “ ગુરૂ સાક્ષીએ ધર્મ કરવો ” એવું શાસ્ત્ર
 વચન હોવાથી શ્રીજનેશ્વર ભગવંતની આજ્ઞાનું આરાધન
 થાય છે. વળી ઉત્સાહને અનુકૂલ એવા ગુરૂના ઉપદેશથી
 ઉત્પન્ન થયેલ શુભ આશયથી અધિક ક્ષયોપશમ થાય છે,
 અને તેથી અધિક જ્ઞાનાજ્ઞાની પ્રતિપત્તિ વિગેરે ગુણો પ્રાપ્ત
 થાય છે. આ પ્રમાણે કથન હોવાથી બીજા પણ જે કાંઈ
 નિયમો લેવા હોય તે પ્રાપ્ત કરી ગુરૂની સાક્ષીએજ ગ્રહણ
 કરવા. જેને માટે શ્રીશત્રુજય માહાત્મ્યના બીજા સર્ગમાં
 કહ્યું છે કે, “ સર્વ ક્રિયાઓ ગુરૂની સાક્ષીએજ પ્રવર્તે છે.
 તે શિવાય પ્રવર્તતી નથી, જેમકે નેત્રવાળો મનુષ્ય પણ
 સૂર્ય ન હોય તો વસ્તુઓને જોઈ શકતો નથી. ” એથી
 કરીને પ્રતિક્રમણને અંતે પણ આવકે કરેલા કાર્યને નિવેદન-
 રૂપ આલોચના કરવાની છે તે સર્વ રીતે યોગ્ય બાબતી. ૫૬

હવે આલોચનાના ગુણ કહે છે.

લહુ આલ્હાદિજાણ, અપ્પરનિવિ-
તિ તહ અજ્ઞવં સોહી । દુક્કરકરણં આ-
ણા, નિસ્સહ્ચત્તં ચ સોહિગુણા ॥ ૫૭ ॥

માર્થઃ—લઘુતા, (પાપરૂપ ભાર જવાથી હલ-
કાશ) હર્ષની ઉત્પત્તિ, પોતાને અને પરને દોષથી
નિવૃત્તિ, સરલતા, શુદ્ધતા, દુષ્કર કાર્ય કરવાપણું,
શ્રીઅર્હતની આજ્ઞાનું પાલન, અને પાપરૂપ શત્રુનો અ-
ભાવ. એટલા આલોચના કરવાથી ગુણ થાય છે. ૫૭.

વિવરણ—હવે આલોચણના ગુણ બતાવે છે કે-
જેમ બોલે ઉપાડનારને બોલે નાંખી દીધા પછી હલવા-
પણું થાય છે તેમ આલોચના લેનારને પાપરૂપ શત્રુ
દૂર કર્યા પછી હલવાપણું થાય છે ૧ વળી આલો-
ચના કરવાથી હર્ષ ઉત્પન્ન થાય છે. ૨ તેમજ પોતાને
અને પરને દોષોથી નિવૃત્ત થવાય છે, એટલે પોતાના
દોષ તો આલોચના કરવાથી દૂર થાય એ પ્રગટજ છે,
પણ તે જોધને બીજા પણ આલોચના લેવા તૈયાર થાય
તેથી બીજાના દોષની પણ નિવૃત્તિ થાય છે. ૩ વળી
સારી રીતે આલોચના કર્યાથી આર્જવ એટલે નિષ્કપટપ-
ણરૂપ ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે. ૪. તથા અતીચારરૂપ મળનો
નાશ થવાથી શુદ્ધતા થાય છે. ૫. વળી આલોચના લે-
વાથી દુષ્કર કરણતા પ્રાપ્ત થાય છે, એટલે જે પ્રતિસેવના

કરવી તે તો દુઃકર નથી કારણ કે તેતો અનાદિભવથી અભ્યાસ કરેલી છે પણ જે આલોચના કરવી તે દુઃકર છે, કારણ કે મોક્ષને અનુગત એવા પ્રબલ વીર્યના ઉદ્ધાસથી જ તે કરી શકાય તેમ છે. એથીજ અભ્યંતર તપસ્યારૂપ સમ્યગ્ આલોચના તે માસક્ષપણાદિકથી પણ ઘણી દુષ્કર છે એમ કહેલ છે. ૬. વળી આલોચના કરવાથી શ્રીતીર્થંકર ભગવંતની આજ્ઞાનું આરાધન થાય છે. ૭. અને તેથી જે નિઃશલ્યપણું થાય છે તે તો સ્પષ્ટ જ છે. તે વિષે શ્રી ઉત્તરાધ્યયનના ૨૯ મા અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે “ આલોચના કરનારને મોક્ષ માર્ગમાં વિગ્રરૂપ અને અનંત સંસારના વધારનારા માયા શલ્ય, નિયાણુ શલ્યને મિથ્યાત્વ શલ્યનો ઉદ્ધાર થાય છે અને ઋણુભાવ પ્રાપ્ત થાય છે ઋણુભાવ પ્રાપ્ત થયે સતે જીવ અમાયી થાય છે તેથી સ્ત્રીવેદને નપુંસક વેદ બાંધનો નથી અને જો પૂર્વે બાંધેલ હોય છે તો તેનો નિર્જરા કરે છે. ઇતિ. ૫૭.

એવી રીતે શુદ્ધિ થયા પછી આલોચના લેનારને શલ્યના પડેલા ધાની તેને રૂઝવવારૂપ જાણે ચિકીત્સા (ઉપાય) હોય તેવો વિશેષ શુદ્ધિ થવાના મૂલ ઉત્તરી કરણરૂપ જે પ્રાયશ્ચિત્ત તેનો વિધિ દર્શાવે છે, તેમાં પ્રથમ ગુરૂદ્ય પારિભોગ આશ્રી પ્રાયશ્ચિત્ત કહેછે—

મુહપત્તિ આસણાઈસુ, ત્રિન્ન જલત્રા-
ઈસુ ગુરુલહુગાઈ । જઈદઘ્નોગિ ઇય પુણ,
વઝાઈસુ દેવદઘ્નં વ ॥ ૫૮ ॥

માર્વાર્થ:—જો ગુરુ સંબંધી મુહુપત્તિ આસન વિગેરે ભોગવ્યું હોય તો ભિન્ન પ્રાયશ્ચિત્ત, તથા ભાત પાણી કે વસ્ત્રાદિ ભોગવવામાં આવ્યાં હોય તો ગુરુ લઘુ આદિ પ્રાયશ્ચિત્ત અને જો ગુરુ દ્રવ્ય ઉપભોગમાં આવ્યું હોય તો વિશેષ પ્રાયશ્ચિત્ત. તેમાં પણ વસ્ત્રાદિકમાં દેવદ્રવ્યની જેમ તેટલા પ્રમાણની તે વસ્તુઓ પાછી આપવી એટલું વિશેષ સમજવું. ૫૮.

વિવરણ:—ગુરુ સંબંધી મુહુપત્તિ તથા આસન વિગેરે જો વાપરવામાં આવે તો ભિન્ન પ્રાયશ્ચિત્ત એટલે એક નીવી કરવી. ગુરુ સંબંધી પાણી વાપરવામાં આવે તો એકાસણું, અન્ન વાપરવામાં આવે તો આંખેલ, ગુરુ સંબંધી વસ્ત્રાદિ વાપરવામાં આવે તો ઉપવાસ, અને વિક્રમાર્ક વિગેરે રાજ્યોએ કે શ્રાવકોએ ગુરુ પૂજની બુદ્ધિથી આપેલ સુવર્ણાદિ ગુરુદ્રવ્ય જો ભોગવવામાં આવે તો છટ્ટ, પણ અહિં વસ્ત્રાદિકમાં એટલું વિશેષ સમજવું કે, જ્યાં ગુરુદ્રવ્ય ઉપભોગમાં લીધું હોય ત્યાં અથવા જોજે સાધુના કાર્યમાં વૈધને માટે વા કારાગૃહ વિગેરે આપત્તિમાંથી કોઈનો ઉદ્ધાર કરવા માટે તેટલા પ્રમાણના વસ્ત્રાદિ કે દ્રવ્ય ભોગવ્યું હોય તો દ્રવ્ય આપીને તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત લેવું એવો ભાવાર્થ છે. ૫૮.

હવે સાધારણ તથા દેવાદિદ્રવ્ય વિષે પ્રાયશ્ચિત્ત કહેશે.

સાહારણ જિણદંબં, જં જુતં અસણ

વન્ન કણગાર્હ । તન્નાઽન્નન્ન વ દિન્ને ચન્નલ-
હુચડગુરુ ં ંદ્દહુગા ॥ ૫૯ ॥

માત્રાર્થ:—સાધારણ સંબંધી કે દેવદ્રવ્ય સંબંધી નૈવેદ્ય, વસ્ત્ર, સુવર્ણ વિગેરે દ્રવ્ય જેટલું આવ્યામાં કે વાપરવામાં આવ્યું હોય તેટલું દ્રવ્યાદિ જ્યાંથી વાપર્યું હોય ત્યાં કે બીજે ચૈત્યાદિકમાં આપીને ઉપરાંત તેનું જઘન્યાદિ ક્રમે ચતુર્લઘુ, ચતુર્ગુરુ અને પદ્મલઘુ પ્રાયશ્ચિત્ત અંગીકાર કરવું. ૫૯.

વિવરણ—સાધારણ દ્રવ્ય અને જિનદ્રવ્ય જેટલું પોતાના કાર્યમાં વાપર્યું હોય, તે કયું દ્રવ્ય ? અશન તે નૈવેદ્ય, વસ્ત્ર તે પહેરામણી વિગેરેનું આવેલું અને કનકાદિ તે સુવર્ણ, રૂપું, માતી વિગેરે તે સાધારણ દ્રવ્યમાંથી કે દેવદ્રવ્યમાંથી જેટલું જ્યાંથી વાપર્યું હોય ત્યાં અથવા બીજા કોઈ ચૈત્યાદિકમાં તેટલું આપ્યા ઉપરાંત તેને જઘન્યાદિ ક્રમથી ચતુર્લઘુ, ચતુર્ગુરુ, પદ્મલઘુ પ્રાયશ્ચિત્ત પ્રાપ્ત થાય છે. એટલે અન્ન આશ્રી ચતુર્લઘુ, વસ્ત્ર આશ્રી ચતુર્ગુરુ અને કનકાદિ આશ્રી પદ્મલઘુ પ્રાયશ્ચિત્ત સમજવું. આ શ્રાદ્ધ છત કલ્પને અનુસારે પ્રમાદવડે થયેલા કાર્ય આશ્રી પ્રાયશ્ચિત્ત બતાવ્યું છે, પણ જો બુદ્ધિ પૂર્વક કરેલ હોય તો તેથી બમણું અને ગર્વથી કરેલ હોય તો ત્રણજી બમણું. તથા દ્રવ્ય પણ જઘન્યથી તેટલું યોગ્ય સ્થાને વાપરવું અને ઉત્કર્ષથી તેનો વર્ગ કરીને (તદ્ગુણા

કરીને) વિશેષ ઉમેરી વાપરવું. જો કદિ વ્યાપાર વિગેરે-
માં દેવાદેવદ્રવ્ય પોતાના દ્રવ્ય સાથે સંયુક્ત થઇ ગયું હોય
તો તેની વિવેક પ્રાયશ્ચિત્ત વડે શુદ્ધિ કરીને સિદ્ધપુરના
શ્રાવકની પેઠે ચૈત્ય વિગેરેમાં તેથી અધિક મુકવું. અને
અન્નાદિ જો ભોગવવામાં આવેલ હોય તો પોતાના ધનથી
તેટલું ઉપાર્જન કરી પૂર્વોક્તવિધિ પ્રમાણે તેમાં વાપરી દેવું
અને તપ આચરવું. કદિ જો કોઇ તે ધન ભોગવવામાં
આવ્યા પછી નિર્ધનપણાને લીધે તે આપી શકે નહીં
તો તેણે પોતે ભોગવેલા ધનને અનુસારે થોડા વખત સુધી
અનુક્રમે ચૈત્યાદિકની ચાકરી (વગર પગારે) કરવી અને
ગીતાર્થ ગુરૂએ આપેલું યથાર્થ તપ આચરવું. તે વિષે
લખે છે કે, “ જો ગુરૂ દ્રવ્ય અને દેવદ્રવ્યનો ચોરનાર
શુભ ધ્યાન અને પાત્રદાનમાં પરાયણ થયો સતો શ્રી
જિનેશ્વર ભગવંતની પૂજા કરે તો તે પોતાના પાપને વ્યર્થ
કરી નાંખે છે ” નિકાચિત કર્મ બાંધ્યું હોય તો તે પણ
શુભ ધ્યાનના સામર્થ્યથી શિથિલ થઇ જાય છે એમ
કહેલું છે.

જિનાજ્ઞા ભંગ વા અતિક્રમ કે વ્યતિક્રમ કરવાથી
જે પાપ લાગે તેના પ્રાયશ્ચિત્તની વિધિનો વિસ્તાર વ્યવ-
હાર લાખ્ય વિગેરેથી જણવો. સાધુએ પણ જો તેવા દેવ-
ગુરૂ દ્રવ્યના ખાનારા ગૃહસ્થે આપેલા પદાર્થ કે આહાર-
દ્વારા દોષાનુભવ કર્યો હોય તો તેણે છતકલ્પને અનુસારે
પ્રાયશ્ચિત્ત વિધિમાં યત્ન કરવો. નહીં તો પૂર્વોક્ત વિધિવડે
કુલ પરંપરા દોષની મલીનતા પ્રવર્તે, જેને માટે શત્રુજન્ય
માહાત્મ્યમાં કહ્યું છે કે, “ દેવદ્રવ્ય અને ગુરૂદ્રવ્ય ખાવામાં
આવે તો તે સાત પેઢી સુધી દહન કરે છે, તેથી બુદ્ધિ-

માન પુરૂષે અંગારાની જેમ તેનો સ્પર્શ કરવો યોગ્ય નથી. ” આનો ભાવાર્થ એવો છે કે, જે દેવાદિદ્રવ્ય અ-
વિધિથી વાપર્યું હોય તો સાત પેઢી સુધી કુલને દહન કરે
એટલે નિર્ધનપણા વિગેરેથી નિઃસાર કરે. “ સાત આઠ
ગુરૂ પરંપરા સુધી કુશીલપણું પહોંચે, સાત આઠ પદ
(પાટ) સુધી પાછળ રહે ”

ઇત્યાદિ શા-
સ્ત્રોક્ત વચનોની જેમ ઉપલક્ષણથી એમ સમજવું કે,
જ્યાં સુધી તેનો પ્રાયશ્ચિત્તરૂપ ઉપાય કરવામાં ઉદાસીપણું
રાખવામાં આવે ત્યાં સુધી દોષ શુદ્ધિ થતી નથી. કારણ
કે, ત્યાં સુધી તેમાં નિઃશુકપણું રહે છે. એથી અંગારાની
જેમ કુટુંબાદિની બુદ્ધિથી એટલે આ આપણા કુટુંબી
છે એવી બુદ્ધિથી પણ દેવદ્રવ્ય અને ગુરૂ દ્રવ્યના ખાના-
રનો સંસર્ગ વિવેકી પુરૂષે છોડી દેવો. આથી જેઓ એમ
બોલે છે કે, ‘ જેણે દેવદ્રવ્યાદિ વિનાશ કર્યું હોય તેનેજ
દોષનો સંભવ છે બીજાને નહીં ’ એવું બોલનારાને પણ
નિરસ્ત કયા છે. પદ.

॥ इति पंचम द्वारं समाप्तम् ॥

ઉપર કહેલા વિધિયે ઉપાર્જન કરેલું દુઃકર્મ ભવાંતરમાં પણ વિધિ યુક્ત પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાથી ક્ષય થાય છે, એવું પ્રાશ્ચિત્તનું સામર્થ્ય બતાવવાયે બબ્બે જીવનો ઉત્સાહ વધારવાને માટે સંકાશાદિના દૃષ્ટાંતો કહે છે. તેમાં દેવદ્રવ્યના વિનાશથી ઉત્પન્ન થયેલા દુઃકર્મનો ક્ષય કરવાના સંબંધમાં સિદ્ધપુરના શ્રાવકનું દૃષ્ટાંત પૂર્વે જણાવ્યા પ્રમાણે બહુ લેવું. હવે ભવાંતરે પણ પ્રાયશ્ચિત્તથી તે કર્મનો ક્ષય થાય છે તે બતાવવાને માટે સંકાશનું દૃષ્ટાંત કહે છે—

પમાયમિત્ત દોસેણ, જિણરિઙ્ગા જહા
હહં । પત્તં સંગાસસદ્દેણ, તહા અન્નોવ
પાવિહી ॥ ૬૦ ॥

સંકાસ ગંધિલાવડ, સકાવયારંમિ ચે-
ડા કહવિ । ચેડય દબ્બુવયોગી, પમાયન
મરણ સંસારે ॥ ૬૧ ॥

માત્રાર્થ:—પ્રમાદ માત્ર દોષથી આલોચણા નહીં લેનારા એવા સંકાશ નામના શ્રાવકે જેમ દુઃખ પ્રાપ્ત કર્યું, તેમ બીજે પણ દુઃખને પામે. તે સંકાશ શ્રાવક ગંધિલાવતી નગરીમાં રહેતો હતો. તે શઠાવતાર નામના ચૈત્યની સંભાળ રાખતો હતો. તેણે ચૈત્ય દ્રવ્ય-

નો ઉપયોગ (પોતાના કાર્યમાં વ્યય) કર્યો તેથી
પ્રમાદવડે મરણ પામી તે સંસારમાં ભમ્યો.

વિવરણ:—સંકાશ નામનો શ્રાવક સ્વભાવથીજ સંસાર
ઉપર વૈરાગ્યવાન હતો અને શ્રાવકના યથાર્થ આચાર પ્ર-
માણે ચાલનારો તેમજ નિર્દોષ વ્યવહારવાળો હતો. તે ગં-
ધિલાવતી નગરીમાં રહેતો હતો, અને ત્યાં આવેલા શકા-
વતાર નામના ચેત્યની સારી દાનતથી તપાસ રાખતો હતો.
અન્યદા કોઈ રીતે ઘર વ્યાપારમાં નુકશાની થતાં તેના
વ્યાક્ષેપ વિગેરેથી તેણે ચેત્ય દ્રવ્યવડે આજીવિકા કરવા માંડી,
પછી ચાવજીવિત તે દુષ્કર્મની આલોચના પ્રતિક્રમણ કર્યા
વિના મૃત્યુ પામીને સંસારમાં પૂર્વે કહેલા દુઃખની પરંપરા-
નો ભાજન થયો સતો સંખ્યાતા દુષ્ટ ભવોમાં ભમ્યો. ૬૦-૬૧

તગરાણે શ્વર સુત્ર, જાન તં કમ્મ સે-
સયાનત્થ । દારિદ્રમસંપત્તી, પુણ્ણો પુણ્ણો
ચિત્તનિવેન ॥ ૬૨ ॥

કેવલિજોગે પુત્તા, કહણે બોહી ત-
હેવ સંવેન । કિંં શ્વરમુચિત્થ મિલ્લિં, ચેશ્વર
દશ્વસ્સ વુલ્લિત્તિ ॥ ૬૩ ॥

માર્થ:—અનુક્રમે તે સંકાશ શ્રાવકનો જીવ
કોઈ નગરમાં ઇલ્યપુત્ર થયો. ત્યાં પણ પૂર્વે બાંધેલું

કર્મ શેષ રહેલું હોવાથી દારિદ્ર, અસંપત્તિ (નિર્ધનતા) અને વારંવાર ચિત્તને ખેદનાં કારણ પ્રાપ્ત થયા. અન્યદા કેવલી ભગવાંતનો યોગ મળ્યે તેણે તેનું કારણ પુછ્યું. કેવલીએ પુર્વભવનું વૃત્તાંત કહી ખતાવ્યું, તેથી તે સમક્ષિત તેમજ સવેગ પામ્યો. પછી પુછ્યું કે હવે મારે ઉચિત શું છે ? કેવળીએ કહ્યું કે—ચેત્ય દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કર. ૬૨. ૬૩.

વિવરણ:—કેવળીએ કહ્યું હે વત્સ પૂર્વે દેવદ્રવ્યનો વિનાશ કરવાથી તત્કાલ ઉપાર્જન કરેલા લાભાંતરાય વિગેરેના ઉદયથી તારે અહિં પણ ધનાદિનો રોધ થયો હતો અને હમણા દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવાથી તારા દ્રવ્યની પણ વૃદ્ધિ થાય છે. અર્થાત્ “ જેવું બોજ રોપાય, તેવું ફલ પ્રાપ્ત થાય છે. ” ૬૨-૬૩.

હવે તેના વિધિ કહે છે.

ગાસઠાયણમિત્તં, મુત્તં જં કિંચિમથ
તં સઘં । ચેદ્વદઘં નેયં, અન્નિગ્ગહો જા-
વજીવાણ ॥ ૬૪ ॥

માવાર્થ:—(તે સંકાશે એવો અભિગ્રહ કયો કે—)
માત્ર ગ્રાસ ને આચ્છાદનને મુકીને અર્થાત્ મારે પોતા માટે અન્ન વસ્ત્ર ભોધએ તે ઉપરાંત જે કાંઈ

ઉપાર્જન કરું તે સર્વ દેવ સંબંધી જ છે અર્થાત્ દેવદ્રવ્ય જ છે. એવો યાવજજીવિતને મારે અભિગ્રહ કર્યો.

વિવરણ:—પછી તે સંકાશ શ્રાવકે—“ પોતાના ઘરને નિર્વાહ ચાલે તેટલા ધનથી અધિક ઉચિત વ્યાપારથી ઉપાર્જન કરેલું સર્વ ધન દેવસંબંધી જ છે એવો યાવજજીવિત મારે અભિગ્રહ છે. ” એ પ્રમાણે પોતાને પૂર્વભવે લાગેલા દાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત અંગીકાર કર્યું. ૬૪.

હવે તેનું ફલ કહે છે.

સુહૃન્નાવ પવિત્તીણ, સંપત્તી ત્રિગ્ગહં-
મિ નિચ્છલયા । ચેઙ્ગહરકારાવણ, તન્ન સયા
જોગ પરિસુદ્ધી ॥ ૬૫ ॥

માત્રાર્થ:—ઉપર પ્રમાણે તે સંકાશે મહાઅભિગ્રહરૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત લીધું તેથી તેને શુભભાવની પ્રવૃત્તિ થઈ, તેથી સંપત્તિ પ્રાપ્ત થઈ. તથાપિ અભિગ્રહમાં નિશ્ચલતા રાખી. પછી તે નગરીમાં ચૈત્ય કરાવ્યું અને તેમાં નિરંતર આશાતના વિગેરે ન થાય તેવી સંભાળ રાખી. ૬૫.

વિવરણ:—ઉપર પ્રમાણે જવજીવ મુધી જેણે અભિ-

મહા ધારણ કર્યો છે એવા તે મહાત્મા સંકાશને શુભભાવની પ્રવૃત્તિથી અને ચૈત્ય દ્રવ્યની અતિશય વૃદ્ધિ કરવાની ઇચ્છાને લઇ ઉદ્ધાસ પામતા વિશિષ્ટ એવા શુદ્ધ આશયના ઉદ્યતી લાભાંતરાય કર્મનો ક્ષયોપશમ થયો અને તેથી તેને ધણા સંપત્તિ પ્રાપ્ત થઇ. તે છતાં પણ અભિમહુને વિષે પોતાના મનની દૃઢતા વિશેષ થઇ. એથી તેને સ્વપ્નામાં પણ તેમાંથી કાંઇ પણ દ્રવ્ય લેવાની ઇચ્છા થઇજ નહીં. પછી અનુક્રમે તે નગરીમાં તેણે ચૈત્ય કરાવ્યું. તે ચૈત્યમાં તેણે સદા ભોગપરિશુદ્ધિ રાખી. એટલે ચૈત્ય બનાવવામાં શાસ્ત્ર પ્રમાણે વિચાર કરવો અને તે વિચાર પૂર્વક પરિશુદ્ધિ એટલે ભૂમિવિગેરેનું શોધાવવું અથવા તે ચૈત્ય કરાવતાં બહુ વખત ત્યાં બેસી રહેવું પડતું છતાં પણ તે આશાતનાનો ત્યાગ કરતો અર્થાત્ આશાતના લાગવા ન દેતા. અહિં ચૈત્ય કરાવવાનો વિધિ અને આશાતનાનું વિવરણ તે પંચાશક તથા ષોડશકાદિ અથોથી જાણી લેવું. ૬૫.

હવે સર્વનો ઉપસંહાર (સમાપ્તિ) કરે છે.

इय सो महाणुजावो, सबन्धवि अ-
विहिजाव चाणं । चरिणं विमुद्घधम्मं,
अक्खलिअराहणं जान ॥ ६६ ॥

માવાર્થ:—એ પ્રકારે તે મહાનુભાવ (સંકાશનો જીવ) સર્વ ધર્મ કૃત્યને વિષે અવિધિ ભાવનો ત્યાગ

કરવાવડે શ્રુત ચારિત્રરૂપ વિશુદ્ધ ધર્મને આરાધી
અસ્ખલિત આરાધક એટલે નિર્વાણ સાધક થયો. ૬૬.

વિવરણ—એવી રીતે પુર્વે કહેલી નીતિવડે તે સંકા-
શનો જીવ મહાનુભાવ એટલે વૃદ્ધિ પામતા શુભ અધ્ય-
વસાયથી જેનો પુણ્યપ્રભાવ પ્રગટ થયો છે એવો, એટલે
હિદ્વર્તના વિગેરેથી જેને પુણ્ય પ્રકૃતિની વૃદ્ધિ થઈ છે અને
અપવર્તના વિગેરેથી જેને પાપ પ્રકૃતિનો ક્ષય થયો છે
એવો, સર્વ ધર્મ કૃત્યને વિષે અવિધિ ભાવનો ત્યાગ કર-
વાવડે અનુચિત પ્રવૃત્તિનો રોધ કરીને શ્રુત ચારિત્રરૂપ
શુદ્ધ ધર્મને આરાધી અસ્ખલિત આરાધક એટલે નિર્વાણ
પદનો સાધક થયો. અર્થાત્ ખરેખરો હિતકારી અનુષ્ઠાન-
નો કરનાર થયો. ૬૬.

સંકાસોવિ વિજિત્તૂણં, કમ્મગંઠિં સુ-
નિવુમ્મો । જાહિહી સો ઞ નિઘ્ઘાણં, મહા-
સત્તો ન સંસન્ન ॥ ૬૭ ॥

માત્રાર્થ:—મહાસત્ત્વધારી એવો તે સંકાશ ભલે
પ્રકારે નિવૃત્ત થઈ એટલે કર્મગ્રંથીને છેદી નિર્વાણને
પામશે, તેમાં કાંઈપણ સંશય નથી. ૬૭.

વિવરણ—તે પછી તે સંકાશ પણ કાલક્રમે મૂળમાંથી
મોહને ઊંચેદી, મહા સત્ત્વવાન એટલે સંતોષરૂપ અમૃ-
તથી જેની મનોવૃત્તિ સિંચન થયેલી છે તેવો, તથા સુનિ-

વૃત્તિ એટલે સંયમમાં તત્પર હોઈ મુક્તિ મુખનો સ્વાદ ચાખવાથી જીવન્મુક્ત એવો, તે વિષે કહ્યું છે કે, “મદ્ અને મદન (કામ) ને જિતનારા, મન વચન ને કાયાના વિ-કારોથી રહિત થયેલા અને પારકી આશાને છોડનારા એવા સુવિહિત પુરુષોને આ લોકમાંજ મોક્ષ છે. ” તેથી તેવો થયેલો સંકાશ નિર્વાણને પ્રાપ્ત થશે. ઇતિ સંકાશ આવક કથા.

એવી રીતે જ્ઞાન દ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્યનો વિનાશ કરનારાનો પણ ઊપર કહેલા વિધિવડે દુઃકૃતનો ક્ષય થાય છે તે બતાવવાને કર્મસાર અને પુણ્યસારનું દૃષ્ટાંત કહે છે.

કર્મસાર અને પુણ્યસારની કથા.

ભોગપુર નામના નગરમાં ચૌવીશ કોટી સુવર્ણનો સ્વામી ધનાવહ નામે શ્રેષ્ઠી હતો. તેને ધનવતી નામે પત્ની હતી. તેઓને કર્મસાર અને પુણ્યસાર નામે *યુગલ પુત્ર થયા. તે જ્યારે આઠ વર્ષના થયા ત્યારે તેમને કોઈ વિદ્વાન ઊપાધ્યાયની પાસે અભ્યાસ કરવા મુક્યા. પુણ્ય-સારે મુખે મુખે સર્વ વિદ્યાનું અધ્યયન કર્યું, અને કર્મસારે ઘણા પ્રયાસ કર્યો તથાપિ તેને એક અક્ષર પણ આવડ્યો નહીં, તો વાંચવા લખવાની તો વાત જ શી કરવી. તે પશુ જોઈ હોવાથી અધ્યાપકે પણ તેને લજાવવો છોડી દીધો. અનુક્રમે તે બંને યૌવન વયને પ્રાપ્ત થયા એટલે માતા પિતાએ સમૃદ્ધિથી સુલભ એવી મોટા ધનાઢ્યની બે કન્યાઓ મહોત્સવ સાથે તેને પરણાવી. પછી તેઓ

* સાથે જન્મેલા.

પરસ્પર કલહ કરે નહીં એટલા માટે તેમને બાર બાર કોટી દ્રવ્ય વેહેંચી આપીને જીદા કર્યા. પછી માતાપિતા દીક્ષા લઇને સ્વર્ગે ગયાં.

હવે કર્મસાર સ્વજનવર્ગના વાર્યા છતાં પણ કુબુદ્ધિથી એવો વ્યાપાર કરવા લાગ્યો કે, જેથી તેના દ્રવ્યના હાનિ થવા લાગી. થોડા દિવસમાંતો તેણે 'પિતાએ આપેલું બારકોટી દ્રવ્ય ગુમાવી દીધું', અને 'પુણ્યસારનું બારકોટી દ્રવ્ય ચોરો ખાતર પાડીને લઇ ગયા. એવો રીતે બંને ભાઈ દરિદ્રી થઇ ગયા. તેથી સ્વજનોએ તેમનો ત્યાગ કર્યો, અને તેમની સ્ત્રીઓ પણ પોતપોતાને પીયર ચાલી ગઇ. તેથી 'આ બંને બુદ્ધિ રહિત અને નિર્ભાગી છે' એમ કહીને લોકો તેમનું અપમાન કરવા લાગ્યા એટલે તેઓ લજ્જા પામીને દેશાંતર ચાલ્યા ગયા.

ત્યાં બંને જીદા જીદા ધનાઢ્યને ઘેર રહ્યા, અને બીજાં ઊપાય ન સૂજવાથી સેવક વૃત્તિથી વર્તવા લાગ્યા. જે ધનાઢ્યને ઘેર કર્મસાર રહ્યા હોતો, તે શેઠ ઘણા કૃપણ હોવાથી તેનો ઠરાવેલો પગાર પણ આપતો નહીં અને વારં-વાર તેને છેતરતો હોતો. એથી ઘણા દિવસ થયા પણ કર્મસારે કાંઇ દ્રવ્ય મેળવ્યું નહીં. બીજા ગૃહસ્થને ઘેર રહેલા પુણ્યસારે કાંઇ દ્રવ્ય મેળવ્યું પણ પ્રયત્નથી તેને ગાપવી રાખ્યા છતાં કોઇ ધૂર્તે તે લઇ લીધું. કર્મસારે એવી રીતે જીદા જીદા સ્થાનોમાં નોકરી કરી. સુવર્ણ બનાવવાને ધાતુર્વાદ, દ્રવ્યની ખાણ શોધવાને ખનિવાદ, સિદ્ધ રસાયણ પ્રયોગ, શેહજીગરિએ ગમન, મંત્ર સાધન અને રૂઢતી વિગેરે ઔષધીશુ અહણ ઇત્યાદિ મોટા મોટા આરંભ અ-

આર વાર કર્યા પણ કુબુદ્ધિથી અને ન્યાય વિપરીત ચાલ-
વાથી તેણે કોઈ ઠેકાણેથી દ્રવ્ય ઊપાર્જન કર્યું નહીં, પણ
ઊલટાં તે તે ઠેકાણે દુઃખો સહન કર્યા. પુણ્યસારે અગ્યાર
વખત દ્રવ્ય ઊપાર્જન કર્યું પણ પ્રમાદ વિગેરેથી તે પાછું
ગુમાવી દીધું. આથી તેઓ બંને ઊદ્વેગ પામી વાહાણમાં
બેસીને રતનદ્વીપે ગયા. ત્યાં પ્રત્યયવાળી^૧ તે દ્વીપની અધિ-
પ્તાયિકા દેવીની આગળ મૃત્યુને પણ કબુલ કરીને^૨ તે બંને
બેઠા. આઠમે ઊપવાસે 'તમારા ભાગ્યમાં કંઈ નથી'
એમ જણાવી દેવી અતંદ્રાન થઈ ગઈ. તેથી કર્મસાર તો
ઊડી ગયો. પુણ્યસારે દઢતાથી બેસી એકવિશ ઊપવાસ
કર્યા. એટલે દેવીએ આવી ચિંતામણિ રતન આપ્યું. તે
જેમ કર્મસાર પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો. એટલે પુણ્યસારે
કહ્યું કે, બંધુ, બેઠ કર નહીં. આ ચિંતારતનથી તારૂં ચિં-
તિત પણ સિદ્ધ થશે. પછી બંને ભાઈ પ્રસન્ન થઈને વાહા-
ણમાં બેઠા. રાત્રે પૂર્ણિમાનો ચંદ્ર ઊદય થતાં વૃદ્ધ બંધુએ
કહ્યું, ભાતા, ચિંતારતન બહાર તો કાઢ્ય, આપણે જોઈએ
તો ખરા કે, તેનું તેજ અધિક છે કે, ચંદ્રનું ? પછી લઘુ
પુણ્યસાર જે વાહાણના તટ ઊપર બેઠો હતો તેણે દુર્દૈવથી
પ્રેરાઈ રતન હાથમાં લીધું, અને ક્ષણવાર રતન ઊપર અને
ક્ષણવાર ચંદ્ર ઊપર દષ્ટિ કરવા લાગ્યો. એમ કરતાં કરતાં
તેના હાથમાંથી તે રતન તેના મનોરથ સાથે સમુદ્રમાં પડી
ગયું જેથી બંને જણા સમાન રીતે દુઃખી થઈ ગયા. પછી
પોતાના નગરમાં આવી કોઈ જ્ઞાની ગુરૂને પોતાનો પૂર્વ-
ભવ પુછ્યો. જ્ઞાની બોલ્યા-પુર્વભવે તમે ચંદ્રપુર નગરમાં
જિનદત્ત અને જિનદાસ નામે બે પરમ આર્હત (શ્રાવક)

૧ પરતાવાળી અર્થાત્ ઇચ્છા પુરનારી. ૨ ક્યાં તો દ્રવ્ય મળે,
નહીં તો ભુખ્યા ભુખ્યા બલે મરણ થાય.

શ્રેષ્ઠી હતા. એક વખતે તે નગરના શ્રાવકોએ મળીને તે
 બંને શ્રેષ્ઠીને ઊત્તમ ધારી જ્ઞાન દ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્ય
 રક્ષણ કરવાને સોંપ્યું. એક વખતે એવું બન્યું કે જિનદત્ત
 શ્રેષ્ઠીએ પોતાના ચોપડામાં બરાબર તપાસીને નામું લખ-
 નારનો માસિક પગાર ચડેલો તેનો નિર્ણય કર્યો, પણ પો-
 તાની પાસે બીજું દ્રવ્ય ન હોવાથી ‘આ પણ જ્ઞાનનું
 સ્થાન છે’ એવું વિચારી તે લેખકને પગારના ચડેલા
 બાર દ્રામ જ્ઞાન દ્રવ્યમાંથી આપ્યા. બીજો શ્રેષ્ઠી જિનદાસ
 જે સાધારણ દ્રવ્યની વ્યવસ્થા કરતો હતો તેણે એક વખતે
 ‘સાધારણ દ્રવ્ય સાત ક્ષેત્રને યોગ્ય હોવાથી શ્રાવકોને પણ
 યોગ્ય છે’ એમ વિચારી પોતાના ધરના જરૂરી કામમાં
 બીજા દ્રવ્યના અભાવથી તે સાધારણ દ્રવ્યમાંથી બાર
 દ્રામ વાપર્યા. અનુક્રમે તે બંને શ્રેષ્ઠી મૃત્યુ પામી દુઃકર્મ
 વડે પ્રથમ નરકે ગયા. તે પછી દેવદ્રવ્યને ભક્ષણ કરનાર
 સાગર શ્રેષ્ઠીની જેમ સર્વ નરકમાં અને એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય,
 ત્રીન્દ્રિય, ચતુર્ન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય તિર્યચમાં બાર હજાર
 વાર ધણું દુઃખ ભોગવી દુઃકર્મનો ક્ષય કરતાં કરતાં આ
 ભવમાં તમે બંને મનુષ્ય થયેલા છો. શેષ રહેલા પૂર્વ ક-
 ર્મના યોગથી આ ભવમાં પણ તમે બાર બાર કોટી દ્રવ્ય
 ગુમાવ્યું છે.” આવા જ્ઞાનીનાં વચન સાંભળી બંનેએ શ્રા-
 વક ધર્મ સ્વીકાર્યો અને તેના પ્રાયશ્ચિતમાં એવો નિયમ
 લીધો કે, હવે જ્યાં સુધી વ્યાપાર વિગેરેમાં હજારગણા
 બાર દ્રામ જેટલું દ્રવ્ય ઊપાર્જન થાય ત્યાંસુધી તે સર્વ
 જ્ઞાનદ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્યમાં જ અર્પણ કરવું ત્યાર
 પછી જે ઊત્પન્ન થાય તેજ દ્રવ્ય પોતાનું કરવું. આવા
 નિયમ વડે તેઓને પૂર્વ કર્મના થયેલા ક્ષયથી ધનની વૃદ્ધિ
 થવા લાગી એટલે તેમાંથી બંને સ્થાનમાં સહસ્રગણું દ્રવ્ય

જે આપવાનું ધાર્યું હતું તે બંનેએ અર્પણ કર્યું. પછી અનુક્રમે તે બારબાર કોટી દ્રવ્યના સ્વામી થયા. અને મોટા ઘનાદ્ય થઈ ઉત્તમ શ્રાવકપણાથી જ્ઞાનદ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્યની રક્ષા અને તેની વૃદ્ધિ વિગેરેથી શ્રાવક ધર્મને આરાધી દીક્ષા લઈને તેઓ સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત થયા. હવે દેવદ્રવ્ય અને ગુરુદ્રવ્યના વિનાશ ઉપર મહાકાળનું દષ્ટાંત કહે છે.

મહાકાળની કથા.

ગદ્ય ઉત્સર્ગિણીના ચોથા આરામાં સંપ્રતિ નામે તીર્થ-કરના શાસનમાં શ્રીપુર નામના નગરમાં શાંતન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો તેને સુશીલા નામે રાણી હતી. તે રાણીને અનુક્રમે નીલ, મહાનીલ, કાળઅને મહાકાળ નામે ચાર પુત્રો થયા. તેમાં જ્યારે નીલનો જન્મ થયો ત્યારે હસ્તિઓનું સૈન્ય રોગના ઉપદ્રવથી મૃત્યુ પામી ગયું. મહાનીલના જન્મ વખતે અશ્વસૈન્ય મૃત્યુ પામી ગયું. કાળના જન્મ વખતે અગ્નિ વિગેરેના ઉપદ્રવથી સર્વ સમૃદ્ધિ નષ્ટ થઈ ગઈ અને મહાકાળના જન્મ પછી કેટલેક સમયે શત્રુઓએ આવીને તેનું રાજ્ય કબજે કર્યું. પછી રાજ્યભ્રષ્ટ થયેલો શાંતન રાજા સ્ત્રી પુત્રસહિત અનુક્રમે ચાલતો મુરાર્ષ (સોરઠ) દેશમાં આવ્યો. ત્યાં શત્રુજયી નદીનો પાસેના પર્વત ઉપર સ્થિત કરી ધણો કાળ નિર્ગમન કર્યો. તે વખતે તેના ચાર પુત્રો ત્યાં પણ શિકાર કરવા વિગેરેના વ્યસનમાં પડ્યા. તેથી તેઓ કુટ્ટ વિગેરે દુષ્ટ વ્યાધિઓથી પીડિત થયા. આથી રાજા અત્યંત દુઃખાતુર થઈને ઝંપાપાત કરી મરવા માટે તે પર્વતના શિખર ઉપર ચડ્યો. ત્યાં સંપ્રતિ અહીં-

લતું ચૈત્ય જોઇ તેને પરભવમાં પાષેયરૂપ બાણી તેણે શા-
 સ્ત્રોક્ત વિધિવડે તેમા પ્રવેશ કરીને અર્હતની પૂજા કરી. એ
 સમયે ત્યાં ધરણેંદ્ર આવી ચડ્યા. તે તેની પૂજા વિધિમાં
 કુશળતા જોઇને વિસ્મય પામી ગયા. પછી પૂજા કરીને
 બહાર નીકળતા રાજાને તેણે તેની સ્થિતિ વિષે પુછ્યું
 એટલે તેણે પોતાનો વિચાર જણાવ્યો. એટલે ધરણેંદ્ર તેનું
 બાલ મૃત્યુથી નિવારણ કરી તેના પુત્રોના પરભવનું વૃત્તાંત
 કહેવા માંડ્યું—“ હે રાજા, સાંભળ, તારો પહેલો પુત્ર જે
 નીલ છે. તે પૂર્વભવે ચાર હતો, તેણે તીર્થયાત્રા કરવા
 જતાં સંઘને હુટ્યો હતો અને એક મુનિમા ઘાત કર્યો
 હતો, બીજો પુત્ર જે મહાનીલ છે તે પૂર્વભવે ક્ષત્રીય હતો,
 તેણે તે ભવમાં પોતાની સ્ત્રીની હત્યા કરી હતી. ત્રીજો
 જે કાલ છે તે વણિક હતો, તેણે તત્ત્વનિંદા કરી હતી
 અને ચોથો પુત્ર જે મહાકાલ છે, તે બ્રાહ્મણ હતો, તેણે
 દેવદ્રવ્ય અને ગુરુદ્રવ્ય ચોર્યું હતું. પછી દુર્ગેતિમાં ધણા ભવ
 સુધી ભ્રમણ કરી અકામનિર્જરાવડે કાંઈક પૂર્વ કર્મને
 અપાવી અનુકંમે તે ચારે જીવ તારા પુત્રો થયા છે. પૂર્વ
 કર્મનું અવશિષ્ટ ફળ ઉદયમાં આવવાથી તેઓએ આ ભ-
 વમાં પણ તે પાપનું ફળ મેલવું છે અને તેના પ્રસંગને
 હીધે તને પણ તેનું ફળ મળવું છે, પણ હવે તું પુત્રસહિત
 આ તીર્થની સેવા કર્ય, અને આ તીર્થનાજ જળવડે સ્નાન
 કરી પ્રતિદિન આ ચૈત્યોની પૂજા કર્ય. પિંડસ્થ પિંગેરે શુભ-
 ધ્યાનમાં તત્પર થા, અને સારા સારા સાધુઓને ભક્તિ સાથે
 યથાશક્તિ પ્રતિલાભિત કર્ય. ઇત્યાદિ પ્રકારવડે ત્રણ તત્ત્વનું
 આરાધન કરતાં દુઃકર્મનો ક્ષય કરીને છ માસની અંદર
 તું પુનઃ તારા રાજ્યને મેળવીશ. તે સમયે સાધર્મી બંધુ
 બાણીને હું તને સહાય આપીશ. ” આ પ્રમાણે કહી ધર-

ભેદ પોતાને સ્થાનકે ગયા. પછી શાંતન રાજ્યે પણ તેજ પ્રકારે ધર્મારાધન કરી, રાજ્ય મેળવી, અનુક્રમે સંકાશ આવકની પેઠે નિર્વાણપદને પણ પ્રાપ્ત કર્યું. આ વિષે જે વિસ્તારથી જાણવું હોય તો શત્રુજય માહાત્મ્ય થકી જાણી લેવું. બીજા પણ દૃષ્ટાંતો અન્ય શાસ્ત્રને અનુસરીને જાણી લેવાં. એજ કલ્યાણ છે. ૬૭.

॥ અથ ગ્રંથાવસાનેપિ જ્ઞવાનુત્સાહયતિ ॥

હવે ગ્રંથને છેડે ભવ્યજનોને ઉત્સાહિત કરે છે.

જહ્નુ ઇન્દ્રહ નિઘાણં, અહવા લોણ સુ-
વિન્નમં કિતિં । તા જિણવરનિદ્ધિઠે, વિહિ-
મગ્ગે આયરં કુણહ ॥ ૬૮ ॥

માત્રાર્થ:—હે ભવ્ય પ્રાણી ! જે નિર્વાણ પા-
મવાની ઇચ્છા હોય અથવા લોકમાં સદા ઉત્તમ
કીર્તિ પ્રસારવી હોય તો શ્રીજિનવર ભગવંતે બ-
તાવેલા વિાધમાર્ગને વિષે પ્રવૃત્તિ કર. ૬૮

તહવિહ જ્ઞવિવોહનં, જ્ઞણિઅં જં ચ
વિવરિયં ઇહ ગંથે । તં સોહંતુ ગીયન્તા,
અનન્નિનિવેસી અમહરિણો ॥ ૬૯ ॥

માર્વાર્થ:—આ ગ્રંથમાં લખ્ય પ્રાણીના બોધને અર્થે જે કહેવામાં આવ્યું છે તેમાં જે કાંઈ વિપરિત કહેવામાં આવ્યું હોય તેને દુરાગ્રહ વગરના અને ધર્ષા રહિત એવા ગીતાર્થ પુરૂષોએ શોધવું (શુદ્ધ કરવું.) ૬૯

ગાથા સુગમ હોવાથી વિવરણ કર્યું નથી.

હવે ગ્રંથની સમાપ્તિ કરતા સતા છેવટે મંગળાચરણ દર્શાવે છે.

તવગણગયણ દિવાયર, વિજયાઙ્માણસૂ
રિરક્ષમિ । જ્ઞાણુવિજયબુહસેવગ, વાયગ-
લાવણ્ણવિજયેણ ॥ ૭૦ ॥

ગંથંતરગાહાહિં, સમન્તિયા દવસિત્તરી
એસા । જ્ઞવિચ્છજણબોહણં, મંગલમાલં
કુણં નિચ્ચં ॥ ૭૧ ॥

માર્વાર્થ:—તપાગચ્છરૂપી આકાશમાં સૂર્યસમાન એવા શ્રીમાનવિજયસૂરિના રાજ્યને વિશે શ્રીભાનુવિજય સૂરી, તેના શિષ્ય શ્રીલાવણ્યવિજય ઉપાધ્યાયે બીજા ગ્રંથોની ગાથાઓવડે બનાવેલી એવી આ

(૧૨૨)

દ્રવ્ય સમ્પતિકા (દ્રવ્યસિત્તરી) ભવિજનના બોધને
અથ રચેલી છે તે હમેશાં મંગળીકની માળાને નિ
ષ્પન્ન કરો. ૭૦—૭૧.

આ બંને ગાથા મુગમ હોવાથી વિવરણ કર્યું નથી.

॥ इति द्रव्यसित्तरी संपूर्णा.

॥ अथ टीकाकार प्रशस्तिः ॥

वेदवेदार्षिचंङ्खेऽब्दे, इपस्य सितपद्गतौ ।
विवत्रे तत्रवृत्तिश्च लावण्याह्वयवाचकैः
॥ १ ॥

માવાર્થ:—સંવત્ ૧૭૪૪ના વર્ષના આશ્વીન મા-
સના શુકલ પક્ષમાં આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી લાવણ્ય
વિજય ઉપાધ્યાયેજ આ દ્રવ્ય સમ્પતિકા ઉપર સ્વો-
પજ્ઞ ટીકા રચેલી છે. ૧.

यावन्महीमृगाक्षीयं, धत्ते वारिधिमेख-
णाम् । वाच्यमाना बुधैर्जीयात्, सवृत्तिर्ऽ-

વ્યસપ્રતિઃ ॥ ૨ ॥

માવાર્થઃ—જ્યાંસુધી આ પૃથ્વીરૂપી સ્ત્રી સમુદ્રરૂપી કટિમેખલાને ધારણ કરે ત્યાંસુધી વિદ્વાનોથી વંચાતી સતી આ સદીક દ્રવ્યસપ્રતિ જયવંત રહેા. ૨.

તર્કાદિશાસ્ત્રનિપુણૌ વૈરાગ્યામૃતસાગ-
રઃ । શોધિતેયં શ્રિયે શ્રીમદ્વિદ્યા વિજય-
કોવિદૈઃ ॥ ૩ ॥

માવાર્થઃ—ન્યાય પ્રમુખ શાસ્ત્રામાં નિપુણ અને વૈરાગ્યરૂપી અમૃતના સાગર જેવા શ્રી વિદ્યાવિજય પંડિતે શોધેલી આ દ્રવ્ય સીત્તરી ભવ્ય જનોને જ્ઞાન ભક્તીની પ્રાપ્તિને માટે થાઓ. ૩.

॥ ઇતિ ॥

ત્રણી વિવિધબોલ રત્નાકરમાં દેવદ્રવ્યાધિકારે
નીચે પ્રમાણે બે કથા છે.

॥ અથ સુવર્ણરુચિ કથા ॥

આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં સૌરાષ્ટ્ર (સોરઠ) દેશને વિષે રત્નસંચયા નામની નગરી છે. તેમાં એક નાહર નામનો સાર્થવાહ રહેતો હતો, તેને સુવર્ણશિખા નામની સ્ત્રીથી ઉત્પન્ન થયેલો અને ઉત્કૃષ્ટ અર્હતનો ભક્ત સુવર્ણરુચિ નામે પુત્ર હતો. તે એક દિવસે ઘણા માણસો સહિત સાર્થ લઇને સિંધુસાર નગરમાં ગયો. ત્યાં સિંધુસૌવીર નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે નગરમાં સુવર્ણરુચિ વેપાર કરવા લાગ્યો. તેમાં તેને ઘણા લાભ થયા. તેજ નગરમાં તેને રત્નાવહ નામના સાર્થવાહ સાથે પ્રીતિ થઇ હતી. એક દિવસ સુવર્ણરુચિ રત્નાવહને ઘેર ગયો. ત્યાં તેણે ધર્મ કથા કરતાં વીતરાગ દેવ, સુગુર અને સદ્ધર્મનું યથાર્થ સ્વરૂપ વર્ણન કર્યું. તે સાંભળીને રત્નાવહ સાર્થવાહ પોતાના કુટુંબ સહિત અર્હતનો પરમ ભક્ત થયો. પછી તેણે પોતાની પુત્રી રત્નાવતીને મોટા ઉત્સવ પૂર્વક સુવર્ણરુચિ સાથે પરણાવી. સુવર્ણરુચિ તેની સાથે ભોગ વિલાસ કરતાં અનેક ધર્મ કાર્યો કરવા લાગ્યો. જિનચૈત્યોમાં મહા પૂજાઓ કરાવતો, દેવદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્ય તથા સાધારણ દ્રવ્યની સાર સંભાળ પણ જાતે જ રાખતો, તથા જીર્ણ ચૈત્યોનો ઉદ્ધાર કરતો. તે સર્વ જોઇને એક વખત તેના સસરા સાર્થવાહે તેને કહ્યું કે—“હું ભદ્ર? પારકાં દેશસરોનો જીર્ણોદ્ધાર કરવાથી શું ફળ? માટે પોતાનું દ્રવ્ય ખ.

રમ્યાંને નવું દેરાસર કેમ કરાવતા નથી? ” તે સાંભળીને સુવર્ણરૂચિ બોલ્યો કે—“ હું પૂજ્ય? જોણે સારી રીતે જિનેશ્વર ભાષિત ધર્મનું તત્ત્વ જાણ્યું હોય, તેને પોતાનું દેરાસર અને પારકું દેરાસર શું છે? પરમાર્થ જાણનારા સમકિતવંત પ્રાણીઓ શાસ્ત્ર વિધિ પૂર્વક બનેલાં જિન ચૈત્યોને વિષે સમાન આદર રાખે છે. નહીં તો ભેદદૃષ્ટિ રાખવાથી મિથ્યાત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. કહું છે કે—

**પાણ્ણ ણંત દેનલ્લ જિણ્ણપમ્મિમા કારિ-
આનુ જીવેણ । અસમંજસવિત્તીણ ન ય
સિદ્ધો દંસણલ્લવો વિ ॥ ૧ ॥**

ભાવાર્થ:—જીવે પ્રાચે અસમંજસ વૃત્તિથી એટલે શાસ્ત્રના વિધિ રહિતપણે અનંત દેવળ-પ્રતિમાઓ કરાવી. તે પણુ તેને દર્શનનો (સમકિતનો) એક લેશ પણ સિદ્ધ થયો નહીં.

માટે નવા કરતાં જીનાં દેરાસરોની સાર સંભાળ, ખર્ચ વિગેરે અભેદ દૃષ્ટિએ કરવાથી સારો લાભ થાય છે. પણુ મારું તારું કરવાથી વીતરાગની આજ્ઞાનો ભંગ થાય છે. વળી કહું છે કે—

**એગો સુગુરૂ એગાવિ સાવગા ચેડયાણિ
વિવિહાણિ । તન્ન ય જં જિણ્ણદલ્લં પરૂપ્પરં
તં ન વિચ્છંતિ ॥ ૨ ॥**

ભાવાર્થ—બીજાઓએ નહીં અંગીકાર કરવાથી એક બાહ્યાંશરવડે કહેવાતા સુગુર અને એક નામ માત્રે શ્રાવક તથા ચૈત્યો એટલે જિન પ્રાસાદ અથવા જિન પ્રતિમાઓ તે નાનાં પ્રકારનાં એટલે જૂદાં જૂદાં છે. તોપણ તે એકજ છે. તે ગુરૂ, શ્રાવક, અને ચૈત્યનું એકત્વ પશ્ચુ છતાં ત્યાંનું જે જિન દ્રવ્ય (ઉપલક્ષણથી જ્ઞાનદ્રવ્ય તથા સાધારણ દ્રવ્ય) તે પરસ્પર એક બીજાના જિન મંદિરાદિ કાર્યમાં ખર્ચતા નથી. અર્થાત્ એક ગુરૂ પોતે સમ્યક્ પ્રકારે શિખા-મણ દેવાથી “ શ્રાવકો અમને ત્યાગ કરી અન્ય ગુરૂનો પક્ષ ગ્રહણ કરશે. ” ઇત્યાદિ ભયથી મુખ જોઇને વાત કરનારા ઉત્સૂત્રની પ્રરૂપણા કરે, તેથી શ્રાવકોને કુશિક્ષા મળવાથી તે નામ માત્ર વાળા શ્રાવકો પરસ્પર દ્વેષને લીધે પોતાના તાબાનું જિન દ્રવ્ય બીજાના દેરાસરોમાં જરૂર છતાં પણ ખર્ચ કરવા આપતા નથી. એ મિથ્યાત્વનું ચે-ષ્ટિત છે.

એ પ્રકારે પુરૂષો કેવા કહેવાય ? તે કહે છે.

તે ન ગુરૂ નો સદ્વા ન વૂઝન હોઈ તેહિ
જિણનાહો । મૂઢાણં મોહઠિઈ સા નજ્જઈ
સમયનિણેહિં ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—“ તે ન ગુરૂ ” એટલે તે ગુરૂ નહીં. અર્થાત્ સેવકો (શ્રાવકો) ની ઇચ્છા અનુસાર બોલનારા તે વર્માચાર્ય કહેવાય નહીં. “ નો સદ્વા ” તે શ્રાવકો નહીં. એટલે નિર્મળ ઉપદેશ નહીં મળવાથી જિન ચૈત્યાદિ કા.

યંમાં પરસ્પર ધન ખર્ચતા નથી, તે આવકો કહેવાય નહીં. અર્થાત્ તે નામ માત્રે આવકો જણવા. તેથી ગુરૂ તો તેને જ જણવા કે જેઓ પૌદ્ગલિક સુખ માટે પોતાના સેવકોની દાક્ષિણ્યતા રાખતા નથી. પણ કાલિકાચાર્યની પેઠે પ્રગટપણે સિદ્ધાંતનો યથાસ્થિત ઉપદેશ કરે છે. તે વિષે કહ્યું છે કે—

जीत्रं काञ्चण पाणं तुरमणिदत्तस्स
कालिअजेण । अविअ सरीरं चत्तं न य
ज्जाणियमहम्मसंजुत्तं ॥ १ ॥

અર્થ—“ તુરમણી નગરીને વિષે કાલિકાચાર્યે દત્ત નામના રાજા પાસે પોતાના જીવિતનું પણ કર્યું હતું. (એટલે જીવ આપવા કબૂલ કર્યું હતું.) તેથી તેમણે પોતાના શરીરનો પણ મનવડે ત્યાગ કર્યો, તો પણ અસમ્મજસ વચન બોલ્યા નહીં. ” માટે આવા ગુરૂને જ સુગુરૂ જણવા. તથા જેઓ પરસ્પરના દેવ દ્રવ્યને દેવનાજ કાર્યમાં ખર્ચવા આપતા નથી, તેઓ આવક કહેવાય નહીં. કેમકે તેઓને ઉપશમ ભાવ પ્રાપ્ત થયો નથી, તેથી તેઓ સમકિતવંત નથી. ઉપશમ ભાવ હોય તો મારા તારાનો ભેદ રહે નહીં. અને ધર્મ કાર્યમાં ભેદ રાખવાથી સમકિતપણું નાશ પામે છે. અહીં કોઇને શંકા થાય, કે-ભેદ રાખવાથી સમકિત નષ્ટ થાય તેથી આવક કેમ કહેવાય નહીં ? તેનો જવાબ એ છે કે-સમકિત વિના ખીજાં સર્વ પ્રતો નિષ્ફળ છે. કેમકે સર્વ પ્રતોનું મૂળ કારણ સમકિતજ છે, કહ્યું છે કે-

સમ્યક્ત્વ મૂલ્લાનિ પંચાણુવ્રતાનિ ગુણા
સ્વયઃ । શિક્ષાવ્રતાન ચત્વારિ વ્રતાનિ
ગૃહમેધિનામ્ ॥

અર્થ:—“ ગૃહસ્થોને પાંચ આણુવ્રત, ત્રણ ગુણુવ્રત અને ચાર શિક્ષાવ્રત એ બારે વ્રતો સમકિત મૂલ જ છે. અર્થાત્ સમકિત વિના નિષ્ફલ છે. ” આથી એમ સિદ્ધ થયું કે—જેઓ માત્સરાદિકથી અન્યોન્ય દ્વેષદ્રવ્ય ખર્ચતા નથી, તેઓ આવક હોય નહીં વળી “ ન પૂરૂઓ હોઈ તેહિ જિજ્ઞાસો ” કેં તેવા આવકોએ જિનેશ્વરની પૂજા કરી નથી, અર્થાત્ જે કે દ્રવ્ય માત્રે કરીને કદાચિત્ પોતાની મતિ કલ્પનાથી પૂજા કરે છે, પરંતુ ભાવ પૂજા નહીં થવાથી પરમાર્થપણે તેઓ પુજનારા ન કહેવાય કેમકે ભગવાનની પૂજા મનની શાંતિ માટે કહી છે. તે વિષે કહ્યું છે કે—“ પૂયાપ મણસંતી મણસંતીપ ય સુહવરં જ્ઞાણં એટલે પૂજાવડે મનની શાંતિ થાય છે, અને મનની શાંતિ વડે શ્રેષ્ઠ શુભ ધ્યાન થાય. ” તો તેવી પૂજા જેઓ કલેશ સહિત કરે છે, તેમણે પૂજા કરી નથી, એમ જણાયું. કેમકે તેવી પૂજા વીતરાગની આજ્ઞા વિરુદ્ધ છે. અહીં કોઈ પશ્ચ કરે કે—“ પૂર્વે કહેલા ગુરૂ, આવક અને જિન પૂજાને શું કહેવું ? તેનો જવાબ આપે છે કે—મૂઢાણં મોહઠિદ સા ન જ્ઞાન સમય નિરુજોહિ—તે મૂઢ પુરૂષોની મોહની સ્થિતિ જાણવી એમ સિદ્ધાન્તમાં નિપુણ પુરૂષો જાણે છે.

જિન ચૈત્યોની પણ સ્વ પરનો કોઈ સખીને પૂજા

(૧૨૯)

કરનાર પુરૂષદું ચિત્ત મમત્વાદિએ કરીને કુંતલ દેવીની
જેમ સંકલેશ સહિત જ હોય છે. કહ્યું છે કે—

તવસુત્તવિણયપૂયા ન સંકિલ્લિઠસ્સ
હુંતિ તાણાઈં । સ્વમાગ્ગણિ વિણયરયા કું-
તલદેવી ત્તદાહરણં ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—સંકલીષ્ટ ચિત્તવાળાને તપ, શ્રુત, વિનય
અને પૂજા રક્ષણ કરનારા હોતાં નથી. કુંતલદેવી તેના ઉ-
દાહરણરૂપે છે જેણે વિનય યુક્ત છતાં મમત્વાદિકે ક્ષણ
પ્રાપ્ત કર્યું નહિ વળી જેનું સંકલેશવાળું ચિત્ત હોય છે,
તેને જન્મ, જરા, મરણ વિગેરે વિપત્તિઓજ પ્રાપ્ત થાય
છે કહ્યું છે કે—

ચિત્ત રત્ન મસંકિલ્લિષ્ટ માંતરં ધન
મુચ્યતે । યસ્ય તન્મુપિતં દોષૈસ્તસ્ય શિષ્ટા
વિપત્તયઃ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—કલેશ રહિત ચિત્તરૂપી રત્નને અંતરંગ
ધન કહ્યું છે. તે ચિત્તરત્ન જે પુરૂષદું દોષોવડે ચોરાયું
છે, તેને વિપત્તિઓ જ ખાકી રહે છે.

તેથી વિધિ ચૈત્યોને વિષે પણ સ્વપર આદિ ભેદનો
ઉપદેશ કરનારા તથા પોતાનું સામર્થ્ય છતાં પણ ભેદ
દૃષ્ટિવાળા આવકોને યથાર્થ ઉપદેશ નહીં કરતાં “ આપણે
શા માટે કોઇને ખોટું લગાડવું જોઈએ ? જે કરશે, તે
ભોગવશે. ” ઇત્યાદિ વિચારીને ઉપેક્ષા કરનારા ગુરૂઓ
ગુરૂ કહેવાય નહીં, તેવા ભેદ દૃષ્ટિવાળા આવકો પણ ખરા

આવકો કહેવાય નહીં. તેવા આવકોએ જિન પૂજા કરી કહેવાય નહીં, પણ તે સર્વ મૂઠ લોકોની મોહની જ સ્થિતિ છે. ઇત્યાદિ પ્રથમ કહી ગયા, તે સંક્ષેપથી પ્રગટ કરતાં કહે છે કે—

સો ન ગુરુ જુગપવરો જસ્સ ય વય-
ણમિ વટ્ટણ જોન । ચિય જ્ઞવાણસહગાણ
સાહારણદવમાઈણ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—સો કંઠ તે એટલે પૂર્વ વિશેષણ સહિત કહી ગયા, એવા ગુરુ વર્તમાન કાળના આચાર્યોની મધ્યે ઉત્તમ ન જણવા. કેમકે તેના વચનમાં ચૈત્યભવન, આવક અને સાધારણ દ્રવ્ય વિગેરેનો ભેદ રહેલો છે.

તેવા ગુરુઓ ચૈત્ય. ચૈત્યનો ઉદ્ધાર અને જિનેશ્વરની પૂજા સંબંધિ એવી કુટિલતાર્થી ઉપદેશ આપે કે જેથી આવકોના હૃદયમાં સ્વપરનો ભેદ વસે છે. તેઓ પોતાના આવકોને એવું કહે છે કે—“આમાં તમારી શું મોટાઈ છે ? કે દ્રવ્ય છતાં પણ પારકા ચૈત્યમાં ડાંગરનાં ફાતરાંની જેમ બીજાની પાછળ રહેવાથી તમે આરતી પ્રમુખ કરવા પામતા નથી. એટલે કે જેમ ફાતરાં ચોખ્ખાની પછવાડે લાગેલા હોવાથી આદર પામે છે તેમ તમે પણ પર ચૈત્યને વિષે પૂજા કરી શકો છો. પણ તમે આરતિ, મંગળ દીવો, વિગેરે કરવાનો અધિકાર પામી શકતા નથી. માટે તમારું પોતાનું ચૈત્ય કરાવો કે જેથી સર્વ રીતે તમારું પ્રધાનપણ થાય.” વળી સાધર્મી વાતસહ્ય કરવાને તત્પર

થયેલા શ્રાવકોને એવો ઉપદેશ કરે કે—“ પોતાના પક્ષને આશ્રય કરનારાને જ સાધર્મી તરીકે માનવા, પણ પર પક્ષને માનનારા ગુણવાનને પણ સાધર્મી ગણવા નહીં. ” ઇત્યાદિ ભેદ જુદીથી ઉપદેશ કરે. પરંતુ “ વીતરાગની આજ્ઞા માનનારા અને પાંચ પરમેષ્ઠિ મંત્ર (નવકાર) નું વિધિ પૂર્વક સ્મરણ કરનારા સર્વે સાધર્મી ભાઈઓ જ ગણવા જોઈએ ” એવો ઉપદેશ કરતા નથી. વળી “ આ સાધારણ દ્રવ્ય અમારા શ્રાવકોએ મૂક્યું છે, માટે અમારી ઇચ્છાનુસાર તેનો વ્યય થયો. ” આવી રીતે ભેદ પમાડનાર ગુરુ સંકલેશના હેતુ હોવાથી આરાધવા યોગ્ય નથી. ” ઇત્યાદિ યુક્તિ પૂર્વક પોતાના સસરાને ચારી રીતે સમજાવી ને સુવર્ણ રૂચિએ ફરીથી કહ્યું કે—“ નવું દેરાસર કરાવ્યા કરતા પણ જીર્ણોદ્ધાર કરાવવાથી તેનું મોટું ફળ સિદ્ધાંતમાં કહ્યું છે. માટે જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા પછી નવીન પ્રાસાદ પણ હું કરાવીશ. ”

એ રીતે કેટલોક કાળ ગયા પછી સુવર્ણરૂચિએ અતિ ઉંચા તોરણવાળો એક જિન પ્રાસાદ કરાવી તેની પ્રતિષ્ઠા કરી. તે જોઈને તે નગરનો રાજા સુવર્ણરૂચિ ઉપર ઘણો પ્રસન્ન થયો. અને પોતાની દાનશાળા તરફથી અમુક દ્રવ્ય દેરાસરની પૂજા માટે દરવરસે આપવાની કબજાત આપી ત્યાર પછી કેટલેકકાળે ધનનંદી નામનો તે રાજાની દાન શાળાનો અધિકારી થયો. તેણે રાજાએ કમ્પૂલ કરેલું દેવદાય આપવું બંધ કર્યું તે અવસરે સુવર્ણરૂચિ કાંઈ કાર્ય પ્રસંગે પોતાના દેશમાં માત પિતાને મળવા માટે ગયો. ત્યાં તેને ઘણો વખત વ્યતીત થયો. તેથી અહીં નગરના બીજા શ્રાવકોએ મળીને રતનાવહ શ્રેષ્ઠીને કહ્યું કે “ હિ ભદ્ર ?

તમારા જમાઈએ કરાવેલા જિનાલયમાં રાજાએ પૂજા માટે જે ધન કલેષ્યું હતું, તે દ્રવ્ય ધનનંદી આપતો નથી. તો પણ તમે તેની કેમ ઉપેક્ષા કરો છો ? ” ત્યારે સાર્થવાહે કહ્યું કે-“ અમારે દાનશાળાના અધિકારી સાથે વેપાર સંબંધિ ઘણું કામ પડે છે, માટે તેની સાથે વૈર કરવું મને રૂચતું નથી. ” ત્યાર પછી કેટલેક દિવસે સુવર્ણરૂચિ પોતાના દેશમાંથી તે નગરમાં આવ્યો. તેણે તે વૃત્તાંત જાણીને પોતાના સસરાને કહ્યું કે-“ દેવદાયના લોપ કરનાર ધનનંદીની તમે આજ સુધી કેમ ઉપેક્ષા કરી ? ” સાર્થવાહે ઉત્તર આપ્યો કે-“ હે ભદ્ર ! ધનનંદી અતિ દુષ્ટ અને ચાડીયો છે વળી તે રાજાનો માનીતો છે, માટે તેની સાથે વૈર કરવાથી મોટા અનર્થમાં આવવું પડે. તેથી તમારે પણ તેને કાંઈ કહેવું નહીં. વળી હે વતસ ! સુક્તિ પદ પામેલા તીર્થંકરોને દ્રવ્યની શી જરૂર છે ? તે તો વીતરાગ છે, માટે આચ્છવ વિગેરે કરવાનું કાંઈ પ્રયોજન નથી. ” તે સાંભળીને સુવર્ણરૂચિએ કહ્યું કે-“ હે તાત ! અનર્થના ભયથી દેવદ્રવ્યના લોપ કરનાર ધનનંદીની ઉપેક્ષા કરીએ તો શક્તિ છતાં દેવદ્રવ્યના વિનાશની ઉપેક્ષા કરવાથી આપણને ઘણી અનર્થ પરંપરા પ્રાપ્ત થાય, માટે આ તમારું બોલવું સર્વથા અયોગ્ય છે. તે ધનનંદી દ્વેષને લીધે જે કરવું હોય તે કરે, પરંતુ હું તો મારી શક્તિ પ્રમાણે પ્રયાસ કરીને દેવદાય વાળીશ. અને આજ સુધીનું ચડેલું દ્રવ્ય પણ લઇશ. ” એ પ્રમાણે કહીને સુવર્ણરૂચિ રાજા પાસે ગયો. અને કહ્યું કે-“ હે સ્વામિન્ ! મેં કરાવેલા જિન પ્રાસાદની પૂજા માટે દાનશાળા તરફથી જે કર આપે કરી આપ્યો છે, તે ધનનંદીએ તોડી નાંખ્યો છે ” તે સાંભળીને રાજા ધનનંદી

ઉપર અતિ કોપ પામ્યો. તેને પકડાવીને કેદમાં નાંખ્યો. પછી જેટલા વર્ષનું જેટલું દ્રવ્ય ચડ્યું હતું તેથી બમણું દ્રવ્ય તે ધનનંદી પાસેથી લઇને સુવર્ણરૂચિએ તેને બંધનથી મુક્ત કરાવ્યો. ત્યાર પછી ધનનંદી સુવર્ણરૂચિ ઉપર દ્વેષ કરતાં કેટલેક કાળે મરણ પામીને નરકમાં ઉત્પન્ન થયો.

સુવર્ણરૂચિ તે નગરમાં આવેલા સર્વ જિનાલયોની સાર સંભાળ રાખતો હતો. કેટલેક કાળે તેને અર્હદત્ત નામનો એક પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. તે અનુક્રમે યુવાવસ્થા પામ્યો. પરંતુ દેવગુરૂને પ્રણામ પણ કરતો નહોતો. તો ધર્મ ક્રિયા તો ક્યાંથીજ કરે. પોતાનો કુલાચાર છોડી કુસંગ કરવા લાગ્યો. અસત્ય બોલતો, પ્રાણી હિંસા કરતો, પર ધનની ચોરી કરતો, સાધારણ દ્રવ્ય ખાઈ જતો, અને દેવ દ્રવ્યનો નાશ કરતો. તથા તેવા દ્રવ્યથી જીગાર રમવા લાગ્યો તેથી લોકો તેને અનર્થચોર નામથી બોલાવવા લાગ્યા. પુત્રનાં આવાં ચરિત્ર જોઈને સુવર્ણરૂચિએ પોતાની પત્નીને કહ્યું કે—“હું પ્રિયે ? આ તારો પુત્ર સાધારણ દ્રવ્ય તથા દેવદ્રવ્યને પણ છોડતો નથી. તેને કોઈ પણ પ્રકારે શિખામણ લાગતી નથી, તેથી હવે તો તેને રાખતો પક્ષ ગ્રહણ કરીને કાઢી મૂકું.” આ વાત પુત્રના રનેહમાં મોહ પામેલી રતનાવતીએ કબુલ કરી નહીં. સુવર્ણરૂચિ ફરીથી બોલ્યો કે—“હું પ્રિયે ? આ પુત્રનું ઉગ્ર પાપ મારાથી જોઈ શકાતું નથી. તેથી હું ચારિત્ર ગ્રહણ કરીશ.” તે સાંભળીને રતનાવતી બોલી કે—“હું પ્રિય ? આપની એવી ઇચ્છા છે. તો હું પણ આપની સાથે જ ચારિત્ર લઈશ.” પછી સુવર્ણરૂચિએ સર્વ જિનાલયોનું દેવદ્રવ્ય, જ્ઞાન દ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્ય સારા આવકોને સાર સં-

ભાળ માટે સોંચું, અને કહું કે—“ હે ભદ્ર જનો! આ-
જથી મારા પુત્રને આ દેવાદિ દ્રવ્ય તમે સોંપશો નહીં.
તેમજ તે પોતે દેવાદિ દ્રવ્યનો અધિકારી થવા ઇચ્છે. તો
પણ તમારે તેને પેસવા દેવો નહીં.” તે પ્રમાણે તે શ્રાવકોએ
પણ અંગીકાર કર્યું. એક દિવસ પુત્રના સ્નેહથી વ્યાકુળ
ચિત્તવાળી રતનાવતીએ શ્રાવકોને કહું કે—“ મારા પુત્રને
તમે અતિશય તાડન-તર્જન કરશો નહીં. કેમકે જો તે
જિન દ્રવ્યાદિકની સાર સંભાળ કરવાની ચિતામાં પડશે,
તો કોઈક વખત પણ સન્માર્ગમાં પ્રવર્તશે. પણ તેને સર્વથા
બહાર કરશો તો તે કેવળ ધર્મ રહિત જ થવાનો. જો ક-
દાપિ તે દેવદ્રવ્યાદિનો વિનાશ કરે. તો તમારે તેને સામ
વચનથી સદુપદેશ આપવો, પણ કેવળ ધિક્કારી કાઢવો
નહીં. કદાચિત્ તે થોડો એક દેવદ્રવ્યાદિકનો વિનાશ કરે,
તો કાંઈક ઉપેક્ષા કરવી. કેમકે તેના પિતાએ પોતાના
હાથથીજ ઉપાર્જન કરેલું ધન દેવાલય તથા જ્ઞાનાદિ કા-
ર્યમાં આપ્યું છે. તે સર્વ ધન લોક વ્યવહારથી પુત્રનું જ
કહેવાય. માટે તેના પિતાના પુણ્યથી પણ આ ૧૧૨૬
પુત્ર જિન દ્રવ્ય બક્ષણ કરવાના પાપથી છૂટશે.” ઇત્યાદિ
કહીને રતનાવતીએ સુવર્ણરૂચિ સાથે ચારિત્ર બહણ કર્યું.
બન્ને જણા ચિરકાળ સુધી નિર્રાતચાર ચારિત્ર પાળીને
આશુ ક્ષયે કાળ કરીને પાંચમા દેવલોકને વિષે મહદ્ધિક
દેવતા થયા.

इति प्रथमो भवः

આ જ બુદ્ધીપમાં ભરત ક્ષેત્રને વિષે અમરતિલક નામે

નગર છે. તેમાં અમરસેન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને ચંદ્રશિખા નામની રાણીની કુક્ષીએ સુવર્ણરચિતો જીવ દેવલોકમાંથી ચર્ચીને ઉત્પન્ન થયો. તે પુત્રનો જન્મ થતાં જ તેને કોઈ એક દેવતાએ હરણ કરીને મહા અરણ્યમાં મૂક્યો; તે દેવતાએ વિચાર્યું કે—“મારે બાળહત્યા શા માટે કરવી જોઈએ? હવે તે પોતે જ મરી જશે.” એમ વિચારીને તે દેવ જતો રહ્યો. તેજ વખતે પોતાના પૂર્વ ભવના દેવદ્રવ્ય રક્ષણના પુણ્ય પ્રભાવથી ત્યાં બીજો દેવતા આવ્યો. તેણે તે બાળક લઈને વિરાટ દેશમાં આવેલા સુદર્શનપુરના રાજા રતનચૂડની પુત્ર રહિત ભાવે મદન ચૂડને આપ્યો. તે રાણીએ દેવતાનો આપેલો ધારીને તેનું સારી રીતે પાલન પોષણ કર્યું. અને તેનું પુરસિંહ નામ પાડ્યું. અનુક્રમે તે કુમાર વૃદ્ધિ પામી બહોતેર કળામાં કુશળ અને ભુજબળથી અતિ શૂરવીર બુધાન થયો.

એક દિવસ રાજસભામાં નગરના મહાજને આવીને રાજાને કહ્યું કે—“હે સ્વામિન્? આપણા નગરમાં કોઈ એક રણસિંહ નામનો ચોર છે. તે વિદ્યા સિદ્ધ હોવાથી અદૃશ્ય રીતે આવીને નગરનું ધન ચોરી જાય છે તેને કોઈ પકડી શકતું નથી.” તે સાંભળીને રાજા સર્વ સભા તરફ જોઈને બોલ્યો કે—“તે ચોરને પકડી લાવે, તેવો કોઈ શૂરવીર આ સભામાં છે?” તે સાંભળીને સર્વ સુભટો નીચા મુખવાળા થઈ ગયા. ત્યારે સુરસિંહ કુમાર પ્રતિજ્ઞા કરીને બોલ્યો કે—“આજથી સાત દિવસમાં હું તે ચોરને શોધી લાવું નહીં તો મારે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવો” એમ કહી રાજાની આજ્ઞાથી કુમાર રાત્રિને સમયે ગામમાં ચોતરફ ફરવા લાગ્યો. તેમ કરતાં છ દિવસ વ્યતીત થયા. પણ તે

ચોરનો પત્તા લાગ્યો નહીં. સાતમે દિવસે કુમાર સ્મશાનમાં ગયો. ત્યાં સ્મશાન વાસી કોઇ એક યક્ષ મહા પ્રભાવવાળો રહેતો હતો. તેને કુમારે કહ્યું કે—“હે યક્ષ ? રણસિંહ ચોરને ખતાવ, નહીં તો તારી પાસે માફ માથું છેદીશ.” એમ કહીને કુમારે ખડ્ગ કાઢી પોતાનું માથું છેદવા માંડ્યું, તેવામાં તે યક્ષ પ્રસન્ન થઇને બોલ્યો કે—“હે વત્સ ? આ મારા દેહરાની પાછળ બાવન હાથના વિસ્તાર વાળી એક શિલા છે. તેની નીચે ભોંયરામાં તે ચોર રહે છે. પરંતુ તે દેવ-દાનવોથી પણ છતી શકાય તેવો નથી. તે હમેશાં રાત્રે ચોરી કરે છે, અને દિવસે તે શિલાને પોતાના જ હાથથી ઉઠાવીને નીચેના ભોંયરામાં રહે છે.” તે સાંભળીને પ્રસન્ન થયેલો કુમાર પોતાના હાથથી જ તે શિલા દૂર કરી ભોંયરામાં પેઠો. તેમાં એક મનોહર સ્વરૂપ વાળી કન્યા તેના જોવામાં આવી. તે કન્યાએ કુમારને જોઈને સંભ્રમ સહીત ઉઠીને તેને બેસવા માટે આસન આપ્યું. પછી કન્યા બોલી કે—“હે સત્પુરુષ ? ચમરાજ જેવા મારા ભાઈના મુખમાં પેસવા માટે તમે કેમ આવ્યા છો ? માટે અહીંથી તમે જલદી જાહેર જાઓ.” કુમારે કહ્યું કે—“હું તેનેજ પકડવા માટે આવ્યો છું.” ત્યારે તે કન્યા બોલી કે—“જો એમ છે, તો મારા ભાઈને પ્રથમ કોઇ નિમિત્તિયાએ કહ્યું હતું કે—“જે તારી જાહેનને પરણશે, તે તને મારશે” માટે તમે મને જલદીથી પરણો.” તે સાંભળીને કુમારે તેની સાથે ગાંધર્વ લગ્ન કર્યાં. પછી કુમારે કહ્યું કે—“હે પ્રિયે ? તારા ભાઈ સાથે યુદ્ધ કરતાં મને કાંઈ પણ અડચણ થાય, તો તારે જઈને મારા માતા પિતાને સર્વ વૃત્તાંત કહેવું.” તેવામાં તે રણસિંહ ચોર ત્યાં આવ્યો. તેની સાથે કુમાર યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. યુદ્ધ

કરતાં પ્રાતઃકાળ થયો. તેવામાં તે ચોરે કુમારને ઉપાડી આકાશ માર્ગમાં દૂર ફેંક્યો. ત્યાર પછી તે સુંદરીએ જઈને સર્વ હકીકત રાજાને નિવેદન કરી. તે સાંભળી રાજા હર્ષ તથા શોકમાં મગ્ન થયો. તે સુંદરીએ સર્વ ચોરીનું ધન રાજાને સોંપ્યું.

એક દિવસ તે નગરના ઉપવનમાં કોઇ કેવળી સમ-વસ્યા તે જાણીને રાજા તથા રાણી પરિવાર સહિત કેવળીને વાંદવા ગયા ત્યાં ધર્મદેશના સાંભળીને રાજાએ ગુરૂને પૂછ્યું કે—“ હે ભગવન્ ? ચોરની સાથે લડતા કુમારનું શું થયું ? તે કુમાર જીવે છે કે નહીં ? તે કૃપા કરીને કહો. ” ત્યારે ગુરૂએ કહ્યું કે—“ હે રાજન્ ? ચોરે કુમારને ઉછાળીને આકાશમાં નાંખ્યો, તે વખતે કુમારે દૃઢ મુઠીવડે ચોરને એવો માર્યો કે જેથી તે પૃથ્વીપર પડી ગયો. અને મૂંઝા પામ્યો. ત્યારે કુમારે દયાથી તેનાપર શીત જળ છાંટીને તેને સાવધ કર્યો, તે જોઇ ચોરે કહ્યું કે—“ હે સત્પુરુષ ? હું તારાથી પરાજય પામ્યો. માટે તું મારી પાસેથી માત્ર પાઠ કરવાથી જ સિદ્ધ થાય તેવી આકાશ ગામિની વિદ્યા અહુણ કર. ” ત્યારે કુમારે તેની પાસેથી વિનય પૂર્વક વિદ્યા અહુણ કરી. પછી ચોર બોલ્યો કે—“ મને પ્રથમ કોઇ નિમિત્તિયાએ કહ્યું હતું, કે—તારી બેન રત્નસુંદરીનો જે પતિ થશે, તે તારો પરાજય કરશે.—તે આજે સત્ય થયું. હે કુમાર ! તમારા પ્રહારથી મારું શરીર જર્જરિત થયું છે, તેથી મને વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થયો છે. માટે હવે હું ચારિત્ર અહુણ કરીશ. ” એમ કહી તે ચોરે તેજ વનમાં કોઇ મુનિ પાસે દીક્ષા અહુણ કરી. પછી કુમાર તેને વાંદના કરીને આકાશ માર્ગે પાછો વળ્યો. માર્ગમાં જતાં અરણ્યમાં એક ઉત્તંગ

સુવર્ણમય પ્રાસાદ તેણે જોયો. તેથી નીચે ઉતરી પ્રાસાદ-
 માં રહેલી ઋષભદેવની પ્રતિમાને તે વાંદતો હતો. તેવામાં
 “ અહો નિર્વીરમુર્ચીતલમ્ ” “ અહો ? પૃથ્વીપર કોઈ વીર
 પુરૂષ નથી ” એવો કરુણામય દીર્ઘ ધ્વનિ તેણે સાંભળ્યો
 કુમાર ચૈત્ય બહાર આવીને જુઓ છે, તો પાસે એક વૃક્ષ
 નીચે પુષ્પની માળાને ધારણ કરનારી કોઈ રૂપવતી બાળા
 હતી. તેને જોઈને કુમારે વિચાર્યું કે—“ જરૂર આ સ્ત્રીનો
 જ કરુણાજનક શબ્દ થયો. ” તેવામાં કુમારે એક જોગી
 આવતો જોયો. તે જોગીએ પોતાના કંઠમાં બોપરીની
 માળા પહેરી હતી. હાથમાં કપાલું રાખ્યું હતું અને તેનું
 શરીર અતિ ભયંકર ભાસતું હતું, તેનું નામ યમકિંકર હતું.
 તે જોગી તે વૃક્ષ નીચે આવીને મંડળ કરી તેમાં ધ્યાન
 સહિત બેઠો. અને પાસે અગ્નિનો કુંડ કરી તેમાં હોમ ક-
 રવા લાગ્યો. પછી તે ઉઠીને રૂદન કરતી કન્યાના કેશ
 ઝાલીને બોલ્યો કે—“ હે સુંદરી ! તારો કહેલો અવધિ
 પૂર્ણ થયો, માટે મારી સાથે લગ્ન કર. ” તે બાળા બોલી
 કે—“ ઉભય લોકને વિરૂદ્ધ એવું વચન કેમ બોલે છે ? હું
 સુરસિંહ કુમાર સિવાય બીજા કોઈને વાંછતી નથી; ” તે
 સાંભળીને કોને પામેલો જોગી તે બાળાને તાડન કરવા
 લાગ્યો. એટલે કુમાર ત્યાં આવી પહોંચ્યો, અને જોગીને
 દૂર કર્યો. ત્યારે જોગી બોલ્યો કે—“ હે વીર પુરૂષ ! આ
 અસત્ય બોલનારી સ્ત્રીનો પક્ષપાત તમે કેમ કરો છો ?
 સાંભળો પ્રથમ હું સર્વ વાંછિત પૂર્ણ કરનાર મંત્ર સિદ્ધ
 કરવા માટે સર્વ લક્ષણથી સંપૂર્ણ અંગવાળી આ સ્ત્રીને તે-
 ની સખી સહિત અહીં લાવ્યો હતો, પરંતુ તેનાપર મને
 રાગ થવાથી મેં તેને કહ્યું કે—“ હે સુંદરી ! તું મને સ્વામી
 તરીકે અંગીકાર કરે, તો આ મરણના કષ્ટથી તને મુક્ત

કરું. ” તે સાંભળીને તેણીએ જૂઠું હાસ્ય કરીને કહ્યું કે-
 “ તમારી ઇચ્છા કોણ ન કરે ? પરંતુ મારે એક માસ
 સુધી કામદેવની પૂજનો અભિગ્રહ છે. ત્યાર પછી હું પા-
 શ્વિ ગ્રહણ કરી શકીશ ” એમ કહીને તે ફરીથી બોલી
 કે-“ મને આકાશ ગામિની વિદ્યા આપો, કે જેથી
 હું આકાશ માર્ગે આ વનમાં આવીને નિરંતર કામ-
 દેવની પૂજા કરું. ” ત્યારે મેં પણ સરળ ભાવથી
 તેને માન પાઠ કરવાથી જ સિદ્ધ થાય તેવી આકાશ ગા-
 મિની વિદ્યા આપી. તેથી તે નિરંતર અત્રે આવીને પૂજા
 કરતી. આજે તેના અવધિ પૂરે. થયો છે તો પણ મારું
 અંગીકાર કરેલું વચન કબુલ કરતી નથી. તેથી તેને હું
 શિક્ષા આપું છું. તો તમારે આવી અસત્યવાદી વાતો પક્ષ
 પાત કરવો યોગ્ય નથી. ” એમ કહીને તે જોડી તેણીને
 મારવા લાગ્યો. તે જોઈ કુમારને તે કન્યા ઉપર દયા આ-
 વવાથી તેણે જોડી સાથે યુદ્ધ કર્યું. અને તેને નસાડી મૂક્યો.
 પછી પ્રસન્ન ચિત્તવાળી તે સ્ત્રીએ કુમારને કહ્યું કે-“ હો
 સુરસિંહ કુમાર ? હું ઘણા કાળથી તમારી ઇચ્છા કરું છું.
 મારે મારું પાશ્વિ ગ્રહણ કરો. ” કુમારે કહ્યું કે-“ તું કોણ
 છે ? અને સુરસિંહને તું શી રીતે ઓળખે છે. ” તે બોલી
 કે-“ પ્રથમ મારું પાશ્વિ ગ્રહણ કરો, પછીથી સર્વ વૃત્તાંત
 કહીશ કેમકે લગ્નનું મુહૂર્ત જતું રહે છે ” તે સાંભળી કુ-
 મારે તેની સાથે ગાંધર્વ લગ્ન કર્યા. પછી તે બન્ને જણ
 એક બીજાનું વૃત્તાંત પૂછે છે, તેટલામાં કોઈએ અદશ્ય
 પશુથી તે કુમારનું હરણ કર્યું, અને તેને ગંગા તથા સમુ-
 દ્રના સંગમ પાસેના નગરમાં મૂક્યો. કુમારે નગરમાં પ્ર-
 વેશ કર્યો. પરંતુ સર્વ નગર શૂન્ય હતું, કોઈ પણ પ્રાણી
 તેની દૃષ્ટિએ પડ્યું નહીં. ચાલતાં ચાલતાં કુમાર રાજ મ-

હેલ પાસે આવ્યો. મહેલ ઉપર ચઢવા માંડ્યું. ચાર માળ ચડ્યો, ત્યારે ત્યાં એક પલંગ ઉપર ભયાનક સિંહ બેઠેલો તેણે જોયો. કુમાર ભય રહિત તેની પાસે ગયો. તેવામાં તે સિંહ પોતાના મુખમાંથી રૂપ પરાવર્તન કરનારી ગાળી કાઢી લીધી. તો મનોહર સ્વરૂપ વાળી એક કન્યા થઈ ગઈ. તે જોઈ કુમારે “આ શું? એમ પૂછ્યું. ત્યારે કન્યા બોલી કે—“હે કુમાર? આ કથા મોટી છે, તે તમે સાંભળો. આ જયસુંદર નામનું નગર છે. અહીં જયવલ્લભ નામે રાજા હતો, તેની હું લીલાવતી નામની પુત્રી છું. એક વખત આ નગરમાં કોઈ રાક્ષસ આવ્યો. તેણે ક્રોધથી સર્વ નગર ઉજડ કર્યું. મારો પિતા પરિવાર સહિત નાઠો. તેમાં એક મને પકડીને તેણે અહીં રાખી છે. કોઈ પણ પ્રકારના મોહથી મને તે રાક્ષસ પુત્રીની જેમ પાળે છે, તેનું કારણ હું જાણતી નથી. જ્યારે તે રાક્ષસ અહીંથી જાય છે, ત્યારે મને રૂપ પરાવર્તન કરવાની ગાળી આપે છે. તેથી હું રૂપ બદલીને નિર્ભયપણે રહું છું.” આ પ્રમાણે વાત કરે છે, તેવામાં તે રાક્ષસ ભયકર અદૃહાસ કરતો આવ્યો. કુમારને જોઈ તેની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. કુમારે તેનો પરાજય કરી પોતાનો સેવક બનાવ્યો. પછી કુમારે તેને નગર ઉજડ કરવાનું કારણ પૂછ્યું એટલે રાક્ષસ બોલ્યો કે—“હે વીર? વૈતાલગિરિ ઉપર મહોત્સવ નામના પુરને વિષે ગગનમંડળી રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને ગગનગતિ નામનો પુત્ર હતો. તે પુત્ર જન્મથીજ અનેક રોગવાળો હતો. અનુક્રમે તે કુષ્ઠ (કોઠ) ના વ્યાધિથી પીડાવા લાગ્યો. તેથી તેના સ્વજનોએ તેના ત્યાગ કર્યો તેથી તે કુમાર પરદેશ ગયો ત્યાં તે રોગ રહિત થયો. પછી કોઈ વિદ્યાધર ઉપાધ્યાયની પાસે જઈને તેણે આમહ

તથા વનય પૂર્વક ગગનગામિની વિદ્યા અહણ કરી. તે વિદ્યા સાધન કરતાં પૂર્વના પાપથી વિદ્યા દેવી તેનાપર રૂઢમાન થઈ અને તેને વૈતાલ્ય પર્વત ઉપરથી નીચે ભરત ક્ષેત્રની ભૂમિપર નાંખ્યો. ત્યાં પણ તે વ્યાધિઅસ્ત થયો અનેક ઉપચાર કરતાં સો વર્ષે તે વ્યાધિ રહિત થયો. ત્યાંથી કોઈ એક નગરમાં જઈ ધન ઉપાર્જન કર્યું પછી તેજ ગામમાં રતિસેના નામની વેશ્યા રહેતી હતી. તેના પર તે આસક્ત થયો. તે વેશ્યા રાજપુત્ર રતિવલ્લભને અતિ પ્રિય હતી. તેણે તેની આસક્તિ જાણીને દશમાંથી કાઢી મૂક્યો પછી ગગનગતિ અનેક દેશોમાં ભિક્ષાવૃત્તિથી અટન કરવા લાગ્યો. પણ સંપૂર્ણ ભિક્ષા પામતો નહીં. એટલે તે એક વખત કોઈની પાસેથી નિધાન કલ્પ અર્થાત નિધિ ઓળખવાની વિદ્યા શીખ્યો. પછી ફરતાં ફરતાં એક બીલીના વૃક્ષને પ્રેરાહ જોઈને તેણે વિચાર્યું કે- “બીલી તથા ખાખરાનું વૃક્ષ જ્યાં ઉંચું હોય, ત્યાં જરૂર ધન નિધાન હોયું જોઈએ ” એમ વિચારી તે બીલીના મૂળમાં ખોદવા લાગ્યો. તો એક રતન નિધાન નિકળ્યું. તે નિધાન પોતે લેવા જાય છે, તેટલામાં “ હે નિઃપુણ્ય ! તારાપર નિધિનો સ્વામી કોપ પામ્યો છે. ” એમ આકેશ કરતા એક યક્ષે આવીને તેને મુદ્ગરથી ખુબ માર્યો. તેને વનદેવીએ અનુકંપાથી સાજો કર્યો. ત્યાંથી ગગનગતિ કોઈ એક ગામમાં ગયો. તે ગામની પાસે નદી હતી. તે નદીપર એક દિવસ ગગનગતિ ફરતો હતો. તેવામાં પૂરથી પડી ગયેલા કાંઠામાંથી ધનનું નિધાન નીકળ્યું. તે તેણે લીધું. તે લેતાં રાજના પુરૂષોએ તેને જોયો. અને તેને પકડી સર્વ નિધાન લઈ લીધું. વળી તેઓએ કહ્યું કે- “ બીજું નિધાન દેખાડ ક્યાં સંતાડયું છે ? ” એમ કહી

તેને ઘણો માર મારી કાઢી મૂક્યો. એક દહાડો કાપાલિક નામના જોગીએ તેને તુમડું આપીને રસકૃપમાં ઉતાર્યો. તેમાંથી રસડું તુમડું ભરીને તે દારડાવતી બહાર નીકળ્યો બન્ને જણા વનમાં એક નિદ્રુજને વિષે રહ્યા ત્યાંથી તે જોગી તેને કળીને રસ તુમડું લઇને નાશી ગયો. ગગનગતિ તેની પાછળ ગયો અને તેને મળીને અર્ધો રસ તેની પાસેથી લીધો. તે લઇને ગગનગતિ એક વનમાં જઇ ત્યાં સુવર્ણ કરવા લાગ્યો. તેવામાં વનદેવીએ નિઃપુણ્યના સંબોધનથી તેની નિર્મલ્લર્ન કરીને સુવર્ણ તથા રસ લઇને અતિ માર માર્યો ત્યાંથી ગગનગતિ ગામોમાં અટન કરી ભિક્ષા માગવા લાગ્યો. પરંતુ ઉદર પૂર્ણ પણ થયું નહીં ફરતાં ફરતાં તે ગગનગતિ આ જયસુંદર નગરમાં આવ્યો અહીં મનોનંદ નામના મહા પ્રભાવક યક્ષના આયતનમાં ગયો. અને એક માસ સુધી યક્ષનું આરાધન કરવા માટે ઉપવાસ કર્યો ત્યારે યક્ષરાજ પ્રત્યક્ષ થઇને બોલ્યો કે- “અરે ? અહીં કેમ બેઠો છો હે નિભાગ્ય ? અહીંથી ચાલ્યો જા. તારા પ્રારબ્ધમાં ઉદર નિર્વાહ જેટલું પણ અન્ન નથી.” તે સાંભળીને પણ ગગનગતિ ત્યાંથી ઉડ્યો નહીં ત્યારે યક્ષ કોપાયમાન થયો. પછી તે યક્ષના કિંકરોએ કોઈ સ્થળેથી એક આભરણનો કરંડીયો લાવીને તેને આપ્યો એટલે તે ગગનગતિ ખુશી થયો તે લઇને ગગનગતિ જતો હતો, તેવામાં નગરના કોઈ શુદ્ધસ્થને ઘેર ખાતર પાડીને ચોરો ધન લઇ નાશી ગયા હતા, તેની પાછળ રાજના સિપાઈઓ શોધ કરવા નીકળ્યા. તેમણે ગગનગતિને આભરણના કરંડીયા સહિત પકડીને રાજ પાસે લઇ ગયા. રાજએ તેને શૂળીપર ચઢાવવાનો હુકમ કર્યો તેથી તેને શૂળીપર ચડાવ્યો ત્યાં તે અતિ તૃપ્તિથી

પીડાવા લાગ્યો. પણ કોઈએ તેને પાણી આપ્યું નહીં તેવામાં કોઈ ડાશીએ દયા આવવાથી તેને પાણી પાતું પછી તે ગગનગતિ મરોને રાક્ષસ થયો. હે કુમાર ? તેજ રાક્ષસ હું છું તે ડાશીએ મને પાણી પાતું હતું. તેથી રાજાએ તેને દેશમાંથી કાઢી મૂકી. તેને માર્ગમાં જતાં સર્પ ફરડ્યો તેથી તે મરણ પામીને આ જ નગરના રાજાની લીલાવતી નામે પુત્રી થઈ છે, પછી એક દિવસ હું આ નગરમાં આવ્યો અને અવધિ જ્ઞાનનો પ્રયોગ કરીને મેં મારા પૂર્વ ભવનું સર્વ વૃત્તાંત જાણ્યું, તેથી મેં કોંઈ કરીને આ સર્વ નગર ઉજડ કર્યું છે. અને પૂર્વ ભવની ઉપકાર કરનારી આ લીલાવતીને સ્નેહ પૂર્વક મેં પુત્રી તરીકે રાખી છે. હવે તે યુવાવસ્થાને પામી છે એમ જાણીને મેં અવધિ જ્ઞાનથી જોયું તો તું તેનો ભત્રી જણાયો તેથી તે વન-માંથી મેં તને અહીંં આવ્યો છે માટે તું તેનું પાણિ અ-હણુ કર ” એમ કહીને તે રાક્ષસે મોટા ઉત્સવ પૂર્વક ન-ગર વસાવ્યું, કુમાર તેને પરણ્યો ને તે નગરનો રાજા થયો.

એક દિવસ મધ્ય રાત્રીને સમયે કુમારે વાજિત્ર સ-હિત સુંદર સંગીતનો ધ્વનિ સાંભળ્યો. તે જોવાના કૌતુ-કથી તે ગોળીવડે રૂપનું પરાવર્તન કરીને ત્યાં ગયો. તો વનમાં રહેલા જિત પ્રાસાદને વિષે વિદ્યાધરેને નૃત્ય સં-ગીત કરતા જોયા. કુમારે પણ ગુપ્ત રીતે રહી સર્વ જોયું. સંગીત થઈ રહ્યા પછી સર્વ વિદ્યાધરે પોત પોતાને સ્થાને ગયા પછી કુમાર પણ ચૈત્ય બહાર નીકળ્યો એટલામાં કોઈ સ્ત્રીનો દુઃખી આકંઠ તેના સાંભળવામાં આવ્યો. તેથી તે ત્યાં ગયો તો કોઈ એક વિદ્યાધરે કેશમાં પકડીને માર મારતી એક કન્યા દીઠી. તેથી દયાને લીધે કુમારે વિદ્યાધરને

હાંકી કાઢ્યો ત્યારે વિદ્યાધર તેની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યો, તેમાં કુમારે તેનો પરાજય કરી તેને સેવક બનાવ્યો. પછી કુમારે વૃત્તાંત પૂછ્યું. ત્યારે વિદ્યાધર બોલ્યો કે—“ હે કુમાર ? હું વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર તમાલપુરનો રાજા હેમાર્જુન નામનો વિદ્યાધરનો પતિ છું. એક દિવસ મેં સાધુ પાસેથી સમ્યક્ત્વ મૂળ શ્રાવકનાં બાર વ્રત શ્રદ્ધા કર્યા હતાં. કાળે કરીને શ્રાવકપણું મુકીને હું વિષય લંપટ થયો. એક દિવસ મેં એક વનમાં આ સ્ત્રીને તેની સખી સાથે જોઈ. તેના પર મારી પ્રીતિ થઈ. તેથી મેં તેને અહીં આણીને સામ વાક્યોથી મારી સાથે પરણવા કહ્યું. પરંતુ તે તેણી-એ અંગીકાર કર્યું નહીં. અને કહેવા લાગી કે—“ સુરસિંહ પતિ વિના પ્રાણાંતે પણ હું બીજો પતિ કરીશ નહીં. ” તેથી મેં તેને નિરંતર ક્રોધથી પાંચસો ફટકા મારવા માંડ્યા. તેને આજ છ માસ થયા, તો પણ મારું વચન અંગીકાર કરતી નથી. તેથી આજે પણ તેને હું મારતો હતો તેવામાં તેં આવીને મારો પરાજય કરી તેને બચાવી છે. હે મહાનુભાવ ? તેં આજે મારું માન ઉતારી મને પ્રતિબોધ પમાડ્યો છે. પૂર્વે મેં ક્રોધ નિમિત્તિયાને પૂછ્યું હતું કે—“ મારે પુત્ર નથી, તો મારા રાજ્યનો સ્વામી કોણ થશે ? ” તેના જવાબમાં તેણે કહ્યું હતું કે પૃથ્વીપર રહેલો સુરસિંહ કુમાર તારા રાજ્યનો સ્વામી થશે, મેં પૂછ્યું કે મારે તેને શી રીતે આજબવો ત્યારે નિમિત્તિયાએ કહ્યું કે—“ આજ સુધી તું ક્રોધથી પરાજય પામ્યો નથી. તો તને જે પરાજય પમાડશે. તે સુરસિંહ કુમાર તારા રાજ્યનો સ્વામી થશે ” તો હે કુમાર ? આજે તે વાક્ય સત્ય થયું. પરંતુ તે નિમિત્તિયાએ તમારું ખુબસુરત સૌન્દર્ય કહ્યું હતું. અને તુંતો કદૂપો દેખાય છે મારે તારું ખરૂં રૂપ પ્રગટ કરી વિદ્યાધરનું રા-

બધા અહણ કર. ” તે સાંભળીને કુમારે પોતાનું રૂપ પ્રગટ કર્યું. તે જોઈ વિદ્યાધર હર્ષિત થયો તે સ્ત્રી પણ કુમારને ઝાળખીને હર્ષથી બોલી કે-“ હે સ્વામિન્ ? મનોનંદન નગરના જયમંગળ રાજાની વિદ્યુતપ્રભા નામની હું પુત્રી છું. મને કુળદેવીએ “ તારો પતિ સુરસિંહ થશે ” એમ કહ્યું હતું. તેથી હું તમારે વિષે આસક્ત થઈને રહી હતી. તેવામાં જોગીએ અનુરક્ત થઈને તે વનમાં મને આણી હતી તેના માર્ગથી બચાવીને તમોએ મારું પાણિ અહણ કર્યું હતું તે વખતે તમે અદૃશ્ય થયા. ત્યાર પછી આ વિદ્યાધરે મને અહીં આણી. અહીં પણ તમે જ મને છોડાવી. ” ત્યાર પછી તે વિદ્યાધરે કુમારને રોહણ્યાદિક વિદ્યાઓ આપી. તે સર્વ કુમારે પૂર્વ પુણ્યના પ્રભાવથી એક દિવસમાં સિદ્ધ કરી. પછી વિદ્યાના પ્રભાવથી વિમાન બનાવીને વિદ્યુતપ્રભા સહિત કુમાર હેમાર્જુનની સાથે વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર ગયો. ત્યાં હેમાર્જુને કુમારને રાજ્ય સોંપી પોતે દીક્ષા અહણ કરી. કુમાર વિદ્યાધરની દક્ષિણ ઁણીને રાજા થયો અને વિદ્યાધરોની એક હજાર કન્યાઓને પરણ્યો. અને લીલાવતીને પણ ત્યાં જ લઈ ગયો છે. હે નરચૂડ રાજા ? સર્વ વિદ્યાધરોથી સેવાતો તે કુમાર લીલાવતી અને વિદ્યુતપ્રભા વિગેરે સર્વ સ્ત્રીઓ સહિત આજે જ તમને મળવા માટે આકાશ માર્ગને સાંકડો કરતો અહીં આવશે. ” એ રીતે ગુરૂ કહે છે. તેટલામાં કુમાર આકાશ માર્ગે પરિવાર સહિત ત્યાં આવ્યો પ્રથમ ગુરૂને વાંદીને પછી તે માત પિતાને નમ્યો. પછી રાણીએ ગુરૂને પૂછ્યું કે-“ હે પૂજ્ય ? આ કુમારને મેં જન્મ આપ્યો નથી. પણ દેવીએ મને આપ્યો છે. તો આ કોનો પુત્ર છે ? ” ગુરૂ બોલ્યા કે-“ હે ભદ્રે ? અંબરતિલક પુરમાં અમરસેન રાજાની રાણી

ચંદ્રશિખાએ આ કુમારને જન્મ આપ્યો છે. તેનો જન્મ થતાં જ પૂર્વ ભવના વૈરિ યક્ષે હરણ કરીને તેને વનમાં મૂક્યો હતો. પરંતુ તરત જ તેના મિત્ર રૂપ દેવતાએ લઇને તને આપ્યો હતો. ” તે સાંભળીને તે કુમારને રાજ્ય આપીને રાજાએ રાણી સહિત ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. તે સુદર્શન પુરમાં સુરસિંહ રાજા થયો.

પછી એક દિવસે વિદ્યાધરેથી સેવાતો સુરસિંહ પોતાના મૂળ માતા પિતાને મળવા માટે અંબર તિલક પુરમાં ગયો. રાજા રાણી વિગેરે સર્વ લોકો તેનું વૃત્તાંત જાણી હર્ષ પામ્યા. એક દિવસ અમરસેન રાજાએ કેવળીને પૂછ્યું કે—“હે પૂજ્ય ? મારા પુત્ર સુરસિંહે પૂર્વ ભવમાં શું પુણ્ય કર્યું હતું, કે જેથી ભૂચર (પૃથ્વીપર ચાલનાર) છતાં તે વિદ્યાધરનો ચક્રવર્તી થયો. ? ” ત્યારે ગુરૂએ તેની સુવર્ણ રૂચિના ભવની સર્વ કથા કહી, અને વળી કહ્યું કે—“હે રાજા ! દેવાદિ દ્રવ્યની વિધિપૂર્વક સાર સંભાળ કરવાથી આ ભવમાં સર્વ સંપત્તિનો ભોક્તા થયો છે. અને દાનશાળાના અધિકારી ધનનાદીએ દેવદાય તોડી નાંખ્યો હતો, તેથી તે જ ભવમાં રોજ મહારોગની વેદના ઘણા વર્ષ સુધી ભોગવીને અંતે પહેલી નરકે ગયો હતો. ત્યાં નરકની મહા વેદનાઓ ભોગવીને ત્યાંથી નીકળી હાથી થયો હતો. તેને બીજા હાથીએ માર્યો. ત્યાંથી તે ચાંડાળ થયો. જન્મથી જ તે રોગી હોવાથી માતા પિતાને હર્ષ આપતો નહોતો. એક દિવસ તે અગ્નિથી બળી મુઓ. તે ફરીથી પહેલી નરકમાં ગયો ત્યાંથી નીકળી તિર્યચ યોનિમાં ઉત્પન્ન થયો. ત્યાંથી પાછો પહેલી નરકમાં ગયો. ત્યાંથી નીકળી મત્સ્ય થયો. વળી મધ્યે મત્સ્યનો ભવ કરી બે વાર બીજી નરકે ગયો.

ત્યાંથી હાથી થઇને પાછા પહેલી નરકે ગયો. ત્યાંથી નીકળી મહિષ (પાડા) થયા. એમ દરેક સ્થાને મહા વેદના ભોગવી. કોઈ ભવે વિષથી, કોઈ ભવે શસ્ત્રથી, કોઈ ભવે અગ્નિથી અને કોઈ ભવે સિંહાદિકથી મરણ પામ્યો. ત્યાર પછી અકામ નિર્જરાના વશથી હાલમાં તે રત્નપ્રિય નામનો યક્ષ થયો છે તેણે જ મુરારાંહને જન્મ થતાં જ હરણ કરીને વનમાં મૂક્યો હતો. પણ “તેની જાતે મરી જશે. મારે શા માટે બાળહત્યા કરવી જોઈએ ?” એમ વિચારીને માર્યો નહોતો; પછી તેને પૂર્વભવની રત્નવતી સ્ત્રી કે જે દેવતા થઇ છે. તેણે સુદર્શનપુરના રત્નચૂડ રાજાની રાણી નરચૂડા કે જે પૂર્વ ભવની પોતાની માતા થાય. તેને સોંપ્યો હતો. પેલો વનનંદી યક્ષના ભવ પછી પણ અનંતા ભવ સંસારમાં ભટકશે અને દેવદ્રવ્યના વિનાશ રૂપ પાપથી ઘણીવાર સાતે નરકમાં જશે.” આ પ્રમાણે ગુરૂના મુખથી સાંભળીને પછી વિભુત્યભાગે ગુરૂને પૂછ્યું કે-“હે ભગવન્ ? કયા કર્મથી મેં હિમાર્જુન વિદ્યાધરના હાથથી નિરંતર છ માસ સુધી પાંચસો દુઃખની વેદના ભોગવી ?” ત્યારે ગુરૂએ કહ્યું કે-“હે ભદ્ર ? તું પૂર્વ ભવમાં સુવર્ણરૂચિની સ્ત્રી રત્નવતી હતી. તે અવસરે તારો પુત્ર અનર્થચૂડ મહા પાપી અને દેવાદિ દ્રવ્યનો ભક્ષણ કરનાર હતો. સુવર્ણરૂચિ તે પુત્રને અતિ તાડત-ભાત્સન કરતો હતો. અને તું પુત્રના મોહથી ઉપેક્ષા કરતી હતી. છેવટ સુવર્ણરૂચિ ખેદ પામીને દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો. ત્યારે તેણે બીજા આવકોને કહ્યું હતું કે-આ મારા પુત્રને દેવાદિ દ્રવ્યમાં સર્વથા અધિકારી ન કરવો. કેમકે તે અચોચ છે. તે અવસરે પુત્રના સ્નેહથી મોહિત થયેલી તે બુદ્ધિના અપરાધના કાપથી ગુસ્સે રીતે આવકોને કહ્યું હતું

કે-“આ મારા પુત્રને દેવાદિ દ્રવ્યના અધિકારમાં સર્વથા ત્યાગ કરશે નહીં. પણ તેને શિક્ષા આપજો. કેમકે સર્વથા બહાર કરવાથી તે અધર્મ જ પામશે. અને તેની ચિંતામાં રહેશે, તો કોઈક વખત પણ ધર્મ પામશે ઇત્યાદિ કહેવાથી આવકોએ તેને કાંઈક અધિકાર સોંપ્યો હતો. પરંતુ તેણે ધણા દેવદ્રવ્યનો નાશ કર્યો. તેથી આવકોએ ધર્મસ્થાનથી સર્વથા કાઢી મૂક્યો. ત્યાંથી નીકળી તે ચોરી કરવા લાગ્યો ચોરી કરતાં તેને એક દિવસ કોટવાલે જોયો. તેથી પકડીને કારાગૃહમાં નાંખ્યો. પછી કાન, નાક, હાથ વિગેરે છદ્દીને તેને કાઢી મૂક્યો. તેની અતિ વેદના ભોગવી મરણ પામી ત્રીજી નરકમાં ગયો. ત્યાંથી નીકળી શ્રીપુરને વિષે શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર થયો. ત્યાં પણ હજાર વર્ષ સુધી નિરંતર સોળ રોગની પીડા ભોગવીને બીજી નરકે ગયો. ત્યાંથી નીકળી મત્સ્યનો ભવ પામી પહેલી નરકે ગયો. ત્યાંથી અનુબ્ય ભવ પામી બાળ તપ (અજ્ઞાનતપ) કરીને ગગનગતિ નામનો વિદ્યાધર થયો. તેની કથા પ્રથમ કહી છે. છેવટ હાલમાં તે રાક્ષસ થયો છે. જેણે મુરસિંહ કુમારને આ લીલાવતી આપી છે. હજી પણ તે અનંત સંસાર ભ્રમણ કરશે દરેક નરકમાં સાત સાતવાર જશે. તે અનર્થચૂડની મા રતનવતીએ સુવર્ણરૂચિ સાથે ચારિત્ર અહણ કર્યું. અને બુદ્ધિના અપરાધરૂપ દોષના વશથી દેવદ્રવ્યની ઉપેક્ષાએ કરીને પાપ ઉપાર્જન કર્યું હતું. તો પણ ચારિત્ર પાળવા લાગી. એક વખત ગુરૂના મુખથી તેણીએ “દેવાદિ દ્રવ્યની ઉપેક્ષા કરનારને દુરંત પાપનો વિપાક થાય છે.” એમ સાંભળીને ભયભીત થયેલી તેણે ગુરૂ મહારાજ પાસે સમ્યક્ અધ્યવસાયથી આલોચના લઈને સો વાર છ માસી તપ કર્યું. વળી આલોચણ એટલે પ્રથમ ગુરૂપાસે પાપ મ-

કાશ કર્યું. પછી પોતાના આત્માની સાક્ષિએ તે પાપની નિંદા કરી, અને પછી સર્વ સભા સમક્ષ તે પાપને ગર્હિત એટલે નિબંધન કર્યું. ત્યાંથી તે કાળે મરીને પાંચમા દેવ લોકમાં ગયો. ત્યાંથી ચવીને તું વિદ્યુત્પ્રભા થઈ છે. તે પૂર્વજનું કર્મ કાંઈક બાકી રહેવાથી આ ભવમાં પણ છ માસ સુધી વિદ્યાધરના ફટકાનો માર સહન કર્યો છે.”

ત્યાર પછી ચંદ્રશિખા રાણીએ ગુરૂને પૂછ્યું કે—“ હે ભગવન્ ! મને પુત્ર વિયોગનું દુઃખ કેમ થયું ? ” ગુરૂ બોલ્યા—“ હે ભદ્રે ? તે રતનાવહુસાર્થવાહુના ભવને વિષે સામર્થ્ય છતાં પણ દેવદ્રવ્યને નહીં આપનારા ધનનંદીની ભયને લીધે ઉપેક્ષા કરી હતી અને “આપણે તેની સાથે વૈર શા માટે કરવું ? જે કરશે તે ભોગવશે.” એમ વિચારીને ધનનંદીને કાંઈ પણ કહ્યું નહીં. ત્યાંથી મરણ પામીને તે આવક ધર્મના પ્રભાવથી પ્રથમ દેવલોકમાં ગયો. ત્યાંથી ધણા તિર્યચના ભવોમાં ભટકીને દરિદ્રી મનુષ્ય ભવમાં ઉત્પન્ન થયો. સર્વ સ્થાને શસ્ત્રાદિકની મહા ઉગ્ર પીડા ભોગવી હતી. પછી પહેલી નરકે ગયો. ત્યાંથી નીકળીને મંગળપુરને વિષે રથચૂડ નામે રાજ થયો. તે અવસરે રતનવતીના જીવ પાંચમા દેવલોકને વિષે હતો. તે દેવે કોઈ કેવળીને પૂછ્યું કે—“ હે ભગવન્ ! મારો પિતા રતનાવહુ સાર્થવાહુ ક્યાં છે ? ” તેને કેવળીએ ઉત્તર આપ્યો કે—“ હા. ભમાં રથચૂડ નામે રાજ થયો છે તે અતિ મિથ્યાત્વી છે. અને ગલત્કુષ્ટાદિના રોગોથી અતિ પીડા પામે છે.” ફરીથી રતનવતી દેવે કેવળીને પૂછ્યું કે—“ કયા કર્મથી આવી પીડા પ્રાપ્ત થઈ છે ? ” કેવળીએ કહ્યું કે—“ દેવદ્રવ્યની ઉપેક્ષાના પાપથી તેની પીડા થઈ છે.” ત્યાર પછી તે રતનવતી દેવે

ત્યાં જઇને રથચૂડ રાજાને પ્રતિષ્ઠા કર્યો. એટલે તેને જાતિ સ્મરણ થયું. પછી રથચૂડ રાજાએ સર્વ સંગનો ત્યાગ કરીને પાપની આલોચના કરીને અને હજાર વર્ષ સુધી ચારિત્ર પાળીને દેવતા થયો ત્યાંથી ચવીને તું ચંદ્રશિખા થઇ છે તેમાંનું કાંઈક કર્મ બાકી રહેવાથી પુત્રના વિયોગનું દુઃખ પામી છે. ”

આ પ્રમાણે ગુરૂના મુખથી સર્વ જાણીને અમરસેન રાજાએ વૈરાગ્યથી સુરસિંહ કુમારને રાજ્ય આપીને ચંદ્રશિખા રાણી સહિત દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પછી સુરસિંહ સમસ્ત દક્ષિણ ભરતાર્ધનો રાજા થયો. તેને રત્નવતી, લીલાવતી, વિદ્યુતપ્રભા વિગેરે ચાર હજાર રાણીઓ હતી, સાત હજાર મુકુટબદ્ધ રાજાઓ તથા સોળ હજાર બીજા રાજાઓ તેની આજ્ઞામાં વર્તતા હતા, પચાસ વિદ્યાધર રાજાઓ તેને આધીન રહેતા હતા તથા અડતાલીશ કરોડ પાયદળ, તેટલાજ ગામ, સોળ હજાર રાજ્યધાની, છત્રીશ હજાર પદ્મ (ગામ વિશેષ) બેતાલીશ લાખ હાથી ઘોડા અને રથનો તે સ્વામી હતો. આવા પ્રકારની પુણ્ય સમૃદ્ધિનો સીત્તર હજાર વર્ષ સુધી ઉપભોગ લઇ છેવટ પોતાના પુત્ર રત્નવંશજને રાજ્ય સોંપી પોતાની સર્વ સ્ત્રીઓ સહિત પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરીને પ્રથમ ઐવેયકને વિષે દેવતા થયો ત્યાંથી ચવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે આવેલા મંગળાવતી વિજયની સુમંગળા પુરીમાં મંગળા નામના રાજાની જયમંગળા રાણીની કુક્ષિમાં ચૌદ સ્વપ્નથી સ્થિત રત્નજંઘ નામે પુત્ર થશે તે અનુક્રમે છ ખંડ સાધીને તથા નવ નિધાન પ્રાપ્ત કરીને ચક્રવર્તી થશે. ત્યાં ધણા

(૧૫૧)

કાળ સુધી રાજ્ય કરીને દીક્ષા ગ્રહણ કરશે. ત્યાં તીર્થંકર નામ ગોત્ર ઉપાર્જન કરીને સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનમાં તેત્રીશ સાગરોપમના આયુષ્યવાળો દેવતા થશે. ત્યાંથી ચવીને પુષ્કરવરદ્વીપને વિષે પુષ્કલાવતી નામના વિજયમાં સુવર્ણનંદન નગરના ચંપકચૂડ રાજાની ત્રિજગત્તિલક નામની રાણીની કુક્ષિમાં ચૌદ સ્વપ્નથી સ્થિત ભુવન-ભૂપણુ નામે તીર્થંકર પુત્ર થશે, તે ત્રેસઠ લાખ પૂર્વ વર્ષ સુધી રાજ્ય કરીને, પછી સાંવત્સરિક દાન આપીને, દીક્ષા ગ્રહણ કરીને, કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને તથા તીર્થ પ્રવર્તાવીને મોક્ષ મુખ પામશે.

॥ इति सुवर्णरुचि कथा समाप्ता ॥

॥ अथ वरुणदेवकथा ॥

आयाणं जो ज्ञंजइ पम्बिवन्नधणं न
देइ देवस्स । नस्संतं समुवेक्खइ सोवि हु
परिज्जमइ संसारे ॥ १ ॥

वेइअदधं साहारणं च जो उहइ मो-

**હિચ્ચમઙ્ગ । ધમ્મોવણ્ણો ન જાણ્ણહ ચ્ચ-
હવા વદ્ધાઉત્ત નરણ્ણ ॥ ૧ ॥**

ભાવાર્થ:—જે માણસ દેવદાય ભાંગે છે. જે પિતા-
દિક પછવાડે અથવા પોતેજ પોતાના પુણ્ય નિમિત્તે અં-
ગીકાર કરેલું દેવદ્રવ્ય આપતો નથી, તથા નાશ પામતા
દેવદ્રવ્યની જે ઉપેક્ષા કરે છે, તે માણસ સંસારમાં ઘણું
ભ્રમણ કરે છે (૧) જે મૂઠ મતિવાળો મનુષ્ય ચૈત્ય દ્રવ્ય
તથા સાધારણ દ્રવ્યનો નાશ કરે છે. તે ધર્મોપદેશ જાણતો
નથી, અથવા તેણે નરકનું આયુષ્ય બાંધ્યું છે એમ જાણ-
વું. તે વિષે દૃષ્ટાંત નીચે પ્રમાણે.

મણિમંદિર નામના પુરને વિષે સમૃદ્ધિવંત અને
કીર્તિની ઇચ્છાવાળો એક વરુણદેવ નામે દુષ્ટ ચિત્તવાળો
કૃપણ શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. તેને રતિતિલકા નામની શ્રદ્ધ
ધર્મ સંપન્ન સૌભાગ્યવતી ભાર્યા હતી. તે નગરમાં જને-
શ્વરના સ્નાત્રાદિક મહોત્સવો વારંવાર થતા. તે સમયે સર્વ
આવકો મળીને દેવપૂજા માટે, ચૈત્ય માટે, જ્ઞાન માટે, તથા
સાત ક્ષેત્રના વ્યય માટે વિગેરે કાર્યો માટે ટીપ કરીને દ્રવ્ય
એકઠું કરતા હતા. વરુણદેવ પણ “હું સર્વમાં મુખ્ય છું”
એમ પોતાના મનમાં માનીને શુભ પરિણામ રહિત છતાં
પણ જિનાલયમાં જતો, સાધુઓને વાંદતો, પ્રાચે નિરંતર
ધર્મોપદેશ સાંભળતો, સ્નાત્રાદિક મહોત્સવો કરાવતો, અને
સંઘના સર્વ કાર્યોમાં ભાગ લેતો હતો. એક સમયે દેવદ્રવ્ય,
જ્ઞાનદ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્યની ટીપ થતી હતી. તે વ-
ખતે વરુણદેવે વિચાર્યું કે—“આ ટીપમાં મારે પ્રથમ લખા-

વહું જોઈએ ” એમ ધારીને પોતે પોતાનું નામ પ્રથમ લખાવ્યું. પરંતુ તે દ્રવ્ય આપતી વખતે બીજા શ્રાવકોએ બહુ વખત માગ્યું. તો પણ તે કૃપણપણથી આપતો નહોતો. કદાચ આપે તો પણ સંપૂર્ણ આપે નહીં. તેથી બીજાઓ વધારે વધારે ઉધરાણી કરે ત્યારે તેમને મર્મ વચન બોલી ગાળો. પણ આપવા લાગ્યો એક દિવસ તેની સ્ત્રીએ તેને કહ્યું કે—“ હું સ્વામી ? અંગીકાર કરેલું દેવદ્રવ્ય કેમ આપતા નથી. ” તે બોલ્યો કે—“ હું પ્રિયે ? અતિ કષ્ટથી ઉપાર્જન કરેલું દ્રવ્ય કેમ આપી શકાય ? ” રતિતિલકા બોલી—“ જ્યારે એમ હતું, તો પ્રથમથી આપવા માટે અંગીકાર કરવું નહીં. એજ શ્રેષ્ઠ છે પરંતુ અંગીકાર કરીને પછીથી આપવું નહીં, એ સત્યુચ્ચને ઉચિત નથી કેમકે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—

**લજ્જોવરોહન વા પમિવજ્જેન ન દેશ
દેવધાણં । જો સો તિરિયનરણસુ ડુક્કલ-
સ્કાઈ પાવેઈ ॥ ૧ ॥**

ભાવાર્થ:—લજ્જાથી કે કોપના આગ્રહથી અંગીકાર કરેલું દેવદ્રવ્ય જે માણસ આપતો નથી, તે તિર્યચ તથા નરકને વિષે લાખો દુઃખ પામે છે.

આ પ્રમાણે સાંભળીને વરુણદેવ બોલ્યો કે—“ હું પ્રિયે ? મેં દેવદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્ય કે સાધારણ દ્રવ્ય કાંઈ પણ ગ્રહણ કર્યું નથી. તેમ ખાધું પણ નથી. પરંતુ અગ્રેસર થઈને પ્રથમ નામ ભરાવવાથી તથા બીજાઓને પ્રેરણા કરવાથી ઉલટી દેવાદિદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરી છે. વળી ધર્મ કાર્યમાં કાંઈ પણ ભેરાવરી હોતી નથી. કેમકે જેટલો ભાર

વહન કરી શકાય, તેટલાજ ભારનું ભાડું મળે છે. તેવી જ રીતે મેં જેટલું દ્રવ્ય આપ્યું, તેટલું જ મને પુણ્ય મળે. વળી છૂંદોદ્ધાર, સ્નાત્રઉત્સવ વિગેરે ધર્મ કાર્યો મેં ઘણાં કર્યાં છે, કંઈ છું, અને કરીશ પણ ખરો તેથી દેવદ્રવ્યનું પાપ દૂર થશે. તેવા પાપની શી બીક રાખવી ? ” તે સાંભળી રતિતિલકા બોલી કે—“ હે પ્રિયતમ ! માસખમણ, પક્ષખમણ, તીર્થ યાત્રા, ચૈત્ય નિર્માણ, મહાદાન, અને શીલાદિક અનેક પુણ્ય કર્મ કર્યાં હોય, પણ દેવદ્રવ્યની એક ઇંટનો હજારમા ભાગ આપવો રહી ગયો હોય, તો કાજળથી ચિત્રની જેમ તે સર્વ કરેલાં પુણ્ય કર્મ નિષ્ફળ છે. ” ત્યારે તે બોલ્યો કે, “ હે પ્રિયે ! જો તું દેવદ્રવ્ય નહિ આપવાથી આટલો ભય બનાવે છે તો તુંજ તારા અલંકારો વેચીને તે દ્રવ્ય કેમ આપતી નથી ? તું પણ ધરતી સ્વામિની છે. ” રતિતિલકા બોલી કે—“ હે પ્રાણનાથ ! તે દ્રવ્ય હું આપીશ. પરંતુ તમે દેવામાંથી શી રીતે છૂટશો ? બીજાએ કરેલું કર્મ ફળ બીજાને મળી શકતું નથી. ” ઇત્યાદિ ઘણે પ્રકારે તેને સમજાવ્યો તો પણ તેણે સંપૂર્ણ દેવદ્રવ્ય આપ્યું નહીં. તેથી રતિતિલકાએ પોતાના આભરણ વેચીને પોતાના સ્વામીનું બાકી રહેલું સર્વ દેવ આપ્યું ત્યાર પછી કાળે કરીને વરૂણદેવ દેવદ્રવ્યનો દેવાદાર રહેવાથી મરીને પહેલી નરકે ગયો. ત્યાંથી નીકળીને તિર્યંચ ગતિમાં ગયો. એમ નરક તથા તિર્યંચમાં સાત સાત વાર જન્મને અસંખ્યાતા ભવ સુધી સંસારમાં ભટક્યો. દરેક સ્થાને ક્ષુધા, તૃષ્ણા, શત્રુ, અગ્નિ, અને જળાદિકના મહા વ્યથા ભોગવીને મરણ પામતો હતો. ત્યાર પછી કાંઈક પાપ ઝાંઝું થવાથી પુનરવરદ્વીપમાં જિનેશ્વર નામના પુરના રાજા નરપાળનો સિંહકેતુ

નામે પુત્ર થયો. તે પુત્ર યુવાવસ્થા પામતાં જ જવર, લા-
 ગંધર, જળેન્ધર વિગેરે મહા વ્યાધિઓથી પીડાવા લાગ્યો
 તેવી નરકથી પણ અધિક વેદના તેને સાઠ હજાર વર્ષ સુધી
 રહી. પછી રોગ રહિત થયો. અનુક્રમે તે રાજા થયો.
 ત્યાંથી મરીને નરક અને સંસાર એ બેમાં ઘણા ભવ ભ-
 ટક્યો. ત્યાં પણ દરેક ભવે શસ્ત્રાદિકની પીડા પામી છેવટ
 સુવર્ણપુરમાં નરચૂડ મંત્રીની સૌભાગ્યસુંદરી નામની
 ભાર્યાની કૃપ્તિમાં પુત્રીરૂપે ઉત્પન્ન થયો. તે મહાવેદનાઓ
 સહન કરતો બાર વર્ષ સુધી ગર્ભમાં જ રહ્યો. ત્યાર પછી
 મહા કષ્ટે જન્મ પામ્યો, તે પુત્રીનું નામ તારુણ્યતિલકા
 રાખ્યું હતું. તે પુત્રી યુવાવસ્થા પામતાં તેજ ગામમાં
 મનોનંદન મંત્રીના પુત્ર મદનાવહ સાથે પરણાવી પણ
 મદનાવહને તેણીની સાથે પ્રીતિ બંધાઈ નહીં. પછી કેટ-
 લેક કાળે મદનાવહ તે સ્ત્રીના ત્યાગ કરીને ત્યાંથી નાસી
 ગયો. તારુણ્ય તિલકાએ તેની ઘણી સોધ કરી, પણ પત્તા
 લાગ્યો નહીં. એટલે તે તેના પિતાને ઘેર દુઃખી અવસ્થામાં
 રહી. એક દિવસ ત્યાં શ્રી તીર્થંકર મહારાજ સમવસર્યા
 તેને વાંદવા માટે તારુણ્યતિલકા પોતાની માતા સાથે
 ગઈ ત્યાં ધર્મ દેશના સાંભળીને પછી સૌભાગ્ય સુંદરીએ
 પૂછ્યું “હે ભગવન્ ? આ મારી પુત્રીએ અન્ય જન્મને
 વિષે શું પાપ કર્યું છે ? કે જેથી આ પ્રભાણે દુઃખ પામે
 છે ?” ભગવાન્ બોલ્યા કે—“આ દુઃખ તો કાંઈ પણ નથી
 પરંતુ પૂર્વ ભવમાં દેવદ્રવ્યનું દેવું નહીં આપવાના પાપથી
 ઘણા ભવોમાં અસહ્ય દુઃખો સહન કર્યાં છે. તેનો સંપૂર્ણ
 હેવાલ કહેવાને સર્વજ્ઞ પણ પાર ન પામે” એમ કહીને
 ભગવાને વરૂણ દેવના ભવથી માંડીને સર્વ વૃત્તાંત કહીને

પછી કહ્યું કે—“ વરુણદેવની ભાર્યાએ પોતાના પતિનું દેવું આભરણ વેચીને આપ્યું તે પુણ્યથી દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થઈ. ત્યાંથી મનુષ્ય ભવમાં એવી રીતે દેવલોક તથા મનુષ્યભવમાં સત્તર વાર ઉત્પન્ન થઈને અતિ સુખ પામી. છેવટ આ ભવે તું સૌભાગ્યસુંદરી થઈ છે અને વરુણદેવનો જીવ તારી પુત્રી રૂપે થયો છે ” તે સાંભળીને સૌભાગ્ય દેવીને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું તેથી તીર્થંકર પ્રત્યે બોલી કે—“ હે ભગવન્ ? આપતું કહેવું સત્ય છે મને જાતિ સ્મરણ થયું છે, તેથી મને પૂર્ણશ્રદ્ધા થઈ છે પરંતુ આ મારી પાપી પુત્રી તીર્થંકરના વચનપર પણ શ્રદ્ધા રાખતી નથી, તેથી તેને જાતિસ્મરણ થયું નહીં પરંતુ હે ભગવન્ ? આ મારી પુત્રી ક્યારે મોક્ષ પામશે ? ” ભગવાન બોલ્યા કે—“ અહીંથી ભર્તાના વિયોગે કરીને દુઃખી અવસ્થાએ જ મરણ પામીને તિર્થંકર ચોનિમાં ઉત્પન્ન થશે. ત્યાર પછી અસંખ્ય સાગરોપમ કોટા કોટી પ્રમાણ કાળ ગયા પછી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મનુષ્યપણું પામીને જિન ધર્મ અંગીકાર કરશે. ત્યાંથી દેવલોકમાં જઈને મનુષ્યભવ પામશે. ત્યાં કેવળી થઈને સભામાં પોતાના વરુણદેવથી આરંભીને સર્વ ભવો કહીને ઘણા લોકોને પ્રતિબોધ પમાડીને સિદ્ધિ પદ પામશે.”

આ પ્રમાણે ભગવાનના સુખથી સાંભળીને સૌભાગ્ય સુંદરી દીક્ષા ગ્રહણ કરી શિવ સુખ પામી. મારે હે ભવ્ય પ્રાણીઓ ? દેવાદિ દ્રવ્ય ન આપવાથી કેવાં દુઃખ અને આપવાથી કેવાં સુખ પ્રાપ્ત થાય છે ? તે જાણીને ધર્મ કાર્યમાં પ્રમાદ રહિત થઈ દેવાદિ દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવી.
તથાસ્તુ.

॥ इति वरुण देव कथा समाप्ता ॥

દેવદ્રવ્યના અધિકારમાં શ્રી નાભાક રાજનું ચરિત્ર.

સોજ્ઞાંગ્યા રોગ્ય જ્ઞાગ્યોત્તમમહિમમતિ
 રૂપાતિ કાન્તિ પ્રતિષ્ઠાતેજઃશૌર્યોષ્મસંપદ્ધિ
 નયનયયશઃસંતતિપ્રીતિમુરૂપાઃ । જ્ઞાવા
 યસ્ય પ્રજ્ઞાવાત્પ્રતિપદમુદયં યાંતિ સર્વે સ્વ-
 જ્ઞાવાચ્છ્રીજીરાપદ્ધિરાજઃ સ જ્ઞવતુ જ્ઞગ-
 વાન પાર્શ્વદેવો મુદે વઃ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—સૌભાગ્ય, આરોગ્યતા, ભાગ્ય, ઉત્તમ મ-
 હિમા, બુદ્ધિ, પ્રખ્યાતિ, કાંતિ, પ્રતિષ્ઠા, તેજ, શૌર્ય, અ-
 ધિક સંપત્તિ, વિનય, નીતિ, કીર્તિ સમૃદ્ધ તથા પ્રતિ વિ-
 ગેરે સર્વ ભાવો સ્વભાવથીજ જેના પ્રભાવવડે પ્રતિક્ષણે
 ઉદય પામે છે, તે જીરાપદ્ધીના સ્વામી શ્રી પાર્શ્વનાથ
 ભગવાન તમોને હૃદય આપનાર થાઓ.

શ્રીવીરજિનમાનમ્ય સમ્યક્જ્ઞાનાજ્ઞાક-
 જ્ઞૂપતેઃ । દેવદ્રવ્યાધિકારેઽદશ્ચરિતં કીર્તિ-
 યિષ્યતે ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ:—શ્રી મહાવીર સ્વામીને નમસ્કાર કરીને

મંથ કર્તા દેવદ્રવ્યના અધિકાર ઉપર નાભાક રાજાનું સત્ ચરિત્ર કહે છે.

શ્રી નાભાક રાજાની કથા શ્રવણ કરવાથી તે જાગૃક્ષી મંત્રની જેમ વિવેકી પુરુષોના લોભ રૂપી વિષનો નાશ કરે છે. શ્રી નાભાક રાજાનું પવિત્ર ચરિત્ર પાન કરીને જેનું ચિત્ત પ્રસન્ન થયું છે, એવો પુરુષ નિરંતર સંતોષથી તુષ્ઠ થઈને સર્વ સંપત્તિ પામે છે. પૂર્વના આચાર્ય કહેલું, અને પુણ્યાર્થી પુરુષોને પ્રિય લાગે, તેવું આ નાભાક રાજાનું પવિત્ર ચરિત્ર વાંચી કોના ચિત્તમાં આશ્ચર્ય ન થાય ?

આ જાગૃક્ષીપના ભરત ક્ષેત્રમાં શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્વામી તથા શ્રી નેમિનાથ સ્વામીના મધ્ય કાળને વિષે અનેક ^૧શ્રીપતિ, ^૨બ્રહ્મા, ^૩વિષ્ણુ, તથા ^૪શ્રીદેવી સુશોભિત અને સ્વર્ગની નગરીને છતનાઈ ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નામે નગર હતું. માત્ર એકજ નાગેંદ્રના મસ્તકપર રહેલા રતનથી શોભા ધારણ કરનારી ભોગાવતી નામની નાગ કુમારની નગરી આ નગરમાં સર્વ અંગે ધારણ કરેલા રતનાભરણથી ભૂષિત થયેલા સેકડો ^૫ભોગી રાજવડે તિરસ્કાર પામીને રસાતલમાં ગઈ. તે યુક્ત જ હતું. તે નગરમાં સ્વરૂપવડે ઇંદ્રના જેવો પાપ અને તાપ રહિત શ્રીમાન્ નાભાક

---

૧ વિષ્ણુ, બીજા પક્ષમાં લક્ષ્મીવંત પુરુષો. ૨ બીજા પક્ષમાં બ્રહ્મચર્યવાળા પુરુષો. ૩ ઈંદ્ર, બીજા પક્ષમાં વિજય પામનાર પુરુષો. ૪ કુબેર, બીજા પક્ષમાં દાન કરનાર પુરુષો. ૫ સર્પનો ઇંદ્ર બીજા પક્ષમાં ભોગ વિકાસ કરનાર પુરુષો.

નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. પ્રથમ કામદેવ પોતાની રતિ અને પ્રીતિ નામની બે સ્ત્રીઓ સાથે ક્રિડા કરવાથી અનંગ (અંગ રહિત) થયો હતો. પરંતુ નાભાક રાજા તો હજારો સ્ત્રીઓ સાથે ક્રિડા કરીને પણ સર્વે અંગની સુંદરતા પામ્યો હતો. તે રાજા એક દિવસ સભામાં આનંદિત ચિત્તે બેઠો હતો. તે વખતે કોઈ એક શ્રેષ્ઠાએ આવીને રાજા પાસે ભેટ મૂકી તેને નમસ્કાર કર્યો. તેને બોલે “તમે કોણ છો ? ક્યાંથી આવ્યા છો ? ક્યાં જવા નીકળ્યા છો ?” એ પ્રમાણે રાજાએ તેને પૂછ્યું, ત્યારે શ્રેષ્ઠી બોલ્યો કે—“હે રાજા ! સાંભળો. હું ધનાઢ્ય નામનો શ્રેષ્ઠ વસંતપુરમાં નિવાસ કરું છું અને શત્રુજયની યાત્રા કરવા નીકળ્યો છું. તેથી આ નગર રસ્તામાં આવવાથી અત્રે આવ્યો છું.” તે સાંભળીને રાજાએ પૂછ્યું કે—“શત્રુજય શું છે ? અને તેની યાત્રા કરવાથી શું ફળ થાય ?” તે સાંભળીને મોટા ભાગ્યથી મળી શકે એવા સભામાં બેઠેલા પૌરાણિકો બોલ્યા કે—“હે રાજા ! પૂર્વે આ ભરત ક્ષેત્રમાં શ્રીનાભિ નામે એક ઇક્ષ્વાકુ વંશી કુલકર થયા હતા. તેને મરુદેવી નામે સત્ પત્ની હતી. તેની કુક્ષિમાં શ્રીઋષભદેવ તીર્થંકરનો જન્મ થયો હતો. તે વખતે કાળના પ્રભાવથી લોકો અસંખ્ય વર્ષથી ધર્મ તથા કર્મમાં અજ્ઞાન હતા. તેથી તેમણે આ દુનિયામાં ઉતરીને તે બંને માર્ગ પ્રકાશ કરીને અજ્ઞાનતા દૂર કરી. પ્રથમ ઋષભદેવે ભ્રમ કર્યો. તેને સો પુત્રો ઉત્પન્ન થયા. ધણી કાળ સુધી રાજ્ય ઉપર રહીને પ્રજાને નીતિ માર્ગનો બોધ કર્યો અને છેવટ ઉપ તપ કરીને કેવળ જ્ઞાન પામ્યા. ત્યાર પછી દશ પ્રકારે ધર્મનો ઉપદેશ કરીને ભરતખંડના ભવ્ય જીવોને

બોધ પમાડીને તે એકદા સૌરાષ્ટ્ર દેશના અલંકારરૂપ શત્રુંજયગિરિ ઉપર ગયા. ત્યાં એક રાયણના વૃક્ષ નીચે આશ્રય કર્યો. પછી ભગવાને શ્રી પુંડરીક નામના મુખ્ય ગણધરની સન્મુખ જોઈને કહ્યું કે—“ આ મહાતીર્થ અનાદિ અનંત કાળનું છે. અને કાળના પ્રભાવથી સંકોચ તથા વિકાસ પામે છે. હાલમાં આ ગિરિ મૂળમાં પચાસ યોજન વિસ્તારવાળો છે, અને ઉપર દશ યોજન વિસ્તારવાળો છે, તથા આઠ યોજન ઉંચો છે. તે છેવટ સાત હાથનો થઈને ફરીથી તેજ પ્રમાણ વૃદ્ધિ પામશે. આ ગિરિના “ શત્રું જય, ” “ વિમલાદ્રિ, ” અને “ સિદ્ધક્ષેત્ર ” એ ત્રણ શાશ્વતા નામ છે, અને હવે પછીથી તમારી સિદ્ધિ અહીં થવાથી તેનું “ પુંડરીક ” એવું ચોથું નામ થશે. આ શત્રુંજય ગિરિનું સેવન કરવાથી પાપી પ્રાણીઓ પણ પાપથી મુક્ત થાય છે. “ પૃથ્વીના પ્રભાવથી માટી પણ સર્વથી ઉત્તમ રત્નપણાને પામે છે જ ” જે ભવ્ય જીવો કેાઇ પણ વખત આ મહાતીર્થને શુદ્ધભાવે દૃષ્ટિ પથ કરે છે, (જીવે છે) તેઓને નરક તિર્થંચ ગતિ તો ક્યાંથી હોય ? પરંતુ મનુષ્ય તથા દેવગતિમાં પણ તેમનો જન્મ થતો નથી. અર્થાત્ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. ” આ પ્રમાણે શ્રી આદીશ્વરના મુખથી તે મહાતીર્થનું ફળ સાંભળીને શ્રી પુંડરીક આદિ સર્વ ગણધરો તે મહાતીર્થનું સેવન કરીને સમય આવતાં સિદ્ધિપદ પામ્યા. શ્રી ઋષભદેવ મોક્ષ પામ્યા પછી તેના પુત્ર ભરત ચક્રવર્તીએ તે શત્રુંજયગિરિ ઉપર મુવર્ણનો પ્રાસાદ કરાવીને તેમાં ભગવાનની રત્નમય પ્રતિમા સ્થાપન કરી. જે પ્રાણી આ ગિરિનું નામ પોતાના

દૃઢ્યમાં શુદ્ધભાવે વહુન કરે છે. તે કોઈ પણ વખત કલે-
શનો એક લેશ પણ સહન કરતો નથી, અને જે પ્રાણી
આતીર્થના માર્ગ ઉપર હર્ષથી ચાલે છે, તે કદાપિ સંસાર-
માં પડતો નથી. આ તીર્થ સમાન બીજું કોઈ તીર્થ શ્રેષ્ઠ
નથી, આના સમાન બીજું કોઈ અધિક વંદ્ય નથી, તે-
નાથી બીજું કોઈ અધિક પૂજ્ય નથી, અને તેના કરતાં
કોઈ પણ અધિક ધ્યાન કરવા લાયક નથી. આ તીર્થ વિષે
અન્ય શ્રેયોમાં પણ કહ્યું છે કે—

‘પંચાશદાદૌ કિલ મૂલજન્મેદશોર્ધ્વ-
જ્ઞમેરપિ વિસ્તરોઽસ્ય । ઉચ્ચત્વમષ્ટૈવ તુ યો-
જનાનિ માનં વદંતીહ જિનેશ્વરાદ્રેઃ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—શત્રુંજય ગિરિનું માન પ્રથમ મૂળ ભૂમિ-
માં પચાસ યોજન વિસ્તારવાળું. ઉપરની ભૂમિમાં દશ
યોજન વિસ્તારવાળું, અને આઠ યોજન ઉંચું કહેલું છે.

‘દૃષ્ટ્વા શત્રુંજયં તીર્થં સ્પૃષ્ટ્વા રૈવત-
કાચલમ્ । સ્નાત્વા ગજપદે કુંભે પુનર્જન્મ
ન વિદ્યતે ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ:—શત્રુંજય તીર્થનું દર્શન કરવાથી, રૈવતક
(ગિરનાર) પર્વતનો સ્પર્શ કરવાથી અને ગજપદ કુંડમાં
સ્નાન કરવાથી ફરી જન્મ થતો નથી.

‘અષ્ટષષ્ટિષુ તીર્થેષુ યાત્રયા યત્ફલં જ-
વેત્ । શ્રીશત્રુંજયતીર્થેશ દર્શનાદપિ ત-
ત્ફલમ્ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ:—અહમ્ તીર્થોમાં યાત્રા કરવાથી જે ફળ
થાય છે, તેટલું ફળ યાત્રા શત્રુંજય તીર્થના દર્શનથી જ થાય છે

માટે હે પૃથ્વીપતિ ? ભરતખંડની ભૂમિ તથા સ-
ર્વોત્તમ મનુષ્ય ભવ પામીને વિવેકી પુરુષોએ યુગાદિ દે-
વની મહા યાત્રા કરીને લક્ષ્મીનું ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ફળ
મેળવવું જોઈએ. ” આ પ્રમાણે પૌરાણિકતા મુજબ તી-
ર્થનું અદ્ભુત માહાત્મ્ય સાંભળીને રાજાએ તે શ્રેષ્ઠીને રાજા
આપોને પોતાને જવા માટે મુહૂર્ત નક્કી કર્યું. પરંતુ મુહૂર્ત-
નો દિવસ નજીક આવતાં રાજાને બ્રહ્મરંધ્રની વ્યથા થવાથી
મુકરર કરેલું મુહૂર્ત વ્યતીત થયું, તેથી રાજાએ પશ્ચાન્નાપ
કરી બીજું મુહૂર્ત લીધું. તે પણ પોતાના મોટા કુમારને
કાંઈ અકસ્માત્ વ્યાધિ થવાથી વ્યતીત થયું. એટલે ત્રીજું
મુહૂર્ત લીધું. તે પણ પોતાની પટ્ટરાણીને વ્યાધિ થવાથી
જતું રહ્યું, એટલે ચોથું મુહૂર્ત લીધું. પરંતુ પોતાના સૈન્ય-
ની શંકા વડે તે ચોથું મુહૂર્ત પણ જતું રહ્યું, ત્યારે રાજાએ
“ અહો ? મારો આત્મા કેવો પાપી છે. ” એમ પોતાની
નિંદા કરીને પાંચમું મુહૂર્ત લીધું. પણ શત્રુના સૈન્યના ભ-
યથી જતું રહ્યું. આ પ્રમાણે યાત્રાને માટે નક્કી કરેલાં પાંચ
મુહૂર્તો વ્યતીત થયા, ત્યારે ‘ રાજા ‘ આમ થવાનું કારણ

હું શી રીતે જાણું ? ” એમ વિચારી ચિંતાતુર થયો. તે-
 ટલામાં “યુગંધર સૂરિ ઉદ્યાનમાં પધાર્યા છે, ” એવા
 સમાચાર વનપાળે આવીને રાજાને વિનંતિ પૂર્વક કહ્યા. તે
 સાંભળી રાજા વનપાળને ધનામ આપીને વનમાં ગયો.
 ત્યાં ગુરૂને ચાર જ્ઞાનના ધારણ કરનારા જાણી ભક્તિ પૂર્વક
 પ્રણામ કરીને તેણે પોતાની યાત્રામાં આવેલા વિપ્લવ
 કારણ પૂછ્યું. એટલે ગુરૂએ મન વડે શ્રી સીમંધર જિ-
 નેશ્વરને નમસ્કાર કરીને પૂછ્યું. જિનેશ્વરે પણ મનથી જ
 સર્વ ઉત્તર આપ્યો; તે વૃત્તાંત ગુરૂએ મનઃ પર્યવ જ્ઞાનથી
 સારી રીતે જાણીને પછી રાજાને કહ્યું કે—“હે રાજા ?
 મુખ દુઃખનું મુખ્ય કારણ કર્મ જ છે, અને તે કર્મ તમે
 પૂર્વ જન્મમાં ઉપાર્જન કર્યું છે. તેનું વૃત્તાંત મળ્યામાંથી સાં-
 ભળો—ગદ્ય ચોવીશીમાં આજથી ઓગણીશ કોડાકોડી
 સાગરોપમ પ્રમાણના કાળની પુર્વે જન્મદ્વીપના ભરત ક્ષે-
 ત્રને વિષે સંપ્રતિ સ્વામી નામના ચરમ તીર્થંકરના સ-
 મયમાં સમુદ્રને કાંઠે આવેલી તામલિમી નગરીમાં સમુદ્ર
 તથા સિંહ નામના બે ભાઈઓ હતા. તેમાં જેમ બોર-
 ડીનો કાંટો એક સરલ અને બીજો વક્ર હોય, તેમ મોટો
 સમુદ્ર નિર્મળ, પુણ્યશાળી અને સરલ સ્વભાવનો હતો
 અને નાનો ભાઈ સિંહ તેથી ઉલટો હતો. એકદા પોતાના
 ઘરમાં થાંભલો નાંખવા માટે તે બન્ને ભાઈઓ પૃથ્વી બોદતા
 હતા. તે વખતે પૃથ્વીમાંથી ચોવીશ હજાર સોના મહોરનો
 નિધ નીકળ્યો, તથા તેનો સાથે એક લેખ નીકળ્યો. તે-
 માં લખ્યું હતું કે—“ આ દેવદ્રવ્યને નાગગોષ્ઠિકે નિધા-
 ન કર્યું છે. ” તે વાંચીને મોટો ભાઈ બોલ્યો કે—“ આ દ્રવ્ય

આપણે શત્રુજય તીર્થમાં જઈને નાગગોષ્ઠિકના નામથી તેના કલ્યાણ અર્થે વાપરીયે. ” તે સાંભળીને નાનો ભાઈ પોતાની સ્ત્રીની પ્રેરણાથી બોલ્યો કે—“ મારી કન્યા વિવાહ કરવા લાયક થઈ ગઈ છે, પરંતુ ધન નહીં હોવાથી આટલા દિવસ સુધી તેનો વિવાહ કર્યો નથી. હવે આ ધન આપણને મળ્યું છે. માટે ઉત્સવ પૂર્વક આ ધન ખરીદીને તેનો વિવાહ કરીયે. ” તે સાંભળીને સંમુદ્રે મનમાં વિચાર કર્યો કે—“ આ મારો ભાઈ સ્વભાવથી જ દુષ્ટ બુદ્ધિવાળો છે. તેમાં પણ તે તેની સ્ત્રીની પ્રેરણાથી વાચુ વડે અગ્નિની જેમ અધિક દીપ્ત થયો છે. કહ્યું છે કે—

**સુવંશજોઽપ્ય કૃત્યાનિ કુરુતે પ્રેરિતઃ
સ્ત્રિયા । સ્નેહલં દાધ મઠનાતિ પશ્ય મં-
થાનકો ન કિમ્ ॥ ૧ ।**

ભાવાર્થ:—સારા વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલો પુરુષ પણ સ્ત્રીની પ્રેરણાવડે અકૃત્યો કરે છે. કેમકે સારા વાંસથી ક-
રેલો મથન દંડ (રવૈયો) શું 'સ્નેહવાળા દહીંને (સ્ત્રીની પ્રેરણાથી) મથન નથી કરતો ?

આ મારો ભાઈ જો દેવ દ્રવ્યનો ઉપયોગ કરશે, તો માર ગતિમાં જશે, માટે મારે તેને સુંદર વચનોવડે બોધ કરવો જોઈએ. ” એમ નિશ્ચય કરીને તેણે કહ્યું કે—“ હે ભાઈ ! તું દેવદ્રવ્યનો પણ ઉપયોગ કરવા ઇચ્છે છે, તો

(૧૬૫)

તેવા નરકમાં નાંખનાર પાપથી પણ કર્તો નથી ? કેમકે
કહ્યું છે કે—

દેવદ્રવ્યેણ યત્સૌખ્યં યત્સૌખ્યં પરદા-
રતઃ । અનંતાનંતદુઃસ્વાય તત્સૌખ્યં જાયતે
ધ્રુવમ્ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—દેવદ્રવ્યવડે જે સુખ ભોગવ્યું હોય, અને
પરત્રી ભોગથી જે સુખ લીધું હોય તે સુખ અનંત અ-
નંત દુઃખ આપનાર થાય છે વળી કહ્યું છે કે—

ચેદ્વ દવ્વવિણાસે રિસિઘાણ પવયણ-
સ્સ ઝહ્હાહે । સંજઙ્ગ ચંતત્ત્યજ્જંગે મૂલ્લગ્ગી
બોહિલાજ્જસ્સ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—દેવદ્રવ્યનો નાશ કરવો, ઋષિની હત્યા
કરવી, શાસનની હીલના કરવી. અને યતિએ ચતુર્થ વ્ર-
તનો ભંગ કરવો. એ બોધિલાભના મૂળમાં અગ્નિ લગા-
ડવા સરખું છે.

કોઈની સેવા કરવી, દાસત્વ કરવું, શિક્ષા માગવી,
અને મૃત્યુ પામવું, એ સાઈ છે, પરંતુ સર્વ દુઃખોનું મૂળ
કારણ જે દેવદ્રવ્યનું ભક્ષણ તે સાઈ નથી.” આ પ્રમાણે
મારા ભાઈનો ઉપદેશ સાંભળીને સિંહુ જોન રાખીને જ
તે વખતે ઉઠી ગયો, પણ એકાંતમાં તેની સ્ત્રીએ તેને કહ્યું.

કે-“ અરે ? તમે ભોળા થઈને કેમ છોતરાઓ છો ? અથવા કપોલ કલિપત યુક્તિવડે કોણ ન છોતરાય ? પરંતુ ગમે તેમ કરીને સર્વ અથવા અરધું ધન તમે તમારા ભાઈ પાસેથી લ્યો. ” આ રીતે સ્ત્રીની પ્રેરણાથી સિંહે ધન માટે ત્રણ દિવસ મુઠી લાંઘણ કરી. અને “ મારે જીદું રહેવું છે. ” એ પ્રમાણે પોતાના સ્વજનોને કહેવા લાગ્યો. એટલે તે સ્વજનોના બળથી તેણે ધરનો તથા નિધિનો અર્ધ ભાગ લીધો ત્યાર પછી સમુદ્ર શત્રુંજયની યાત્રા કરવા તૈયાર થયો. અને નાગના પુણ્ય અર્થે અર્ધા નિધિનો વ્યય કરવાનો નિશ્ચય કરી પ્રયાણ કરવાની તૈયારીમાં છે. તેવામાં સિંહે રાજા પાસે જઈને નિવેદન કર્યું કે-“ હે રાજન્ ? મારા ભાઈને દ્રવ્યનો નિધિ પ્રાપ્ત થયો છે. તેથી તે યાત્રાના મોષથી તે દ્રવ્ય નિધિ લઈ જાય છે. તેમાં મારો કાંઈ હાથ નથી. ” તે સાંભળીને રાજાએ સમુદ્રને બોલાવીને તેને એક મુહૂર્ત કેદ રાખ્યો. એટલે પોતાને કેદ કરવાનું કારણ જાણીને સમુદ્રે રાજાની પાસે તે અર્ધો દ્રવ્ય નિધિ મૂક્યો. અને સર્વ વૃત્તાંત જાહેર કરીને નિધિ તથા તેનો લેખ બતાવ્યો. તે જોઈને “ આ સમુદ્ર સત્ય બોલે છે ” એમ ધારીને રાજાએ તેને છોડી દીધો અને “ આ દેવદ્રવ્ય છે ” એમ જાણીને ન્યાય તથા ધર્મને જાણનાર રાજાએ તેને નિધિ પાછો આપ્યો. તથા સમુદ્રનો ધણો સત્કાર કરીને તેને યાત્રા માટે જવા રજા આપી. તેથી દ્વિગુણ ઉત્સાહ પામેલો સમુદ્ર બીજું મુહૂર્ત લઈને પોતાના કુટુંબ સહિત યાત્રા કરવા નીકળ્યો. પ્રયાણ કરતાં કેટલેક દિવસે તે શત્રુંજય તીર્થની નજીક ચાર યોજન દૂર કાંચ-નપુર નગરમાં આવી પહોંચ્યો ત્યાં નગરની બહાર તળાવને કાંઠે વિશ્રામ કરી જમવા બેઠો. તે સમયે તેજ ગામનો

રાજા પુત્ર રહિત મરણ પામ્યો હતો. તેથી બીજો રાજા કરવા માટે પ્રધાનોએ પંચ દિવ્ય કર્મી હતાં, તે પાંચે દિવ્યે આવીને હર્ષથી સમુદ્રને તે રાજ્ય આપ્યું. એટલે તે હાથી ઉપર આરૂઢ થયો. મસ્તકપર રહેલા ચંદ્ર છત્રથી તે શોભતો હતો. તેની બન્ને બાજુએ ચામર વીંઝાતાં હતાં, તેની પાછળ સર્વે નગરના લોકો ચાલતા હતા. અને સર્વ કવિઓ તેની સ્તુતિ કરતા હતા. ચતુરંગી સેનાના ચાલવાથી સમગ્ર માર્ગ ચિત્ર વિચિત્ર જણાતો હતો. રાજ્યના સર્વ વાજિત્રોના ધ્વનિથી આખું બ્રહ્માંડ પૂરાઈ ગયું હતું. આખા નગરમાં સર્વત્ર તોરણ બાંધેલાં હતાં, તથા ઉંચી ધ્વજાઓ બાંધેલી હતી. સ્થાને સ્થાને જોવા લાયક નાટકો થતા હતા. સર્વ માર્ગોમાં મુગંધિ જળ છાંટીને તેના પર મોતીના સાથોયા પૂરેલા સ્પષ્ટ દેખાતા હતા. અને ચિત્ર વિચિત્ર વર્ણના ઉદ્દોગવાળી દુકાનોની શ્રેણીથી નગરની શોભા અધિક દેખાતી હતી. આ પ્રમાણે મોટા ઉત્સવ પૂર્વક સમુદ્રપાળ રાજાએ નગરમાં પ્રવેશ કર્યો. પછી ત્યાં ત્રણ દિવસમાં રાજ્યના કાર્યો કરીને તે સૈન્ય સહિત મોટી સમૃદ્ધિથી શ્રી શત્રુજય પર્વત ઉપર ચઢ્યો. ત્યાં આદીશ્વર ભગવાંતની સિદ્ધાંતમાં કહેલી સ્નાત્ર આદિક સત્તર ભેદી પૂજા તેણે મોટા ઉત્સવથી કરી. પછી મહાપૂજા, ધ્વજરોપણ વિગેરે કાર્યોમાં તેણે એવું દાન આપ્યું કે જેથી લગભગ પામીને મેઘ પણ શ્યામ વર્ણ થઈ ગયો. નાગના નામથી ભગવાનનો અઠાઇ મહોત્સવ કરીને તથા પૂજા ભોગાદિક સત્ કાર્યો કરીને તેણે તે અર્ધા દ્રવ્ય નિધિનો વ્યય કર્યો. પછી સિદ્ધ ક્ષેત્ર ઉપરથી નીચે ઉતરીને રાજા

પોતાના નગર તરફ ચાલ્યો. તેવામાં માર્ગમાં વણિકના રાજ્યને નહીં સહન કરનારા કેટલાક દુષ્ટ રાજાઓએ તેને રોક્યો. એટલે પરસ્પર યુદ્ધ થવા લાગ્યું. તેમાં સમુદ્રપાળ રાજાનું સૈન્ય હાર થયું. તેથી “હવે શું કરવું” એ વિચારથી તે જડ જેવો થઈ ગયો તેટલામાં તો અતિ ગાઢ બંધનથી બંધાયેલા તે સર્વ શત્રુ રાજાઓ હાથ જોડીને “અમારું રક્ષણ કરો, રક્ષણ કરો,” એમ બોલતા સમુદ્રપાળ રાજા પાસે આવી તેના પગમાં આજોટવા લાગ્યા. તે સર્વેને રાજાએ પોતાના માણસો પાસે છોડાવીને આશ્ચર્યથી તે શત્રુ રાજાઓને જ પૂછ્યું કે—“આ શું છે?” ત્યારે તે શત્રુ રાજાઓ બોલ્યા કે—“અમે બીજું કંઈ વિશેષ જાણતા નથી, પરંતુ રણસંગ્રામમાં અમે કોઈ પણ વખત કોઈથી બંધાયેલ નહીં, તે આજે અમે યુદ્ધ કરતાં અમારી જાતે જ બંધાયેલ ગયા. તે અત્યારે ખરેખર આપના જ પ્રસાદથી અમે છૂટ્યા. માટે અમેને જીવન પર્યંત આપના સેવકો તરિકે અંગીકાર કરો.” એમ કહીને તેના સેવક થયા. પછી તેજ રાજાઓના પરિવાર સહિત સમુદ્રપાળ રાજાએ મોટા ઉત્સવ પૂર્વક પોતાના નગરમાં પ્રવેશ કર્યો. પછી સભામાં સર્વ સભ્ય રાજાઓનો સત્કાર કરી તેમને રજા આપી, પોતે પ્રાસાદમાં દેવની પૂજા કરવા ગયો. ત્યાં પૂજા કરતાં તેણે પોતાની પાસે એક વ્યંતર જોયો. તેને રાજાએ પૂછ્યું કે—“તું કોણ છે?” ત્યારે તે વ્યંતર બોલ્યો કે—“હું પૂર્વ ભવમાં તામ્રલિપ્તી નગરીને વિષે નાગ નામનો કુટુંબીક હતો મારા પૂર્વજોએ કરાવેલા ચૈત્યની હું સાર સાંભળ કરતો, અને તેથી મારા કુટુંબનું પોષણ દેવદ્રવ્યથી થવા લાગ્યું તેથી મારું આખું કુટુંબ નાશ પામ્યું પછી મેં કોઈ નિમિત્તીયા પાસેથી સાંભળ્યું કે—“દેવદ્રવ્યનો

ઉપભોગ કરવાથી કુટુંબનો ક્ષય થાય છે. ” તેથી ભથ્થા પામીને મેં તે કામ તણ દીધું. અને તે વખતે મારી પાસે ચોવીશ હજાર દીનાર દેવદ્રવ્યની બાકી રહી હતી. તે મેં લેખ સહિત પૃથ્વીમાં દાટી. પછી યથાચોજ્ય કામ કરીને હું જાદગી ગુળરવા લાગ્યો, છેવટે એક વખત રાત્રીએ મને અત્યંત વ્યાધિ થવા લાગ્યો તે વખતે પાડોશમાં એક વૃદ્ધ સ્ત્રી સુંદર સ્વરથી શ્રી શત્રુઞ્જયનું માહાત્મ્ય ગાતી હતી. તે મેં એકાગ્ર મનથી સાંભળ્યું. તેના ધ્યાનમાં રહીને હું મરણ પામ્યો. તેથી શત્રુઞ્જય ગિરિ ઉપર હું વ્યંતર રૂપે ઉત્પન્ન થયો છું. ત્યાં તમે પૂજા કરતા હતા, તે વખતે તમારા મુખથી માઈ નામ સાંભળીને પૂર્વ ભવનું સ્મરણ થતાં હું પ્રસન્ન થઈને વિચાર કરવા લાગ્યો કે-માઈ નિધાન કરેલું દેવદ્રવ્ય દેવ પૂજનમાં ખરચ્યું તે સાઈ થયું. તેથી હું આનું કાંઈક સાંનિધ્ય કરું એમ વિચારીને હું તમારી સાથે આવતો હતો. ત્યાં રસ્તામાં તમારી સાથે યુદ્ધ કરનાર શત્રુઓને મેં બાંધ્યા. પરંતુ હું અલ્પ શક્તિવાન હોવાથી બીજે સ્થાને રહેવા સમર્થ નથી, માટે હું હવે જાઉં છું. પરંતુ દરેક વરસે મને બે યાત્રાનું પુણ્ય તમારે આપવું. ” તે વચન સમુદ્ર રાજાએ અંગીકાર કર્યું. કથું છે કે:—

यद्वस्तु दीयते चेत्तत् सहस्रगुणमाप्य-
ते । तद्वत्ते सुकृते पुण्यं पापे पापं च तद्गु-
णम् ॥ १ ॥

ભાવાર્થ:—જે વસ્તુ કેાઈને અપાય છે. તે હજાર ગણી

પોતાને મળે છે. મોટે સુકૃત આપવાથી હજાર ગણું પુણ્ય,
અને પાપ આપવાથી હજાર ગણું પાપ મળે છે.

किं चान्यद्दीयते यत्तद्वनिकस्याप ची-
यते । सुकृतं दीयमानं तु धनिकस्योपची-
यते ॥ २ ॥

ભાવાર્થ:—વળી ધનિક પુરૂષ બીજી કંઈ વસ્તુ કોઈને
આપે, તો તેની હાની થાય છે, પણ જો ધનિક પુરૂષ કોઈને
સુકૃત આપે તો તેની વૃદ્ધિ થાય છે.

श्राव्यते सुकृतं यावद्योऽन्तकालेऽपि
तावतः । निजश्रद्धानुमानेन स तदैवाश्रुते
फलम् ॥ ३ ॥

ભાવાર્થ:—જો (મરનાર)ને તેના અંતકાળે કોઈ (પુ-
ત્રાદિક) જેટલું સુકૃત કરવાનું સંભળાવે છે, તો તે (મર-
નાર) પોતાની શ્રદ્ધા પ્રમાણે તેટલા સુકૃતનું ફળ તેજ
વખત પામે છે.

ततः श्रावयिता पश्चाद्विधत्ते मानितं
यदि । तदा सोऽप्यनृणः पुण्यन्नाग्नवेद-
न्यथा न तु ॥ ४ ॥

ભાવાર્થ:—ત્યાર પછી સુકૃત કરવાનું સંભળાવનાર (પુત્રાદિક) બ્યારે પોતાનું માનેલું સુકૃત કરે છે, ત્યારે તે પણ ઋણ રહિત તથા પુણ્યવાન થાય છે. નહીં તો દેવાદાર તથા પાપી થાય છે.

અશ્રાવિતોઽપિ શ્રદ્ધત્તે સુકૃતં યઃ ક્વ-
ચિજ્ઞતૌ । જાનન્ જ્ઞાનાદિજ્ઞાવેન સોઽપિ
તત્ફલમાપ્નુયાત્ ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ:—કોઈને તેના પુત્રાદિકે સુકૃત કરવાનું સંભળાવ્યું ન હોય, અને પાછળથી તેના પુણ્ય માટે તે પુત્રાદિક સુકૃત કરે, તો પણ તે મરનાર છવ કોઈ પણ ગતિમાં રહીને જ્ઞાનાદિકથી જાણીને તે સુકૃતની શ્રદ્ધા (અનુભાવના) કરે, તો તે પણ તેટલું ફળ પામે છે.

અન્યથા સુકૃતં તન્વન્ સ્વજનઃ સ્વ-
જનારુચયા । વ્યવહાર પ્રીતિ ઋક્તી એવ
જ્ઞાપયતિ ધ્રુવમ્ ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ:—ઉપર કહેલામાંનું કાંઈ પણ કારણ ન હોય, અને કોઈ આત્મ માણસ (પુત્રાદિક) પોતાના (મરી ગયેલા) આત્મ માણસના નામથી સુકૃત કરે, તો તે સુકૃત માત્ર તેના ઉપરની પ્રીતિ તથા ભક્તિ જ જણાવે છે. તે સિવાય બીજું કાંઈ સુકૃતનું ફળ નથી.

પછી તે વ્યંતર ત્યાંથી અદૃશ્ય થયો, ત્યારે સમુદ્ર રાજા પુણ્યનું કૃણ સાક્ષાત્ જોઇને તેના ઉપર અત્યંત આદર વાળો થયો, એક દિવસ પોતાના ભાઇ સિંહની બુદ્ધિને પણ પુણ્ય માર્ગમાં પ્રવર્તાવવાની ઇચ્છાથી તેને બોલાવવા માટે પોતાના માણસને તામલિષ્ટી નગરીમાં મોકલ્યો, તે માણસ તામલિષ્ટી જઇને પાછો આવી રાજાને કહ્યું કે- “ ત્યાં સિંહ નથી, તેમજ ત્યાંથી નાશીને ક્યાં ગયો છે ? તે ખબર પણ મળતા નથી. ” પછી રાજા પોતાનું રાજ્ય ન્યાય પૂર્વક પાલન કરી દર વરસ પોતાના કુટુંબ સહિત અનેક યાત્રા કરવા લાગ્યો. તે પ્રમાણે ચિરંકાળ સુધી તેણે સુખ ભોગવ્યું. તેની વૈર લેવાની રીત અદ્ભૂત સાંભળીને બીજા અભિમાની રાજાઓ પણ ત્રાસ પામીને તેને નમી જતા હતા. છેવટ પોતાના જ્યેષ્ઠ પુત્રને રાજ્ય સોંપી તથા લક્ષ્મીનો પુણ્યાર્થે વ્યય કરી સમુદ્રપાળ રાજાએ વૈરાગ્યથી ગુરૂપાસે ચારિત્ર અહુણ કર્યું. તે શમતાથી એકવીશ દિવસનું અનશન કરી સર્વાર્થ સિદ્ધ નામના વિમાનમાં અનુત્તર દેવ થયો. ત્યાંથી ચવીને શુદ્ધ કુળમાં ઉત્પન્ન થયો. ત્યાં ચારિત્ર અહુણ કરી અને સંયમ રૂપી રાજ્યથી કેવળ જ્ઞાન પામી મોક્ષ સુખ પામ્યો.

અહીં તામલિષ્ટી નગરીમાં “ પોતાના ભાઇને સત્ય બોલવાથી રાજાએ સત્કાર કરીને યાત્રા માટે રજા આપી ” તે વાત સાંભળીને સિંહને પોતાના અપરાધની શંકા થઇ, તેથી તે તરત જ સર્વ ધનાદિક લઇને પોતાના કુટુંબ સહિત વહાણમાં બેસીને સિંહલદ્વીપમાં ગયો. ત્યાં પણ રાજાની અકૃપા થવાથી બીજી વસ્તુના અલાભે હાથીના દાંત લેવાની ઇચ્છાથી પોતે મહા ઘોર અરણ્યમાં ગયો. ત્યાં હા-

થીના શિકારીઓ પાસે અનેક હાથીઓનો ઘાત કરાવ્યો. “ પાપાનુબંધિદ્રવ્યથી પાપ કરવામાં જ બુદ્ધિ થાય છે. ” ધણી હાથીદાંતના ચાર વહાણ ભરીને પોતાના કુટુંબને ત્યાંજ રાખીને પોતે એકલો સમુદ્ર માર્ગે સુરાષ્ટ્ર દેશ તરફ જવા નીકળ્યો. આખા સમુદ્રને કુશળતાથી તરીને સુરાષ્ટ્ર નદીના સંગમ પાસે આવતાં તે ચારે વહાણો ભાંગી ગયાં. કેમકે “ અતિશય પાપ કરનારાઓનું કલ્યાણ થતું નથી. ” ત્યાંથી સિંહ મરીને પ્રથમ નરકમાં ગયો. ત્યાં અનેક વેદના પાત્રીને સંજી પંચેન્દ્રિયમાં હિસક ભિલ્લ જાતિમાં ઉત્પન્ન થયો. ત્યાંથી પાછો પ્રથમ નરકમાં જઈને દુષ્ટ ભૂજ-પરીસર્પ થયો. ત્યાંથી બીજો નરકમાં જઈને દુષ્ટ પક્ષી થયો ત્યાંથી ત્રીજો નરકમાં જઈને વનમાં દુષ્ટ સિંહ થયો. ત્યાંથી ચોથી નરકમાં જઈને દૃષ્ટિવિષ જાતિનો સર્પ થયો. ત્યાંથી પાંચમી નરકમાં જઈને ચાંડાળની સ્ત્રી થયો. ત્યાંથી છઠ્ઠી નરકમાં જઈને સમુદ્રમાં મત્સ્ય થયો. ત્યાંથી સાતમી નરકમાં જઈને તંડુલીયો મત્સ્ય થયો ત્યાંથી ફરીને સાતમી નરકે ગયો ત્યાંથી ફરીને છેલ્લા ક્રમથી ચાંડાળની સ્ત્રી આદિ યોનિમાં પ્રથમની જ જેમ ઉત્પન્ન થઈ દુઃખ ભોગવ્યા, તથા તેજ ક્રમે છઠ્ઠીથી પ્રથમ સુધી નરકમાં ગયો. ત્યાંથી દુઃખના સાગરરૂપ ઘોર સંસારમાં પડ્યો “ આ સર્વ દેવ દ્રવ્યના વિનાશનું જ ફળ છે ” અન્યાયથી થોડું પણ દેવ-દ્રવ્યનું ભક્ષણ કરવાથી રૌવ નામનો ઐષ્ટી સાતવાર કૂતરો થયો હતો. કેમકે-“ દેવદ્રવ્ય ખાવાનું ફળ જતું નથી. ” તે સાંભળીને નાભાક રાજાએ પ્રશ્ન કર્યો કે-“ હું સ્વામી? તે ઐષ્ટી કોણ હતો ? અને તે શાથી સાતવાર કૂતરાની યોનિમાં ગયો ? ” ત્યારે ગુરૂ બોલ્યા કે-“ ઉત્સર્પિણી તથા

અવસાપિણીમાં ભરત અને ઐરવત નામના બન્ને ક્ષેત્રમાં
 જુદા જુદા ત્રેસઠ રાણાકા પુરૂષો ઉત્પન્ન થાય છે. તેમાં
 ચોવીશ તીર્થંકરો, બાર ચક્રી, નવ વિષ્ણુ, નવ પ્રતિવિષ્ણુ,
 અને નવ બળરામ. તેમાં પૂર્વે શ્રી રામ ન્યાય પૂર્વક રા-
 જ્યનું પાલન કરતા હતા. તે વખતે તેણે ગરીબ લોકો પ-
 રની કૃપાથી ન્યાય ઘંટા વગડાવી હતી. એક દિવસે કોઈક
 કૂતરો રાજમાર્ગ ઉપર ચાલતો હતો, તેને કોઈ બ્રાહ્મણના
 પુત્રે કાન ઉપર પથ્થર માર્યો. તેથી તેને લોહી નીકળ્યું.
 તેની ફરીયાદ કરવા માટે તે ન્યાય સભામાં જઈને બેઠો.
 તેને રાજાએ બોલાવીને પૂછ્યું, ત્યારે તેણે કહ્યું કે—“ મને
 અપરાધ વિના કેમ માર્યો. ? ” તે સાંભળીને રાજાએ તેને
 મારનાર બ્રાહ્મણના પુત્રને બોલાવીને કૂતરાને કહ્યું કે—
 “ આ તારો મારનાર આવ્યો, તેને શું શિક્ષા કરું ? તે તું
 કહે. ” ત્યારે કૂતરો બોલ્યો કે—“ હું રાજા ? તેને મહાદે-
 વના મઠનું આધિપત્ય આપો. ” રાજાએ કહ્યું કે—“ એમાં
 તેનો શો ફાંડ થયો ? ” ત્યારે ફરીથી કૂતરો બોલ્યો કે—
 “ હું રાજા ? આજથી સાતમા ભવે હું મહાદેવનો પૂજારી
 હતો. તે વખતે દેવદ્રવ્યના ભયથી સારી રીતે હાથ ધોઈને
 ભોજન કરતો એક દિવસે શિવલિંગ પૂર્ણ થાય તેટલું ઠ-
 રેલું ધી લોકોએ આણ્યું હતું, તે ધીને વેચતાં કઠિન હો-
 વાથી મારા નખમાં કિંચિત્ ભરાઈ ગયું. તેથી મને ખ-
 બર ન રહી. પછી જમતી વખતે ઉષ્ણ ભોજનના સંગ-
 મથી તે ધી ઉતું થયું, તેથી તે પણ ખવાઈ ગયું. તે દુષ્ટ
 કર્મથી હું સાતવાર કૂતરો થયો હું રાજા ? આજ સાતમે
 ભવે મને જાતિ સ્મરણ થયું, અને આપના પ્રભાવથી મ-
 નુષ્ઠ વાણી પણ ઉત્પન્ન થઈ. ” તે સાંભળી નાણાક રાજા

ગુરુને નમસ્કાર કરીને બોલ્યો કે—“ આ ઇતિહાસ સાંભળીને માઈ હૃદય ધણું કંપે છે. ” ગુરુએ કહ્યું કે—“ જો એમ છે, તો તે કથા આગળ સાંભળો કે જેથી દેવદ્રવ્યના વિનાશનું ફળ સારી રીતે જણાય. હવે તે નાગનો છવ કે જે વ્યંતર થયો હતો, તે શત્રુજય પર્વત ઉપર સાઠ હજાર વર્ષ સુધી રહીને પછી ભોગની ઇચ્છાથી ચવીને કાંતીપુરીમાં રૂદ્રદત્ત નામના કુટુંબીનો પુત્ર સોમ નામે થયો. તે પાંચ વર્ષનો થતાં તેની મા સર્પ દંશ થવાથી મૃત્યુ પામી. તેની પડોશમાં એક નાસ્તિક દેવ પૂજક રહેતો હતો, તેના પુત્રાની સાથે સોમ પણ દેવાલયમાં જતો. દેવદ્રવ્ય ખાતો. અને પૂજા કરતાં બાકી રહેલા ચંદનવડે શરીરે લેપ કરતો તથા કંઠ સુધી વસ્ત્ર ઢાંકીને ચોતરફ અટન કરતો હતો. એક દિવસ તે યુવાવસ્થા પામેલો સોમ દેવદ્રવ્ય ચોરીને નાશી જતો હતો, તેવામાં ચોરોએ તેને પકડીને પારસીના દેશમાં વેચ્યો, ત્યાં તેના લોહીવડે વસ્ત્ર રંગવા લાગ્યા તેથી ત્યાંથી પણ તે નાશી ગયો. અને સમુદ્ર ઉતરીને માર્ગ ઉપર ચાલતો હતો. તેવામાં કોઈ એક ગામની નજીક માસ ઉપવાસી એક મુનિ આવતા હતા, તેને તેણે લાકડી વતી ત્રણવાર મારીને પૃથ્વી ઉપર પાડી નાંખ્યા. તેથી મુનિએ કાળ કર્યો. તે જોઈને સોમ ભયથી નાસવા ગયો. તેટલામાં રાજપુરુષોએ આવીને તેને પકડ્યો. પરંતુ કોઈ આવકોએ દયાથી તેને છાડાવ્યો ત્યાંથી સોમ નાસીને જતો હતો. ત્યાં રસ્તામાં એક અરણ્યમાં દાવાનળથી બળીને મરી ગયો. અને સાતમી નરકે ગયો, “ ઋષિ હતાં પાપ તત્કાળ ફળદાયક થાય છે. ” ત્યાં તેત્રીશ સા. ગરોપમ વર્ષના આયુષ્યે મહાકષ્ટ ભોગવીને ઘોર સંસારમાં

પડ્યો ત્યાં અનેક જન્મમાં અટન કરીને અંબર નામના ગામમાં કૌશિક નામે ખેડુત થયો. તે ગામમાં પટેલને ઘેર કામ કરવા રહ્યો. એકદા સર્વ ખેડુતને માટે ખાવાનું લઇને તેમને આપવા જાય છે. તેટલામાં રસ્તામાં સન્મુખ આવતા માસોપવાસી મુનિને જોઇને તેને આહાર વહોરવાની વિનંતિ કરી. તેણે પૂર્વે સમુદ્રપાળ રાજા પાસેથી દરેક વરસે બે વારાનું કૃણ માગી લીધું હતું. તે પુણ્યથી તેની આવી ઇચ્છા થઇ. પછી મુનિએ કહ્યું કે—“આ ભોજન લેવાથી ખાનારાઓને અંતરાય થાય. માટે તે મારે કદ્યે નહીં.” તે સાંભળીને કૌશિક બોલ્યો કે—“આજે હું ઉપવાસ કરીને પણ મારું ભોજન આપીશ. માટે આપ પ્રસાદ કરીને ગ્રહણ કરો.” આવા તેના આગ્રહથી મુનિએ તેની પાસેથી આહાર લીધો. પછી કૌશિકે મુનિ પાસે ઉપવાસનું પ્રત્યાખ્યાન તથા પ્રાણિ હિંસાનો નિષેધ કરી જાણે રાજ્ય પ્રાપ્ત કર્યું હોય, તેવો આનંદ પામ્યો. આ પ્રમાણે સત્કર્મ ઉપાર્જન કરીને તે ભદ્ર આશયવાળો કૌશિક મરીને ચિત્રકૂટગિરિ ઉપર ચિત્રપુરીમાં ચંદ્રાદિત્ય નામનો રાજા થયો તે શુદ્ધ દ્વારૂપ પુણ્યના પ્રભાવથી નીરોગી અને કામદેવના સરખા સ્વરૂપવાળો હતો. એકદા કંઠ સુધી તેનું આખું શરીર કોઢથી વ્યાપ્ત થયું. તેથી કંઠ સુધી વસ્ત્ર ઢાંકીને જ સદા રહેતો હતો. કોઇ વખત તે અતિ પાપિષ્ઠ છતાં વધારે પાપ મેળવવા માટે શીકારની સામગ્રી લઇને ઘણા પશુઓવાળા વનમાં ગયો. ત્યાં મૃગલાં મારવાની આસક્તિથી ઘોડાને ખેલવતો તેની પાછળ દોડતો હતો, તેવામાં એક કાચોતસર્પે રહેલા મુનિને જોઇને તેણે પૂછ્યું કે—“મૃગલાં કઇ દિશામાં ગ-

ચા ! ” આ પ્રમાણે ત્રણવાર પૂછ્યું, પરંતુ મુનિએ તેને જવાબ આપ્યો નહીં. તેથી તેને મારવા માટે તેણે બાણ ચલાવ્યું, તેવામાં તે રાજાને કોઠાએ સ્થાપિત કર્યો. પછી મુનિ કાચોત્સર્ગ પારીને મોટા શબ્દથી બોલ્યા કે—“ અરે ? હજી સુધી પૂર્વના કર્મથી છૂટ્યો નથી, અને નવાં કેમ બાંધે છે ? ” તે સાંભળીને રાજાને મુનિને નમવાની ઇચ્છા થઈ. તુરત જ તેના શરીરનું બંધન છૂટી ગયું. પછી તેણે મુનિને નમસ્કાર કરીને પૂવનું અને નવાનું વૃત્તાંત પૂછ્યું. મુનિએ કહ્યું કે—“ એકદા અયોધ્યા નગરીમાં કેવળજ્ઞાની પદાર્યા હતા. તેના મુખથી પર્વદામાં દેવદ્રવ્યના નાશના અધિકાર ઉપર તારા પૂર્વ ભવનું વૃત્તાંત તથા ભવિષ્યમાં થવાનો બોધ જાણીને હું આ અરણ્યમાં આવી કાચોત્સર્ગે રહ્યો છું. ” રાજાએ પૂછ્યું કે—“ મારા પૂર્વ ભવનું શું વૃત્તાંત છે ? ” ત્યારે મુનિએ નાગગોષ્ઠિકના ભવથી આરંભીને સર્વ વૃત્તાંત કહ્યું. અને કહ્યું કે—“ શુદ્ધ દાન કરવાથી રાજ્ય, અહિંસા રૂપ દયા પાળવાથી ઉત્તમ રૂપ, અને દેવદ્રવ્યનું વિલેપન કરવાથી કોઠા પ્રાપ્ત થયો છે. ” તે સાંભળીને ભયભીત થયેલા રાજાએ મુનિના ચરણને નમીને કહ્યું કે—“ હે મુનિરાજ ! આ મહા પાપથી મને મૂકાવો, મૂકાવો. ” ત્યારે મુનિએ તેને પરમેષ્ઠી મહામંત્રનો ઉપદેશ કર્યો, તથા તેનો અર્થ, પ્રભાવ અને સ્મરણ કરવાનો સર્વ વિધિ પણ બતાવ્યો. તેમજ શાસ્ત્રને જાણનારા તે મુનિએ “ દેવ ચૈત્ય કરાવવાથી જીવ દેવદ્રવ્યના પાપમાંથી મુક્ત થાય છે. ” એ પ્રમાણે પ્રાયશ્ચિત્ત આપ્યું. તે સર્વ મુનિના ઉપદેશ અંગીકાર કરીને મુનિને આમહથી પોતાના

નગરમાં રાખ્યા. પછી ઉપદેશ પ્રમાણે સર્વ ઇંદ્રિયોને કબજે રાખીને મહા મંત્રનું સ્મરણ કરવા લાગ્યો. છ માસે તેનો દેહ સુવર્ણ સમાન મનોહર કાંતિવાળો થયો, અને રાજ્ય હાથી, घोडा, અને કોશાદિકની વૃદ્ધિથી વિસ્તાર પામ્યું. પછી તે રાજ્યએ ચિત્રકૂટ પર્વતના શિખર ઉપર મેરૂ પર્વતના જેવા ઉંચા શિખર વાળું 'વાતરાગનું' ચૈત્ય કરાવવાનો આરંભ કર્યો. એકદા તે રાજા મુનિ પાસે બેઠો હતો. તે વખતે કોઈ કુંભાર ગધેડાને ઢખાડીને બોલ્યો કે—“ હે રાજા ! આ જળ વહન કરનારો ગધેડો પોતાની બાજે જ પર્વત ઉપર ચઢે છે. તેનું શું કારણ ? ” તે સાંભળી રાજાએ પણ મુનિને તેનું કારણ પૂછ્યું. તેટલામાં તે જ કેવળજ્ઞાની ત્યાં પધાર્યા. તેને નમવા માટે મુનિ તથા રાજા તે કુંભારને સાથે લઈને ગયા. પછી કેવળીને નમસ્કાર કરીને રાજાએ ગધેડાનું વૃત્તાંત પૂછ્યું, ત્યારે કેવળીએ સમુદ્રનું તથા સિંહનું સર્વ વૃત્તાંત કહ્યા પછી કહ્યું કે—“ સિંહનો જીવ સંસારમાં મહા ધોર વેદના ભોગવીને કાંઈક લઘુ કર્મ થવાથી આ નગરમાં છ વાર ગધેડો થયો, સાતમા ભવે ત્રીંદ્રિય થઈને ફરીથી અવશિષ્ટ કર્મ હોવાથી છ વાર આ જ પુરમાં ગધેડો થયો. તેણે બાર હજાર દેવ દ્રવ્યનો નાશ કર્યો હતો, તે કર્મના અવશેષથી બારવાર ગધેડો થયો. દરેક જન્મે આ પર્વત ઉપર કારીગરો માટે હુમેશાં ચઢતો હતો, તે અક્યાસથી હવે પોતાની બાજે ચઢે છે. ” તે સાંભળીને રાજાએ દયાથી તે ગધેડાને સારી રીતે સાચવવા માટે કુંભારને ભળામણ કરી, તેથી કુંભાર પણ પ્રયત્ન પૂર્વક તેનું પાલન કરવા લાગ્યો. પછી કેટલેક દિવસે તે ભદ્ર પરિણામી ગધેડો મરીને મુળસ્થળી નામના ગામમાં ભાંતું

નામનો મુખી પટેલ થયો. એક દિવસ તેને રાજ્યએ કાઢી મૂક્યો. તેથી આલુવિકાના નાશને નહીં સહન કરતો તે ગંગા નદીને કાંઠે કૂર કર્મથી દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરીને નિર્વાહ કરવા લાગ્યો. કોઈ વખત શ્રી શત્રુઞ્જયની યાત્રા કરીને પાછો વળેલો એક બ્રાહ્મણ પોતાની સ્ત્રી તથા પુત્ર સહિત તે જ ગામમાં રાત્રીને સમયે આવ્યો. ત્યાં તેના કોઈ ભક્તે તેને એક ગાય આપી, તે લઇને બ્રાહ્મણ રાત્રીના છેલ્લા પહોરે પોતાના ગામ તરફ ચાલ્યો. રસ્તામાં તે દુષ્ટ ભાનુએ ગાય, સ્ત્રી અને પુત્ર સહિત તે બ્રાહ્મણને મારી નાંખ્યો. પછી તે પાપી ત્યાંથી નાશીને જ્યારે ગંગા નદીને કાંઠે ગયો, ત્યારે સાયંકાળે શીતથી પીડાએલા તેણે કાચોત્સર્ગે રહેલા એક મુનિને જોયા. તે જોઇને “ અહો ? આ મુનિ અહીં કેટલીવાર મુઘી કષ્ટ સહન કરશે ? ” એમ વિચારી વિસ્મય પામીને તે પણ રાત્રીના ચાર પહોર મુઘી ત્યાંજ ઉભો રહ્યો. પ્રાતઃકાળ થતાં મુનિએ કાચોત્સર્ગ પાઠ્યો. ત્યારે ભાનુએ નમસ્કાર કરીને મુનિને પૂછ્યું કે- “ શુ ? તમારે મોટું રાજ્ય મેળવતું છે ? કે જેથી આવું તપ કરે છે ? ” મુનિએ જવાબ આપ્યો કે- “ નરકના હેતુરૂપ રાજ્યનું મારે કાંઈ પણ પ્રયોજન નથી. પરંતુ સર્વ સાધુઓ મોક્ષને માટે જ તપ આચરે છે ” તે સાંભળીને ભાનુએ “ મોક્ષ તે શુ ? ” એવો પ્રશ્ન કર્યો, ત્યારે મુનિએ ચોગ્ય ચુક્તિવડે સંસારનું તથા મોક્ષનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું. કે-જન્મ, જરા, મૃત્યુ, વિગેરે હજારો કલેશના સ્થાનરૂપ આ ચાર ગતિમાં ભ્રમણ કરાવનાર સંસાર કોને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન ન કરે ? જેમાં શાશ્વત અને અનંત સુખ ભક્ષ્યો નિવાસ કરે છે. એવા સ્વર્ગ મુખનો પણ અનાદર કરીને ઇંદ્રો ઉત્તમ મોક્ષની જ યાચના કરે છે. પરંતુ તે

મોક્ષ સુકૃત કાર્યો કરવાથી જ પમાય છે, તેમાં પણ જિને
 શ્વરોએ સર્વ પ્રાણી ઉપરની દયા જ મુખ્ય મણેલી છે. ”
 એમ કહીને તે મુનિએ પ્રાણી દયાના અધિકારમાં જીવ-
 હિંસા તથા તે હિંસાનું ફળ એવી રીતે કહી બતાવ્યું,
 કે તે સાંભળીને ભાનુ પોતાના પાપ કર્મથી કંપવા લાગ્યો.
 પછી જીવન પર્યંત હિંસા ત્યાગનો ઉત્તમ નિયમ મહુણ
 કરીને સાધુને પોતાને ઘેર લઈ જઈને શુદ્ધ અન્નથી પ્રતિ-
 લાભ્યા. આ પ્રમાણે તેણે ઉત્તમ ભોગનું ફળ આપનાર
 કર્મ ઉપાર્જન કર્યું. નિરંતર સર્વ પ્રાણીપર દયાળુ હોવાથી
 લોકમાં પૂજવા લાગ્યો, અને તેથી પ્રાપ્ત થતા દ્રવ્યવડે આ
 જીવિકા કરવા લાગ્યો. હે નાભાક રાજા ? છેવટ તે મરીને
 દાન પુણ્યના પ્રભાવથી તું રાજા થયો, અને શુદ્ધ જીવ
 દયાના પુણ્યથી કામદેવના રૂપને જીતનાર સ્વરૂપવાળો
 થયો. તે ચંદ્રાદિત્ય પણ જિન ચૈત્યને સંપૂર્ણ બનાવવારૂપ
 પ્રાયશ્ચિત્તવડે શુદ્ધ થઈને સૌધર્મ દેવલોકમાં દેવતા બયો.
 તેં તે જ પૂર્વ જીવમાં તારા મૂર્તિમાન પુણ્યની જેમ જિન
 મંદીર પડાવીને તે નગરની ફરતો ઝિલ્લો કર્યો હતો. માટે
 હે રાજા નાભાક ? પૂર્વ જીવમાં તેં બ્રાહ્મણ, સ્ત્રી, ગાય,
 બાળ અને તીર્થ એ પાંચ હત્યા કરી હતી, તે જ હત્યા-
 એ સર્વ પુણ્યમાં વિપ્લવ કરનાર કારણ છે, તેમાં પણ ચા-
 ત્રાના વિઘ્નમાં તીર્થ હત્યા જ કારણ છે, માટે તે હત્યાના
 નિવારણ માટે આ પ્રાયશ્ચિત્ત સાંભળ. આદીશ્વર ભગવ-
 તના વારામાં પ્રથમ વાર્ષિક તપ હતું, હાલના સમયમાં
 આઠ માસી તપ છે, ભવિષ્યમાં મહાવીર સ્વામીના વા-
 રામાં છ માસી તપ થશે. પ્રાયશ્ચિત્તમાં આ તપ સર્વોત્કૃષ્ટ
 છે, પરંતુ વિશેષે કરીને તો તીર્થ હત્યા કરનારને નબીન

તીર્થ કરાવવું જોઈએ. જે પુરવો અભિગ્રહ ધારણ કરીને શત્રુજ્યાદિ તીર્થમાં ઉપર કહેલું પ્રાયશ્ચિત્ત કરે છે, તેઓ સમગ્ર પાપથી મુક્ત થાય છે ” આ પ્રમાણે સાંભળીને નાભાક રાજાએ દુર્ગમાં પ્રવેશ કરવાનો નિયમ કર્યો, અને પોતાના સર્વ લોકને બોલાવીને ત્યાં જ નગર વસાવ્યું. ત્યાં ગુરૂને વિનંતિ પૂર્વક રાખીને આ પ્રમાણે તેણે અભિગ્રહ લીધા કે-“ જ્યાં સુધી હું યાત્રા કરીને પાછો અહીં આંધું, ત્યાં સુધી ભૂમિપર શયન કરવાનો નિયમ લઉં છું અને મૈથુન તથા દૂધ દહીંનો ત્યાગ કરું છું આ ત્રણ અભિગ્રહ અનુક્રમે તીર્થ, બ્રાહ્મણ અને બાળ હૃત્યાની શુદ્ધિ માટે લઉં છું, તેમજ પરસ્ત્રીનો તથા મદ્યમાંસનો આજથી છવન પર્યંત ત્યાગ કરું છું. આ બે નિયમો અનુક્રમે સ્ત્રી હૃત્યા તથા ગૌહૃત્યાની મુક્તિ માટે ગ્રહણ કરું છું. ” આ પ્રમાણે નિયમ કરીને ગુરૂની વાણીથી નવીન જિન પ્રાસાદ કરાવવા માટે કારિગરોને હુકમ આપી પોતે એકાંતર ઉપવાસવડે અષ્ટ માસી તપ ગ્રહણ કર્યું. આઠ માસે પ્રાસાદ પૂર્ણ થયો, એટલે તેમાં સુવર્ણમય આદીશ્વરની પ્રતિમા ભરાવીને મોટા ઉત્સવ પૂર્વક સ્થાપન કરી. પછી તે ચૈત્યમાં ત્રિકાલ સર્વજ્ઞની વિધિ પૂર્વક પૂજા કરીને અષ્ટ માસીનું શેષ સમગ્ર તપ પૂર્ણ કર્યું આ પ્રમાણે તીર્થ હૃત્યાથી મુક્ત થઈને શુભ દિવસે ભરત ચક્રીનો જેમ શ્રી શત્રુજયની યાત્રા માટે તેણે ગુરૂ સાથે પ્રયાણ કર્યું. પ્રથમના ચાર પ્રયાણમાં નાભાક રાજાના પગ આડી ચાર બિલાડીઓ ઉતરી, તેનું કારણ પૂછવાથી ગુરૂએ કહ્યું કે-“ પુણ્યમાં વિધન કરવાના હેતુથી બાળહૃત્યા આદિ ચાર હૃત્યાઓ પોતાનો ભાવ બતાવે છે, પરંતુ એકાગ્ર ચિત્તવાળાને જરૂર કાર્ય સિદ્ધિ થાય છે ” આ પ્રમાણે ગુરૂનું વાક્ય યથાર્થ

માનીને રાજા આદીશ્વરના સ્મરણમાં એકાગ્ર ચિત્ત રાખી
 ને નિરંતર પ્રયાણવડે શત્રુંજય પાસે આવી, પહોંચ્યો,
 સિદ્ધગિરિનું દર્શન થતાં ત્યાં જ સૈન્યનો પડાવ નાંખીને
 પછી સ્નાનાદિકથી પવિત્ર થઈ કેટલાંક પગલાં તીર્થ ભણી
 આદ્યો. પછી સન્મુખ સિંહાસન રાખીને તેનાપર અર્હેતુ
 ભિખનું સ્થાપન કરી સર્વ સંધ સહિત સ્નાનાદિક સર્વ
 પૂજના પ્રકારથી પૂજા કરી. પછી રત્નના થાળમાં સુવર્ણ-
 ના તથા રૂપાના ચોખાવડે અષ્ટ મંગળ આળેખીને એકસો
 આઠ શ્લોકોવડે આનંદથી સ્તુતિ કરી, પછી સિદ્ધગિરિને
 શક સ્તવવડે વંદન કરીને તથા ગુરૂને પણ વંદન કરીને
 સુવર્ણ, મણિ, રત્ન તથા મુક્તાકૃણવડે તેમને વધાવ્યા. યા-
 ચકોને યથેષ્ટ અન્નાદિક દાન આપીને સર્વ લોકને સંતુષ્ટ
 કર્યા, અને સાધર્મિકને વિશેષ કરીને સંતુષ્ટ કર્યા. ત્યાર
 પછી ગુરૂને આગળ કરીને બાકીનો માર્ગ અતિક્રમણ કર્યો.
 પછી ગિરિપર ચડતા તે રાજા જાણે મુક્તિને માટે પ્રસ્થાન
 સાધતો હોય, તેમ શોભવા લાગ્યો. અને પ્રાસાદનું દર્શન
 થતાં જ પ્રથમ અપૂર્વ ઉત્સવથી યાચકોને દાન આપી ક-
 લ્પવૃક્ષ જેવો દેખાવા લાગ્યો. ઉપર જઈને સ્નાત્ર પૂજા,
 ધ્વજરોપણ, અને અવારિત ભોજન વિગેરે તથા અઘ્રાધ
 ઓચ્છવ આદિ સંધ પતિનું સર્વ ધર્મ કૃત્ય કર્યું. પછી તી-
 ર્થસેવા કરવાની ઇચ્છાથી રાજાએ ગુરૂ પ્રત્યે તેનો વિધિ
 પૂછી તથા ધર્મ ધ્યાનમાં જ તક્ષીન થઇને ત્રિકાળ જિન
 પૂજા કરી. પછી રાત્રિ દિવસ દેહને શુદ્ધ રાખીને મહા-
 મંત્રનું સ્મરણ કરતાં તેણે સાધુઓને તથા સાધર્મિકોને
 પારણા વખતે ચોચ ભક્ત પાનાદિકવડે સત્કાર કરીને
 એક માસમાં નિર્જળ (ચઉવિહાર) દશ જુ કર્યા. ત્રીશત્રે

દિવસે 'બ્રાહ્મ મુહૂર્ત' સમયે તેણે કાખર ચિત્ર વર્ણવાળી નાળીયા જેવડી ચાર બિલાડીઓ જોઈ. તે વખતે તેણે વિચાર્યું કે—“આ બ્રાહ્મણાદિ હત્યાઓ તપના બળથી ક્ષીણ થાય છે.” એમ અનુમાન કરીને પૂર્વની રીતે એક મહિનામાં આઠ અક્રમ કર્યા. તે તપને અંતે ધૂસર વર્ણુ વાળી કોલ (મોટા ઉંદર) જેવડી તે બિલાડીઓને જોઈને તેને પૂર્વવત ક્ષીણ થતી માનીને ત્રીજે મહિને પણ પૂર્વની રીતે છ દશમ ઉપવાસ કર્યા. તે તપને અંતે શ્વેત વર્ણુવાળી ઉંદર જેવડી તે બિલાડીઓને જોઈને વિશેષ હર્ષ પામ્યો. અને ચોથા મહિનામાં પાંચ દ્વાદશ ઉપવાસ કર્યા. આગણત્રીશમે દિવસે રાત્રી સમયે રાજ થોડી નિદ્રામાં હતો. અને પંચ પરમેષ્ઠી નમસ્કારનું સ્મરણ કરતો હતો તે વખતે તેણે એવું સ્વપ્ન જોયું કે—“કોઈ પણ સ્ફટિકના પર્વત ઉપર હું પ્રથમ પગથીએ રહ્યો છું. પરંતુ કોઈ એક અતિ કૃશ થયેલા વૃદ્ધ પુરૂષ મને પાડી નાંખ્યો. ત્યાંથી ઉઠીને બીજે પગથીએ અને ત્યાંથી ત્રીજે પગથીએ ગયો. ત્યાંથી પર્વતના શિખરપર ચઢીને મુક્તાકળના ઢગલામાં પેઠો.” આ પ્રકારે સ્વપ્ન જોઈને તેનું કૃણ તેણે ગુણને પૂછ્યું. ત્યારે ગુરૂએ કહ્યું કે—“સ્ફટિકનો પર્વત તે જૈન ધર્મ બળ્યો. તેનું પહેલું પગથીયું મનુષ્યભવ છે. તે જૈન ધર્મરૂપ પર્વતથી પૂર્વના જીર્ણ તથા સ્વલ્પ રહેલા અંતરાય કર્મે પાડી નાંખ્યો, તો પણ પરાક્રમથી પાછો હડયા વિના તું બીજે પગથીએ એટલે સ્વર્ગે જઈશ. ત્યાંથી મનુષ્ય ભવમાં ત્રીજા પગથીયારૂપ કેવળ જ્ઞાન પામીને સર્વ કર્મથી મુક્ત થતાં મુક્ત રાશિ (મોક્ષ) માં જઈશ. પરંતુ હું છ-

પ્રસ્થ હોવાથી તે પૂર્વજ્ઞ કર્મ જાણી શકતો નથી. માટે તે વિષે મહા વિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મને શ્રીમાન સીમંધર સ્વા-
 મીને તું પૂછ. ” તે સાંભળીને રાજાએ પૂછ્યું કે-“ હે
 ગુરુ ? તેમ શી રીતે બને ? ” ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે-“ તારા
 પુણ્યના પ્રભાવે થોડા કાળમાં જ એવું થશે. ” આ વાક્ય
 ગુરુએ રાજાના વિશેષ લાલ માટે જ કહ્યું હતું. નહીં તો
 ગુરુ પોત જ પૂર્વને જાણનાર હતા, માટે કેવળીને પ્રશ્ન ક-
 રીને જ સર્વ જાણે તેમ હતું. હવે નાભાક રાજાએ તે પા-
 રણાને દિવસે પણ અંતરાય કર્મના નાશ માટે ઉપવાસ
 કર્યો. રાત્રિએ કાંઈક નિદ્રાવશ થયો. પ્રભાત સમય થતાં
 જેવામાં તે જાગૃત થયો. તેવામાં તેણે પોતાને એક મોટા
 અરણ્યમાં પડેલો જોઈ વિચાર્યું કે-“ અરે ? રે ? તેજ અં-
 તરાય કર્મ આવ્યું, કે શું ? અથવા ખેદ કરવાથી બસ છે.
 શ્રી શત્રંજય તીર્થના નાયક શ્રી આદીશ્વરને નમસ્કાર
 કર્યા પછી જ મારે ભક્ત પાન ગ્રહણ કરવું. એ પ્રમાણે
 અભિગ્રહ ધારણ કરીને ચાલ્યો. જોડા નહીં હોવાથી તેના
 પગ લોહીની ધારાથી વ્યાપ્ત થયા. તપસ્યા કરવાથી કૃશ
 થયેલો હતો. તૃષાથી આકાંક્ષ થયો હતો. થાક પણ લાગ્યો
 હતો. છુધાની પીડા અત્યંત થઈ હતી, અને મધ્યાહ્નના
 તાપવડે તપેલી રેતીથી રસ્તામાં બળી જતો હતો; તો
 પણ મનમાં કાંઈ પણ ગ્લાનિ પામ્યા વિના વીતરાગના
 જ ધ્યાનમાં ચાલતો હતો, દિવસનો પાછલો પહોર થતાં
 કાંઈક સ્ત્રીએ તેની પાસે કૃળાદિક ભોજન મૂક્યું, પરંતુ સ-
 ત્વથી તે તેણે ખાંધું નહીં, તેમજ જળ પણ પીધું નહીં.
 પછી તે સ્ત્રીના આગ્રહથી તેની સાથે શાલિના ક્ષેત્રથી
 શાલતા એક નગરને વિષે મોટા ઉત્સવોથી ભરપૂર અને
 આકાશ મુખી પહોંચેલા એક મેહેલમાં તે સ્વસ્થ મનથી

ગયો. ત્યાં તે રાજાએ આશ્ચર્ય કારક સ્વરૂપવાળી અને
 દેહીપ્રમાન. અલંકારથી મનોહર એવી હજારો સ્ત્રીઓને
 વિલાસ કરતી જોઈ. પછી તે સ્ત્રીઓમાંથી એક હંસના
 જેવી ગતિવાળી કે જે સર્વ સ્ત્રીઓની સ્વામી હતી. તે ઉ-
 ઠીને રાજા પાસે આવી. અને હાથ જોડીને પ્રીતિ પૂર્વક
 બોલી કે—“હે ગુણના સમુદ્ર ? અમારા સદ્ ભાગ્યથી તમે
 અન્ને આવેલા છો. “આ સ્ત્રીયા રાજ્ય છે.” એમ તમે
 જાણો. તેથી અહીં જે કોઈ આવે, તે જ અમારો પતિ
 છે.” આ પ્રમાણે તેનું વચન સાંભળીને રાજાએ વિચાર
 કર્યો કે—“એક સંકટમાં બીજું સંકટ આવી પડ્યું, માટે
 આ સ્થળે મૌન રાખવું એજ કલ્યાણકારી છે. કહું છું
 કે—“મૌન સર્વાર્થ સાધનમ્.” એમ વિચારીને રાજા મૌન
 રહ્યો, એટલે તે મુખ્ય સ્ત્રીના હુકમથી બીજી સ્ત્રીઓ સ્નાન
 ભોજનની સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરીને આવી. અને “હે
 પ્રાણનાથ ? અમારાપર તત્કાળ પ્રસન્ન થઈને યથાર્થ
 સ્નાન ભોજન કરો, અને જીવન પર્યંત નિર્ભયપણે અ-
 મારી સાથે ભોગ વિલાસ ભોગવો.” એમ બોલતી તે
 સ્ત્રીઓ થઈ જઈ, સિતા નામની ઓષધીનું જળ, દ્રાક્ષાનું
 જળ, અને ધૂત તથા શર્કરા યુક્ત ક્ષીરાન્ન વિગેરે તેની પાસે
 દેખાડીને મુંઢર વાક્યોથી પ્રથમ અનુકૂળ ઉપસર્ગો કરીને
 પછી પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગો પણ કરવા માંડી. તે પછી રાજાનું
 ચિત્ત ક્ષોભ પામ્યું નહીં. અને ધર્મધ્યાનમાં જ રહ્યો છે,
 તેટલામાં તેણે પોતાને શત્રુજય ગિરિના શિખરપર રહેલો
 જોયો.” અહો ? આ શું ? ” એમ વિચારી રાજા આ-
 શ્ચર્ય પામ્યો. તેવામાં તેનાપર આકાશમાંથી સુગંધથી ઝે-
 આઈ આવેલા ભ્રમરના સમૂહથી વ્યાપ્ત કુસુમની વૃષ્ટિ

પડી. અને તેની સન્મુખ હોમ કાંતિવાળો અને સુવર્ણના કુંડલવાળો કોઠક દેવતા પ્રગટ થઇને “ જય, જય ” શબ્દ પૂર્વે બોલ્યો કે-“ હે રાજા ! તારા સત્ ધર્મની પ્રશંસા સૌધર્મ્યે કરી, તે નહીં સહન થવાથી મેં આ સર્વ ઉપદ્રવાદિક કર્યા છે. તો હે મહા ભાગ્યવાન ! તમને આ પ્રમાણે મેં ક્ષેપણ પમાડ્યો. તેથી અને ક્ષમા આપો, અને તમારા સત્ત્વથી (ધૈર્યથી) હું તુષ્ટમાન થયો છું. માટે વરદાન માગો, વરદાન માગો. ” તે સાંભળીને રાજા બોલ્યો કે-“ મને આમ ધર્મરૂપી ધન હોવાથી હું કોઇ પણ બીજું માગતો નથી, પરંતુ શ્રીમાન સીમંધર સ્વામીને વાંદવાની મારી ઇચ્છા છે. તે પૂર્ણ કરો. ” ત્યારે તે દેવતાએ એક વિમાન બનાવ્યું, તેમાં ધૈર્યવાન પુરુષોમાં આધિક શિરોમણિ સમાન નાભાક રાજા દેવ ગુરૂને વંદન કરીને બેઠો, અને વિદેહ ક્ષેત્રમાં ગયો. ત્યાં અષ્ટ પ્રાતિહાર્યની લક્ષ્મીથી સેવન કરાતા શ્રી સીમંધર સ્વામીને વાંદીને “ હે ભગવન મારો પૂર્વનો અંતરાય શો છે ? ” એમ પૂછ્યું. ત્યારે ભગવાને સમુદ્રપાળનું સિંહનું તથા નાગ ગોષ્ઠિકનું સવ જતાં કે જે યુગધર આચાર્યે કહ્યું હતું તે કહી બતાવ્યું. વળી પ્રભુએ રાજાને કહ્યું કે-“ કોઇ પણ જીવ કોઇ વખત પણ પૂર્વ કરેલા કર્મથી મુક્ત થતો નથી. અને તેનું દૃષ્ટાંત તું પોતે જ છે. તે સિંહના ભવમાં તારા ભાઈને પકડાવીને યાત્રાનો અંતરાય કર્યો હતો. તેજ અંતરાય તને સ્ફુટિક પર્વતના પહોળા પગથીયેથી નાંખી દેનાર વૃદ્ધ પુરુષરૂપે જણ્યો. આ જે દેવતા તારી સાથે છે, તે નાગગોષ્ઠિકનો જીવ છે, પરંતુ તેણે પૂર્વ ચંદ્રાદિત્યના ભવમાં સર્વ દુષ્ટ કર્મનો નાશ કર્યો હતો, તેથી તે સૌધર્મ્ય કલ્પમાં દેવતા થયો

છે. ” આ પ્રમાણે શ્રી સીમંધર સ્વામીના મુખથી પોતે પોતાનું પૂર્વ ચરિત્ર સાંભળીને તે દેવ તથા નાભાક રાજા ખુશી થયા. પછી તેઓ પ્રભુને નમીને શત્રુજય તીર્થ પ્રત્યે ગયા. ત્યાં ભક્તિપૂર્વક શ્રી આદીશ્વરની સ્નાત્ર પુજાને મહોત્સવ તથા ત્રણ અઠાઈ મહોત્સવ કરીને પોતાના આત્માને ધન્ય માનવા લાગ્યા. પછી શાશ્વત પૂજાને માટે તે બન્ને જણાએ સર્વ અંગના આભૂષણ કરાવીને મહા પૂજા સમયે અનુક્રમે અનુક્રમે અર્પણ કર્યા. માણિક્ય તથા રત્નોથી જડિત સુવર્ણની મહા ધ્વજા ચઢાવીને પછી ભક્તિથી અપૂર્વ આનંદદાયી સંગીતની રીતિ દેખાડવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે નિઃકપટપણાથી અત્યંત પ્રાઢ પ્રભાવના કરીને તે બન્નેએ લાંબા વખત સુધી વીતરાગના શાસનની ઉન્નતિનો ફેલાવો કર્યો. ત્યાર પછી અનંત ધણા ઉત્સાહથી જેનું શરીર રોમાંચના કંચુકથી પુષ્ટ થયું છે એવો નાભાક રાજા ધર્મશાળામાં ગયો. ત્યાં કલ્પવૃક્ષને પણ તિરસ્કાર કરનારા તે રાજાએ ડિંડિમના ઘોષ પૂર્વક પોતાનું દ્રવ્ય યાચકોને આધીન કરીને જગતને દારિદ્ર્ય રહિત કર્યું. પછી પુણ્યે કરીને જેનો આત્મા પવિત્ર થયો છે, તથા જેણે સર્વ પાપ ઘોષ નાંખ્યા છે એવો નાભાક રાજા ગુરૂની સાથે પોતાના નગર તરફ જવા નીકળ્યો. પગમાં જોડા પહેર્યા વિના જ તે ગુરૂની ડાબી બાજુએ પૃથ્વીપર આસીને ઉંચી નીચી પૃથ્વીને બતાવવાથી ભક્તોમાં અત્રેસર થયો. અને ચંદ્રાદિત્ય દેવતા સેના જેવડું મોટું છત્ર વિસ્તારતો ગુરૂ તથા રાજાની બન્ને બાજુએ આમર ચલાવતો, સંવર્તક નામના વાયુએ કરીને આગળથી કાંટા વિગેરે દૂર કરતો, મુગંધિ જળની વૃષ્ટિએ કરીને માર્ગમાં રહેલી ધૂળને શમાવતો, મુગંધિ પંચ વર્ણવાળા પુષ્પોવડે

પૃથ્વીને ઠાંકતો, એક યોજન ઉંચા મહાધ્વજને આગળ બલાવતો, અને “ આ ગુરુ તથા રાજાની અવજ્ઞા કરનારાઓ પોતાની જાતે જ નાશ પામશે, અને તેમનાં ચરણ કમળને નમસ્કાર કરનારાઓ મોટી લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામશે. ” એ પ્રમાણે આકાશમાં દુંદુભિ વગાડીને આકાશ વાણી કરતો, ગુરુની ભક્તિ તથા રાજાનું સાંનિધ્ય કેળાવતો હતો. તેથી હાથમાં ઉપહાર લગ્નને આવતા અનેક રાજાઓવડે પગલે પગલે અધિક લક્ષ્મીની વૃદ્ધિવાળો નાભાક રાજા પોતાના નગરમાં આવ્યો. પછી ગુરુએ શ્રી નાભાક રાજાને સમ્યક્ત્વના મૂળ કારણરૂપ આવકના બાર અણુવ્રત આપીને અન્યત્ર વિહાર કર્યો.

પછી દેવના સાંનિધ્યથી નાભાક રાજાએ વાસુદેવની જેમ ભરતાર્દ્રના ત્રણ ખંડ સાધ્યા, અને સોળ હજાર રાજાઓના મસ્તક ઉપર પોતાની આજ્ઞા સ્થાપન કરીને રાજ્ય તથા ધર્મનું સારી રીતે પાલન કર્યું. તેણે ત્રિકાળ દેવ પૂજા કરીને, બે વખત સદ્ગુરુને વાંદીને, તથા ૭ આવશ્યક કર્મ કરીને રાજ્યનું રૂળ મેળવ્યું હતું. તે રાજાએ દરેક ગામ અને પુરમાં ઉંચા તોરણવાળા જિન પ્રાસાદો તથા હજારો ધર્મશાળાઓ કરાવી હતી. તેણે હિંસા, અસત્ય, પરદ્રોહ, પિશુનતા (ચાડા), કલ્યા, અને અદેખાધનો તથા વિશેષ કરીને સાતે વ્યસનોનો મૂળ સહિત નાશ કર્યો હતો. તેના રાજ્યમાં જે કોઈ માણસ મનથી પણ મિથ્યાત્વ, પાપ અથવા અન્યાય કરતો, તેને તે જ ક્ષણે દેવતા પોતે જ શિક્ષા આપતો; તેથી તેના દેશમાં રહેનારા સર્વ લોકો પુણ્યની જ બુદ્ધિવાળા થઈને રાજાના માર્ગને જ અનુસરતા હતા. કેમકે—યથા રાજા તથા પ્રજા:

(૧૮૯)

“જેવો રાજા તેવી પ્રજા હોય છે.” એ પ્રમાણે જેમ જેમ પૃથ્વી ઉપર પુણ્યની વૃદ્ધિ થાય છે, તેમ તેમ યોગ્ય સમયે વૃદ્ધિ, ધાન્ય સમૃદ્ધિ અને ધણા ફળ પુણ્યવાળા વૃક્ષો થાય છે, ગાયો ઘણું દૂધ આપે છે, ખાણોમાં ધણું રત્નો ઉત્પન્ન થાય છે, વેપારમાં બહુ લાભ મળે છે, દૂર દેશ સારા સંવરવાળા થાય છે, તથા સર્વ લોકો વ્યાધિ-ભય રહિત, અતિ સુખી અને લાંબા આયુષ્યવાળા પુત્ર પૌત્રાદિક સંતાનની વૃદ્ધિથી સંપૂર્ણ થાય છે. તે રાજાના દેશના લોકોનું આવા પ્રકારનું ધર્મ-સુખ જોઈને જાણે લગ્નગમે કરીને જ ધર્મ રહિત દેવતાઓ અદૃશ્ય થયા હોય, તેમ લાગતું હતું.

આ પ્રમાણે શ્રી નાભાક રાજાએ ચિર કાળ સુધી મોટા રાજ્યનું પાલન કર્યું, અને અંતે તે બુદ્ધિશાળી અનશન કરીને પારમા દેવલોકમાં ગયો છે. ત્યાંથી મનુષ્ય જન્મ પામીને મુક્તિ પામશે. તે ચંદ્રાદિત્ય દેવતા પણ મનુષ્ય ભવ પામીને શાશ્વત મોક્ષ સુખ મેળવશે.

આ નાભાક રાજાનું ચરિત્ર સાંભળીને બુદ્ધિમાન પુરુષોએ દેવદ્રવ્યથી દૂરજ રહેવું.

શ્રીમદંચલગણેશ શ્રી મેરુતુંગસૂરિ-
જ્ઞિઃ । યુગર્તુયુગન્નૂસંખ્યે વર્ષેઽસૌ નિર્મિતા
કથા ॥ ૧ ॥

(૧૯૦)

આવાર્થ:—આ નાલાક રાજની કથા ચૌદસે ચોસ-
ઠની સાલમાં શ્રીમત્ અંબળ ગચ્છના આચાર્ય શ્રી મેરુ-
તુંગ નામના સૂરિએ રચી છે. ઇતિ શમ્

॥इति देवङ्ग्याधिकारे श्रीनाम्नाकराजकथा संपूर्णा॥

શુદ્ધિ પત્રક.

૫૪	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૭	૧૫	પ્રાપ્ત	પ્રાપ્ત
૩૫	૯	પૂર્વ	પૂર્વ
૫૩	૧૬	સંસારબો	સંસારિબો
૫૯	૫	જિણ	જિણ
૬૯	૧૫	ચૈત્ય	ચૈત્ય
૭૫	૭	અર્થ	અર્થ
૮૦	૧૩	આધક	અધિક
૮૦	૨૩	આવી	આવી
૧૦૧	૨૪	ક્રિયાઓ	ક્રિયાઓ
૧૦૫	૬	ચૈત્યાદિક	ચૈત્યાદિક
૧૦૫	૧૭	લધુ	લધુ
૧૨૦	૧૫	વિધ	વિધિ
૧૨૨	૧૦	શુક્ય	શુક્લ
૧૨૩	૫	વૈરાગ્યા	વૈરાગ્યા
૧૨૩	૬	સાગર:	સાગરૈ:
૧૨૮	૨	વ્રતાન	વ્રતાનિ
૧૬૪	૨	વાધ	વાધિ

॥अथ श्रीचिन्तामणिपार्श्वनाथजिनस्तोत्रं लिख्यते॥

किं कर्पूरमयं सुधारसमयं किं चंद्रोर्चिर्मयं
किं लावण्यमयं महामणिमयं कारुण्यकेलीमयम् ।
विश्वानन्दमयं महोदयमयं शोभामयं चिन्मयं
शुक्लध्यानमयं वपुर्जिनपते भूयाद्बालंबनम् ॥ १ ॥

पातालं कलयन् धरां धवलयन्नाकाशमापूरयन्
दिक्चक्रं क्रमयन् सुरासुरनरश्रेणीं च विस्मापयन् ।
ब्रह्मांडं सुषुवञ्जलानि जलधेः फेनच्छलाल्लोलय-
ञ्छ्लीचिन्तामणिपार्श्वसंभवयशोहंसश्चिरं राजते ॥ २ ॥

पुण्यानां विपणिस्तमोदिनमणिः कामेभकुंभसृणि-
मोक्षे निःसरणिः सुरेन्द्रकरणिर्ज्योतिःप्रभासारणिः ।
दाने देवमणिर्नतोत्तमजनश्रेणीकृपासारणि-
विश्वानन्दमुधा घृणिर्भवभिदे श्रीपार्श्वचिन्तामणिः ॥ ३ ॥

श्रीचिन्तामणिपार्श्व विश्वजनतासञ्जीवनं त्वं मया
दृष्टस्तात ततः श्रियः समभवन्नाशक्रमा चक्रिणः ।
मुक्तिः क्रीडति हस्तयोर्बहुविधं सिद्धं मनोवाञ्छितं
दुर्दैवं दुरितं च दुर्दिनभयं कष्टं प्रणष्टं मम ॥ ४ ॥

यस्य प्रौढतमप्रतापतपनः प्रोढामधामा जग-
ज्जंघालः कलिकालकेलिदलनो मोहांधविध्वंसकः ।
नित्योद्योतपरं समस्तकमलाकेलीगृहं राजते
स श्रीपार्श्वजिनो जनेहितकृतौ चिन्तामणिः पातु माम् ॥ ५ ॥
विश्वव्यापि तमो हिनस्ति तरणिर्बालोऽपि कल्पांकुरो
दारिद्र्याणि गजावलि हरिशिशुः काष्ठानि वह्नेः कणः ।

पीयूषस्य लवोऽपि रोमनिबहं यद्वक्ष्या ते विभो
मूर्तिः स्फूर्तिमती सती त्रिजगतीकृष्टानि हर्तुं क्षमा ॥ ६ ॥

श्रीचिन्तामणिमंत्रमोक्तियुतं ह्रींकारमाराश्रितं
श्रीमहं नमिज्जपासकलितं त्रैलोक्यवश्यावहम्
द्वेधाभूतविषापहं विषहरश्रेयःप्रभावास्पदं
सोच्छ्रासं वसुहांकितं जिनफुल्लिगानंदनं देहिनम् ॥ ७ ॥

ह्रींश्रींकारवरं नमोऽक्षरपदं ध्यायंति ये योगिनो
हृत्पद्मे विनिवेश्य पार्श्वमधिपं चिन्तामणीसंज्ञकम् ।
भाले वामभुजे च नाभिकरयोर्भूयो भुजे दक्षिणे
पश्चादष्टदलेषु ते शिवपदं द्वित्रैर्भवैर्यान्त्यहो ॥ ८ ॥

नो रोगा नैव शांका न कलहकलना नारिमारीमिचारा
नैवांध्र्यं नासमाधिर्न च दुरदुरिते दुष्टदारिद्रता नो ।
नो शाकिन्यो ग्रहा नो न हरिकरिगणज्यालवेतालजाला
जायंते पार्श्वीचिन्तामणिनतिवशतः प्राणिनां भक्तिभाजाम् ९

गीर्वाणद्रुमधेनुकुंभमणयः स्वस्यांगणैरंगिणो
देवा दानवमानवाः सविनयास्तस्मै हितं ध्यायिनः ।
लक्ष्मीस्तस्य वशा वशेव गुणिनां ब्रह्मांडसंस्थायिनी
श्रीचिन्तामणिपार्श्वनाथमनिशं संस्तौति यो ध्यायति ॥ १० ॥

इति जिनपतिपार्श्वः पार्श्वपार्श्वारूययक्षः
प्रदलितदुरितौघः प्रीणितप्राणिसंघः

त्रिभुवनजनबांछादानचिन्तामणीकः
शिवपदतरुबीजं बोधिबीजं ददातु ॥ ११ ॥

॥ इति श्रीचिन्तामणिपार्श्वनाथजिनस्तोत्रं संपूर्णम् ॥

